

1914-1916

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ALMANACHJA

SZERKESZTŐK:

DR. HEVESI SIMON

AZ OMIKE ELNÖKE

TISZASÜLYI POLNAY JENŐ

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ELNÖKE

DR. PATAI JÓZSEF

A »MULT ÉS JÖVŐ« SZERKESZTŐJE

BUDAPEST, 1916.

KIADJA: A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ÉS AZ
ORSZÁGOS MAGYAR IZR. KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET

MAGYAR CSISDÓ HADI ARCHIVUM
BUDAPEST, V., FALK MIKSA-UTCA 20.

OMIKE ÉS MENSA ACADEMICA
BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI-UT 17

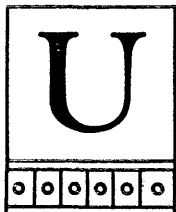
»MULT ÉS JÖVŐ«

SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA:

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 6. SZ.

TELEFON : 146—92.

NYOMATÓTT: RÓVÓ ALADÁR NYOMDAI MŰINTÉZETÉBEN
BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 40—42.

Unokáink fogják egykor olvasni ezt a könyvet . . . Magyarország akkor nagy lesz és hatalmas, már nem ütközőpont kelet és nyugat között, és nem védőbástya, hanem Központ, magas torony, mely áramokat befogad és szétáraszt, áramokat termel, köt és kapcsol. Földrajzi helyzete és népének jellege, értelmi és erkölcsi kiválóságai együtt képviselik azt a történetalkotó elemet, mely az emberiség jövő fejlődésének történelmi tényezője és igazolja a történelem szigorú logikájának vastörvényét, mely a háborús nagy év eseményeiben kimondotta, hogy Magyarországra szükség van az emberiség egyetemes fejlődésében és a világtörténelemben.

El fog következni egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez mindnyájunk ajakán, de annak a job kornak elemei valóságos erőtevézők formájában már most megvannak a magyar nemzetben. Magyarország lesz a szövetség kapcsa kelet és nyugat között; a magyar néplélek intelligenciája, ez a megértő lélek beleviszi a világesemények járásába a békefőntartó igazság, jogérzés és bölcsesség szellemét, mely a magyarnak sajátja. Erre a munkára mostan nyílik meg az alkalom. Az ezeresztendő dicsőséges múlt, a magyar történet ragyogó ezredéve csak bevezetés volt a történelmi hivatáshoz, mely kezdetét veszi. A magyar hazának területe nehéz és dicsőséges századok alatt hol terjeszkedett, hol összesorvadt, hogy csak életerős magva maradt meg, de a történelem gondviselő Ura nehéz válságok között megtartotta a magyar nemzetet önmagához hű nagy erejében, mintegy félretette a nagy történelmi bontakozások korszakára, sőt véres zivatarban megedzette és gyarapította, hogy immár az emberiség jövő történetének és szereposztásának kialakításában nagy hivatottsággal részt vegyen, átvezette válságokon, átvitte megpróbáltatásokon, de erkölcsi értékét veszendőbe menni vagy megfogyatkozni nem engedte és most ott áll a magyar nemzet a nagy világtörténelmi perspektíva előtt és immár látja a jövőnek hajnalpirkadását!

Unokáink fogják olvasni, késő utódaink ezt a könyvet. Ők már igazolva fogják látni ezt a jóslatot, melyet a meggyőződés lelki ihlete sugall és a remény prófétaajka mond. De vajon fogják-e ők ismerni, vagy csak megérteni azokat az érzelmeket, melyek most a mi szíveinket színültig eltöltik? A lázas hangulatokat, az exaltált lelki életet, a nagyra nőtt érzéseket, a szent fájdalmakat, a magasztos reményeket, melyek rajtunk uralkodnak és színeket kölcsönöznek világ- és életlátásunknak? Talán üdvös lesz, talán jó lesz nekik, ha adunk nekik valamit, ha hagyunk rájuk valamit a mi lelkünkben. Mi porrá leszünk, maradjon meg valami számukra a mi érzésvilágunkból.

Szent reményeket táplálunk szívünkben magyar hazánk jövője iránt. De nemcsak a magunk boldogságát várjuk, hanem az egész emberiség szebb és boldogabb jövőjét is esengve reméljük, mikor a megnyíló időkbe pillantunk. — Vajon fogják-e még késő utódaink is közvetlen közelből megismerni, mi az, egy világháború zordon de fönséges hangulata? Avagy teljesebbé megy-e lelkünk legszentebb áhítása: hogy vajha ez a félelmes, a kulturnemzeteket csatasorba állító háború az utolsó véres világháború volna, ez a nagy, a legnagyobb világháború, melyet mi átélünk mostan agyunkkal, szívünkkel, minden idegünkkel?

Ki tudja?! . . . Talán az emberiség rémes tapasztalataiból levonja örök időkre a tanulságot. Ha így lesz, maradjanak meg a mi hangulataink és érzelmeink a velük kapcsolatos erkölcsi gondolatokkal, maradjon meg, amit lelkünkben a háboru kisajtol, mint valami szentelt olaj, mely a háborudulta talaj élőfáján termett — az emberiség avató kenete, . . . és tanulják meg utódaink azt is, mennyi önfegyelmzésre, mennyi áldozatkészésre van szüksége az emberiségnek, mennyi erkölcsi erőre és komoly akaratra, mennyi erkölcsi összeszedelőzködésre, és amit ebből tanulnak, használják föl a béke megőrzésére.

Ha pedig — amit Isten fordítson ell — még nem tombolta ki magát minden vihar, még nem ürültek ki a világot fölgyújtó fáklyák tárházai még nem égtek csontig a világéget föllobbantó vöröslángú csóvák, ha még mindig nem hamvasodtak el a világduló emberi szenvedélyek üszkei, ha még jöhet idő, amikor békés, becsületes nemzeteket történelmi létükből és jogukból kiforgatni fegyvert ragad az alattomos önzés és újra védekezni kell becstelen orvtámadások ellen, melyek pusztulással fenyegetnek trónt, oltárt, hazát, családi szentélyt, jogot, szabadságot, művelődést: akkor tanulják meg unokáink a mi hangulataink halvány emlékéből, hogy *vannak emberi ideálok*, vannak lelkünknek őszentségei, van hazaszeretet, van önzetlen áldozatkésztség, van halálmegvető kötelességtudás, van faji és nemzeti büszkeség, mely érckeményen támad föl a megaláztatás ellen, hogy van közszellem, mely millió érdeket hallgattat el, van egylelkűség, mely átfog egy egész nemzetet, van példátlan önuralom, mely megtanít eltérni minden fájdalomtól, vannak erkölcsi tényezők, melyek szinte anyagi biztonsággal hatnak és megsokszorozzák az anyagi erőt.

És tanulják meg, igtassák vezető gondolataik sorába azt is, mily fönséges öntudat, mily lélekemelő gondolat, hogy nem mi idéztük világra ezt a vérontásban oly példátlanul gazdag háborút; lelkiismeretünk ítélőszéke és az elfogulatlan igazság előtt tiszta sor és világos, hogy nem mi szabadítottuk el láncaikról a tomboló démonokat, pórázáról a duló fürgeteget, mi túrtunk és vártunk és áldozatokat voltunk készek hozni a béke érdekében és igyekeztünk elkerülni a háborút. Ez jóleső tudat és erőadó erkölcsi tény. De tanulják meg unokáink azt is, mily gyönyörűsége tudat, amikor megtámadnak, igazságtalanul, jogtalanul, fondorlatosan és alávaló módon, *érezni, hogy erősek vagyunk*, hogy erőink együtt vannak és nincsenek elalélva, hogy testben-lélekből épek vagyunk, hogy nem hanyagoltuk el létünk és jövőnk gondját, hogy az igaztalan alattomos támadásokkal és mérges agyarkodásokkal szemben kemények, erősek, legyőzhetetlenek vagyunk.

Nem akarjuk ezzel a háboru panegirikumát zengeni; ellenkezőleg; tele van a lelkünk azzal a meggyőződéssel, hogy civilizált nemzetek részéről kiáltó, eszménytagadó bűn: vitás kérdéseiket vérözönt árasztó háboruval dűlőre vinni és hogy átok nehezuil azokra, akik alattomban fölszítják a háborút, azután Antoniusokként kiáltják: oldva vagy balság, menj amerre tetszik! Azt valljuk, hogy az igaztalanul megtámadottak jogosult *ultima ratio*ja a háboru és csak mint ilyen bir erkölcsi jogosultság fölényével.

Nagy érzések forgószele ragadja meg lelkeinket. Mikor kiomlott Ferenc Ferdinánd trónörökös és hitvesének vére, mikor elégtételt követeltünk az ellenünk áskálódó gyujtogató szomszédtól, mikor megindult hazánkban a mozgósítás hatalmas ritmusa, mikor egy ellenséges világtól láttuk magunkat körülveve, mikor hadüzenet hadüzenetre következett, mikor elhagyott hűtlen szövetségesünk, ellenünk fordult és ostromolta határainkat, egy háborgó világ őrző ellenünk torlódása közben emelt fővel jártunk, hősi len-

A ZBORÓI ZSIDÓTEMLŐM ROMJAI AZ OROSZDULÁS UTÁN

Halász Lipót kir. mérnök felvétele a Magyar Zsidó Hadi Archivum számára

A SÜLT ÉS JÓVŐ HÁBORÚ S ZÁMAIBOL
Arthur Hackett: A HÁMÉ ANGYALA ATYONTE EGYPTOMON

dület járta át testünket-lelkünket, a szemekből tűz csillogott, a megbántott igazság háborgó érzetében és az erkölcsi harag meggyőződött erejében hittük, hogy csodák fognak történni előbb, semmint a hazugság diadalmat vehetne az istenadta igazságon és erőseknek éreztük magunkat erkölcsi öntudatunkban szemben egy ellenséges világgal.

Igaz, nem tagadhatjuk, multak a hónapok, haladott az idő és a nagy érzések mellett szomorú érzések is bontakoztak. Óh, sok minden megfér abban a kis emberi szívben. A régi bibliamagyarázó egyik gyönyörű tanítása azt mondja — és mindegyik állítására bizonyító idézetet hoz a bibliából, hogy „a szív lát” — „a szív hall” — „a szív tud” — „a szív kiált” — „a szív örül” — „a szív vigasztalódik” — és valamennyi tételét illusztrálja egy-egy szentírási ige. A háborus idők orgonazengése mellett értjük meg jól ezt a tanítást. Valóban a mi szívünk is *látóvá* lett és mindent szívünkkel látunk. Megragadjuk szívünkkel a nagy vallásos gondolatokat és az emberi élet misztériumait, szívünkkel látjuk az emberi nyomort és a szenvedést, a fájdalmat és a szomorúságot, az özvegyek inségét és az árva gyermekek sorsát, egész világlátásunk a szívnek világlátása: könnyörület, hit és szeretet és a szívünk most sok homályos összefüggést észrevesz, amint írva van „és *szívem látott sok bölcseséget és tudást*”. Egészen más összefüggésben tűnik most föl előttünk a dolgok rendje, mint azelőtt és nemcsak a templomok teltek meg imádkozó buzgó hívekkel, hanem a lelkek is szárnyaló vallásos eszmékkel és forró vallásos érzésekkel, elhallgatott a szkeptizmus hangos beszéde és előmerészkedett az őszinte egyetemes vallásos érzés és magas hangulatokba ringató dallamaival járta át az emberi lelkeket, melyek úgy illettek a törpeségből kiszabaduló heróikus érzések hangjaihoz. Mindnyájan éreztük, hogy Istenre szükségünk van és az ő segítségére vagyunk utalva nagy megpróbáltatásainkban és nagy föladatainkban. Uralkodók és hadvezérek ajkairól hangzott föl az Uristen neve, az Igazság Istenének neve, mint ércszózat pendült a hősök ajkain és rezdülése olyan volt, mintha mindnyájunk szíve húrjairól pattant volna el. És *hallóvá* lett a mi szívünk. Hallgattuk az universum zenéjét bensőnkön át és az események zajlásából neszeltük Isten szavát, Isten járását a világtörténetben, mint egykor hajdan jámbor ősök hallgatták az Úrnak lépteit az eperfa lombjának suttogásában és nem is kellett könnyörögnünk az írás szavával : „*adj a te szolgádnak halló szívet!*”

És bizony *tudó* volt a mi szívünk, az írás szava szerint: „*minden szív tudja tulajdon bánatát.*” A nagy érzések mellett nagy szomorúságok is bontakoztak. Mindenki tudja, mennyire szereti, milyen gyöngéden szereti a zsidó szülő az ő gyermekét. A szív tudta tulajdon fájdalmát, de hallgatott az ajk.

Gondoljuk csak el, mennyire szereti a zsidó szülő az ő gyermekét, — hiszen „ez a mi vigasztalónk vesződésünkben és kezünk munkájában”. Bizony, amikor jártam az utakon és láttam a szép, művelt fiatal embereket és mellettük az ő elválaszthatatlan élettársukat, a kétkarú fekete mankóbotot, melytől nem fognak elválni ez életben soha, a szárazfát, mely soha ki nem virít, vagy mikor láttam a szép, karcsú, jegenyeformájú férfit, akinek töből le volt vágva mind a két karja, aki, mikor a kétségbeesés a halált kívántatja meg vele, még öngyilkos se tud lenni, vagy mikor láttam, mint viszik a rokkantakat ember-vállon lovagolva szórakozni, vagy mikor láttam katonai temetéseken az anyák, hitvesek és menyasszonyok ajkait reszketni, vagy mikor láttam két katonafiút a katonapa sírja szélén a himnus hangjai mellé csákóhoz emelt kézzel a koporsó felé görnyedve tisztelgni, vagy láttam fiatal leányt, amint a katonasír szélén reszketett, mint a vihartól rázott rózsabokor, vagy hallottam asszonyról, aki hazahozta férje csontjait a harcmezőről és az-

után együtt lett eltemetve férjével, vagy hallottam apáról, aki bevonulása napján tudta meg, hogy fia elesett — hiszen a sors oly találékony: bizony gondoltam a családi érzés nagyságára és a szívek erejére, melyek *bensőleg tudják* fájdalmukat. Csak a szív *kiált*, amint írva van: „*kiált a szívük az Istenhez*“ — az ajk alázatos, néma és hallgató, nem akarja nehezé tenni másoknak is az áldozatot. Nagy megadást tapasztaltam, rezignációs és a közérzésbe átmagasztosult fájdalmat, pedig sok embernek himbálózott a szíve, mint a lámpa földrengéskor, csak egyszer hallottam tompahangu bús beszédet: „kilencen vagyunk testvérek, mind gyermektelen, csak nekem volt egyetlen fiam és az is elesett“.

És a szívbe zárt nagy fájdalmak mellett azért mégis *örvend a szív*, amint írva van: „*azért örvend a szívem és ujjongó a dicsőségem!*“ A fényes diadalok, melyeket arattunk, az isteni segítség ragyogó megmutatkozása, legnagyobb szövetségesünknek, az igazságnak győzelme, a gyönyörű látvány, mint szorultak hátrább ellenségeink hazánk határaitól és mint haladt előre győzelmes lobogással a magyar zászló, minden boldogsággal árasztotta el lelkünket; túl a szívnek bánatán és az áldozatnak tudatán is *vigasztalódott a szív*, megnyitlak benne a vigasztalódások legmélyebb forrásai, mert maguk az események teljesítették az isteni parancsot: „*vigasztaljátok, vigasztaljátok az én népemet, beszéljétek Jeruzsálem szívére!*“

A bibliában kifejezésre jutó fölfogások szerint ezek a vigasztalók: vigasztal a gyermek az élet küzdelmében, vigasztal a barát, a testvér balsorsban, szomorúságban, vigasztal az anya nehéz búban, vigasztal a próféta nemzeti fájdalomban, vigasztal a király a hadseregben — Jób könyvének költője az emberi méltóság legmagasabb megjelenését abban látja, mikor a király vigasztalja az elesett hős testvért sirató katonát a háboruban — és vigasztal az Isten minden megpróbáltatásban. A mi bánkodó lelkeinket egy gondolat vigasztalja és egy remény, a hazának képe, eszméje, reménye és dicsősége.

Bibliás hangulatok kísérik kezdettől fogva mindvégig. „Ime tömegek zúgása, a hegyeken, nagy sokaság képe, birodalmak háborgásának hangja, nemzetek gyülekeznek, az Örök Isten, a seregek ura csapatszemplét tart a hadseregek fölött“. „Kinyitotta az Örökkévaló az ő tárházát, előhozta haragjának fegyvereit, mert dolga van a hadak Isteneinek a Káldeusok földjén“. „Szenteljétek meg magatokat, mert holnap csodát művel az Ur isten közöttetek!“ Az Örökkévaló a te Istened vonul előtted, ő pusztítja el ama népeket előled“. „Legyetek erősek és kemények, ne féljétek és ne csüggedjétek miattuk, mert Ő az, aki veled jár, el nem ejt és el nem hagy téged!“ „Uram, mily számosak az én ellenségeim, mily sokan támadnak ellenem, de Te vagy Uram, dicsőségem, te emeled föl fejemet; nem félek népek miriádjaitól, melyek körültem táboroznak, kelj föl Uram és segíts meg, mert te vagy az, aki eddig is arcul teremtetted minden ellenségeimet és a gonoszok fogait összezúztad!“ „Azért nem félünk, mikor megrendül a föld, mikor a tengerek szívébe omlanak a hegyek!“ „Hiszen még szövetségesem is, akiben megbízom, aki kenyeremet ette, magasra emelte sarkát ellenem!“ „Kinyújtotta kezét szövetségestársai ellen, megszenteltetett tulajdon frigyét!“ „Teljesedjék be a gonoszok balsorsa és tedd szilárdá az igazságot!“ „Nekem légy sziklaváram, bástyaerősségem, hogy megsegítsél!“ „Erős várunk nekünk az Isten, segítségünk, fölötte bizton megtalálható!“ „Hallom, mit mond az Isten, békét hirdet népének és igaz híveinek“. „Bizony közel van híveikhez az ő segítsége, hogy dicsőség honoljon országunkban. Szeretet és igazság találkoznak, üdv és béke egymást csókolják, az igazság a földből sarjad és az üdv az égből te-kint alá, Isten megad minden jót és földünk meghozza termését!“

Ilyen bibliai, próféta, zsoltáros hangulatok zsonganak körül, hordozzák és rokonzengéssel erősítik a mi érzelmeinket és nem csak a jelen győzelem öröme, diadalérzete nyilvánul meg visszhangosan bennök, hanem az erkölcsi örökvalóságok hite is és a jövő széles reménysége.

Ha mindenkor hittünk ennek a viharedzett és sorspróbált magyar nemzetnek jövőjében, úgy ez a hitünk csak kitért bennünk és ennek a hitnek reményfestette képei kiszélesedtek lelkünk előtt a háboru alatt. A „vagy jönni fog“ még árnyékával sem érintette lelkünket. A „jönni fog, mert jönni kell“ viharos dala zúgott bennünk. Emlékszem, valamikor régen — úgy 12 év előtt, a magyar közélet egyik jelesével beszélgettem, egy nagytehetségű gondolkodó emberrel, akinek lelkében akkor mélabús akkordok kísérték a hazafias aggodalmakat; ez a kissé pesszimista vagy talán történetesen lehangolt gondolkozású ember akkor azt mondta nekem: „szeretném a magyar művészet nagy kifejlődését előmozdítani, hogy ennek a kiváló fajnak, mely testvér nélkül és barát nélkül áll a világon, legalább a lelke megmaradjon, ha — amit Isten ne adjon — valamikor később jövöben a körülötte tolongó idegen népek áradatában alá kellene merülnie“. Engem meglepett az ilyen elégikus nyilatkozat, aki ilyen lehetőségre soha sem gondoltam, hanem a zsidók történetéből megtanultam az isteni világterv fényességét látni, mely áthúzódik az élet folyamán, mint a költő mondja: „arany híd gyanánt“ és ha régi magyar írók párhuzamot vontak az ősi zsidó és a magyar nép között, én tovább követtem ezt a párhuzamot és hittem jövőjében. Hiába mondták: „veszedelmes áramlatok törnek egyesülésre, órával a kezünkben várjuk a percet, mikor összetalálkoznak megrontásunkra“, én a magyar nemzet jövőjét mindenkor rendületlen hitembe zártam. Hittem, hogy Isten előtt jelentőséggel bír az olyan nemzet, mely jelleme nemes ércének köriratában az ősi erény megbizhatóságát hordja.

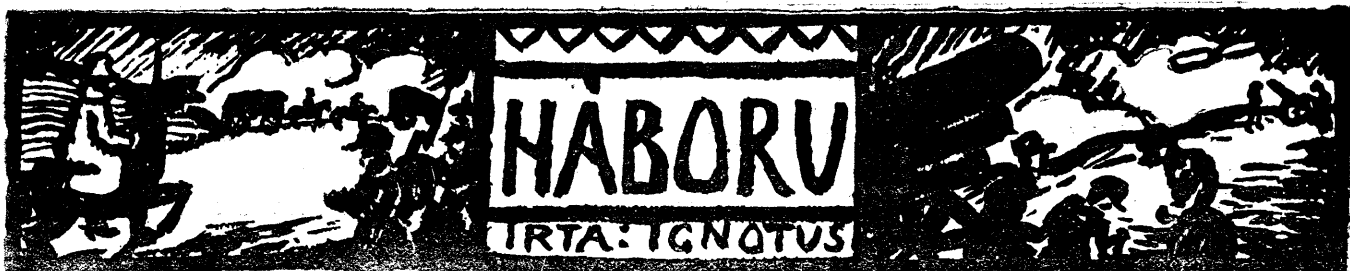
De most, mikor megállottuk a legnagyobb erőpróbát a világtörténetben, mindenki előtt nyilvánvaló legyen: a történet szigorú logikája és iustitívája állapította meg: a magyar nemzetre szükség van az emberiség történetében és ennek a nemzetnek hivatása, jövője van!

Ennek a jövőnek érdekében, melyet a hivatás becsületos betöltése biztosít, még tovább kell áldoznunk, készségesen. Kapcsolódjék, mint hajdanta régen, most is ima az áldozathoz. Imánk pedig legyen ez: Isten hozd el a jövőt, Isten töltsd be reménységünk, Isten áldd meg a magyart!

Most pedig menjen útjára ez a könyv, vigye magával érzéseink és gondolataink emlékét. Köszönet és elismerés a Magyar Zsidó Hadi-Archivum elnökének, aki a háborús zsidó vonatkozások gyűjtésének eszméjét a *Múlt és Jövöben* fölvetette és nagy áldozatkészséggel lehetővé tette ezen emlékmű megjelenését! Bejelentője ez és előfutárja a Hadi-Archivum nyilvános működésének, egyben hiráója a csendes, szorgalmas munkának, mely szakadatlanul folyik. De más is, az *Omike* törekvéseinek kifejezője, megőrzője hangulatainknak és gondolatainknak . . . Unokáink fogják olvasni ezt a könyvet, áhítattal, csendesen. De mi is olvasni fogjuk, akik életben maradunk, mire elkövetkezik az áhított jobb kor, emlékezve fogjuk olvasgatni és fogunk még mellette téli estéken csendes tűzhelyek közelében örülni és sírni, sírni és örülni.

Budapest, 1916. január 10.

Dr. Hevesi Simon.

Lénárd rajza

1914. aug. 1.*

Ennek a háborúnak a dolga a legegyszerűbb a világtörténelemben. Ha volna még kétség, hogy enélkül mi várt volna reánk, nézzünk jól szemébe a sir Edward Grey első közvetítő ajánlatának.

Oroszország bele akar szólni abba, hogy van-e Ausztria-Magyarországnak joga életét megvédeni egy nyíltan arra törő kis szomszéd ellen, — s a nagy, a bölcs, az emberséges angol külügyminiszter ezt az ügyet nagyköveti tanács elé tartozónak ítéli s leint bennünket, hogy várjunk Szerbiával, majd ők rendelkeznek.

Ez azt jelenti, hogy nem: Törökország sorsa vár ránk, hanem: már benne vagyunk Törökország sorsában. Ebből ki kell vágnunk magunkat, különben mindenki, ki e monarchiának lakója, egyenkint főbelöheti magát. Aki azt hiszi, hogy ez frázis, hasonlat vagy túlzás, az nézzen le a Balkánra, hogy a nagy bukaresti rendezkedés után mint válnak földönfutókká a görög kézre került bolgárok, az albán kézre került görögök, a szerb kézre került mohamedánok — és így tovább.

A tíz éves vergődés, melyben, majd minden második esztendőben mobilizálva, e monarchia azzá lett, akinek a hűvös szemű sir Edward nyilván joggal látja: ez sem pusztán a monarchiának vagy, mondjuk, a dinasztiónak prestige-vesztése, hanem minden egyes embernek életbeli kára, ki e monarchiában él.

Nézzétek meg üres zsebeiteket, megszegett pályafutásokat, megrendült egzisztenciátokat, — a kereset hiját, a munka pangását, a *kilátások elsötétedését* s aztán feleljetek:

*) Ez a cikk a mostani világháború megindulásának napjaiból való, azok hangulatát tükrözi s a szerzőnek Almanachunk számára küldött közleménye gyanánt nyomtatjuk ide mint azokra a napokra jellemzőt.

mindegy-e az egyes számára, hogy van-e prestige-e az országnak, melynek lakosa, a dinasztiónak, melynek alattvalója?

Én megkérdem magamat s így kérdezze meg önmagát minden egyes, s nem hazafiságból s regényes szófuvással, hanem józan önzéssel, rideg számítással: akarok-e szerb lenni? Vagy román lenni? Vagy orosz lenni? Lenézek a Balkánra, felnézek Finlandba s azt mondom, hogy nem.

Ha osztrák-német volnék, vagy ha magyarúl is meg lehetne az az esélyem, hogy e monarchia felborulta valami formában német kéz alá juttatna, talán én is közömbösebb volnék az iránt: legyen-e még osztrák-magyar monarchia a világon. De mikor e közt van választásom, s a közt, hogy szerb, román, vagy orosz legyek-e, igazán nem nehéz — akár, ha sora kerül, életemmel és véremmel — magyar hazafinak lennem.

S ha kérdelem tovább: megint csak legridegebb, minden történetiségtől meghántott önzésemet: akarok-e, aki csakis magyar lehetek, inkább egy helyreállított nagyhatalmu Ausztria-Magyarországon lenni, mint egy magában álló Kis-Magyarországon, mely Szegedtől Kassáig terjed s Kanizsától Nyiregyházáig: akkor viszont nem nehéz szenvedélyes habsburgistának lennem.

Igen: ha ez az orosz csalogatásnak kigondolt mediatizált és neutralizált Kis-Magyarország például Svájc, például Belgium, például Luxemburg helyén feküdnék: a mindenkiben benneélő cinikus és egoista énbennem azt mondhatná: ilyen szomszédságban nem rossz élni s nem baj meghalni. De élni, teszem, Illyria, Szerbia, Románia és, bocsánat, Lengyelország között, s ha mégis meghalunk, va-

lahova ide halni át: ez a perspektiva könnyűvé teszi a legsúlyosabb kockázatot is, hogy hátha lehetne másképp is. Mindenkinek, aki az osztrák-magyar birodalomban él, de mindenesetre minden magyarnak személyes életérdeke, hogy az osztrák-magyar monarchia megmaradjon és nyugodt zavartalanságban éljen. Ez ma már háború nélkül lehetetlen. Ezért nem lehet, ezért nem lehetett e magyar földön magyar vagy magyarságba tartozó ember józan észszel más, mint magyar, más mint magyar hazafi, sőt, ha úgy tetszik, magyar chauvin, magyar nacionalista, magyar imperialista, magyar militarista. Mai ember számára ez kétséges érzés, de nem rajtunk állott eddig s most a háborún áll, hogy lehet-e ebben enyhülés és modernizálódás.

Nekünk magyaroknak kell a magyar állam és kell a habsburgi birodalom, — a mi egyetlen boldogulási formánk csak az lehet, ha, mint a kompasz a hajó hidján, biztosítva ringatózunk az állam, e birodalom ölén. Amely nemzeti törekvés, legyen magában még oly érthető, túlkiváncozik e monarchia határain, az halálos ellensége minden egyesünknek mint magánembernek is. S amíg a nemzetiségekben ilyen törekvéssel elegy az ő nemzeti törekvésük, addig a magyar államon belül lehetetlen velük szemben s az ő számukra az az emberségi, igazsági és méltányossági politika, melyet különben szégyen volna, hogy huszadik századbeli európai országtól még követelni kell. Mert addig minden méltányosság csak az elszakadó szándékot, lehetőséget és jogot nevelné.

A becsületes, az igazságos, a méltányos és modern magyar nemzetiségi politikának előfeltétele a háború, mely karddal vágja el az irredenták szálait s ágyúval szoktatja le hosszú időre: a szomszédokat arról, hogy ideát kereskedjenek, a nemzetiségeket arról, hogy a határon túl remélkedjenek. Ha kifelé is, befelé is mindenki bizonyos benne, hogy Ausztria-Magyarország megmarad és testéből senki nem eszik, akkor minden lakosa e ha-

tárokon belül keresi majd boldogulását s akkor nem lesz veszedelem ebben minden igazsággal, nemzetivel vagy nemzetiségivel, megsegíteni.

A magyarság számára tehát nem kérdés, hogy az osztrák-magyar monarchiára szükség van, tehát a mostani háborúra szükség volt. Soha a maguk lelkiismerete, és, ha nagy napokban szabad a nagy szó: a történelem ítélőszéke elé emberek könnyebb szívvel nem állhattak, mint állhatunk azok a néhányan, kik társainktól lenézetve vagy érthetetleneknek tekintve ezt hét-nyolc éve mondjuk. Ki olyan ostoba vagy olyan aljas, hogy a szerbet vagy a románt vagy bárki emberfiát ne nézze embernek, ne tisztelje álmait, ne becsülje még önzését is vagy sajnáljon tőle bármi boldogulást? Csak éppen annyira nem vihetjük e megértést, hogy öngyilkosok legyünk.

Mióta ez a birodalom fennáll: ez az első háborúja, amely népeinek háborúja. Nemcsak általuk folyik, de értük is, — nemcsak a birodalomnak érdeke, hogy éljen, hanem azoké is, akik benne élnek. Hogy aztán, ha az osztrák-magyar monarchia életét biztosítottuk, abban nekünk magyaroknak fussa a számadásunk, az megint azok okos önzésének dolga, kik így e monarchián mindenkorra (vagy, mert a történelemben örökkévalóság nincs, hosszú időre), bennrekednek. Most már csak világos, hogy nemcsak a magyar érdek esik össze a birodaloméval, de a birodalomé is a magyar érdekekkel — végső soron tehát mindenkié, kinek e birodalomban kell élnie. Ma nincs a napja, hogy erről szót ejssünk, csak még egyszer gondoljuk el, ami nem ígéret vagy biztatás, hanem tétel: hogy minél biztosabb e birodalmon belül a magyarnak élete, annál többet tehet és áldozhat itt minden egyéb életért. Egyébként pedig: minden mese valóság s még nem volt mese, melyben aki a királykisasszonyt megváltotta, a királykisasszony az övé ne lett volna. A magyarság magáért dolgozik, mikor e monarchiát megváltani siet gonosz megalázottságából.

VILÁGOSSÁG!

IRTA: TISZASÜLYI POLNAY JENŐ

1916. február.

Nemzetek sorsában döntő változásokat és átalakulásokat okok és okozatok legmélyén néha alig is észrevehetően, nagy-nagy ritkán láthatóan, de mindig a nagy időszakokban törvényszerűleg kiforró igazság erejével, valami a végtelenséggel határos bölcsesség irányít.

Nem a fatalizmus hite az, de a minden felett álló tapasztalat, aminek e mai véres, emberéletet pusztító napok is bizonyosságát szolgáltatják. Még áll a minden idők legborzalmasabb háboruja; a legfőbb értéken, az emberéleten felül milliárdok pusztulnak egy nap alatt és ugyanakkor másutt, nem is messze a rettenetes mérkőzés színterétől, éppen a különböző nemzetek együttműködésének mennél szilárdabb és intenzívebb kapcsolatát kovácsolják. Egy esztendő óta a lehangosabb és legelevenebb vita tárgya elméleti tudósok és gyakorlati szakemberek szinte izgalmas problémája: a Mitteleuropa kérdése.

Középeurópa problémája természetesen fölszínre hozta mindama rengeteg tudomá-

nyos és gyakorlati szempontot, ami a jövő fejlődésnek csak mint gazdasági és államkonstrukcióbeli kapcsolatnak támogatója és ellenzője. Ezekről az argumentumokról ne essék szó ezúttal. De legyen szabad inkább odavilágítani e vitakomplexumnak egy olyan oldalára, amit Németországban és itthon is, ha nem is hagytak teljesen figyelmen kívül, de még sem világítottak meg belső értékének megfelelően. Nagy kár volna ezt az alapvető szempontot oda nem tenni a nyilvános analízis szemléletébe.

Vajjon nem kínál-e a zsidóságnak, az osztrák és magyarországi zsidóknak egyaránt új és gazdag tanulságot a Mitteleuropa vitanyaga? Magyar-osztrák-német gazdasági közeledésről van szó és egyre halljuk a nagy stilusu, a lendületes, a messzi perspektívájú kereskedelem értékelését. Nem a mi tisztünk, hogy jobbra vagy balra állást foglaljunk a vélemények ütközésében, de ami természetesen nem is tárgya a vitának, az éppen a kereskedelemnek nemzetközi szolidaritást teremtő és friss értékeket termelő örök energiája. És most ennek a kereskedelemnek fun-

damentumára akarják állítani az új államalakulás új strukturáját. Ezt a kereskedelmet akarják ható erejében sokszorozni. A kereskedelmet! Zsidó kalmárok sokszor becsmérelt, annyiszor megrágalmazott, lenézett, céljaiban és erkölcsiben gyakran kiméletlenül kipellengérezett munkáját. Nem fölösleges tehát a termelés és fogyasztás messzi láncolatában a közvetítés nexusa! Ugy érezzük, hogy ragyogó igazságok íródnak a zsidók foglalkozásának történetébe, etikai nivót adnak annak a maga igazát eddig soha meg nem védett fogalomnak, hogy a kis zsidó kalmár és nagy zsidó kereskedő-korifeus mennyire hasznos, szükséges, értékes tényezője a nemzeti gazdálkodásnak.

Mondhatná valaki, nem kellett éppen a német-magyar-osztrák gazdasági közeledés, a vámunió, a Mitteleuropa vitájának jönnie, hogy ezek a *természetes és kézenfekvő igazságok* áthassák a köztudatot. Valóban: akadtak mindig világos agyak és voltak mindig lucidus pillanatok, amikor fejedelmek, államférfiak és politikusok ráeszméltek, hogy erre vagy arra a zsidóra szüksége van a fiskusnak, vagy inkább arra, hogy ennek vagy annak a zsidónak jó hasznát vehetik. Innét datálódnak a kegyelmes pátensek, különféle menlevelek, középkori kamaraszolgaságok, püspöki és földesúri védelmek. Azután jött az úgynevezett fölvilágosodottság kora, ez megint eltüntetett formásként néhány sárga foltot. És végül a jogegyenlőség, az arányos teherviselés, az általános védkötelezettség: — ez az idő, kulturának és technikának ropant csodáival, úgy illett volna, hogy a kereskedelmet mindenütt beiktassa a legjelentősebb nemzeti munka értéksorába. Nem így történt. Manapság se ritka a középkorból visszajáró hang, hogy a kereskedelem, értsd magyarán: a zsidó, jogosulatlan vámszedője termelőnek és fogyasztónak. Mindhiába. Multak az idők. A világháború forogtága elsöpört sok gyökér nélküli, melegházi gondolat-virágot, lerántotta a téves hitek takaróját a minden idők tanulságának sarkalatos tör-

vényeiről: minden világosan látó gazdasági politikus agyába befészkelődik az egyetlen nagy igazság, hogy Középeurópa legvitálisabb állami érdeke csakis a gazdasági kérdés megfelelő elintézésében kerülhet előtérbe.

Történelmi intések tűzjelei rajzolódnak a horizontra. Nagy Károly a népvándorlás után kovácsolt világbirodalmában kiáltotta világgá, hogy *zsidókra van szüksége*, akik a Keletet a Nyugattal összekötik a maguk kalmárkodó munkájukkal. Népek és nemzetek mai nagy mérközése közben, ime, mintha ugyanez történnék. A teremtés és termelés jövő munkájánál első és legfőbb szükséglet a nemzeteket egybefűző forgalmi, közlekedésbeli kölcsönösség: vagyis a kereskedelem. Dolgozzunk, kezdeményezzünk, terveljünk, számoljunk, csatázzunk a konjunkturákall ez a parancs, ha nem is mondják ma olyan szimpla őszinteséggel, mint Nagy Károly idején.

És ime, mintha világosság derengene a kérdés körül, mintha megmozdulnának ősi szokásokban, balhiedelmekben tévúton járó képzetek és gondolatok és mintha felragyogna a jövő kérdéseinek első leghatalmasabb napja, a kereskedelem fogalma, hogy szakítson a multtal és arra a magaslatra helyezze ezen minden államok, minden népek gazdasági függetlenségét biztosító foglalkozást, amelyhez csak a meg nem értés nem juttathatta el a multban.

Mintha a gazdasági kérdések nagy tömkelegéből miránk, magyarországi zsidókra ki-világítana az az örök igazság, hogy az államok életében a kereskedelem szerepe minden érdekek mozgatója és hogy a kereskedelem az, amely körül, nagy reménységekkel terhes hullámok legalább is oly magasan járnak, mint a nagy háború más céljai érdekében.

Nekünk tulajdonképpen hálásoknak kell lennünk a jövő kereskedelmi kérdéseinek ilyen intenzív megvitatásáért és hogy azt, minden egyéb elé helyezik. Az a belátás, amiből nagyra nő a kis szatócs lenézett fog-

lalkozása, az az értékelés, amire felemelkedik a nagy vállalkozások gondokkal terhelt képviselője, meghozza a zsidóság foglalkozásának etikai nagyságát, államalkotó szükségességét és a jövő, az ilyfajta képzetektől áthatott nemzedék majd másképen fogja megítélni azt a foglalkozást, amit a múlt a zsidónak szánt, önmagához nem tartván méltónak. Amikor most így nő fel egy új gazdasági osztálya Magyarországnak, vége lesz a zsidó kérdésnek, vége lesz minden érzelmi félreértésnek és ebben a nagy együttműködésben és együttérzésben fog megnőni Magyarország erőteljes ipara és hatalmas független kereskedelme.

Tárgyaljuk tehát tovább a Középeurópa, a vámunió, a német-magyar-osztrák gazdasági közeledést, mert bármiként is dönt benne a minden idők szükségletének koefficiense, a zsidóság örömmel figyelheti a kérdés további kialakulását és hálásan gondolhat reá, hogy a zsidóság régi foglalkozása megint fémjeleztetett, a zsidóságé, mely a történelem tanúsága szerint sok irányu munkájában, mint a belföldi és nemzetközi kereskedelem első pionérja szerepelt.

Helyezzük el ezt a tanulságot sok régi becses okulások és tapasztalatok tárházába és reméljük ettől gazdasági életünk megerősödését, kifejlődését és függetlenségét.

Csapatszállítás az Eufráton.

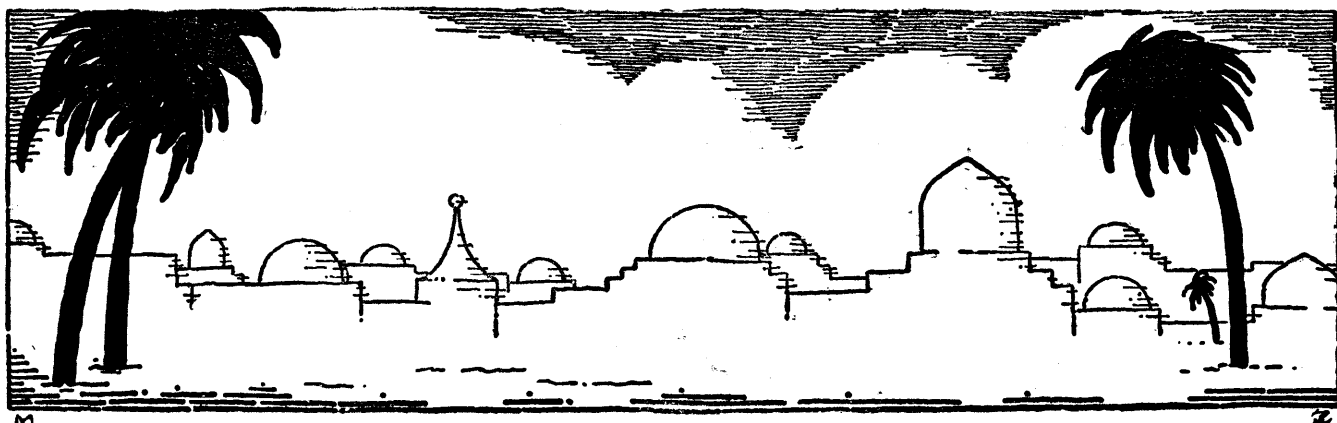
A »MULT ÉS JÖVŐ« HÁBORUS SZÁMAIBÓL

Guidó Réni: AZ ITÉLET NAPJA. MICHAEL ARKANGYAL LEGYŐZI A GONOSZT.

A »MULT ÉS JÖVŐ« TÖRÖK SZÁMÁBÓL

Abel Pann (Jeruzsálem); BOCHARAL ZSIGÓ MŰVE

HÁBORUS HOSSZUNAP

IRTA: KÓBOR TAMÁS

Budapest, 1915. október.

Végig a nagy utakon, az elegáns utcákon csukott boltok. Nem ellenség jár erre, hanem hosszúnapp van. Sajátságos, félelmes és rejtelmes képet kap tőle a város. Vérmérséklet, fajta szerint mást-mást szimbolizál. Látod? Ez Budapest. Ezt ilyenkor látni. Mikor a zsidóknak nagy ünnepjük van, Budapesten megakad az élet.

Vagy: lássátok, mik vagyunk? Nem lehet minket nélkülözni. Nagy a munka, melyet mi végzünk. Látjátok, mi lenne, ha csakugyan, szabadulnátok tőlünk? Csukott bolt, eszterdön át.

És visszás és ellentmondó, groteszk és tragikus, fölemelő és exotikus minden, ami e jelenség köré csoportosul. Dicshimnusz akarsz énekelni a zsidókról? Tessék. Templomaikban zug az imádság és az ének. Egy porba boruló gyülekezet, mely az ördög patája alatt küzdi szabadságharcát. Borzongva hallgatja az idegen a hosszúnappbeli zsidó zsolozsmákat. Most is, itt is az elnyomott ghetto zokogása szakad ég felé. Ütemre verik a mellüket, egyazon zokogásra porba hull a gyülekezet. Fojtott, kiélt levegőben, étlen-szomjan évezredek bűneiért és szenvedéseiért zokog a megkínzott test és lélek. Nem lehet többé an-

tiszemita, aki ezt egy félóráig végignézte és hallgatta.

Főnség? Ugyanezek az emberek, akik estnapon át egy világtörténelmi principumot s egy világrengető vallási principiumot szimbolizáltak, este szétszaladnak a város minden tájékára. És a csöndes, néptelen Budapestet följeszti a hangos zsvaj. Megtelnek az üzletek, a műhelyek, a kávéházak és színházak, a dolgozó és mulatóhelyek. Ahogy üres volt miattuk a város, úgy tele van velök. Kihurcolkodtak belőle, Istenhez zarándokolva, s ellep-ték és birtokba vették ismét, s akik délben bibliai gondolatokat keltettek benned, estére vásári hangulatot terjesztenek.

* * *

Ördöge van, kedves uram! Hogy kitalálta rögtön, hogy e sorokat is az ő fajtájabeli írja. Egy elszakadt, vagy kivert tagja a gyülekezetnek, akit az élet és a gondolkodása messze elsodort a ghetto-hagyományok tájékaról. Nagy kinnal talán még ki tudná stillabizálni a kaldeus betüket, de az imádságát már régen elfelejtette.

De azért még mindig az ő fajtája. S amikor végigjárja a csukott boltu utcákat, ilyenkor

bármennyire adná az érdektelen idegent, mégis hárfázik benne az odatartozóság érzete. És a gondolat szalad előre és szalad hátra. Szivarral a szájában érzi, hogy a zsinagógákban és Isten szabad ege alatt a halotti ruhás emberek bűnbánó mellverése, a zsidó ritusnak minden exotikuma és velőtrázó misztikuma az ő sorsát is akarja a jó Istennél elintézni.

* * *

S mennyi minden elintézni való van még most is, sőt éppen most! Most, amikor a szent háboru igazán nem tehet semmi különbséget ember és ember, azaz: magyar és magyar között. Mégis, különös nyugtalanság vibrál most a levegőben, amelyen tisztán megéreződik, hogy most is kétféle: zsidó és nem zsidó.

Eszembe jut egy családnak három szál ifja. Egyet behívtak, kettő önként jelentkezett.

— Meg kell mutatni, hogy ehhez is értünk — mondották. — Ott kell lenni, ahol legveszedelmesebb a harc és tizszerannyit kell tenni s duplán is meghalni, mert most van alkalom arra, hogy az utolsó különbségtevést is lehetetlenné tegyék.

Kettő közülök már tömegsirban, kereszt alatt nyugszik, a harmadik még viseli a vaskeresztet és az arany vitézségi érmet. De eltörli-e ez a különbségtevést? Ha mindnyájan meghaltok, hadbavonult makkabeus utódok, horgos orru jordán-vitézek, változtat-e valamit azon, ami kétezer éven nem változott? Két rongyos baka a villamoson. Az egyik majd csak indul, a másik már visszajött. Jó-képű, becsületes, derék gyerekifju.

— Hja, pajtás, csak a zsidók értik. Egy sem jut bajba. Ispotály, Vöröskereszt, magazin, műhely meg katonaszabadítás . . . Láttam cigányt is verekedni, de zsidót nem. Na, csak legyen vége, majd megemlegetik!

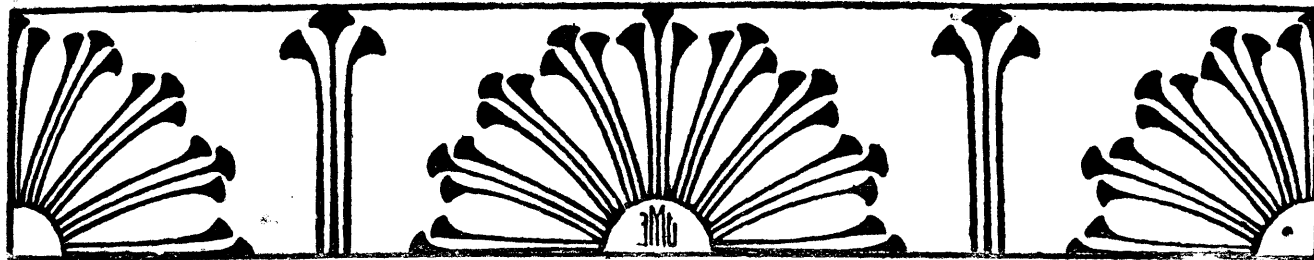
Derék, becsületes fiu, nem vétene a légynek sem. Illedelmesen átengedi helyét egy fiatal hölgynek és jólelkűen utbaigazit egy zsidó kofaasszonyt. Ki tehet róla, hogy neki ez a tapasztalata? Ki tehet róla, hogy ispotályok,

raktárak és automobilszolgálat csakugyan vannak, s ő nem kapja meg az állomások statisztikáját — felekeztek szerint? S ki meri eldönteni, hogy nem a szegény, becsületes baka véleménye fog győzedelmeskedni, hanem a naiv és lobogó zsidó fogadkozás és álmító tudat: most, most megmutattuk, hogy teljesen egyivásuak vagyunk!

Bizony, van miért imádkozni most is, Budapestben is. S ki tudja, lesz-e foganatja az imádságnak?

* * *

Inkább nem, mint igen. Mert hogy kik véreznek el a becsület mezején, azt kevesen tudják, de hogy kik csálnak posztóval, bakancscsal, azt mindenki tudja. És nagy a drágaság és a kereskedők kapják a drága pénzt a silány áruért. Igaz, a palotai kofaasszonyok hozzák a csirkét, igaz, a nagy uradalmaknak terem a buza, igaz, hogy a drágító közvetítő már ki van szorítva, de a drágaság még mindig nagyobb lesz. De mindez nem változtat semmit az érzületen. Van miért imádkoznotok, özvegyekké vált asszonyok, fiaitokért gyászoló apák. Gyászoljatok és szaladjatok oda az áldozatkészség szobrához, s verjétek tele arany meg ezüst szögekkel. Építsétek föl a kárpáti falvakat és ahol persely szája nyílik, tömjétek be, mintha vádoló száját kellene elnémítanotok. S mindezt tegyétek meg zokszó nélkül, mert mi ez a kis előítélet a határainkon kívül dühöngő gyülelethez és szenvedéshez képest, mely ugyanazokra az érényekre és szenvedésekre nehezül? Keserűség nélkül, lázongás nélkül kell készülnötök az eljövendőkre, s akármennyi fájó igaztalanság is érje összességteket, mégis áll az igazság, hogy az ősi átok most már erőtlenség és mellékesen sujt le rátok, s az igaztalanság, hogy nem méltatják a vért és vagyont, melyet a hazáért áldoztok, úgy mint a többi, semmiség ahhoz a nagy áldáshoz és vívmányhoz képest, hogy vért és vagyont épp úgy áldozhattok, mint a többiek.

Lilien rajza

A ZSIDÓ SZÍV

IRTA: BÁRÓ DIRSZTAY BÉLA

A zsidó szív nem a mostani világháboru hullámai közül emelkedett ki legendás nagyságában. Legendák szálltak róla szájról-sájra, nemzedékről-nemzedékre évezredek óta. De most, hogy a háboru ütötte sebekkel együtt vérzett és egyben mindenütt gyógyító balzsamot fakasztott, mégis azt a gondolatot ébreszti bennünk, hogy a zsidó szív talán épen azért lett Izrael szimbóluma, mert a zsidóság sorsa hosszú történeti korszakokon át állandó háboruskodás volt, állandó viaskodás a létért, a jövőért.

A háboru összetartást teremtett az együvé tartozó emberek között, akik egymásnak erejére utalva szinte egy családnak érezték magukat és mint egy család tagjai jobban kezdtek törődni egymás ügyével-bajával. Mikor hazánk fiai sebesülten kezdtek hazakerkezni a távoli harcterekről, vagy mikor az előretörő ellenség elől menekülők kezdtek a határszélekről az ország szíve felé özönlenni, olyan meleg szeretettel fogadták őket, mint rég nem látott, kedves, közeli rokonokat, akiket hosszú megpróbáltatások után látunk viszont. Az ország lakossága felekezeti különbség nélkül sietett segíteni és a zsidó szív megnyitotta egész kincsesházát a szenvedők és hontalanok előtt. Ekkor láttuk csak iga-

zán, mi a jótékonyság, milyen csodákat tud művelni. Egyszerre termettek mindenféle a humánus intézmények, és akik eddig a jótésnek csak dilettánsai voltak, most egyszerre mint a szeretet gyakorlásának igazi művészei jelentek meg.

Mikor a háboru kiütött, attól tartottunk, hogy Menzánk kénytelen lesz működését beszüntetni és csak félve nyitottuk meg a kapukat a döngető inség előtt. És mily kellemesen csalódtunk, a szükség fokozódásával párhuzamosan fokozódott a zsidó szív áldozatkészsége és működésünket nemcsak hogy nem kellett felfüggeszteni, hanem még fokozhattuk tevékenységünket, és humánus intézményeinket a háboru folyamán még bővíthettük és gyarapíthattuk.

És amit a Menzánkon tapasztalhattuk, ugyanaz vált valósággá a magyar zsidóság összes humánus intézményeiben a fővárosban és a vidéken egyaránt. Mindenütt hatványozott tevékenység és a nagy időknek megfelelő áldozatkészség tanujelét látjuk.

A Magyar Zsidó Hadi-Archivum feladata lesz, hogy a zsidó szívnek a nagy háboru folyamán felszínre jutott dokumentumait egybegyűjtse. Értékes és szívhez szóló aranykönyv lesz ez, arany szíveknek ragyogó monumentuma!

S ha kérdi tőled holnap... PATAI JÓZSEF VERSE. MAJOR J. GYULA ZENÉJE.

Sugybra.

S ha kérdi tőled holnap gyerme-

p

ked: Mi volt?

Mondd néki, mond: Nagy ember a - ra -
Mondd néki: Ir - tó Is - ten i - té -
Mondd: ember pusztít, mit ember é -

cresc.

tás.
let.
pit.

Ezer fe - lé suhintott a Ka - zás
Homoknál porsnál olcsóbb volt az É - let
S özvegyek házat s árvák mene - dékít.

És garma -
S az átko -
Uj ro - mon

mf

dába hullott, hullt a holt.
zott mezőn falát da - lolt.
gyászolt éjenként a hold.

Poco piu mosso

S ha kérdi tőled holnap gyerme-

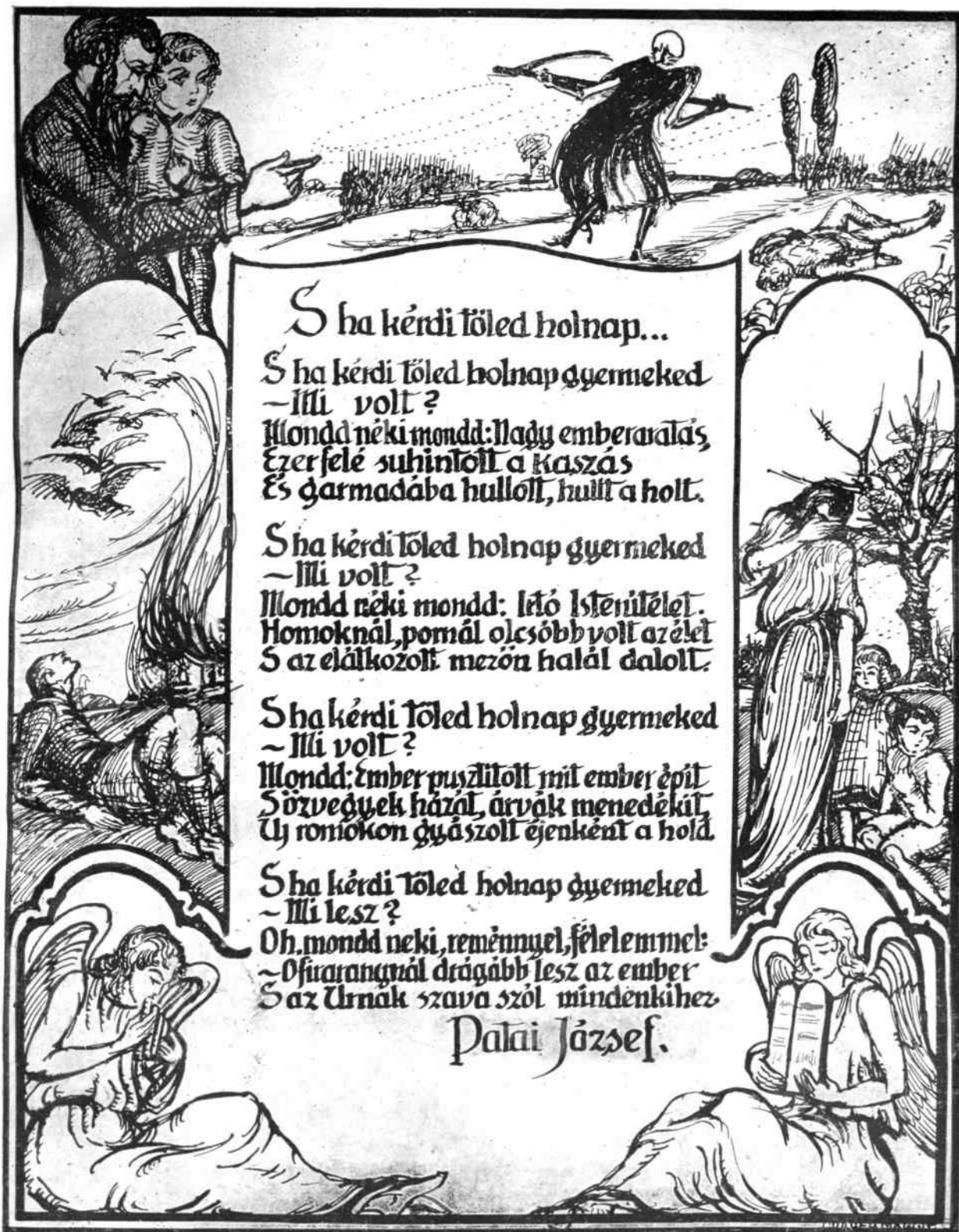
mf

ked: Mi lesz? Oh mond néki, reményvel, fé - le - lemmel: Ó - fir - aranyal drágabb lesz az ember

S az Úrnak szava szól min - den - ki - hez.

f grandioso, pesante rall.....

8.....

S ha kérdi tőled holnap...

S ha kérdi tőled holnap gyermeked
- Mli volt?

Mondd neki mondd: Nagy emberarata,
Ezer felé suhintott a kaszás
És garmadába hullott, hullt a holt.

S ha kérdi tőled holnap gyermeked
- Mli volt?

Mondd neki mondd: Irtó Istenitélet.
Homoknál, pomál olcsóbb volt az élet
S az elálkozott mezőn halál dalolt.

S ha kérdi tőled holnap gyermeked
- Mli volt?

Mondd: Ember pusztított mit ember épít
Sörvegyek házá, árvák menedékét,
U romokon gyászolt éjenként a hold.

S ha kérdi tőled holnap gyermeked
- Mli lesz?

Oh, mondd neki, reménnyel, félelemmel:
- Ofuaragnál drágább lesz az ember
S az Urnak szava szól mindenkéhez.

Patai József.

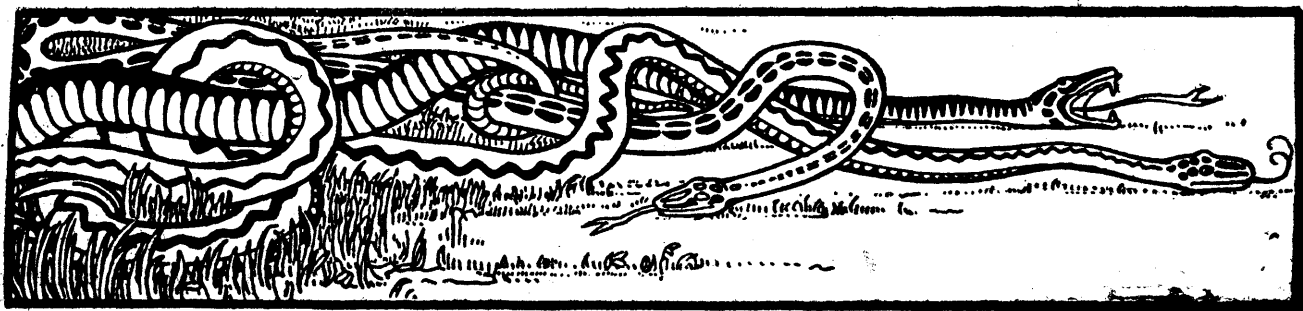
• Néila. •

És bezárul az élet könyve,
Ha minden lapja véget ér...
És lecsapódik dübörögve
A titokzatos nagy födél...

És megnyílik a halál könyve
Öröksötét rejtelmesen...
Homályos árnyba, szürke ködbe,
És meg nem érti senki sem...

Patai József

Ellien rajza

A SZÖRSZÁLHASOGATÓK ELLEN

IRTA: SZÉKELY FERENC

Ha majd tíz év múlva visszagondolunk a nagy világháborúra, szívünk örömmel és büszkeséggel fog eltelni. Mily nagy volt a nemzet, mily bölcs, mily vitéz, mily áldozatkész! Minden osztály, minden réteg, minden felekezet egyé forrott a haza szolgálatában. Kormány és parlament, urak és parasztok — minden tényező a helyzet magaslatán állott, mindenki megtette kötelességét, legelső sorban legendás hőseink, a mi drága fiaink és testvéreink, akik az egész világot bámulatba ejtve állták a hosszú keserves küzdelmet és győzelmes csatákban, pír és vérük hullásával kivívták a dicső békét.

Igy látjuk majd a dolgokat tíz év múlva és ha így látjuk, — hadd mosolyogjon Kishitü Pál barátom, — jól és helyesen ítéljük meg őket. De azért értem Pál barátom ironikus mosolyát. Azt akarja vele mondani: Te naiv lélek, hát megfeledkezel annyi mindenről: szerencsétlen csatákról, fejvesztett generálisokról, gyönge miniszterekről, bakancs- és posztócsalókról, kijárókról és bujkálókról? Oh nem, tudomással bírok minderről és sok másról. Csakhogy mindez csiribiri dolog, mely igaz ma, de nem igaz tíz év múlva. Nem tudjátok-e, hogy földi dolgokat mindig jó egy bizonyos disztanciából szemlélni? Nézzünk végig egy gyönyörű virágos réten. Mely halmozata a szépségnek és a tökéleteségnek.

Milyen tobzódása a színeknek és emellett milyen fölséges harmónia! De ha egészen közelről megnézzük, hány kopár helyet találunk benne, elszáradt giz-gaszt, egérlyukat és vakanturást. És mindezt tudja Szinnyey Merse Pál is, amikor megfesti a virágos rétet és nem-e minden éplelkű embernek olyan a rétet, amilyennek ő festi és nem olyan, amilyennek a kritikus szemüvege közelről mutatja.

És ezért nem hiszek én azokban a rémes dolgokban, amiket aggodalmas emberek proféciaúnak háboru utánra. A fekete reakció előretörése, antiszemita mozgalmak, pogromok és egyéb jók — szóval reszkess zsidó, most nem érünk rá, de a háboru után majd beszélgetünk egymással. . . Elhiszem, hogy vannak egyes emberek, akik így szeretnék, de hogy ez volna az ország hangulata, ezt határozottan tagadom. — Beszéljünk már egyszer nyíltan és higgadtan ezekről a dolgokról, amelyekről hetek és hónapok óta suttognak kaszinóknak és kávéházakban, amelyek tárgyát képezik egy gyönyörűen kifejlett névtelen följelentési iparnak és alapot szolgáltatnak egy egészen csinos kis mellékháborúnak a harciasabb természetű felekezeti közlönyök hasábjain.

Nos tehát igaz-e, hogy Magyarország 2½ millió katonát állított hadsorba, akik északon és délen, Oroszországban, Szerbiában, Monte-

negróban és az olasz határon dicsőségesen harcolnak a királyért és a hazáért? Igaz-e, hogy a hősök milliói között ott van gazdag és szegény, arisztokrata és béreslegény, keresztény és zsidó? Ha pedig mindez igaz, amint-hogy kétségtelenül az, mit rágódtok folyton azon a legfeljebb 25,000 pipogya emberen, aki minden követ megmozgat, hogy nagyrabecsült bőrét távoltartsa minden veszélytől. — Hát nem örök emberi vonás a gyávaság? Amily megvetendő és büntetendő, épp oly emberi és természetes. És mivel kisebb a magyar nemzet nagysága, ha fiainak csak 99 százaléka a világot bámulatba ejtő hős és 1 mondd egy százaléka nem az. Én magam klasszikus tanu vagyok arra nézve, hogy a hadvezetés és a hadszervezet legfőbb tényezői a magyar harc-készségnek és kötelességtudásnak ily fényes eredményét a háboru elején távolról sem merték remélni.

Most pedig nézzük meg közelebbről azt a bizonyos egy százalék gyászmagyart, miután mindenki őket látja, mint a tenger gigantikus hullámain táncoló kis piszkos fehér tajtékot. Szó sincs róla, van köztük zsidó is: kereskedők és iparosok, akik szeretnének nélkülözhetetlenek lenni, teologusok és sakterek, akik a lelkész jogán vagy a hitközségi alkalmazott címén akarnak itthon maradni és szaladnak fűhöz-fához egy kis protekcióért. Vannak bizonyosan mások is, gazdagok és előkelők, épp úgy, mint van más vallásu uriember is, akinek az a törekvése, hogy mint gazdaságban nélkülözhetetlen, itthon maradjon, vagy hogy a Vöröskereszt védszárnyai alatt biztos helyen meghuzhassa magát, amíg a vihar véget ér. — De hiszen Németországban is állandó csufság tárgya a „Drückeberger“, Franciaországban az „embusqué“, Olaszországban jövedelmező ipar a hadkötelesek átcsempészése a svájci határon és Angliában rohamosan emelkedik azoknak a száma, akik a sorozás elől a házasság révébe menekülnek, nem szólva azokról, akik a még biztosabb newyorki révbe igyekeznek.

Értsük meg egymást, felebarátaim! Nem

szépítgetni, sem mentetgetni nem akarok. Mindenkit érjen a törvény szigora és mindnyájunk megvetése, aki ebben a nagy történelmi időben elbújik kötelességének teljesítése elől. De ne keressünk kákán csomót és ne beszéljünk folyton arról az egy hitványról, akit szégyelnünk kell, amikor itt van 99 derék, akire büszkék lehetünk. Most pedig vegyük elő a többiek: a szállításokkal visszaélőket, a posztócsalókat, a papirbakancsosokat és a többi megbotránkozttatást okozókat. És itt mindenekelőtt konstatálni kívánom, hogy a hadseregszállítók moralitása már a legrégebbi időkben sem állott kátói magaslaton. Sőt ezt nem is várták tőlük. Ismeretes egy József császár-adoma, mely szerint valaki segélyt kért tőle azon a címen, hogy hadseregszállító volt és szegény maradt, ami világos bizonyítéka az ő becsületességének. Mire a császár megtagadta a segélyt és sajátkezüleg ráirta a kérvényre: „Der Ochs war an die Krippe gebunden, warum hat er nicht gefressen?“ — Harukkern hadseregszállító Budavár visszavételé és a török kiűzése után számlája kiegyenlítéséül. Békés vármegye legnagyobb részét kapta és miután leányait előkelő katonatisztek vették feleségül, innen származik igen jeles mágnási családok vagyonának legjelentékenyebb része. — Tudnivaló, hogy a francia forradalomban számos ci-devant arisztokrata konfiskált kastélyát és birtokát hadseregszállítók vették meg.

De igazán nem akarok közismert dolgokkal szót szaporítani. A háboru, eddig sohasem látott, sohasem tapasztalt arányokban hirtelen szakadt a nyakunkba. A dúsan felszerelt katonai raktárak máról-holnapra kiürültek és további milliók felszereléséről lázas sietséggel kellett gondoskodni. Mindenki kapott szállítást, aki szállítani akart és bizony a katonaság közegei sem állottak valamennyien már a háboru elején a helyzet magaslatán. Gondoljuk meg, hogy a hadsereg szükséglete élelmiszerben, fegyverben, lőszerben, ruházatban, állatokban, szállítási eszközökben stb. eddig kitesz vagy tizezer millió koronát, ami-

nek a legnagyobb részét kialakított árban és kifogástalan minőségben elsőrangú gyárak és vállalatok szállítottak. Egy töredéke ennek az óriási összegnek az, melyhez hozzáfér a gyanú és a — büntető bíróság. Világos dolog és ebben mindnyájan egyetértünk, hogy a nemzet nagy élethalálharca nem szolgálhat alkalmul egyes tolvajoknak, hogy a zsebüket megtöltsék.

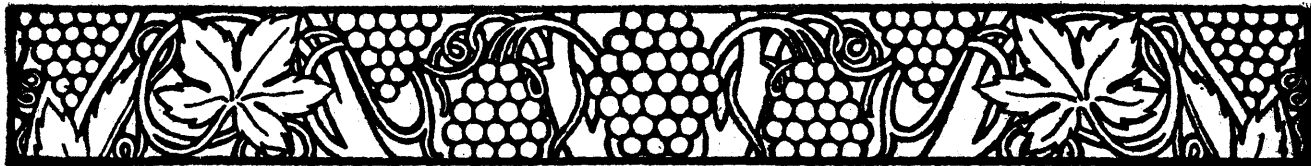
Aki vétkezett, bűnhődjön, akár lovat szálít, akár bocskort, akár ur, akár zsidó! De ne kenjük egyesek bűneit osztályokra és felekezetekre akkor, amikor az egyik oldalon itt állnak a magyar polgárság itthon maradt milliói, akik férfiasan és lelkesen dolgoznak, fen tartják az állam és a törvényhatóságok normális életét, jegyzik a hadikölcsön milliárdjait, ide adják a hadijótékonyság sok-sok millióját — a másik oldalon pedig itt áll néhány tucat hitvány ember, aki a háboruban csak alkalmat lát a hirtelen és jogosulatlan meggazdagodásra. Micsoda logikával tesznek bennünket felelőssé ennek a pár embernek a

bűneiért? Érje őket a törvény szigora, rekesztessenek ki az igaz emberek társaságából, mi többiek pedig egyesüljünk annál szorosabban a haza szeretetében és ha majd eljövend az óhajtott, a dicsőséges béke, igyekezzünk annak remélhetőleg hosszú uralma alatt épp úgy megtenni a kötelességünket, mint ahogy teljesítettük a háboru nehéz idejében.

Nem is hiszem, hogy másképen lehetne. Ha valaha, úgy most forrott össze a magyar nemzet. A férfiak a lövészárokban, ahol testvéri egyetértésben válllvetve küzdött az ország minden fia, minden nemzetisége, minden felekezete. Az asszonya itthon közös gondban, közös búbánatban egyazon forrásból fakadó keserű könnyekben, édes örömben.

Úgy vélem, hogy ez annyira világos és természetes, hogy csak egyesek perverz gondolkodása képzelheti másképen. Én a magam részéről föltétlenül hiszek a magyar nemzet józan elméjében és egészséges judiciumában, amelyet nem fog megteveszteni egyes konkolyhíntők hazug obégatása.

Lillen rajza

UJ DEBÓRA

Irta: LENKEI HENRIK

*Mikor a tenger ádáz harcolóra
Zsongítva száll le a lány alkonyóra,
Emelt homlokkal énekel Debóra:*

*Két gyöngy fiut áldoztam fel hazámnak,
Elhantoltam négy drága unokámat —
A porba mégse terített a bánat.*

*Hány anyaszív tört meg a fergetegbe,
Hány férfiagy a bú rokkant betegje —
Tébolyba engem mégse kergetett be.*

*A mindenségen átok fut keresztül,
Órjás fenyők kidőltek gyökerestül —
Én nem roskadtam össze gyáva-restül.*

*Arcomnak — érzem — sűrűbb lett redője,
Ezernyi kinnak sápadt szemfedője,
De nem hitemnek sivár temetője.*

*Az én reményem hamvvá nem enyészett,
Az én bizalmam nem prédája vésznek —
A rút napon túl szebb jövőbe nézek.*

*Az Úr törvényt tart ötven-ötven évben:
Vezér ki légyen bajnok seregében,
Gyalázataért kit sujtson le szégyen.*

*Rostál az Úr, hogy fürkészön kilássa,
Kit hajt a lélek zord viaskodásra,
S ki a Sátán vigyori munkatársá.*

*Elüzzenek bár hajnalt szürke párák,
Am lepje köd a nap meleg sugárát —
Jutalmukat a nemesek bevárják.*

*Tömeg, erőszak, furfang mindhiába:
Holofernesz fejét Judit levágja,
Győzőn parittyáz Dávid Góliátra.*

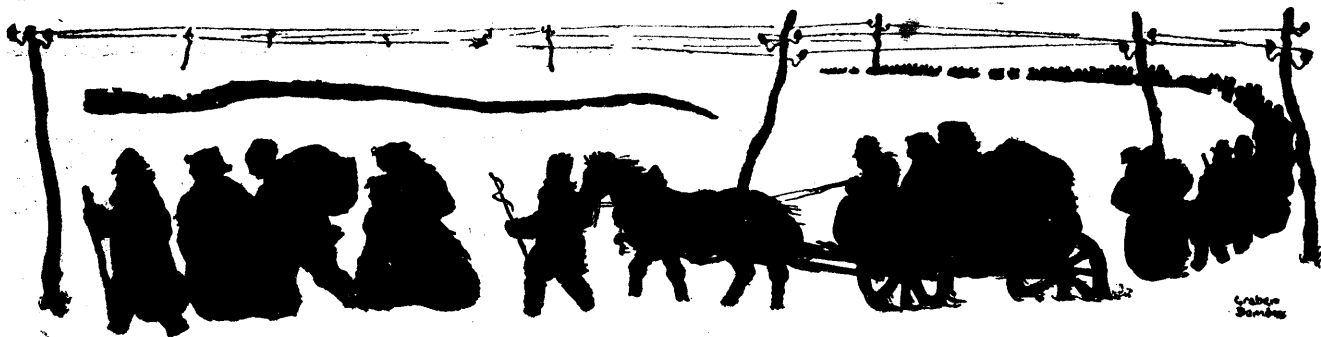
*A szenvedések szörnyü éjjelébül
Az örömök tisztább világa épül,
Komor felhőkre tarkaszinü kép ül.*

*Tavaszi fagy ha elveri vetésünk,
Uj magvakat szétszórni meg ne késsünk:
Koldus álomból kincs lesz ébredésünk.*

*Egy ivadék egy habtaréj az árban —
A Természet el nem merül hinárban,
Tovább alkotja művét vig-szilárdan.*

*Vessük le hát csüggedtség méla fátylát, —
Mindnyájunk mellén orkán bősze átjárt,
Gyujsuk meg együtt a szent békefáklyát.*

*S ha majd ujonnan pompáz rét, mezőség,
Aldás illesse sírok néma hősét —
Az ég s a föld Urát örök dicsőség!*

NŐK A HÁBORUBAN

IRTA: DR. NEUMANN ÁRMINNÉ

Bár a háboru, az emberiségnek ez a legborzalmasabb csapása, szabadjára engedte a társadalomban leláncolt szenvedélyeket és ösztönöket, bár a pusztítás balga vágya félelmesebben dühöng mint valaha és a fegyverek fejlett technikája gyilkolóbban öldöklött mint valaha az emberi nemet, bár a kulturát, az emberek és a népek jogait lábbal tapodja, — minden vadsága mellett a háboru gyönyörű emberi tulajdonságokat is hozott napfényre és ami nemes az emberi lélekben, azt áldásos lendületbe hozta.

De azonkívül nevelőnek és szigorú tanítóknak is mutatkozott, mert kemény keze alatt eltűntek a belső diszharmóniák és szakadások, melyek a közjót veszélyeztetik, és a természet szerint egymáshoz tartozók egyesültek — a közös ellenség ellen.

Ő, a Borzalmas, ki sem tekintetet, sem kíméletet nem ismer, kategorikus imperatívuszával épen azt idézte elő, hogy a legyőzhetetlen emberi könyörület sohasem tündöklött fényesebben, mint az ő rémuralma alatt.

A meseszerűség határaiba csap át, ami nálunk a háboru kitörése óta a jótékonyság tereén, a legmesszebbmenő emberszeretet gyakorlásában történt, és méltán nevezhetjük a front mögött való honvédelemnek mindazt a gondoskodást és fáradozást, amely fájdalom és nyomor enyhítésére szolgált, mindazt a ha-

tártalan áldozatkésztséget, mely oly sok megmegroppant egzisztenciának az életfentartást megkönnyítette. És ennek a honvédelemnek legértékesebb harcosai a mi asszonyaink voltak.

Bárhová pillantunk is, látjuk, hogy a háboruokozta borzalmakat és retteneteket a nők munkája, amennyire lehetséges, paralizálta. A nők sajátos akaraterejükkel és szívósságukkal oly imponáló segédhadsereggé tömörültek, melynek tevékenysége minden fajtájú szenvedések leküzdésére is kiterjed.

Az első feladat a sebesültek és a betegek segítése és ápolása volt és el kell ismerni, hogy az a munka, amit önkéntes ápolónőink a főváros és a vidék kórházaiban, valamint a különböző hadszíntereken, az önfeláldozás és a nemes odaadás tekintetében nyújtottak, mindez tisztára hősiesség volt, mely örök időkre glóriával fogja övezni homlokukat.

De nemcsak a sebesültek ápolása a hervadhatatlan érdeme a mi asszonyainknak, a legbonyolultabb háborus társadalmi tevékenységekből is kivették részüket, és mindenütt láthatjuk munkakedvüket, mindenütt láthatjuk az aranyos asszonyi szívet, mely sokoldalúságában önmagát igyekszik felülmúlni.

Mint a hű kötelességteljesítés és a legodaadóbb emberszeretet megszemélyesítője legelől jár Augusztá, a mi imádott királyi herceg-

asszonyunk, — ma Magyarország jóságos védasszonya, aki fennen hordja a magasztos nőiség zászlaját!

Mert egyáltalán ennek a fenséges asszonynak, aki a betegápolást már jóval a háboru előtt kórházakban tanulmányozta és gyakorolta, köszönhető, hogy a betegápolás, melyet nálunk egyébként alig vettek valamibe, úgyszólván szalónképes lett. Mert az a körülmény, hogy a felső társadalmi rétegek asszonyai a betegápolást gyakorolták, okozta, hogy lassan-lassan a polgári körök is csatlakoztak a mozgalmakhoz, — és így már a háboru kitörésekor azonnal rendelkezésre állott az önkéntes ápolónők tekintélyes serege, mely minden személyes kényelmét félre vetve várta a sebesültszállító vonatokat és gyakorolta a szeretet munkáját.

S mintegy kiegészíti s egyben ellenőrizi asszonyainknak ezt a jótékony kórházi tevékenységét az a körülmény, hogy Augusztia főhercegasszony, mint valami jótékony géniusz, gyakorta megjelenik a kórházakban, vágyva, hogy a szerencsétlen, szenvedő embereket, bármily vallásuak vagy fajuk legyenek is azok, megvigasztalja és megsegítse, hogy gyakran elcsüggedő betegeket szelid, vigasztaló szavakkal, érdeklődésével családjuk iránt, apró adományokkal megörvendeztesse. De kórházlátogatásait rendszerint nem jelenti be előre, mert megveti a pózokat és nem díszes fogadtatásra helyez súlyt, hanem inkább arra, hogy a konyha minőségéről és a kórházban uralkodó rendről á l'improviste meggyőződjen és e váratlan meglepetések csaknem elősegítik, hogy mindenütt tartva tőlük, a legnagyobb rend uralkodik.

És mint ragyog fel lelkének aránya: a jósága a pályaudvarok üditőhelyein! Aki látja, amit a fenséges asszony a nap és az éj minden szakában itt gyakorol, hogy mint fogadja elsőnek a vértől és a pizsoktól csepegő sebesülteket, hogy mint hordja körül ő maga frissítővel a megrakott tálcát, hogy a fakó arckat mily részvétellel simogatja és mint szárítja

fel az izzadságot a fájdalombarázdás homlokon, mint van vigasztaló szava, lelkesítő pillantása mindenki számára, hogy a hálásan feléje nyúló nehézkes kezeket mily meleg szorítással rázza meg, — aki mindezt látja, azt lenyűgözi ez az erkölcsi nagyság és elismeri, hogy ez a nemes fejedelemasszony az emberiség legmagasztosabb piederstálján áll, és hogy hálánk nem csupán azért jár ki neki, mert ő maga annyi jót tesz, hanem mert példája a mi asszonyainkra is nemesítőleg hat.

Mert asszonyainkra ebben a borzalmas háboruban nehéz feladatok várnak, egy részt kötelességeik teljesítése, másrészt az önuralom és lélekjelenlét tekintetében. A „Hinterland“-ban a feleségnek és az anyának van a leggyászosabb szerepe és martyriuma a hősiességnek egy faja.

Ne feledjük el, mily nehéz lelki küzdelmeket kell kiállnia abban a pillanatban, midőn gyermeke, férje szakad el tőle, hogy a haza védelmében a frontra menjen. A frontra, azaz gyakran a biztos halálba! Oda, ahol a vak véletlen, a vad erőszak, az árulás és a romlás ülik orgiáikat és a halál ezer alakban lesi körül áldozatát! És ott van az ő gyermeke, legdrágább kincse, akit a szív aggodásával és szeretetével nevelt, aki egy része az ő lényének, akiért saját életét is örömet odavetné, ott van a férje, aki az ő életének és boldogságának tartalma, de aki neki és gyermekeinek eltartója is, akinek halálával mindannyian oly gyakran a nyomornak lennének kiszolgáltatva!

Minő remegés és aggodalom tölti is el az asszonyok ezreinek szívét, szeretteiknek sorsa miatt a harcmezőn, akikről minden uj nap borzalmas híreket hozhat, borzalmas sebet ejtve lelkükön.

És mégis, mily heroizmussal viselik el ezt az állandó aggodást, ezt a folytonos szorongást, és vajmi gyakran szeretteik elvesztését is, anélkül, hogy az emberszeretet vállalt kötelességeiben ellankadnának. Minő önmegtágadással töltik be, gyakran halálra sebzett szívvel,

emberszerető tisztüket és másokat vigasztalnak, holott saját halálosan beteg szívük szorulna a vigasztalásra.

Nem ama névtelen hősök-e ezek az asszonyok, kiknek lelki nagysága előtt meg kell hajolnunk és kiknek határtalan elismeréssel kell adóznunk?

De számos egyéb területen is az ujjászületesnek egy nemét ünneplik ma az asszonyok, amennyiben például gazdasági vonatkozásban is, és különösen élelmezési kérdésben mértékadó tényezőkké lettek.

A kormány, mely a háborus népélelmezés problémáját elhanyagolta, (ennek a problémának különben sem értették át nálunk sohasem teljes jelentőségét) nem tudta megakadályozni, hogy hitvány emberek kedvező alkalmat ne leljenek a könnyü meggazdagodásra a köznek a kárán és így a népélelmezés kérdése, már az élelmi cikkek hiánya miatt is, hirtelenében politikai jellegüvé alakult át, melynek szerencsés megoldásától függ az oly gyakorta hangoztatott s oly szükséges *kifartás*. Mert minden fegyveres siker ellenére, mit ezideig elértünk, minden áldozat ellenére, amit hozunk, ellenségeink kénye-kedvének prédájává lennénk, ha sikerülne nekik az éhhalál kérdése elé állítani minket. A diadalokat, melyeket hatonáink a harcmezőkön vérükkel vásároltak meg, e győzelmeket a házi-asszonyok ügyességének kell a front mögött alátámasztania. És az asszonyok feladatokra bukkannak, melyek nem csupán az ő életmódjukba és szokásaikba nyúlnak be zavarólag, hanem az egész népesség életfeltételeibe is. Feladatokra, melyek mindenkitől külön-külön lemondást, beletörődést kívánnak, s melyeknek súlya különösen az asszonyt, a háztartás vezetőjét nyomja. Hogy családja élelmezéséről csak félig-meddig is észszerűen gondoskodhassék, az asszonymak takarékosnak, beosztónak, számítóknak kell lennie, amennyiben egyetlen élelmi cikkből sincs kellő mennyiség, az a kevés pedig, ami kapható, oly drága, hogy alig lehet megfizetni.

Mindezek ellenére nem tagadható meg asszonyainktól az elismerés, hogy simulékony alkalmazkodó képességgel tudnak beleilleszkedni a különböző időszakokba, midőn minden hiányzik, midőn sem tej, sem vaj, sem hús, sem zsír nem kapható elég s midőn már a kenyereskosárral is kíméletesebben kell bánni. Minderre pedig csak valódi honleányok képesek.

De egyébként is kiválik ma a nő a különböző foglalkozási ágakban, melyekben minden tekintetben kifogástalanul működik. Itt betölti hadbavonult férjének helyét az üzletben, okosan és szakszerűen, amott az irodákban kifogástalanul helyettesíti a bevonult hivatalnokokat, emitt népkonyhák felett gyakorol felügyeletet, amott kórházak élelmezését vezeti, sőt mint orvosok is fölötteseik teljes elismerését vívják ki, — tisztára megcáfolhatlan bizonyítékok, nyert csatái egy szabadabb felfogásnak, hogy ugyanigy a jövőben szabad utat kell engedni minden téren a női munkának, hogy a parlagon heverő női munkaerő hasznossá válhassék a társadalom számára.

Különösen a mi városi közigazgatásunknak szól ez a figyelmeztetés, mely, — külföldi nagyvárosokkal ellentétben, — első helyen áll a női képességek alábecsülésében, amennyiben mitsem akar tudni nők alkalmazásáról, sem a városi háztartásban, sem a közélelmezés terén, holott a legtöbb nagyvárosban a nők ezt a fokozatot már elérték.

És mi hiába zörgetünk . . . És bár európai stilusu polgármesterünk régóta hangoztatja, hogy a törekvő, dolgos asszony minden téren természetes munkatársa a férjének és hogy részéről még a parlamentet is szívesen megnyitná előtte, mégis hiába kopogtatunk a városház kapuján, hogy egy szerény ajtócskát megnyissanak nekünk. Hiába, nem hallgatnak meg minket és még az élelmezési kérdésben is mindent nélkülünk csinálnak meg, néha rosszul s nem mindig helyesen.

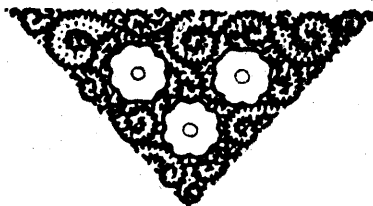
És ha itthon miként odakünn a fronton, faj és valláskülönbség nélkül teljesítette is min-

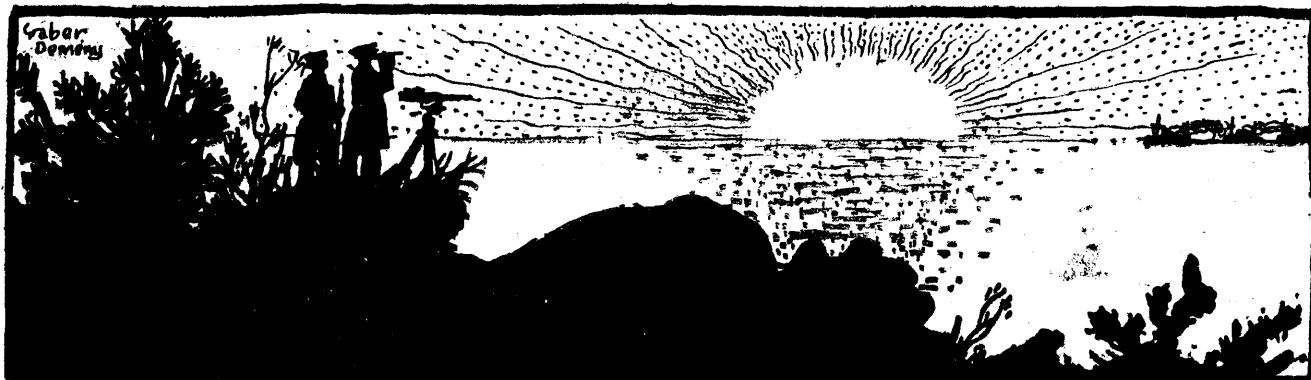
denki kötelességét, mégis hiányos maradna ez a kis vázlat, ha nem emlékeznénk meg ennek során külön a zsidó asszonyokról, kiknek lelki jósága és társadalmi tevékenysége első helyen áll. És noha a mi vallásunk a jótékony-ságot, a betegek ápolását mindenkinek külön-külön szent kötelességévé teszi, sőt az üdvözülést is az árvák és az özvegyek hathatós támogatásának feltételéhez köti, mindamellett *lelki* szükségletük is a mi asszonyainknak, hogy mindenütt segítsenek, amire pedig bőséges alkalmuk nyílik ennek az embergyilkoló és e.isztencia-összeroppantó háborúnak kapcsán. Így tehát nincs is hangos szava az ő munkájuknak, az ő adományaiknak, az ő odaadásuknak és a betegeknek és az éhezőknek a szükség igaz segítőiként jelennek meg és teli kézzel és derűs szívvel rakják le az emberszeretet oltárait áldozataikat.

A háboru a legsúlyosabban a középosztályt érintette és mikor az ügyvédeknek, a művészeknek, az irodai alkalmazottaknak nagy serege hadbavonult, minden anyagi segédeszköz híjján, nyomorban hagyták itthon családjait. Ezek az úgynevezett szemérmes szegények a teljes leromlás prédájává lettek volna, ha nem akad vala a zsidó társadalom kebelében a nemeslelkű hölgyek egész serege, kik számos konyhát saját költségükön tartottak fenn. És így látunk kényes, pompában és gaz-

dagságban dúsuló hölgyeket, amint a konyhákban pincérkednek és ügyesen és szeretettel szolgálják ki vendégeiket. Derűs vonásaikról és szeretetreméltó készségükből kisugárzik az öröm, mellyel az éhezőknek enni adnak, és mily belső elégedettséget nyújthat nekik az a tudat, hogy szinte a gondviselés szerepét játszhatják, mikoron a valódi Gondviselés a szűkölködőket teljesen a jó emberek szívéhez utalja, asszonyok gyöngédségéhez. És ha az asszonyi szív gyengédségével erős lélek is párosul, (és ez az egyesülés a mi asszonyainknál igen gyakori), úgy mindenesetre elvárhatjuk, hogy minden sikerülni fog nekik, hogy lemondásuk által, hogy az elhagyottak és szűkölködők támogatása által meg fogják hiúsítani ellenségeink gyáva kísérletét, akik kiéhezéttéssel akarnak legyűrni minket. És csak azután fog a háboru nagy összeomlásából, a megmentett és kivívott egyéb szerzemények mellett, a magasabbrendű ember-asszony értékelése felsugározni!

És erre annál nagyobb a szükség, mert várható, hogy ez a fájdalmas háboru évekre visszaveti a népeket az ő anyagi és szellemi fejlődésükben, egyidejűleg a férfi jellemét is elvadítja, és a társadalmilag tevékeny és erkölcsi értékben emelkedett asszony hivatása lesz hogy a férfi lelkét megnemesítse és szívébe oltsa újra a harmonia üdvét.

LÁTOGATÁS

(SÉTA A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUMBAN)

IRTA: DR. MOLNÁR ERNŐ

Még javában forog a hadak járásának színes és véres kaleidoszkopja, még javában lángol a világ, felgyulladva mind a négy sarkában, még egyre teremnek az új és új hősök, a régiek még egyre frissel tetézik a régi babérokat, és nemes lelkek már is összehajolnak és serény kezek már is buzgólkodnak, hogy a háboru-elcsorgatta vért ezüst patakokba gyűjtsék, hogy az elomlott könnyeket gyémántserlegekbe párolják, hogy elhervadt életekből szomorú, halotti koszorúkat fonjanak.

Lám, mily mély az emberiség érzéke a Múlt iránt! Mert ki tudja, mikorra áll el az öldöklés, a véres, a rettenetes, mert ki sejtí, mikorra enyészik el a gyilkoló enyészet, a vérhalál? Bizony, az ezüstpatakok vére folyamokká dagadhat addig, a gyémántserlegek könnye még csermelyekké nőhet, hervadt életek halotti koszorúi letarolt virágos kertek dimenzióit ölthetik még fel . . . Am az emberiség már rubrikáz, már elkönyvel, már lajstromoz, hogy egyetlen vércsepp sem hiába omlott légyen, egyetlen könnycsepp sem hiába hullott légyen, hogy egyetlen élet sem hervadt el légyen hiába.

Ime, ezek a nehéz iratkötegek, egybegyűjtve Magyarország és Horvátország vá-

rosaiból és falvaiból, beágyazva a barna, kemény fedeleikbe, ime, mint szaladnak végig a sötét polituros polcokon, ebben a tágas teremben a Dunamenti palotának. Mennyi vesztett remény, mennyi emberi és zsidó fájdalom, mennyi emberi és zsidó szenvedés árad ezekből a nehéz iratkötegekből! Am szenvedésekből virágozik ki az öröm. . . És ez elhullt életek tömegei nem olyanok-e, mint évszámra lehullott rétegei sárga faleveleknek, melyek az anyaföldet táplálják halálukkal, hogy új élet sarjadozzon ki belőlük?

Felütöm a barna, kemény födeleket, melyek egy-egy város vagy egy-egy falú zsidó vonatkozású adatait foglalják egybe, és lapozgatok a nagybetűs levelek, a kitöltött adatgyűjtőívek és a hősök mellékelt fotográfiai között. Adatok tizezrei szenderegnek e polcokon már eddig is. Olyanok ezek az *adatos gyűjtőívek*, mint terebélyes gyümölcsfák ősszel, melyek a termésük súlya alatt roskadoznak. A tulajdonnevek és a keresztnévek tarka összevisszasága zsong felénk a nevek rovatából, magyar, német és zsidó nevek színes keveréke; a születési évszámok, patakja két évszámnak, 1865-nek és 1897-nek nyaldossa partjait; a foglalkozási ágaknak valóságos bábeli zürzavara morajlik felénk egy harma-

dik rovatból, napszámostól kezdve gimnáziumi tanulón és kereskedőn át színészig, bankigazgatóig, ügyvédig, hivatalnokig, tanárig, minden kasztot megtalálhatsz, zavaros káosszá olvadva, mely fölött közös zsidóságuk kötő-árama leng; s míg a frontrovatban az orosz, a szerb és az olasz frontok neveit leled stereotyp változatban, s míg a ranglétra átlagban, kevés kivétellel, csak a főhadnagyok két aranycsillagáig fut fel, addig a kötelelességteljesítés, a hűség, a vitézség ékes példáinak végtelen skálája integet feléd, egyszerű és rövid mondatok korlátai közé tömörítve, önfeláldozó tettek, melyeknek jutalma a hősi halál és az arany vitézségi érem szalagja között váltakozik.

Bizony, a történelem levegője csap ki ezekből a levelekből már ma is. Ez az újkori borzalom új alkalom volt a zsidóságnak, hogy megméréssék és súlyosnak találtassék. Jól tudjuk a zsidó nép történetéből, messze visszanyúlólag időszámításunk kezdete elé, hogy ahol a harcok természet mint emberi érték számíttatott fel, a zsidó katona a harcosi derékség emberi magaslataira mindig kiválóan fel tudott emelkedni. De a középkor senyvedése letörölte a zsidóság alakjáról a katonanimbuszt. Am zsidó neveket most majd újonnan háborus párázatok fognak körülengeni. Egyszerű, becsületes, munkás, polgári zsidó nevekbe, melyekből eddigelé a szorgalom és a verejték párája szált fel, most a hősiesség új vonala fog belekarcolódni és az életfeláldozás új színe fog beivódni. A zsidó mint hős. Makkabeusok. És ha kiejtünk majd egy egyszerű zsidó nevet, a polgári szorgalom fogalmán kívül a vér, ágyú, küzdelem, hősi halál reminiscenciái fognak társulni hozzá lelkünkben, öntudatunk néma küszöbe alatt.

És az adatok ez impozáns tömegére, az Archivum gyűjteményének eme vázára, a *katonalevelek* bensősége lopja rá a húst, a vért, a lélek melegét és az érzés pirosságát. A lelkesedés mély levegője árad ki ezekből a levelekből, úgy a fronton, mint a front mögött levőkből. Úgy hat ez a mélyről jövő áram az

adatívek tömörségéhez képest, mint mikor pihenj!-be ereszkedik a vigyázz!-állásból a katona. Kemény menetelések trappolását hallhatod ki belőlük, majd nehéz csaták ágyúinak dübörgése rémísztheti lelkedet, majd velük együtt szenvedheted a pozíció-harcok idegtépő retteneteit. De e nehéz, süvöltő viharok borzalmi mellett néha-néha könnyű, lágy szellők, halk fuvalmak is lengenek feléd e levelekből. Szemben a halál félelmetességével, — életével minden pillanatban végleg leszámolva, — a veszélyek alaktalan ködeiből Isten vigasztaló arculata rajzolódik ki a megkeményedett katona-lelkek vízióiban, csaták előtt meghatottan szedik elő a háti zsákból az apró tábori imakönyveket, hogy felkészülve jusson lelkük a Legfőbb Bíró elé, ha úgy rendeli a kikutathatatlan Akarat, — az ima-szíjjak áhitattal csatolódnak fel reggelenként, míg a fejek imaköpenybe burkolóznak, — és ha elérkeznek a mélyszimbólumu zsidó ünnepek, a szabadság gyönyörű, dalos ünnepei, a pészach, a chanukka, avagy a magábatérés, a bűnbánat mély napjai, az újév és az engesztelő nap áhitata, komoly és átértzett bensőséggel hajtják meg Istenünk előtt lelkük tépett zászlaját.

Am legyen, a testük, a harcok nehéz fáradalmaiban eldurvulhatott ezeknek a katonáknak, de lelkük átszellemült és megfinomított. E levelek hangja jóságos, meghatódott, érzelmes, majdnem gyermeki, mely vonás egy kemény kontraszttal, a halálnak egyre lelkükben ólálkodó párázatával olvad egybe. Aggódnak családjukért, meleg szavakkal cirógatják gyenge, fiatal asszonyuk lelkét, meleg, édes simogatásokat küldenek apró, fürtös gyermekfejekre, vágyódnak utánuk, kiktől a háboru érthetetlen szélforrataga elsodorta őket. Ó, de legmeghatóbbak az apák levelei, melyekben gügyögő apróságaik után epekednek, kik a háboru kitörése óta *lettek*, s kiknek szájacskáit s gyenge tagocskáikat ők meg nem simogathatták szemükkel s még nem csókolgathatták végig szájukkal, — s ó mily igen-igen a lélekbe markoló, midőn a halálra

sebesült katona küldi utolsó meleg érzésfosz-
lányait hűséges feleségének és apró csemetéi-
nek. Egy hadnagy írja tábori lapon egy ba-
rátjának: „Fiam született, mióta a harctéren
vagyok, s nem láthatom meg gyermekemet,
fájdalom, talán sohasem“. Egy halálra sebe-
sült miskolci honvéd pedig, G., aki polgári
életben kereskedő volt, így üzen utólszor is-
merőseinek: „Feleségemet pedig ne gyanusít-
sátok meg halálom után, ha gyermeke szület-
nék, annak ellenére, hogy én már több mint
egy éve a táborban vagyok. Mert többízben
meglátogatott engem az én asszonyom és én
megöleltem őt“. Egy egyszerű katona meg-
ható levélben kéri Dr. Hevesi Simont, vegye
lelki gondozásba a fiát, aki most lesz „bár-
micva“. Husz hónapja a harctéren van, fáj
neki, hogy nem lehet jelen, de úgy hallja,
katonák kéréseit teljesíteni szokták, avassa
tehát bele a zsidóság tanaiba, figyelmeztesse,
hogy legyen jó beteg anyjához és legyen val-
lásos.

De az a meleg, mely a harctéri levelekből
kicsap, nem csupán a saját hozzátartozók
felé árad, hanem a bajtárs kedvesei irányában
is sugározik. Mily megkapó és megindító a
katona-levelek naiv esetlensége, midőn óva-
tosan kúszó, részvétteljes mondatokban köz-
lik a hozzátartozókkal bajtársuk hősi halálát,
beszélvén róla a bevezető szavakban mint
„volt barát“-jukról. Am az anya aggódó
szeme, az ara remegő pillantása rosszat
sejtve fut át a bevezető sorok naiv előkészí-
tésén és a gyászos és szívének rettenetes hír
olvastára ájultan roskad össze.

Ezek azok a vezérmotívumok, melyek a
harctéri levelekből kicsengenek és egy fel-
emelő harmóniává olvadnak össze, és mint az
ó-görög tragédiák karának ellenverse, echózik
reájuk az a bensőség, mellyel az itthoniak
küldik szívüket leveleikben fiaiknak a harc-
mezőn. Mennyi lelki erő, mennyi bizalom,
megnyugvás és remény dalol agg nagyapók és
megtörtszívű apák és földönfutóvá lett buj-
dosók soraiból! Itt egy rogyanótérdű, resz-
kető kezű vén nagypapa levelét betűzheted,

aki hős unokájának kíván szerencsét harctéri
kitüntetéséhez, lelkes szavakban, — ott tört-
lelkű apák szavai remegnek szemeid előtt, rí-
mekre töredezve és ritmusokra foszladozva
elesett fiaik sírhalmain, — emitt egy reformá-
tus lelkész magasztaló sorait olvashatod egy
elesett zsidó hősről, élő dokumentumául a re-
formátusok és a zsidóság benső vonzódásá-
nak, — amott meg, egy héber betűs levél ér-
telmét bogozgatva, elámulhatsz öreg zsidók
tetterős lelkén, kik oroszok-feldulta házak
romjain új életbe kezdenek.

Az agg nagypapa himnusza így szól: „... Ér-
tesültem, szeretett unokafiam, hogy mily vi-
tézül és hősiezen harcolsz, feljebbvalóid meg-
elégedésére, és már elő is terjesztették kitün-
tetésedet. Ez a hír annyira meghatott, hogy
nagy örömben sírva fakadva, szemeimet
boldogan az ég felé emeltem s annak, ki ott
trónol, ájtatosan megköszöntem, amennyiben
engem ilyen unokával megáldott. Mert igaz
hittem (így!) szerint csak az teljesíti legszen-
tebb kötelezettségét, aki *olyan odaadással fel-
áldozza magát a hazáért*, ennél fogva kijelen-
tem előtted, drága fiam, hogy nagyon büszke
vagyok Reád és mindig büszkeséggel fogok
Rólad gondolni (így!) és beszélni. Végül vedd
tudomásul, édes fiam, hogy már 84. életéve-
met tiprom, tehetetlenségemben egyebet nem
tehetek, mint imádkozni a hazáért és Király-
ért . . .“ Ezek a lelkes himnuszok törnek elő
egy 84 éves agg zsidó szívéből.

Az apák, fájdalmukat rímekké tördelve,
így keseregnek:

*Messze földön nyugszik elsőszülött vérem,
Letört ágam pora.*

*Hiába volt imám, hitem, reménységem,
Nem jön vissza soha.*

*Vénülő fa lettem, letört egy nagy ágam,
Telve büszkeséggel,*

*S könnyeim fakadnak a tört ág nyomában
Néma szenvedéssel.*

Ez a két hangulatos szakasz Juhász Mór
nak, a kassai kapitány-poétának egy hosz-
szabb verséből való.

A zsidó isten-megnyugvás és mély hazaszeretetet zsong a tapolcai Vázsonyi Izidor-nak az Archivumban meglevő verséből:

*Isten, ki életet adál,
Engem nem félemlít a halál.
Idősb fiam hősként esett el,
Emlékét őrzöm kegyelettel.
Másik fiam még küzd hazámért,
S én is türöm, mit sorsom rám mért.
Nem várom gyáván harcunk végét,
Nem kérem tőled még a békét.
Csapásid nyugton szenvedem,
Csak győzni engedd nemzetem.*

Igy énekelnek zsidó apák, kik azóta talán maguk is hadba vonultak, elesett fiaik sírhalmán.

A református lelkész imígyen prédikál a zsidó hős felett: „ . . . Üresen maradt ő utána is egy hely, melyet rövid pályafutása alatt oly sok életkedvvel, nemes ambícióval, az emberiségért és jövőért folytatandó harc tiszta vágyaival, vas akaraterővel, az emberszeretetet magasztos törvényét sohasem feledve, a komoly munkában mindig örömét lelve, érte lelkesülve, páratlan becsületességgel, szerénységgel töltött be. Első volt mindig ott, hol dolgozni kellett, — de sohasem volt első ott, ahol a munka eredményét mutogatták . . . Vére belefolyt abba a vértengerbe, mely idegen földön támadt, nemzetünk igazságáért, becsületének megvédéséért. Ő tudta azt, hogy a hazának, ha kell, étellel is tartozik! Mi pedig érezzük azt, hogy a haza hálával tartozik neked. . . “

E nemeslendületű és mély szavakat *László Dávid*, tatai református lelkész küldi be az Archivumnak *Vágó Géza* elesett medikusról.

A héber betűs levél, melyből kozákkorbácsok suhogása hallik ki, így sóhajtozik: „ . . . az üzleteket kifosztották, . . . a cipőket és a felsőruhákat az emberekről leszedték, talisz-okkal takarták le a lovakat, imaszíjjakkal kötözték össze a hevedereket, a tórákat, mezuzákat sárba dobták, összezúzták, a zsidókat verték“ . . .

Elég. Mintha a középkor borzalmi huhogának felénk a majdánkai öreg zsidó levelelől.

Egy vitéz fiatal zászlós, kit bátorságáért egymásután kétszer előléptettek és a vitézségi éremmel tüntettek ki, szerényen hártgat el magáról minden érdemet szüleihez írt levelében: „ . . . Örömmel tudatom mindezt szeretett jó szüleimmel, mert királyom és szeretett hazám iránti köteleességemet teljesíttem“.

Ez a fiatal hős, ki úgy ír, mintha ama agg nagyapónak unokája lenne, *Beregi Manó* zászlós, a bajai főkántor fia, akinek magas kitüntetése már csak a hős halála után érkezett meg.

De nem csupán az egyének lelkesedése lobban elénk a Hadi Archivum polcairól, hanem a zsidó intézmények áldozatkészsége is. És mennyivel mélyebb perspektívát nyújt és mennyivel plasztikusabbá válik a zsidóság vér- és pénzáldozata ez óriási háboruban, ha mindeme áldozatokat hitközségek és intézetek széles kereteibe tömörítjük! Mert vannak Magyarországon hitközségek, melyeknek szinte összes tagjai bevonultak. És az Archivum adatait az idő és az események azóta már bizonyára túlszárnyalták.

A hitközségek rovatának sorozatába illeszkednek a horvátországi zsidók háborus adatai is, amelyeket eredetileg külön horvátországi zsidó archivumba akartak összegyűjteni. Utóbb azonban ez az Archivum igen helyesen a magyar-zsidó Hadi Archivumba olvadt bele, melynek részére a horvátországi adatokat dr. *Diamant Gyula*, vukovári főrabbi gyűjti nagy szorgalommal.

Azonban nem csupán vért és életet áldoztak a zsidó községek, hanem pénzt, energiát és fáradságot is. Leolvashatjuk az Archivum adatai íveiről a hadikölcsönök szapora jegyzését, a háborus polgári nyomor serény enyhítését, népkonyhák felállítását, lebetűzhetjük hadikórházak berendezését, sebesültek gondozását, továbbá zsidó községek nemes veteledését, hogy az orosz-zsidó foglyok számára

rituális ételekről gondoskodjanak, hogy a foglyokat a nagyünnepeken templomukba vihessék.

Ekesen regisztrálják ezek az adatok azt a nagy felbuzdulást, amely az összes zsidó humanitárius intézményeket hadi-jóléti intézményekké alakította át; a *Pesti Hitközség* kórházai hadi-kórházakká lettek, a *Chevre* szeretetháza sebesült tisztok üdülő-otthonává; a *Tanítóegyesület* az ő üdülő otthonát sebesültek kórházának rendezte be, a *Cionisták Otthonát* hadi-kórházzá alakították. Nemes egyszerűséggel szólnak egyéb adatok az *Omike* háborus működéséről, Hadi-népkonyháiról, Diák-menzájáról, Üdülő-otthonáról a sebesültek részére és arról, hogy magánosok is nemes áldozatkészséggel hadikórházakat tartanak fenn és a rászorulóknak tizezerszámra adták s adják az ebédeket és vacsorákat, valamint arról, hogy mindenütt jelentékeny összegeket áldoztak a háboru szerencsétlen menekültjeinek támogatására.

És mindemé nemes cselekedetek fölött női szívek jósága is leng, lelkes zsidó nőké, kik gyöngéd, elkényeztetett, puha kezükkel népkonyhákban szolgáltak fel és hadikórházakban sebesült harcosokat ápoltak. A békeidők normális zsidó jótékonyasága imígyen háborus jótékonyossággá formálódott át.

És a zsidóság intézményeiről szólván, nem haladhatunk el megemlékezés nélkül a két országos zsidó intézet, a *Rabbiképző* és a *Tanítóképző* háborus részvételének adatai mellett sem. Az Országos Rabbiképző Intézet egy tanára és csekélyszámú hallgatóságának java része a bibliát felcserélte a karddal, lemondtak a papi privilégiumról s a küzdők táborába álltak. Közülök egy már elesett, egy meg orosz fogságba jutott.

Az elesett Schwarcz Dávid szeminarista emlékének tanulótársa Ellenbogen Márkus megható verssorokat szentel:

*Ravatala patyolat hó,
Szemfedőt a szél varr néki,
Virrasztója, a holdvilág
Csodálattal nézi.*

*Patyolat hó tartja lágyan,
Búsan zeng a szél zsoldára,
A holdsugár glóriát fon
Fakó homlokára.*

*S a halott hős fekszik némán,
Fehér havon, hófehéren,
És a szívéen piros vérfolt
Vitézségi érem.*

Az Országos Tanítóképző Intézet szintén kiveszi részét a háboruból; tanítványainak mintegy fele teljesít katonai szolgálatot, egy tanára pedig már hősi halált halt.

Az intézetből kikerült katonák a harctéren is valamennyien ápolják az Alma Materhez való meleg viszonyt. „Majd mindennap“, olvassuk *Bánóczi Józsefnek* az Archivum számára készült jelentésében, „érkeznek az Intézethez a vörös tábori-lapok, sőt elég sűrűn levelek is . . . s szeretettel gondolnak haza, a Tanító-képzőre. Wolhyniából írja az egyik: A zsidó preparandista mindig kitesz magáért és mindenütt dicsőséget szerez az intézetnek“.

És mindezen adatokon kívül egyéb dokumentumok ezrei sorakoznak fel hadirendben az Archivum polcain, — a Hadsegélyző Hivatal köszönő írásai, — a háboru alatt megjelent zsidóvonatkozású magyar és külföldi sajtótermékek, lapközlemények tömege, — azután az egyes hadszínterekről lelkes tudósítók írásai, valóságos szépirodalmi termékek, melyek közül néhányat az Almanachban látunk viszont, köztük héber naplótöredéket és héber verseket is, — zsidó katonák, írók és művészek levelei, a *Múlt és Jövő*-höz intézett intim háborus adatokkal, melyek ezidőszerint még nem közölhetők, — mellettük a fotográfiák tömegei, egyes községek az elesetteknek és kitüntetteknek valóságos arcképcsarnokát küldték be, orosz-zsidó foglyok képei, háborus vonatkozású reliquiák, felvételek feldúlt magyarországi zsinagógákról, végül a gazdag háborus irodalom, az imák és prédikációk gyűjteménye, melyeknek száma egyre gyarapodik.

Néhány szót még a gyűjtőkről. A zsidó felekezeti intelligencia elite-je végzi ezt a nehéz és fáradságos munkát, rabbik, tanítók, hitközségi elnökök, jegyzők és magánosok is. Ezek a férfiak gyűjtik egybe községük háborus adatait, a bevonult zsidó katonák lajstromát, ezek küldik be az elesettek, a kitüntetettek neveit, történetét, érdemeit, arcképét és zsidó katonák érdekesebb tábori leveleit. Érdemes munkájukat örömmel és odaadással végzik és kísérő leveleikből kiérződik a lelkesedés ezen a zsidóság összességét és jövőjét érintő munkán, mikoron is zsidó fiúk a négy világtáj felé harcolnak a magyar név dicsőségéért, Rigától Egyiptomig, Páristól Luckig.

Legnagyobbbrészt pedig a zsidó tanítóság vállain nyugszik az adatgyűjtés nehéz munkája, a tanítóknak, kiknek sokoldalú elfoglaltsága eléggé ismeretes. Meghatódva olvassuk az Archivum adatai között, *Stern* Ábrahám elnök jelentésében, hogy mily nagyarányú a tanítóság tevékenysége a háboru ideje alatt s hogy a Tanítóegyesületnek mily súlyos feladatokat kellett és kell teljesítenie. De azal, hogy a gyűjtést, bár nehéz viszonyok között is, elvégzik, emelkedik munkájuk belső értéke. „38 évi gondterhes és fáradságos működés van hátam megett és bevonult kartársamat is nekem kell helyettesítenem“, írja az egyik tanító. Egy apró község tanító-

jának leveléből pedig ez a megható adat zokog ki: „Fájdalom, egyetlen adatom van csak: az, hogy a fiam, a fiam elesett“. És a gyűjtők munkája nem könnyű munka. Ügyelniök kell a beküldött adatok megbízható és hiteles voltára, sok helyütt pedig egyeseknek indolenciájával, sőt egyenes vonakodásával kell megküzdeniök.

Mikor tiszasülyi *Polnay* Jenő felvetette a Mult és Jövőben a Magyar Zsidó Hadi Archivum eszméjét, és áldozatkész lelkesedéssel és energikus buzgalmával a nagy terv megvalósításába fogott, bizonyára ő maga is tisztában volt a nehézségekkel, amelyekkel egy ilyen ideális vállalkozásnak megküzdenie kell. Tudhatta, hogy évek súlyos munkája kecsegtethet csak eredménnyel és az ut, amelyet az eszmének a megvalósulásig tennie kell, tele van akadályokkal, amiket csak nagy erőfeszítéssel lehet majd elhárítani.

Am, minden nehézségek ellenére, a nagy munka ernyedetlenül folyik. Ömlenek, egyre ömlenek az adatok tömegei a kemény, barna födelek alá. És mi látjuk, lelki szemünkkel, amint a szent, öreg, zsidó papok az írósztalukhoz ülepednek, felteszik az ókulárét, és lelkesedve írják a nagybetűs leveleket az Archivumnak, a talmud fóliánsok közül, és belepeli az íveket a szentkönyvek szentséges párázata.

AZ ELMENŐKNEK

Im hosszú sorban rajzanak előttem
 Felbokrétázott ifju csapatok —
 Óh, jaj nekem, hogy már karom erőtlen,
 Hogy velök én is nem indulhatok!

Óh szentelt zászló, melynek rúdja végén
 Oly vígan lengedez a sok szalag:
 Nincs kardom, hogy a gyolcsod én is védném,
 Csak énekem van, hogy megáldjalak!

Csak énekem van: ünnepelni őket,
 Kiket szemem most elvonulni lát,
 Hogy vérrel öntözzék a harcmezőket,
 Kitartva végig, minden poklon át!

Csak énekem: koszorut adni annak,
 Ki a tusából győzve visszatért,
 S a mártíroknak, kik a földbe vannak,
 Sírjokra tenni az örök babért!

JÁR A BABA . . .

UNOKÁMNAK

Jár a baba, jár!
 Gömbölyü kis lábacskaít
 Ejh, hogy' rakja már!
 Ó maga is mosolyogja,
 Hogy már alig támolyogva
 Jár a baba, jár.

Jár a baba, jár!
 Hogy apuska nem láthatja,
 Istenem, beh kár!
 Nem is sejti Muszkahonban,
 Itthon milyen vigalom van:
 Hogy a baba jár!

Jár a baba, jár!
 Mikor lesz majd végre ismét
 Vidám a határ?
 Óh ha mostan hármat lépve,
 Odafutnál az ölébe . . .
 Jár a baba, jár!

Jár a baba, jár!
 Apja elment messzi tőlünk,
 Oly régóta már!
 Ideje vón', visszatérne . . .
 De a ház a megjöttére
 Mindhiába vár!

Jár a baba, jár!
 Se ősz, se tél meg nem hozta,
 Se tavasz, se nyár.
 Nem hallhatja gyügyögésed,
 Te meg csak a képét nézed . . .
 Jár a baba, jár!

RADÓ ANTAL

Lilla rajz

EMLÉKSOROK

IRTA: SZÉP ERNŐ

Talán itt közöttünk vándorol, jár-ke-
l, utazgat és forgolódik egy ismeretlen,
az örökkévalóság emberarcu képviselője,
az egyetlen, aki nem szól hozzá semmi-
hez, nem tartozik senkihez és sehova, kiben
a szenvedélyek csapjai nyitottak és hidegek,
kinek fejében az örök eszmélet fehér gyertya-
lángja mozdulatlanul ég, kinek földi útja
gondtalan és bajtalan tanulmányút, ki fontos
és titkos megbizatással keveredett el köztünk,
ki az öt földrészen túli illetőségű. Kinek sze-
mei mindig lefelé néznek, mert az emberek
lelkének fenekére néznek, s ki pillantásaival
jegyzőkönyveket jegyez teli. Ki mint fegyver-
telen és sebezhetetlen fölfedező vonul el a
világon, ki hozzánk hasonlóan öltözik, de
kém, kémje az emberi életnek, ki közülünk
való, de uralkodó, aki álruhában jár és hall-
gat minket és ügyünket-bajunkat vizsgálja.

És elevenen s elfáradhatlanul lép át a kö-
vetkező emberöltőbe és eltávozik a jövőbe
és óráktól nem üzetvén és évektől nem suly-
koltatván, s reményektől és emlékektől nem
zavartatván, csendben, rendben feldolgozza
véghetetlen anyagát és majd megtartja be-
számolóját két kitárt karral, elefántcsont-
homlokkal fordulva az emberiség felé, amely
a fénylő fehér homlokról érezi a napsütés
meglepetését.

Ő majd elmeséli a lábujjhegyen álló ember-
özönnek, amely megszámlálhatatlan kezeiben
becsukva tartja a világtörténet könyvét, hogy
mi volt az európaiak háboruja és mi volt a
balkániaké és a japánoké és az amerikaiaké
és mind, mind, a tatárok háboruja és a keresz-
teseké, a velenceieké, a móroké, a hunoké és
a rómaiak háborui és a hellénekéi és a pun
háboruk és a Karthago háborui és a judeabe-
liek háborui s az ammoniták és a filiszteusok

háborui, mind. És ő el tudja beszélni mind a
volt forradalmakat és zavargásokat és a pár-
bajokat. És ő ki fogja majd deríteni, hogy ez
a tömérdek millió Kain mind Abel volt, aki
megölette magát testvérétől.

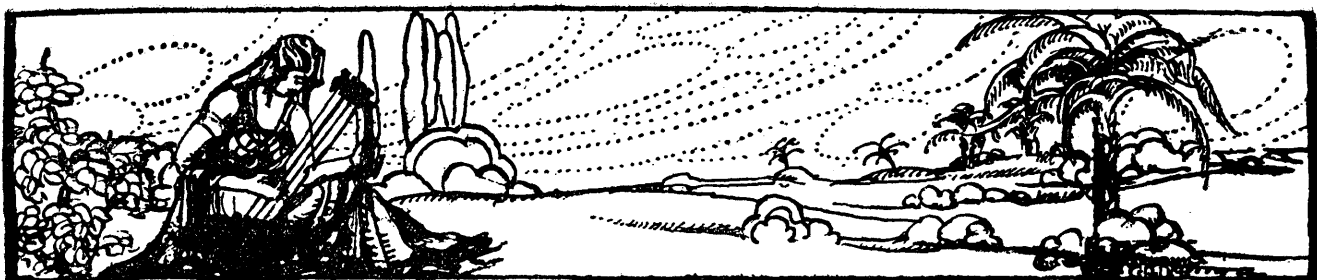
Ő feltakarja a világot és megmagyarázza,
hogy minden rendetlenség és tökéletlenség a
halál miatt van. Ő feltöri minden szavunkat,
s megmutatja, mit jelentenek, ő elébe világít
minden lépésünknek és kideríti, hogy hová
igyekezünk mindig. Ő felmutatja a falevelet
s minden ember megismeri, hogy az az ő ar-
ca. Ő felfedezi az emberek előtt életük fő-
baját, az elmulást és kigyógyít mindenkit és
ő megtudja adni a legigazabb és legnagyobb
vigaszt, a halál vigaszát. Ő kirakatot rendez a
napokból és bazárt nyit a pillanatokból az
emberek szeme elé. Ő megfejtja a vágyakat és
a bánatot. Ő rávezet arra, hogy mit értettünk
mindnyájan az alatt, hogy boldogok akarunk
lenni. Ő minden teremtményt meg fog ló-
bálni a végtelenség hintáján. Ő a legnyomo-
rultabbat is, akinek semmije nincsen, csak
baja, elkalauzolja a lélek pazar és mulatságos
városligetébe. Ő az élet fájalmát be fogja ol-
tani minden ember mellébe, s a türelmet min-
den ember karjába, mint most a tifuszt és
kolerát ojtják be. Ő a szenvedéseket virágok-
ról fogja elnevezni, ő a könnyekre és a sóha-
jokra a gyöngyök és karkötők becsét fogja
ruházni. Ő elterjeszti a főurak közt és a kol-
dusak közt egyformán a csodálkozás világ-
nézetét és ő megalapítja az utolsó vallást: a
jóságot. Őt költőnek fogják nevezni, és ő ma-
gát igazi embernek fogja vallani és ő utána
nem lesz többé költő, mert mindenki ilyen
igazi ember lesz. Ő olyan könnyűvé teszi
majd az életet, mint amilyen könnyű most a
halál.

Báró Mednyánszky László: ZSIDÓ TEMETŐ A SZERB HARCTERÉN

Bátó Mednyánszky László : ZSIDÓ TEMETŐ A SZERB HARCTEREN

VILÁGNÉZLETEK CSATÁJA

IRTA: DR. HAJDU MIKLÓS

E mai világégés iszonyata és borzalma hozott egy nagy, korlátlan szabadságot. Mentek, mentek, legelőbb a fiatalok, aztán a korosabbak az élet szántóföldjéről a halál csatamezejére, az anyjuk, az asszonyaik adtak nekik utravaló ölelést, pogácsát, áldást, a gyerekek utánuk küldik imádságukat. Egyszerre megolvadtak a szivek, jobban éreztük egymás testvériségét, mint valaha, jobbak akartunk lenni, mint tegnap és jobbakká, kegyesebbekké, elnézőbbekké is lettünk. A nagy, féktelenül nagy szabadságot azonban (amiről beszélni akarok), a filozófia vagy ha tetszik, a metafizika adta. Nem vették észre? — ahogy felölté a világ kegyetlen fegyveres ábrázatát, tagadásnak és kétkedésnek kontemplatív tudománya mintha kiírta volna cégére alá „bevonulás miatt zárva”. És a negáció helyett mintha kiadta volna a maga szabadságos parancsát: nem bánom, ti szegény emberek, imádkozzatok! Ha jól esik, nézzetek fölfelé. Keressétek az Istent, tán megtaláljátok . . .

Vérözönnek kellett jönnie, hogy szegény és gazdag, primitív és magasabbrendűségével tetszelgő differenciálódott lélek elsóhajthassa a maga imádságát. Ez ám az igazi vallásszabadság, nem az, amit tételes törvények rideg paragrafusai szorítanak zárt formákba. Szabad imádkozni, szabad hinni. Hogy elmentek testvéreink, íme, péntek este zsúfolásig tele

a zsidó templom. És megnyitják a templomok ajtait köznap délelőttre is, jönnek, egyre jönnek apák, anyák, hogy imádkozván, erőt és bizakodást merítsenek e gyötrelmes napokban. Mi ez? A zsidó hit reneszánsza? Nem. Ez csupán a mindannyinkban szunnyadó istenhitnek föllángolása, amelyet mindig új tüzre lobbant az életnek sorsdöntő szava. Üldöztetésben, a végzetnek és történelemnek legrémesebb megpróbáltatásai közepette szilárdult és edződött meg örök időkre a zsidó vallás. A világ e véres golusza ismét megerősíti e minden mulandósággal szembenéző életenergiákat.

Így hisszük, így látjuk mi, akik a zsidóságon belül nézzük e történelmi folyamatot. A mi hitünk egyben a hit erejét hirdeti, a mi hitünk a zsidó vallás nagy kulturszerepét látja és e célok világánál rajzolja elénk a fényes perspektíva ragyogó távlatát. Azonban vannak, akik másképp ítélik meg a dolgokat. A túlsó parton, ahol hit és vallás afféle kedvtelés, mint teszem az okkultizmus, spiritizmus, vagy ráolvasás, ott már más sorsát látják a vallásoknak. Azt jósolják: muljék csak el e vérözönös gyötrelmek, ítélőszék elé idéztetnek mind a tételes vallások, köztük a zsidóság is. Aki így látja a jövő alakulását, nem teli-száju demagóg, nem ex offo izgató, nem is a mindenáron atheitáskodó nagyotmondók fajtájából való, de mélyen gondolkodó, kultúrát követelő, kultúrát hirdető, nagyszerű

horizontu tudós: a magyar radikalizmus. vezére. Miközben sír a lelke az embervér láttára, azt állítja, hogy a legfőbb egyházi dignitáriusok „izzó pamfleteket gyártanak a saját háborujuk dicsőítésére, ellenséges felebarátaik gyalázására, a gyilkolás etikájának megszentelésére“. Mondhatná valaki, mindez nem tartozik a zsidóságra. Csakhogy, amikor a radikalizmus exponense a felekezeteknek a háborúval való vonatkozásait kutatja, ezt is mondja: „... legyünk igazságosak. A többi nemzetköziség is összeroskadt; a tudományos épp úgy, mint a szabadkőműves, a zsidó épp úgy mint a szocialista“. Ez jelentheti ugyebár azt a kevesebbet, hogy állván a mai vérözönös világégés közepette, erőtlenek, gyöngék, gyávák és tehetetlenek vagyunk a hatékony vétő kimondásában? Hogy nem tudunk vagy nem akarunk tiltakozni! Hogy megnyugszunk a végzet végzetszerűségében és elfogadjuk sorsdöntő szerepét a fegyvernek.*)

*) A fegyver! Ennek a háborúnak milliónyi vesztesége között ha szabad és lehet fokozatokat találni, a kulturvilágnak ugyancsak fájdalmas vesztesége Jaurés martíriuma. Meghalt a tanításáért. Mit mondott a fegyverek szerepéről? „A proletár-forradalom ne mocskolódjon be a vér, gyilkosság és gyűlöletnek attól a kegyetlen szagától, mely a polgári forradalomhoz kapcsolódott“. Ezt hirdette és megölette saját hazája a maga miliciájának fegyverei kedvéért. A fegyver itt közönséges gyilkolószerszám volt. De ki tagadhatja, hogy ma a fegyver nem csupán gyilkolószerszám, de nemzetközi viták döntője és így végső eredményben békesség kovácsa. A Jaurés szavai után ugyancsak szocialista gondolatot írok ide a fegyverről. Lassale verse, ami itt következik.

Ehrwürdiger Herr! Denkt besser von dem Schwert!
Ein Schwert, geschwungen für die Freiheit, ist
Das fleischgewordene Wort, von dem Ihr predigt,
Der Gott, der in der Wirklichkeit geboren.
Das Christentum, es ward durchs Schwert verbreitet,
Durchs Schwert hat Deutschland jener Karl getauft,
Den wir noch heut den Grossen staunend nennen.
Es ward durchs Schwert das Heidentum gestürzt,
Durchs Schwert befreit des Welterlösers Grab!
Durchs Schwert aus Rom Tarquinius vertrieben,
Durchs Schwert von Hellas Xerxes heimgepeitscht,
Und Wissenschaft und Künste uns geboren.
Durchs Schwert schlug David Simson, Gideon!
Das Herrliche, das die Geschichte sah,
Und alles Grosse, was sich jemals wird vollbringen,
Dem Schwert zuletzt verdankt es sein Gelingen.

Igy, ilyen különbözőképp beszélnek a szocializmus apostolai a fegyverről. A vallás a béke hirdetője; eszmei és imádságos inkarnációját sugározza a békének minden időkben minden vallás és elsősorban a zsidó. De ma?! Mért vár a radikalizmus éppen a vallástól különvéleményt, vagy vétőt? (Dr. H. M.)

Igen ám, de *végső következtetésében* már egészen másképp látja ez a megállapítás az új világrendben való elhelyezkedésünket.

Két vallás alapvető eltéréseire utal. „Az egyik az államhatalom, a kapitalizmus és a háboru vallása; a másik a nép, a szövetkezés és a pacifizmus hite. A háboru utáni idők nagy átalakulásaiban ez a két vallás *okvetlenül harcba* jut egymással. És a kultúrfejlődés mélyebb ismerői előtt nem lehet kétséges, hogy egy *új, alapvető vallási reformáció nélkül* a régi egyházi szervezet — a zsidótól a rómaiig — egyetlen *en bloc* haladásellenes, profitbiztosító és militarista gépezetté fog válni, mely *szemben fogja magával találni az új kornak minden alkotó energiáját*“. Ez ha nem is hadüzenet, de világos, hogy a hadüzenet megjósolása. Ultimátumnak mindenesetre eléggé kategórikus. Azt parancsolja a mai vallásoknak, köztük a zsidóságnak, hogy vagy átesik ama bizonyos alapvető reformáción, vagy ha nem, úgy megbirkózik vele az új kornak minden alkotó energiája. Minden igazi erő, minden tiszta hatalom, akarat és tehetség.

Ez hát egy *új háboru* a mai háboru után!? Ne lássunk a kellesténél feketébben és ne higyük, hogy kombattáns sorok pusztító fegyvereinek tüze fenyegeti ezt a mai, vagy a holnapi zsidóságot. Elvégre mi akár a homokba is dughatnánk a fejünket és nyugodtan mondhatnánk, hogy az előbb említett alkotó energiákat elsősorban a keresztény egyházak ellen sorakoztatja a radikalizmus. Ha így tennénk, struccpolitikába sülyednénk, ami nem illő hozzánk. Hát inkább lássunk tisztán és tapogassuk ki bátran ezt a hadüzenetet. Erdemleges tartalmán felül követeli ezt a jeler komor szituációja, meg az, hogy aki ezt az ultimátumot szignálja, nem szavakkal babrál valaki, de az európai tudomány elitjéből való. Tehát új háboru. Ambár nem egészen bizonyos, hogy új-e, ami első látszatra ujnaltetszik. Annyi bizonyos, hogy akár Ragaz akár Foerster egyetemesebb kereszténysége (már azon a ponton, hogy egyházaik keretei

belül prédikálják a tisztább evangéliumot), nem új jelenségek. (Hat-hét esztendővel ez előtt olvastam Foersternek a gyermeknevelésről írott nagy munkáját és nem felejttem friss impresszióimat: valóban, úgy érzi sokszor az ember, mintha prófétát hallgatna.) Voltak bátor és vakmerő elődeik: reformkatholikusok, nem is szólva arról, hogy maga az egész protestantizmus tulajdonképpen reformkatholicizmus. És vajjon új-e a radikalizmusnak és a tételes vallásoknak frontbeli elhelyezkedésük? Ezt se lehetne állítani. Progresszivitás és radikalizmus már sokszor kijelölte helyét a felekezetekkel szemközt. Ugye lehet hát, hogy itt csupán a régi háborúnak, világnézletek dülő csatájának új fejezete következik. Ami azonban alapjában nem változtat azon, hogy mélységes szakadék választja el egymástól a két frontot. És most íme, szöges drótsövényeket is alkalmaz az offenzívát kezdő fél. Nem akarja, hogy a két tábor békejobbot nyújtson egymásnak. Igaz, nem zárja el végképp a béke utját, de ennek nagy ára van. Tessék átesni azon a bizonyos, alapvető, vallási reformáción!

Mielőtt tovább mennénk, ragadjuk meg két kézzel a békeajánlatban azt, ami szép, ami emberi és ami meglepetésszerűen friss a radikalizmus harcos tételében. *Vallási reformáció* az, ami az ultimátum szerint nem kétséges immáron a *kultúrfejlődés* mélyebb ismerői előtt. Vallási! Tehát olyan megújulás, amely nem rugja el sine qua nonként a vallás fundamentumát. Ez új dolog. Mert sokszor és sokan azt üzenték a radikalizmus rendíthetlenségi tájairól, hogy lomtárba a vallással és muzeumba azzal a limonádés érzélgősséggel, hogy kiki követheti a maga igaz lelkiismeretének szövegét. A háborús szöveg realitásokkal dolgozik és az eleven élet élő valóságai között látja a vallást. Sőt számol vele a fejlődés további etapjain is. Hiszen megújulásról, reformációjáról, vezető eszméinek tisztább és tisztultabb megjelenési energiáiról beszél. És ez így szebb, haladásosabb, mint az a vörös intolerancia, amely vallást, egyházat, dogmát, babonát, klerikalizmust, euka-

risztikát összezavar, mindent a poklok fenekére adresszál és rá sem ér arra eszmélni, hogy a léleknek diszkrét életével, a hittel együtt megöli az emberi gondolatot is. *Ez a radikalizmus, ez a progresszivitás* (be sokszor nyilallott szívembe ez a tudat) engem kiközösít birodalmából. Az igazi radikalizmussal sok az eszmei és érzébeli közösségem, ezért is nézem bizonyos szubjektív álmétkodással az új helyzetet.

A radikális tétel mögött egy nagyon-nagyon veszedelmes vád lappang. Az tudniillik, hogy a tételes vallások szították a háborút. Így van-e, nem-e, nem kutatom; de bizonyos, hogy aki az új hadüzenetet legelőször tudomásul vette, ugyancsak harcos indulattal visszajára fordítja a vádat és félre nem érthető körülírással sejteti, hogy ő bizony arra esküszik, hogy ezt a háborút radikálisok és szabadkőművesek idézték föl. A katolikus oldalról jövő válasz itt csucsosodik ki aztán kontraprogressziós vádirattá: „A szerb merénylet a trónörökös ellen *nem* papok vagy szerzetesek műve volt, a Narodna Obrana *nem* a kongregációnak volt profán szerve s *nem* a kongregáció házában ülésezett. Az entente szála *nem* a hivatalos kereszténység kiküldöttei fűzték oly szorosra az utóbbi években s végleg Itáliát *nem* a nagyszámu olasz klérus vette rá a hitszegésre a közep-hatalmakkal szemben. Ma csak ennyit.“ (Az aláhuzások az eredetiből valók.) Ma ennyit, de megígéri a katolicizmus védelmezője, hogy „az új korszak“ igazi alkotó energiáinak *első dolguk lesz* a hamis vádlókat ültetni a vádlottak padjára s kétségbevonhatatlan adatokkal igazolni az utókor előtt, hogy az 1914–15-iki világonflagrációnak egészen más szervezettek voltak okai, mint a katolicizmus s hogy a felelősség *minden csepp kiomló vérért* egyetlen haladásellenes és profitbiztosító érdekszövetséget terhel, amelynek azonban *nem* a római pápa, *nem* a militans püspökök és a fanatikus klérus, *nem* is a keresztény ideológia a mozgatói“. Hát kicsoda? Nemde könnyű kitalálni: szabadkőművesek, radikálisok, szo-

ciológusok és hozzájuk hasonló közveszélyes elemek.

A magyar katolicizmus visszavágott és fabrikált egy második számú hadüzenetet. Vagy ha tetszik: vérvádat. (Minden csepp kiomló vérért felelős felelősséget akaszt a szabadkőművesség nyakába.) És nem lesz nehéz sora a katolicizmusnak se a maga támadó, se védekező mozdulataiban. Ahogy már ma csoportosítja a válasz az európai vérözön okait és okozóit, nyilvánvaló, hogy ösmeri az Achilles-sarkokat, ahol a radikális haladás szervezetei sebezhetőek. A háború sok minden titokról lerántotta a titkokat fedő leplet. Nem is klerikális, nem is utramontán hasábokon, de úgynevezett prononszírozottan zsidó-liberális ujságokban, (így többek között a Frankfurter Zeitungban) bőven és részletesen kapta a publikum hivatalos leiratokkal és minden egyéb autentikumokkal hitelesített riportját annak, hogy mi módon készítette elő példának okáért az olasz szabadkőművesség a maga részéről a háborút. Aztán olvashatta a profán világ azt is, hogy a francia páholyok miképpen élesztették, hevítették a reváns gondolatát, hogy aláfűtsék a háború nacionálisan népszerű tömeghangulatát. Több se kellett az el-lentábornak. És mégis kapott még ennél többet is. Az olasz szabadkőművesség otthon büszkén vállalta a maga munkáját, sőt még intencióit is kitárta a nagyvilágnak. Nem a páholyoknak, de mindenkinek. Megírtatták például, hogy a háború, amit ők hirdettek, az osztrák klerikalizmus és a Vatikán ellen irányul. És még több effélét, látszatra radikálisat, haladásosat, mindenesetre a katolicizmusnak ha nem is hitbéli élete, de politikai hatalma ellen irányulót. Csoda-e már most, ha a katolicizmus szemközt a radikalizmussal arra esküszik, hogy a mai világkonflagrációban az elfolyó vérért a szabadkőművesség felelős?

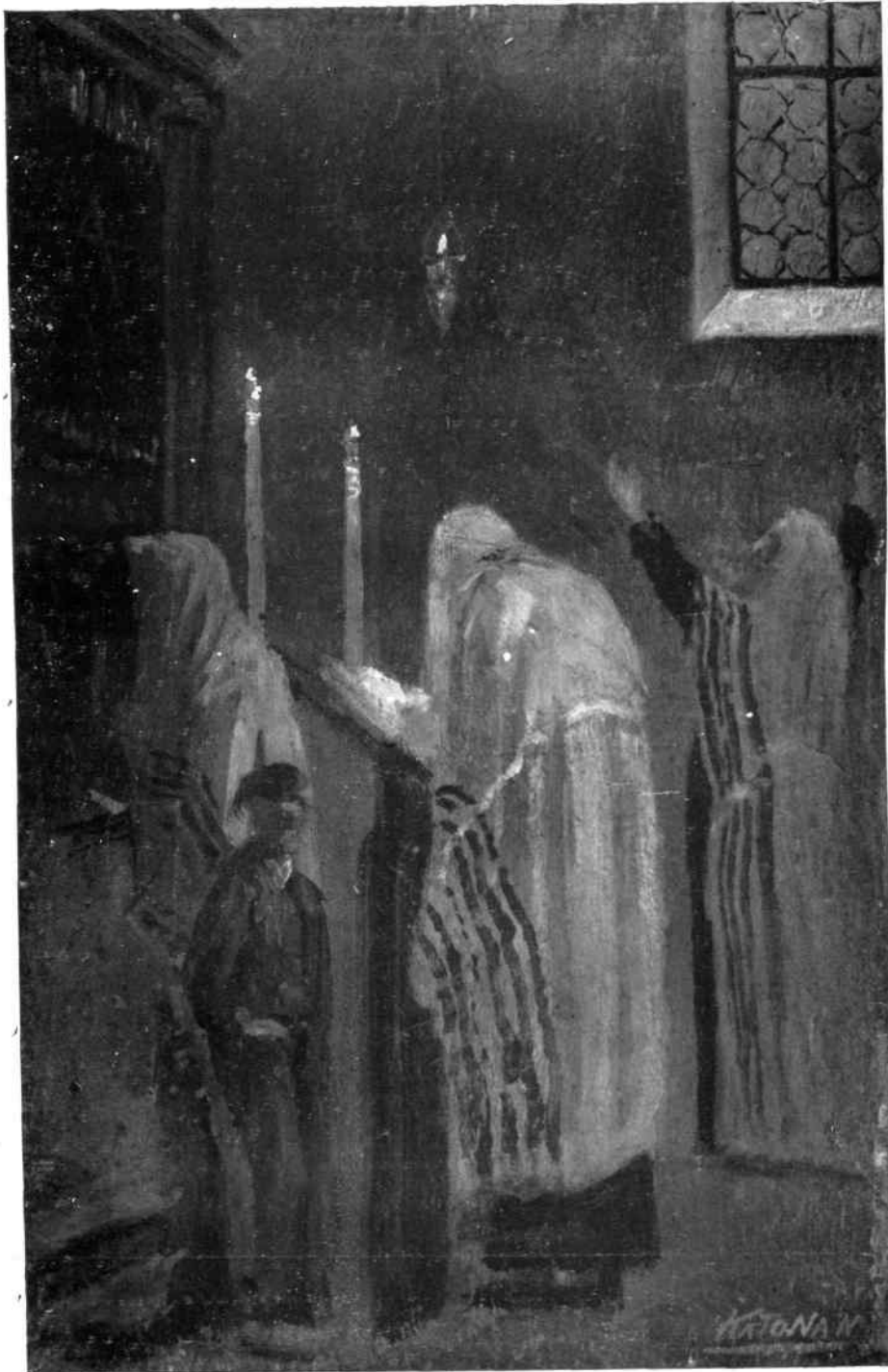
Világos, hogy áldatlan, elkeseredett és kérelhetetlen csata bontja meg majd sorainkat a számonkérő vitában. Ki volt a gyujtogató?

A kérdés mellett, ha nem tekintünk a dolgoknak már pont a felszín alatt található rétegére, tán elmehetnénk nyugodtan. De mégse. Hiszen már a radikális hadüzenet is porondra szólítja a zsidóságot. Am ha ez a hadüzenet megfelelkezett volna rólunk, nem hagy ki bennünket a véres játékból a másik tábor. Alig tört ki az olasz háború, hirtelenében a zsidóság nyakába varrták Sonninot, Salandrát, D'Annunziót, — Cadornát csak azért nem, mert jól dolgozott a mi számunkra. És odamutattak a francia, meg az olasz páholyokra és rikoltották: látjátok, ezt cselekedték a zsidók! Közben pedig Párisban se maradt tétlen a reakció. Ott a nacionalisták és royalisták legkedvesebb témája a Les juifs russes de Paris. A cári mentorság elől menekült orosz zsidók! Három klerikális képviselő javaslatot nyújtott be a törvényhatósághoz, hogy ezeket az orosz zsidókat (ők az orosz kudarcok okozói, ők a cári terjeszkedés árulói, ők a központi hatalmak kémei, ők a gyeheña, a pokol!) vagy sorozzák be, vagy üzzék ki Páris városából és Franciaországból. Az egyetlen Gustave Hervé ejtett néhány szót a védelmükre. Hogy nem csodálja, ha elhagyták Oroszországot, hiszen a cár birodalma az antiszemizmus földje; nincs ott a zsidóknak polgári joguk, ghettóban élnek ott, pogrom az egyetlen államhatalmi részeseedésük. „És miért lelkesednének Franciaországért? — kérdezi Hervé. — Nagyon jó tudják, hogy mi hogyan bántunk azzal a tízezer önkéntes francia zsidó katonával, akik nyomban a háború kitörésekor jelentkeztek szolgálatra. Besoroztuk ez ifjakat az idegen légióba, a brutális káplárok és altisztek se regébe, amelyről minden franciának meg van a maga véleménye“. Itt vagy amott, akár Petőfi Sándor juhásza, — elkeseredésében mit lehetett tőle? nagyot üt botjával a száma fejére. A zsidó feje mindig kéznél van, nagyot üt hát rá a reakció, csak a fejére, hogy meg ne sántuljon. A sánta zsidót nem lehet besorozni.

Az eljövendő háborúban két ütköző köz

Katona Nándor: A FRIGYSZEKRÉNY ELŐTT.

Katona Nándor FELVIDÉKI ZSINAGÓGÁBAN

kerül a zsidóság. Majd meghalljuk, hogy a radikálisok belegázoltak a hitélet kertjébe. És majd megkérdik: kik azok a radikálisok? Hogy kicsodák? Hát a zsidók. És akkor tépelődhetem: már most mi a teendőm? A radikalizmus szerint haladásellenes, profitbiztosító, militarista gépezet a zsidóság, amely ha élni akar, hát át kell esnie az alapvető vallási reformáción. A reakció viszont a radikális hadüzenetet varrja majd a zsidóság nyakába, ahogy az olasz hitszegés diplomáciai bűneit is semita bélyeggel látta el.

Hatalmi, politikai tülekedések ezek. Ebben a szörnyű diszharmóniában, ebben az összegabalyított komplikáltságban ki hallja meg majd az ártatlan szimplicitást: a hit csöndes szavát? A zsidó vallás eszmei valóságát ki akarja majd a maga hamisítatlan tisztaságában meglátni? Mondjuk-e el ezeregyedszer, hogy a zsidóság vallásának belső értékeit védi, kultúráját akarja élni és nincsenek világhatalmi törekvései!? A mi lelki dispozióink — hadd hangsúlyozzam ezt Hevesi Simon klaszszikusan tömör igazságával — „tanítsanak vallásos, igaz, emelkedett erkölcsi szellemet, hazaszeretetet, egy egészséges, bölcséleti mélységgel megalapozott, üdvös világfelfogást és a belőle eredő egészséges és üdvös irányító gondolatokat a magyar zsidóság erkölcsi értékének megőrzésére és fokozására“. *Ezt akarjuk*. De ez volt a célkitűzésünk tegnap is. Aki a zsidóság nevében mást hirdet, az mandátum nélküli ügyvivőnk. Mért sürgeti számunkra a radikalizmus az alapvető, vallási reformációt, nem tudom. Mért lát a zsidóságban haladásellenes, profitbiztosító, militarista gépezetet, megint nem tudom. Ha hívő hittel hiszünk, a radikalizmus mondja el fölöttünk a halotti bucsuztatót. Ugyanezt a halotti bucsuztatót, amit még gyűlöletesebben kántálnak a túloldalon, rámutatva arra, hogy nini, ezek már nem hisznek, ezek a zsidók progresszívek, szabadkőművesek, forradalmárok, vagy amit akartok.

És mégis úgy érzem: szabad hallgatni lelkünk szózatára. Szabad hinnünk érzéseink szerint, szívünk, hagyományaink diktandója

szerint. És nem kell félnünk a háboru után elkövetkezendő háboru túlerejétől sem. Velünk a mult, velünk a jelen. Jövendőnkét kicsatázzuk tiszta eszményeink tiszta fegyvereivel. Ugy hangzik ez, mint a tósztok crescendoja. Pedig nem a szólamok belső dinamikája kedvéért teszek ezzel pontot az előcsatározások sommázására. Hanem egyedül azért, mert így hiszem. És hitről lévén szó, (a vallások dolga ugy-e bár mégis csak többé-kevésbé a religiónak is kérdése?) tán szabad hittel is argumentálni. Igaz, ez szubjektív valami. De ami élteti, ami ható és cselekvő energiává fejleszti, objektív erő. A zsidóság pedig duzzad ma is ez erőtől.

Szenvedés, máglyatűz, üldöztetés mindig megerősítette a zsidó vallás fundamentumát. Ez a rémséges háboru, amikor megsemmisíti az anyagi termelés milliárdjait, amikor milliónyi életet és kultúrjavakat pusztít, nem tudja vértengerébe fullasztani a zsidó vallás eszményeit. A békéért csatázunk. De van-e ősi, van-e kategórikusabb pacifizmus annál, amit a zsidó vallás parancsolataiban és imádságaiban hirdet? Jöjjön a béke: a zsidóság életereje új barázdákat mélyít a megmunkálendő honi földbe. Teremteni és építeni fogunk. Semmi oka, semmi célja az „alapvető vallási reformáció“-nak. Meglátja ezt majd a szociálfilozófia vagy radikalizmus is, amikor szemügyre veszi, mit végez az egyetemes kultúrfeladatok nagy kötelességeinek teljesítése során a magyar zsidóság. A háboru után elkövetkezendő új háborutól, szélsőséges világnézletek csatájának új fázisától nem kell tartania a magyar zsidóságnak. Igaz, a zsidóság ezentul sem fog hímes mezőn tarka pillangókat hajszozni. Dolgozni fog. És ha vád éri, kivédi a maga igazát. De úgylehet, már többen leszünk a defenzívában is. Akik a háboru rémséges megpróbáltatásaiban föleszmélve, megérezték, hogy zsidók, biztos, hogy a világnézletek csatájában is velünk maradnak. Erősebb, munkabíróbb, edzettebb és ha kell, elszántabb lesz a magyar zsidóság: a béke nagy munkájának hívő és kombattans serege.

EGY PÁR BAKANCS

— BALLADA. —

Irta: SOMLYÓ ZOLTÁN

Ólomférfang volt az égen,
jégcsap minden fegyvervégen.
— Mendel Tief, még élsz-e?
Jeges csöbül hullt az ólom,
ólmos égből jeges sólyom;
— Mendel testvér, félsz-e?

Otthon kaftán volt a testen,
béke lengett csöndes esten —
Mendel Tief most harcol.
Kaftán helyett feszes munda,
puskagolyók . . . megaludt vér
S könny, mely szívét karcol.

Mendel testvér megy a sárban,
vértől vörös mély mocsárban;
fejér haja borzas.
Jobbról-balról süvít a szél,
vágódik a fényes acél,
mint az éhes ordas.

Ropog a hó, színe fehér,
a láb rajt nem messzire ér:
ellövik, vagy elfagy.
. . . Lábak, lábak, mit csináltok,
ha elfelejt a gazdátok,
hogya egy nap elhagy? . . .

. . . Ment a Mendel, menni
kellett.

Az út vérrel jól megtellett;
később csak futottak.
Mendel csöve golyót ontott,
szája addig imát mondott —
Isten, te tudod csak!

At az árkon és bozóton,
fennakadva rozsdadróton,
aknaerdőn, poklon:
Csak előre Mendel, bátran!
Rakd a lábad barna sárban,
a föld is ropogjon!

Nem birsz már a vén erekkel?
Ne gondold a két gyerekkel,
akik otthon várnak.
Majdfelnőnek, nagyoklesznek,
a nevednek hírt szereznek,
mint te a hazádnak!

S ment a Mendel, amíg bírta.
Egyszer csak az égre írta
bús nevét az éjjel.
S szaladtában ütést érzett,
gyöngé lába vértől vérzett;
csudálkozott: térdel . . .

Békés szája szitkozódott;
átugrani a bozótot
már sehogy' se tudta . . .
Szegény Mendelt vitték, vitték.
Szinte már halottnak hitték.
Sebét a szél fújta . . .

A vonatban hanyatfekve
gondolt most a két gyerekre
Szegény öreg Mendel.
Nem tud többé már ugorni —
Nehéz abban megnyugodni,
mit az isten rendel.

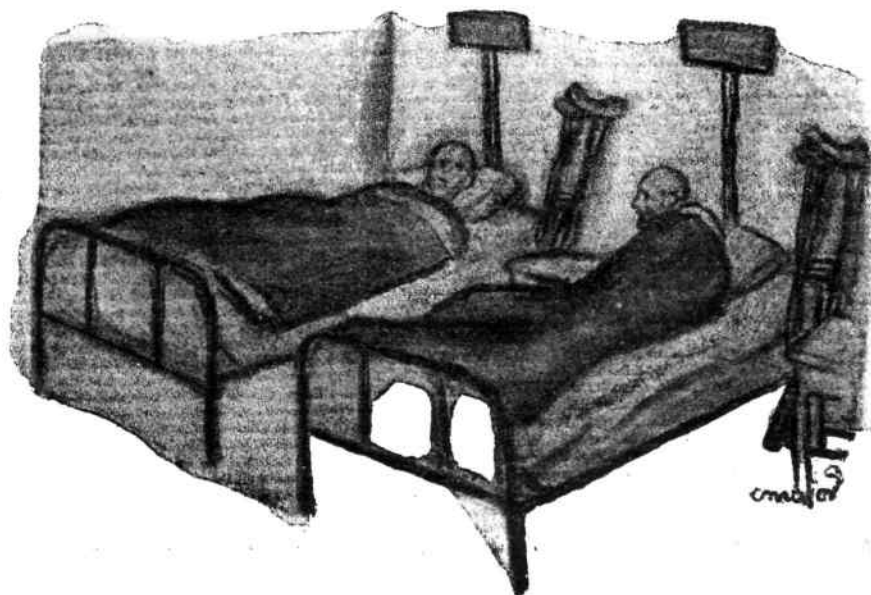
Igy spekulált egyre-másra,
S a vonat az állomásra
robogott be szépen.
Egy kisasszony állott ottan,
minden jóval megrakottan,
Két narancs kezében.

Mendel szeme könnyel gyült
még,
mert egy másik sebesültnek
adják a narancsot.
S szól a Mendel: édes ecsém,
látod, nekem nincs szerencsém,
nem kaptam narancsot.

S szól a másik, — lágy a hangja
— Itt az egyik! — s odaadja
néki a narancsot.
Nézd, mezítlen mindkét lábom,
néked pedig: hej pajtásom
mily jó a bakancsod! . . .

. . . Pár hét múlva kórházágyon
ébredtek fel hajnaltájon
Mendel meg a másik.
Mankó volt a hónuk alatt,
a mellükből sóhaj fakad,
melytől a szív vászik.

És megszólal Mendel szépen,
— egyik bakancs a kezében —
— Itt van fiam, vedd fel!
Két narancsból egy narancsot!
Két bakancsból egy bakancsot! . . .
Már beérjük egygyell!

LEGENDA AZ ÁLOMRÓL

IRTA: SZILÁGYI GÉZA

A mennybéli angyalok egymásnak adogatták át a fekete hírt:

— Hallottad-e, hallottad-e? Az Úr neheztel.

A mennybéli angyalok nem mind egyformák. Akadnak közülök olyanok, akik csak megijednek, amikor hírét veszik az Úr haragjának, de akadnak közülök kandibb természetűek is, akik szintén megijednek ugyan, de azután arra kíváncsiak, hogy vajjon az Úr neheztelésének mi is lehet az oka?

Ezek a kíváncsiak nem sokáig maradtak fölvilágosítás nélkül. Egy főangyal, akinek jóval több adatott tudnia, mint holmi közönséges angyaloknak, megsúgta nekik, még csak diszkréciót se kérve, hogy miért neheztel az Úr:

— Tudjátok, hogy az Úr mekkora kötelességtudást követel meg tőlünk angyaloktól. Az embereknek elnéz egyet-mást, ők eredettől gyarlandó teremtések, tehát nem teljesíthetik kötelességeiket oly gondosan és oly pontosan, mint mink, akik az Úr fényességének udvarában könnyebben törekedhetünk a teljes tökéletesség felé. Tudjátok, hogy az embereknek megbocsát az Úr sok olyasmit, amiért már jajgattató büntetés sújtaná az angyalokat. Ki mit vállalt, el kell végeznie, — ezt parancsolja az Úr, aki maga a legfőbb kötelességtudás. És ez ellen a parancs ellen vétett az az angyaltestvéretek, akinek öröktől fogva való és mindörökkön tartó kötelessége az, hogy a nappal fáradalmai, gondjai és harcai után éj-

jelente a pihenés, a gondtalanság és a béke álmát bővölje az emberek szempilláira és szívébe. Az álom-angyal azonban mostanában nem teljesíti kötelességét. Ezért neheztel rá az Úr. Látom, fejeteket csóváljátok és nem akartok elhinni ezt a súlyos kötelességmulasztást, pedig énnekem bátran elhíhetitek. Mit kérdesz te ott hátul, te pajkos szemű? Hogy honnét tudta meg az Úr az álomangyal vétkes hanyagságát? Hogyne tudta volna meg? Hiszen a Földről soha még sóhajtásban, könnyben, foházkodásban annyian nem imádkoztak egy kis álomért, mint mostanában. Falusi kunyhókból, nagyvárosi palotákból, szalmazsákról és bíborpárnákról egyképpen fölvergődik ide mihozzánk a könyörgés a szemet lehunyató, szívet megnyugtató, agyat elzsibbasztó pihenőért. Ha az álom-angyal becsületesen teljesítené kötelességét, ezekre az egyre sokasodó imádságokra nem volna szükség. Úgy-e, most megértitek, honnan ered az Úr neheztelése és hogy miért rendelte ítélőszéke elé magáról és hivatásáról megfélemezett angyalát. Délután fog ítélni az Úr. Mindannyian ott legyetek, hadd lássátok, hogyan veszi el büntetését az Úr méltatlan angyala.

. . . Délután mindannyian egybesereglettek az Úr trónusa körül. Valamennyien jelen voltak, csak a Halál angyala maradt távol. Neki mindig annyi a dolga, hogy még pillanatnyi pihenésre vagy szórakozásra se kerül ideje.

Az álom-angyal valamivel fehérebb volt, mint rendesen, de máskülönben semmifajta izgatottság nem nyugtalankodott békességes arcán. Szelíden hallgatta végig a vádat, amelyet a vádló főangyal mondott el harsonahangú szavakkal. Amikor a vádló elvégezte, az Úr megkérdezte a vádlottat:

— Akarsz-e és tudsz-e védekezni?

Az Úr hangja olyan volt, mint a mennydörgés, szeme pedig haragosan villámlott. A legfőbb angyal igen megijedt és szentül meg volt győződve róla, hogy az álom-angyalnak nem lesz egyetlen válasz-szava sem. Az álom-angyal azonban meg nem ijedt, hanem imígyen szólalt meg:

— Uram, uram, nem akarok és nem tudok én védekezni, mert semmiféle vétekben nem marasztal engem lelkiismeretem. Nem is védekezem, hanem becsületesen elmondom, hogy mit cselekedtem. Tudod, Uram, hiszen Te magad ruháztál föl engem álmosság bűvös képességével, hogy annyi álom nem adatott nékem, hogy mindig valamennyi teremtetett lénynek egyformán adományozhatnék belőle. Egyszerre mindenkinek sohasem juthat. Hol ennek, hol meg annak kell osztogatnom s az egyiket meg kell fosztanom álmától, hogy azt a másiknak ajándékozhassam oda. Amikor valamelyik emberfia alszik, mindig van valaki, akitől annak a másiknak a kedvéért elvettem az álmot. Majd szegények alusznak és az ő álmukért gazdagok vergődnek álmatlanul, majd meg gazdagok alusznak és hogy ők alhassanak, szegényeket kerül az álom, hol betegek szenderegnek és helyettük egészségeseknek kell álmatlanul virrasztaniok, hol meg egészségesek szunnyadnak és az ő pihenésükért betegek szeméből kellett kicsennem az álmot. Ó Uram, annyi álom nincs a világon, amennyi kellene. A földi kalmárok szavajárásával élve, sokkal nagyobbak az igények, mint amekkora a fedezet, csak fölváltva, egymásután elégíthetem ki a szükségletet

és hogy az emberiség egyik fele alhasson, a másikat bizony ébren kell tartanom. Ha egyszerre és mindig nem is, de mindenkinek jutott és akinek nagyobb szüksége volt rá, annak legtöbbször. Igazságos és méltányos igyekeztem lenni és mondhatom, bárha panaszkodó is akadt, igyekeztem eléggé sikerült. Most se történt egyéb, mint hogy igazságra törekedtem. Tudod, nagy, jó Uram, háboru dúl most a világon és kétféle ember teszi most az emberiséget: a katona, meg az olyan, aki otthon maradt. A katona most a legfontosabb ember. Ő cselekszi a legnagyobbat, a legnemesebbet, a legnehezebbet, a legveszedelmesebbet és a legszebbet. Ha valaki megérdemli most az alvást, a katona százszorosan megérdemli. Ha valakinek kell most az alvás, a katonának legesleginkább kell. Mit tettem tehát, ó Uram? Annyi álom nincsen tarsolyomban, hogy minden egyes otthonmaradottnak adhassak. Arra se nézhettem, hogy katonák és otthonmaradottak közül legalább ugyanannyinak juttassak. Egyforma mértékkel mérni most annyi lett volna, mint a legrútabb igazságtalanságot elkövetni. Úgy cselekedtem tehát, hogy az otthonmaradottaktól két kézzel elvettem az álmot és tele marokkal, mindenestől rápazaroltam a katonákra. És így esett, hogy föld alatt, meleg szobában, puha ágyban, egészségük teljességében is álmatlanul fohászkoznak Tehozad egy kis álomért az otthonmaradottak, míg ugyanakkor a Te szabad eged alatt fúvó szélben, kemény hideg földön, talán sebhedett testtel is édesen alszanak a katonák. Ha vétkeztem ezzel, ám büntess meg, nagy, jó Uram, alázatosan várom bűnhődésem.

Az Úr szeme boldogan szivárványlott, hangja meg csupa nyájas derű volt:

— Nem vétekeztél, büszke vagyok reád. Menj és folytasd! . . .

A TÁBORI RABBI

IRTA PÁSZTOR ÁRPÁD

Eperjes, 1915. június 23.

Szakál, szemüveg, napbarnított arc, hangos előadó modor, alacsony termet, csukaszürke nadrág, fekete papi kabátja ujján három arany zsinór, fején tiszti sapka, mellén vörös-fehér vitézségi éremszalag; bemutatom önöknek dr. Lemberger Samut, a szentgyörgyi rabbit, most Hadffy altábornagy hadosztályának tábori lelkészét.

Kassán volt. Kinéztem az Eperjesre induló vonat ablakán. Lent a sínek között észreveszem a tábori rabbit, amint kezében a legujabb Berliner Tageblattel siet vissza a kocsiba. Magyarul beszél. Biztosan Lemberger, akiről a minap olvastam, hogy kitüntették. Bemutatkozom, csakugyan ő az. A vonat elindult. Nemsokára bejön a szakaszunkba. Együtt megyünk Eperjesig; ő onnan tovább Lembergig, vagy ha lehet, Lembergbe. Hadteste a Mackensen seregbe van beosztva.

— Láta már Mackensent?

— Igen . . . Mint a német parancsnokok mind, megérkezése után ő is kijött a legkülső frontra és megvizsgálta a lövészárkokat.

— A gorlicei áttörésnél hol volt tiszteendő úr?

— Gorlice alatt. Joó Miklós református lelkésszel együtt egy tüzérségi megfigyelő állásban. Három kilométeres arcvonalat tekinthettünk át, ezen a távolságon legalább 120—135 ágyunk dolgozott és az ágyuvonal mögött

még két harminc és feles, amely több mint száz lövést adott le. Ennek a tűznek lehetetlen ellentállni. Az első vonalról hátra hoztak egy orosz foglyot. Éppen akkor ért az egyik harminc és feleshez, amikor az elsült. Térdre vetette magát, keresztet vetett és imádkozott. Megkérdeztük tőle, hogy mi ez? Sápadan felelte, hogy a lövészárkokban is imádkoznak, ha közeledik a harminc és feles lövedéke. Másfél percig sír a levegőben a rettenetes dördülés után. Ez a hang megöli a lelket és a haldokló lélek imádkozik.

— Ön miért kapta a vitézségi érmet?

Szerényen felelte, kitérően, bár többször is megkérdeztem:

— Semmi különös. A kötelességem teljesítettem.

— És mi a kötelessége?

— Amikor csak lehet, istentiszteletet tartani a legénységnek s ott lenni a kötözőhelyen. Az ezrednél nincs zsidó lelkész, csak némelyik hadosztálynál. Amikor a tűzvonalból tartalékba vonul a felváltott legénység, vagy ünnepnapon, istentiszteletet tart. Ott, ahol lehet. Néha a lövészárkok mellett ágyúk zajában, saját ágyúink repülő shrapnelljei alatt. Néha ötszázan vannak jelen az istentiszteleten, néha csak ötvenen. Amennyit a tűzvonal elenged . . . A háborúban hívőbbek az emberek, egészben megszokott dolog, hogy sírnak istentisztelet idején. A prédikációt mindig magyar nyelven mondom. Egyszer a

kegyelmes úr is végighallgatta. Sokszor más felekezetbeliek is eljönnek. Tíz hónap alatt templomban csak kétszer volt istentisztelet.

— És mit tapasztalt a kötözőhelyen? A haldokló hős gondol-e arra, hogy hős, beszél-e csatáról, a dicsőségről.

— Nem . . . A haldokló egyforma mind. Fájdalma van, nyög és vizet kér. Legfeljebb, nagyritkán, ha övéiről beszél. Egyéni véleménye, elbeszélni valója csak a könnyű sebesültnek van. Annak fáj, hogy nem mehet előre a többivel. A gorlicei áttörés után napokig ujjongtak, hogy menekül az orosz. A 10. honvédgyalozezred legényei büszkén mondták, mikor megkérdeztem tőlük, hogy jó katona-e a német:

— A német meg mink éppen összepászolunk.

— Tábori lelkész korának mi a legemberibb, legmeghatóbb epizódja?

Dr. Lemberger elgondolkodik.

— A legmeghatóbb . . . Legemberibb . . . Az orosz-galíciai határon történt . . . Az Istentiszteleten . . . Rendszerint magam mondom a kadist, az imát az elhalt katonáért. Már kezdeni akarom, mikor kilép egy katona s arra kér, hogy ő mondhassa el a halotti imát. Mig ő a harctéren volt, meghalt az apja . . . Az ő emlékéért . . . Ez indított meg legjobban . . .

— És ki volt felekezetének legkiválóbb hőse az elmúlt tíz hónap alatt?

— Hős? . . . Ezt a szót így nem fogadom el. Váratlanul támadnak hősök . . . A pillanat teszi . . . Volt egy ungvári zászlóunk: Deutsch . . . Gyenge, csendes fiú. Szakaszával rohamra küldik őket. Az orosz óriási túlerővel fogadja. A szakasz nagyrésze megáll, Deutsch elkiáltja magát:

— Utánam! . . .

Tíz emberrel be az orosz lövészárókba . . . Véres dulakodás . . . Elfogják őket . . . De ez elég volt ahhoz, hogy megerősítéssel újra támadjanak a mieink . . . Az árkot elfoglaltuk, Kisházy századparancsnok Deutscht kiűntetésre ajánlotta . . . Azután volt egy főhadnagy . . . A 10-es honvédeknél . . . Porgesz . . . Pesti fiú . . . Bottal és szivarral járt mindig a rajvonalba . . . Azt mondták, hogy nem fogja a golyó . . . A Sannál egy gépfegyveres főhadnaggal és egy altiszttel, összesen hárman ötszáz oroszot tartóztattak fel . . . Most orosz fogoly . . .

De a tábori rabbi nem folytatta tovább a zsidókról . . . Mert nincs felekezet. Csak magyar van. Fanatikus és büszke magyar. Ott volt Krakótól északra, tíz kilométerre a német Ratibortól, Sziléziát védték, mikor vonatra rakták őket . . . És elvitték . . . Azt hitték, hogy a Kárpátokba mennek . . . Kiszállanak, gyaloglás hegyen-völgyön át Molnár híres brigádjával . . . Senki se tudta közülük, hová mennek . . . Harcvonalba fejlődnek, támadás . . . Ők döntik el a limanovai csatát és megmentik Krakót és Németországot . . . A magyar honvédek . . . Se osztály, se felekezet . . . Csak magyar honvédek . . . És ott beásásák magukat, hónapokig tartják a Nidavonlat a magyar vér és magyar test áttörhetetlen erejével . . . Németország felől visszatartják az oroszot, amíg Mackensen serege el nem készül a döntő áttörésre. És most?

Dr. Lemberger tizennégy nap szabadságot kapott, hogy látogassa meg családját, hitközségét. Tizennégy nap előtt Jaroslauból jövet Przemyslben búcsúzott társaitól, most Lembergbe megy találkozni velük . . .

Tizennégy nap: Jaroslautól Lembergig. Hősköltemény, még ennél is több. Valóság.

PROLOGUS

(Egy rokkantsegélyző ünnepélyen).

Irta : BRÓDY MIKSA

Figyeljete! Már derengésbe foszlik
 A köntös, melyben gubbaszt most az éj;
 A lombtalan fa hajnalébredésben
 Nyujtózódik a piros ég felé.
 Figyeljete! Kopognak érces ujjak
 A békességnek fehér kapuján.
 Figyeljete! Figyeljete!
 Mérgektől tisztul már az ingovány;
 Nem úszik ködös színén sötét harmat,
 Titánok jöttek, ifjú óriások! . . .
 Keresztes vitézek! . . . vajjon mit akarnak?
 Sárkányt ölni, pogány nemzedéket . . .
 Már folytatják béke kapuján . . .
 Veszett pogány . . . Istent s embert káromló...
 A mások s önvérében is kaján . . .

Uj tavasz készül; nem látjátok,
 Hogy odakinn friss hajnal-ég dereng.
 Miközben megsuhannak buzogányok
 S magyar Botondok érces izma reng?
 Csapásuk nyomán zöldre vál az erdő,
 S csalitba tisztul borzas rengeteg . . .
 Uj tavasz készül! . . . Ifjabb mint egyébkor!
 Figyeljete! Figyeljete!

*

Be kedves most halálba menni . . .
 Be gyönyörű most elpihenni . . .
 Piros hajnalon piros mezőkön
 Utolsó sóhajtva, meghalni semmi!

Véred nyomán virágok kelnek,
 Ajkadra angyalok lehelnek,
 Utolsó utadon, csodaszép utadon
 Mennyei szférák énekelnek . . .
 Szívedet véredet a hazának adtad,
 Önmagad Istennek learattad
 Amikor forró — boldog lázban
 A halál kezét megragadtad.
 Soha ily lány, kéz, soha oly gyengéd
 Halotti ruhád — puha kelengyék —
 Hej mostanában, csaták zajában
 A halál sokszor be kedves vendég.

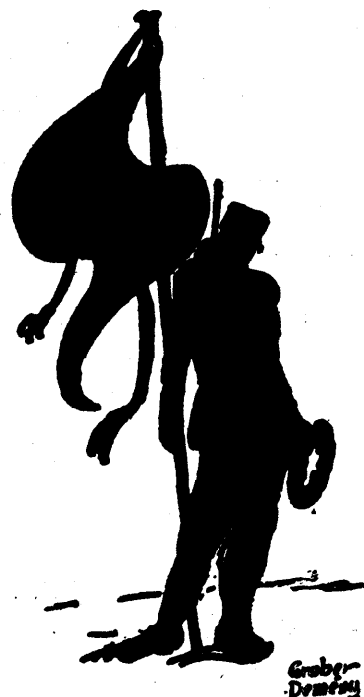
*

De mért a szerte-széjjel bűgő zokogás?
 Testvérek sírnak, anyák keseregnek
 Dobogó szívünkre szomorú sós könnyek
 Peregnek, peregnek.
 Mely gyászos álom! ifjak indultak el,
 Szent hazahívők, — s frissen égett
 Szívünk gyertyája a haza oltárán,
 Mintha sohase érne véget.
 Magukkal vittek mindent áldozatnak;
 A nagy egészséget, az ifjú virulást,
 A dolgoz két kezét, — a kenyeret keresőt,
 Ezer meghitt kedves szokást . . .
 A fürge lábakat és az anyai csókot,
 Melyet le se törültek végig . . .

Mindent magukkal vittek áldozatnak,
 A szívük gyertyája lángolt az égig!
 S ott térdeltek a sziklás oltár előtt . . .
 Rebegeven . . . ezt mind neked adjuk.
 A szívet, a kezet, a fürge lábakat
 Mi tőled, haza, meg nem tagadjuk . . .
 De vedd el mind! E földi életünk —
 Gyönyörrel készülünk elébed tennil
 A fürge lábakat, a kezet, csókos ajkat
 Neked adjuk . . . mert a halál most semmi . . .
 Oltárodon hadd lobogjon örökké
 A gyertya, melynek viaszka a —
 Szívünkéből készült, s a forró csepet
 Mely róla leperreg, vérünk dagasztja.
 Mely gyászos álom! a sziklás oltár előtt
 Szent hazahívők térdelének . . .
 Hogy érezzék simogatását
 A halál gyengéd lágy kezének.
 De az oltárnak nem kellett minden . . .
 Az ifjú életet visszaadni kész . . .
 S amit elfogad, ó szörnyű végzet!
 Csak egy láb, . . . egy szem, . . . egy kéz . . .

*
 Jöttek és jönnek vissza megrokkanva
 Ajkukon mosoly, — a vértanuságé . . .
 Azé a lelket bizsergető
 Szomorú boldogságé.
 Hiszen ők a mindennél többet adtak
 Mert a minden az semmi.
 De ami kevesebb vagy több, attól a köny
 Soha nem fog elpihenni.
 Nem az ő könyjük, — anyák síráma
 Bűg végig szertesztét.
 Most veszti szép menyasszony,
 Hü hitves az esztét . . .
 Pedig csak egy ölelő kar,
 Mely nem fog ölelni soha . . .
 Vagy egy letépett ajk, amelyen
 Egykor ült csók mosolya; . . .
 A többi megmaradt, a szív dobog
 És mégis mint csendes átok
 — Anyák síráma bűg szertesztét . . .
 Nem halljátok? . . .

De új kikelet indul, nemde érzitek
 Lány szellő illatát!
 Majd hamar zöldre lombosodnak
 Ifjú tavaszon a fák.
 S míg gyötrelmes borulás mögül
 Ragyogásra kél a nap;
 A szívetekből szent utak felé
 Tündérek rajzanak.
 Az Úr, új csodákat mivelt,
 Ember! Ezt szivedbe vésd!
 Az Úr kezébe adta mostan
 A csodatevést!
 Tégy csodát tehát! Adj annak kart
 Kinek karja nincs . . .
 Adj szemet annak, kinél
 Elveszett e kincs . . .
 Ó ember, tégy csodát! S mint Mózes
 Hajdan sziklából vizet fakaszt —
 Szegény anyák, szegény mátkák szeméből
 Szomorú könyeket ó gyorsan apaszd . . .
 Csodák világa van most!
 Mert csodatevő a kezetek!
 Uj tavasz készül, ifjabb mint egyébkor
 Figyeljete! Figyeljete!

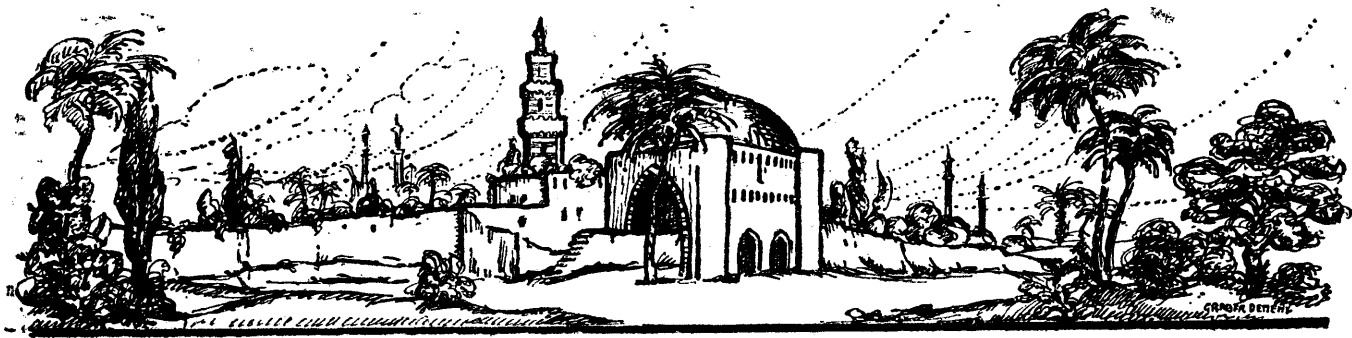

Barta Ernő: LIMANOVA

Gimes 1915. Okt. 3.
Novi Pocsajev

Gimes Lajos: NOVI POCSAJEV

FOGOLY ZSIDÓK

IRTA: LAKATOS LÁSZLÓ

Második nyarán a legnagyobb háborúnak orosz foglyok között éltem a Balaton partján.

Ó, csak a Biblia szőlőhegyei mérközhetnek a nyárvégi Balatonvidék áldott szépségivel. . . Aranypalástba beborítva úgy közeledik az ősz, mint egy felkent. Csöndes estében a tó vize recézett. Mint a vert ezüsté, nyugodt a víz színe, drága fedőlap, amely a világ legszebb medencéjét borítja. A kicsiny hegyek, mint egy-egy pihenő orca, az egyetlen nyugtalanság a hold. A parti jegenyék felé közeledve, látni, mint kúszik ez lassú virgoncsággal az ég felé kérőn meredező ágak között. Optikai csalódás volt ez csak, avagy valóban helytelenkedett volna a hold? Ő mindenesetre restelni látszott e játékot, amely — legyünk őszinték — nem illet e komoly napok borulatos estéihez, sárga selyemfátyolt öltött arcára hiszen. De a jegenyék ágai azok bizakodók voltak mindenek ellenére, az idők ellenére is. Agaik kérőn az ég felé meredeztek.

A helybeli népek pedig már régen lemondtak mindenről. „Isten esővel veri e tájékat is, mert egy szomszédos koronatarományban nem akar békességre térni az ágyú hangos, füstös szája“, — így vélték, mondták sokan.

„A sok ágyúfüst szorosabb esőfelhőkbe tereli egybe a levegőt“ — de így tették hozzá, nyilván azért, hogy a természettudományos világnézetnek is elég tétessék.

Am a jegenyék még bizakodtak. Fölfelé nyujtották karjukat, bevallott, szemérmetlen kérleléssel az ég felé nyujtották. Csak a szőlőfürtje volt alázatos. Száz kis orcájával a földet kereste, hová gazdája (nevelője és megölője is egyben), az ember be fog térni egykoron.

E biblikus gyümölcsfürtök fölött, parittyahajtásnyira, kutyaugatásra két kicsiny ház. Egy megbékélt költőé, kislelűdi Kisfaludy Sándoré az egyik, arájáé, Szegedy Róza kislelűnyé, egy hivataloskodó alispán leányáé a másik. Két régi présház, öregségtől télen fehérő, nyáron sárgálló két hajlék, mult békeséges tetője a jelen háborúban, ám tudni lehet, hogy e nemes költő lovastisztként raboskodott valamikor a Provenceban, előtte járt idősebb fivérének, Petrarcanak tulajdon hazájában és tópartjának ez áldásdús szeletjét, Balaton szőlőízű szájaszélét, a magyar Provenecenak kellene hívni tulajdonképen, bár . . . okvetlenül megfontolandó: nem mégis Salamon (király és költő egy személyben, gerjedő szerelmes és fanyar bölcs is, okvetlenül a legnagyobb ember tehát), nem mégis Salamon király mondta a legszebbet a szőlőhegyről, kedvesét hasonlítván az illatos halmokhoz az Énekek Énekében.

Száz esztendő előtti szüretnek emlékezetében, egy verselő lovaskatona eresze alatt és egy zsidó király metaforáinak szinte pajzsos

oltalmában tányérsapkások vonulnak az országúton. Testükön még a földszínű ruha, amit tavaszi tébolyfűlelt napokon az északi császár öltött rájuk, ámde lándzsa helyett sarló a kezükben és a karabélyt pótolja a vincellér ollója. Olyan értetlen elcsodálkozással állnak meg az orosz foglyok a balatoni szőlőhegyek előtt, mint állnánk mi távoli délvidéken a tamariska-fa forró, szerelmes árnyékában. „Oroszországban nem terem meg a szőlő” — halljuk a magyarázatot és valóban az életen kívül némi exotikumot is adott a magyar fogság a kazáni kormányzóság fiainak.

Meg kell állapodni itten. E leszerelt harcok legtöbbszörének mandulavágású a szeme, haja olajosan gyapjas, szája körül két szomorú árok. Itt folynak alá talán a könnyek, amelyek egy nevezetes költő, Heine Henrik, szerint már kétezer esztendő óta a Jordán felé törekszenek. Zsidók voltak. A vállukon gereblye ágaskodott, karuk könyékig a lucernába süppedt, másik kaszált, gyomlált. A szőlőt, miről klasszikus fajtájának egykori királya dallott, művelte a harmadik, a szőlőt, mely nem is terem meg Oroszországban. Csekély kivételek lehettek, de általánosságban így van: a bibliai idők óta most művelte először a földet a zsidó, valamiként igaz az is, hogy az első jeruzsálemi királyság elpusztulása óta soha annyi zsidó nem állt fegyverben, mint most 1914—16-ban.

Hosszú panaszokban a víz fölött felhődő dalokat, nekünk magyaroknak, a bánat rhytmusában olyannyira rokon hangzású énekeket bocsájtott el magától a többi orosz földműves-katona, a zsidó fogoly nem énekelt. Az utolsó fogság, amiben a zsidók daloltak, a babiloni volt. Kegyes és istenes sírámok voltak ezek, az emberi szenvedésnek minden időkre szóló oltári gyertyái, ám a föld dalait — földét és a vizekét, a földművesekét és a halászokét — most nem ösmeri az orosz zsidó, aki kétezer esztendő óta városi házakban, igen setét szobákban lakik hiszen. A régi egyházi pana-

szos énekek, a legfelsőbb klasszikai muzsika közül egyformán sok a halhatatlan zsidó, kezdve a királyi mesteren, Dávidon, aki hárfákra helyezte a zsoltárokat, hogy azok szebb dallamokban érkezzenek az éneklő mesterek ajkáról Isten füléhez, egészen a nagy Rubinstein Antalig, aki mégis csak egy orosz zsidó volt. A legédesebb bölcsődalt Mendelssohn Félix írta, egy zsidó, kinek hosszú arc ovála fölött titokzatos és kellemetes hegyfelként a világ legmagasabb homloka meredt. A zenei gúnynak is volt szikrázó mestere közöttük: Offenbach Jakab, ám a földek, a vizek és a füvek dalait még nem ösmerik.

Ezeket nem ők találták ki, sem németül, sem oroszul és még azon a nyelven sem, amely nem is szabályos nyelv, sőt — míveltebb fül számára bántalom, de amely nyelv mégis anyanyelve hárommillió embernek. A zsargon nem ösmeri a nép dalait. Karja, feje már szerető alázatban hajlik a föld felé a zsidónak, mi még régi fájdalmak zárt csészéje a száj és úgy van az az embernél, hogy előbb a lélek találja meg a harmóniát és csak azután válik hangossá a szó. Szemérmes lény a szó és e szemérem is erénye neki — a szónak, aki talán mégis a legtöbbször fontosabb az életben.

Dús szőlőgerezdek — nehezen omlón súlyosak, illatuk is édesen terhes balzsam, húsosak, mint ama szőlőgerezdek a bibliai ábrán, a szemléletük is egy áldás — most adtak vissza egy földet művelő régi pásztori népet a földnek. Megbántott fajtája az orosz zsidónak a magyar szőlő — ő e nedűjében bölcseséget rejtő kék gyümölcs — megérésében jutott vissza életének ahoz a benső, igazi és összhangzatos értelméhez, amelyből egy kemény sors most kétezer esztendeje kivetkőztette. A földet kapta vissza a zsidó e háborúban, hogy — megsanyart válláról lehullván a cár golyós puskája — alázatos szőlőműves lehetett, mint volt egykoron királya, Salamon, bölcs és szerelmes, pap, énekes és fejedelem, minden, a legnagyobb.

ÉNEK A HAZARÓL

Irta: PETERDI ANDOR

*Aki idegen itt jár, mind fogoly e tájon,
De én szabad vagyok az én kis hazámon,
Fúvom a nótámat bús Kazinczy nyelvén,
És amerre nézek, szerteszéjjel látom
Magyar búzát vetnek a magyarok telkén.*

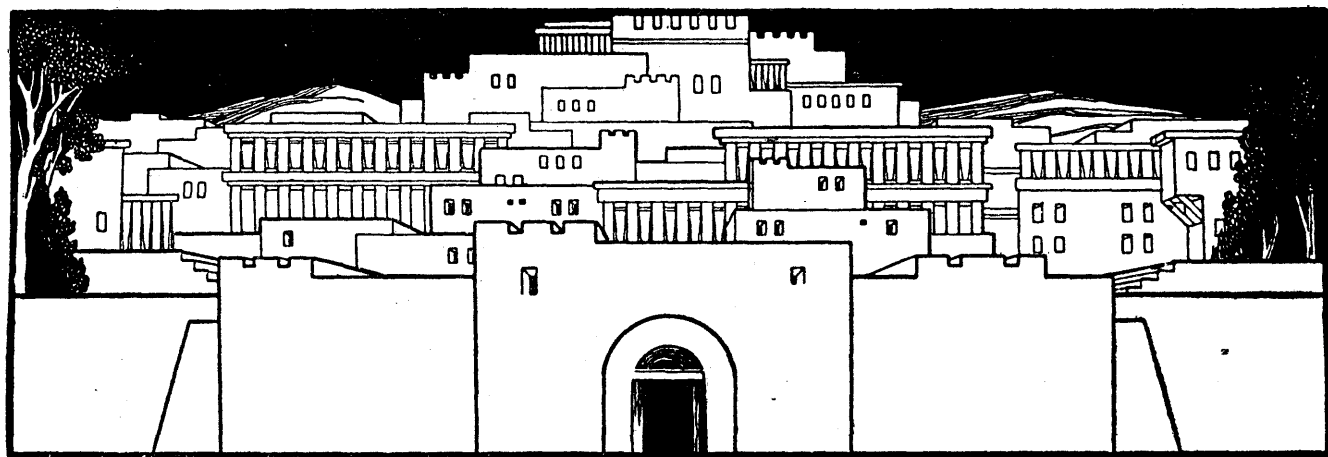
*Ha le is perzselték egy-egy falucskánkat,
Építünk helyette nem egyet, de hármat,
S rajtütünk mindenütt a pusztító csordán,
Földünk minden táján fiaink vigyáznak;
Utódaink jussa ne maradjon csonkán.*

*Ahogy örököltük, úgy adjuk azt által,
És megvédelmezzük ha kell száz halállal,
S megolvassuk fáját, viskóit számláljuk,
S ha egy is hiányzik, úgy pótoljuk mással,
Amikor már a vihar rajta messze átfut.*

*Mert gyémántnál drágább, szép csillagnál
ritkább,
Minden, amit a szem, hazám földjén itt lát,
Vér piroslik itt a dús cseresnyefákon,
Vér táplál itt minden gyökeret meg indát,
S vér harmatoz reggel a termő kalászon.*

*Minden kis zombéknak megadtuk az árát,
Hogy sose lehessünk földönfutók, árvák,
Legyen mibe vessünk, ha izen az inség,
S ahol átalusszuk az igazak álmát,
Legyen egy kis földünk megágyalva mindég.*

*Ha most viaskodunk majd a félvilággal,
S bévetjük a földet sok szép daliával,
E tengernyi gyászért nem érhet ítélet,
Bévetnénk a földet mi inkább virággal,
Én szegény kis hazám mért bántanak téged?*

(E. M. Litten rajza)

FÖLDÖNFUTÓK

IRTA: UJVÁRI PÉTER

Majdánkából ide sodorta őket a világfergeteg. Nem is egyszerre, csak lökésenkint. Ahol legúttalanabb a remény, mindig ott kóválygott velök. Hegyek között sziklákhoz csapta őket, emberek között emberekhez, amitől még véresebbre sebesedtek. Aztán egyszerre ide zuhantak. Beleájultak a rideg, nagy fővárosba.

Mint a tépett fecskék, olyanok voltak.

Ereszt kerestek, ahol fészket verhessenek.

Cifra tornyokon borzas füst-macskák hemperegtek, a hófelhőkkel cicáztak.

A fáradt szemek emeletről-emeletre kapaszkodnak, némely pénzes ablak előtt, amelyből szélesebb kévékben ömlik ki a derült ragyogás, meghökölnek. Ott bent meleg lehet.

— Itt nem kell fázni — mondja az ember és úgy érzi, mintha langyos melegre engesztelődnek a nagy hideg.

A körúton meglátnak egy embert, magukhoz hasonlót. Sápadt, szomorú és cafatos. Reb Hillel Krén megállítja:

— Kérem magát . . .

Az gyanakszik.

— Mit akar? — kérdi nyersen.

Reb Hillel elbátortalanodik. Az asszonyra

néz, szóljon-e. Az nem unszolja; kimerülten egy lámpaoszlophoz támaszkodik. Az egyetlen párnát, amelyet megmenthetett, maga elé a járdára vetette, félkézzel kisimította és beléje gyúrte Bercsikut. Bercsiku gügyögött valamit, talán azt, hogy ott jól érzi magát. Tizennégy hónapos volt és mindössze csak két nap óta éheznek, ez pedig nem nagyon sok egy zsidógyereknek.

— Nézd ezeket a polnisokat — mondja egy kövér asszony az urához — nézd, már járni se lehet tőlök.

És a tekintetével mérgesen belerúg a gyerekekbe. Leie gyorsan fölébe hajol és a keblére karolja. Bercsiku boldogan sikongat. Kis fejcskóját beletúrja az anyja mellébe és keresgél. Leie a szájába nyomja a mutatóujját.

— Egyél, Bercsiku.

Bercsiku früstököl.

— Menjünk — kéri Leie az urát.

Az tanácstalan. Hiszen menne. Megint ahhoz a másikhoz fordul:

— Maga talán kiismeri itt magát.

Az csak morog:

— És mit akar?

Wachtel: MENEKÜLŐK

Dr. Patai József gyűjteményéből

— Kvártély kéne — mondja reb Hillel té-
tován.

— Van pénze?

Reb Hillel hallgat.

— Mit együtt akkor Pestre? Elegen gyüttünk
Pestre.

Mikor észre vette reb Hillel arcán az el-
szontyolodást, az ingerültsége leenyhült.

— Nu, nu, nekem mindegy. És ha kvártély
kell, hát azt mutathatok.

Megindult, azok bátortalanul utána baktat-
tak. A Kisfuvaros-utcába vezette őket, a me-
nekültek arra felé tanyáztak.

Csodálkozó, hűvös, ingerült tekintetekkel
találkoztak mindenütt. Leie még jobban ma-
gához szorította Bercsikut.

A két férfi beszélgetett.

— Maga is menekült? — kérdi reb Hillel.

A vezető — reb Szrulke Kosovitsnak hív-
ták — gúnyosan, fájdalmasan a szemébe néz.
Hát kell ezt kérdezni? A tekintete lesiklik reb
Hillelről és lassan, sokatmondóan a bundá-
jára ereszkedik. Nehéz selyemből van a leber-
nyege, drága prém a bélése, róka-mál a gal-
lérja. Közönséges hétköznapon ilyent csak a
földönfutó visel, aki mást nem menthetett
meg, csak ezt a szombatra valót.

Reb Hillel megérti. A hazátlanok megértik
egymást. A szeme elborul és az asszony felé
fordul:

— Ez is olyan — mondja mélyszánalommal.
Alig érzi most a maga nagy nyomoruságát,
csak ezét érzi. Szavakat keres, hogy megví-
gasztalja:

— Minden föl lesz írva. Azt mondom ma-
gának, reb Szrulke, ott fent van még könyve-
lés. Egy tréfa, hogy micsoda kinnlevőségek
ezek. Házat lehetne építeni rájuk, olyanok.

Reb Szrulke hallgat. Tudna felelni, de nem
felel. Ennek az embernek a megáradó bizako-
dása olyan ősegszerű, hogy őt is meghatja,
pedig kevés oka van arra, hogy őt jó szemmel
nézze. Ez az ember és az asszony és a gyerek
irgalomra és könyörületre éhes. És kenyérre
éhes. Fára, krumplira éhesek, mindenekfölött

pedig nyájas beszédre, biztatásra, vigasztal-
lásra. Ő maga is éhes. És sokan vannak már
itt, akik éhesek. Mindennap kisebb a porció,
mogorvább a tekintet, amellyel kimérik, ba-
rátságtalanabb a kéz, amely adja. Hát mért
jöttek most ezek is ide?

Öt-hat munkásféle állja el a járdát. Haragos
szemmel méregetik őket. Reb Szrulke lelépne
a járdáról, de az egyik munkás könyöke el-
érte már és meglökte.

— Talán kitérnél — mordul rá dühösen.

Reb Szrulke csöndben oldalra kushad és
arra gondol, ha egyedül van, nem ezzel a há-
rommal, a paraszt talán meg se látja.

A paraszt utána köpött.

— Ez is föl lesz írva — gondolja reb Hillel
jóllelküen. Még meg is bólogatta a fejét reb
Szrulke felé, hogy: látod-e, megint egy köve-
telés, neked csak jól megy. Egy csekélység,
hogy milyen jól megy a zsidónak, ha rosszul
megy neki.

Reb Szrulke most már egy szót se szólt. Fé-
lénken pislogott jobbra-balra, a kaftánját
összébbrúzta, úgy kocogott a Kisfuvaros-utca
felé. Egy rossz kinézésű ház előtt megállott.
A rossz kinézésű ház előtt egy rossz kinézésű
asszony ácsorgott. Megszólítja.

— Ezeknek kvártély kéne.

Az asszony szemügyre veszi a jövevénye-
ket, nem jót gondolhat felőlök, mert nem
felel.

— Nu? — nógatja reb Szrulke türelmet-
lenül.

Az asszony a vállát vonogatja, aztán az ud-
varba csoszog.

— Megnézhetik, ha akarják.

Alacsony, füledt, sötét kamrát nyitott.

— Ez az — mondja kurtán.

Reb Hillel a kezeit dörzsölte.

— Ez jó lesz, ez nagyon jó lesz.

Boldog volt, hogy megint fedél alatt érezte
magát. De jó lesz itt Leienak, de jó lesz itt
Bercsikunak. Mint a grófok, úgy érezhetik itt
magukat.

Egy falóca, valami priescsféle, volt itt az

egész bútorzat. Leie arra roskadt. Kimondhatatlan fájdalom szorította össze a szívét. Az ő fehér szobáira gondolt, a tiszta ágyaira, a telt éléskamrára. A majdánkai levegőre, a majdánkai hegyekre. A szomszédokra, a barátokra, az egész nagy boldogságra. Keserves, néma sírásra fakadt.

— Örül, hát sír — mosolyog reb Hillel.

Reb Szrulke elfordult.

— Hát maradnak? — kérdi a háziasszony.

Reb Hillel Leiet nézi, neki kell döntenie, ám bár hiszen bizonyos, hogy maradni akar. Mért ne maradna. Ez egy paradicsom a mai világban.

— Maradhatunk — mondja Leie szomorúan.

— Bútort nem adok — morog zsémbesen az asszony.

— Ugy is jó lesz, csak egy szalmazsákot adjon.

Az asszony összecsapta a kezeit:

— Csak egy szalmazsákot? Maguk talán milliomosok? Honnan vegyek én maguknak egy szalmazsákot? Minden szalmazsákból liszteszsák lett a háboruban és szalma az nincsen. A szalma az egy nagy ráritás.

Reb Hillel látja az asszony bús tétovázását és csodálkozik.

— Itt a szalmazsák — mondja vidáman és a prémes kaftánjára mutat.

— És mivel takarózzunk?

— Majd takarózni is fogunk, ha az isten azt akarja, hogy takarózzunk.

Most aztán megalkudtak.

Schwartzné még körülszimatolta őket:

— Hát a cók-mók?

Leie zavartan a párnára mutatott:

— Csak ez van.

— Ez az egész?

— Ez.

Schwartzné dühösen motyogott valamit és kifordult. A küszöbről visszafordult:

— És fizetni előre kell. Ha nincs pénzünk, menjenek a községhez, de nekem még ma fizessenek.

Reb Szrulke a szakállát rágta.

— Van? — kérdi és látszik rajta, hogy fél a felelettől.

— Van, van — buggyan ki belőle a felet. Mi, Leie? Egy kevéske van, ugy-e?

Reb Szrulke megkönnyebbült. Menni akar. Reb Hillel tartóztatja.

— Kérnék magától valamit.

Reb Szrulke összerezzen.

— Még nem imádkoztam — folytatja reb Hillel röstelkedve. — Tfillin kéne.

— Tfillin nélkül menekült maga? — szörnyködött amaz.

— Tfillin nélkül — mondja reb Hillel hirtelen elbúsulással. — Ott maradt.

— Hát azt is harácsoltak a muszkák?

— Nem ők vették el. A mieink vették el.

— Miért?

— Beárultak. Egy rutén adósom volt, az árult be. Hát az úgy volt, tudja, hogy Leie, százévig éljen, unszolt, adjam el a házat meg a boltot és a tehénkét és meneküljünk, mert mindenki menekült. És azt mondtam: várjunk. Mert mért siessünk? Ha az Uristennek nem sietős, nekünk se sietős. Nohát, én elszámítottam magamat, mert az istennek sietős volt. Egyszer csak, azt kezdik suttozni, hogy gyönnék a muszkák, Majdánkára is gyönnék. Majd éppen Majdánkára gyönnék, gondoltam én. Mit csinálnak Majdánkán? De Leie, százhusz évig éljen, megint nógatott, Hillel, az istenért, add el a házat, meg a boltot és a tehénkét és meneküljünk. Az ő kedvéért, gondoltam, eladom. És szaladtam fűhöz-fához, Majdánkán nem tudtam vevőre akadni. Pesten — mondták — nem adnak segélyt a tehénnek, hát hová vigyük, ha menekülnünk kell. Azt gondoltam, fölkinálom a szomszédban valakinek. Egy reggel útnak eredtem. Mikor a szomszéd falut elértem, körülfogott őt katona és a parancsnok elé hurcolt.

— Motozátok meg — parancsolt az a katonáknak.

Megmotoztak.

— Nincs ennél semmi — jelenti a káplár, csak ez a bársonybutyor.

A tfillin, meg a tállisz volt abban a bársonybutyorban.

— Mi van benne? — kérdi a kapitány.

— A jó isten tudja, valami szijazás.

— Add csak ide, hé.

A kapitány nézte, forgatta és a fejét csóválta. Aztán engem néz, aztán mg a selrost nézi és azt mondja, hogy áll maga káplár az árgyéusát. Olyan kém ez a zsidó, mint a pinty, hát a szeme rajta legyen, azt mondom magának. A káplár oldalba bökött, az öklében hordta az a két szemét. A többi négy nekem szegezte a szuronyát és én reszkettem és oda voltam, a kapitány, isten ments, a földre ejtheti a selrost, egy darabka a széiről lepattan és aztán itt állok egy hibás tfillinnel, amelyet nem használhatok és a szojfer, aki kijavíthatná, már Pestre menekült. Mit mondjak magának, reszkettem. De ez még semmi volt, csak azután reszkettem igazán. Mert a kapitány megint engem nézett, aztán a selrost és káromkodott, mert hogy még olyan bukszát, akinek lakatja nincsen, nem látott. Pedig ebbe dughatta az írást ez a zsidó. Ugy-e, hallja, ebbe dugta? Dejszen, engem meg nem csal. Hol az írás? Ki vele! Csak a fortélyát tudnám ennek a bukszának, de semmerről se tudok hozzá férni. Jelentem alássan, kapitány úrnak, mondja a káplár, a Nagyrácz István nyerges volt, amíg cibil volt, az megnyitja. A kapitány arca földerült és a nyergest maga elé komandérozta. Az gyütt és szalutált, a jobb kezivel a kapitánynak szalutált és a balal nekem szalutált. Nekem a hátamba szalutált, titokban, hogy a kapitány ne lássa. A kapitány fogja a selrost és feléje hajítja. Irásnak kell abban lenni — mondja — szedd ki. Ne félj, pupák, nem bomba. A káplár röhögött, a nyerges is röhögött, a többi is röhögött. A nyerges fogja a tfillint és forgatja. Aztán előveszi a bicskáját és azt mondja: ehún-e, itt varrás van és a bicskát a varrat közé döfi. Azt hittem, belém döfi. Aztán tépi, aztán ránci-

gálja és én csodálkoztam, hogy a selros nem jajgat. Aztán fölszakítja, azt hittem, a mellemet szakítja. És fölördítettem és sírtam és nem tudtam, mit csinállok. Ehún az írás — viogyorog a nyerges és a tfillinből kitepi az írást.

Reb Szrukke a falhoz támaszkodik. Mintha a szívét marcangolnák, olyasfélét érez.

Reb Hillel folytatja:

— A kapitány az írást kigönygyöli és be-lenéz. És káromkodik. Egy titkos írás — mondja. Tyű, az árgyéusát, ezek jól dolgoznak. A rutént, káplár, elbocsáthatja, látom már, hogy nem hazudott. Ezt pedig vasra verjétek. No, nincs bilincs nálatok? Nem baj, messétek le erről a két bukszáról a szijakat, ez is megteszi. Megkötöztek. De hogyan kötöztek meg. A vér kiserkedt a bőrömből. Hát csoda, hogy kiserkedt, mikor a selros szijait rakták a kezemre? Hát lehet így tfillint rakni?

Leie halkan sirdogált. Reb Hillel feléje fordult.

— Hiszen csak a tfillin miatt fáj, amúgy nem is fáj volna, elhiheted, drágám. No aztán hurcoltak ide, hurcoltak oda, egy kommandótól a másikhoz, faggattak, vallattak, hogy melyik muszka kommandó bérelt fel az árulásra és hogy mi van abban a fene írásban. Hát én megmondtam, de nem hitték el. Akadt volna zsidó a katonák között, aki megmondhatta volna, hogy igazat beszélek, de ők amellet maradtak, hogy kémet fogtak, még pedig nagyon veszedelmeset. Munkácsra vittek, ott újból kezdődött a vallatás. Öt napig vallatott az auditor, aztán a tábornok parancsára az aktákat Bécsbe küldte a hadügyminiszternek. Az okosabb ember, silabizálja az ki a titkos írást. Két hétre megjött a válasz. Nagyon goromba lehetett, mert még az auditor is szégyelte magát és a vállamat veregette és azt mondta: derék, jóra való zsidó vagyok, mehetek isten hírével. Nem jó nézni, mikor egy auditor szégyelli magát. Megsajnáltam szegényt. Azt mondtam neki, nem tesz semmit, auditor ur, föl se vegye az egészet. Már mással is megessett ilyesmi. Nem tudom, miért, de erre megharagudott és azt mondta, hogy takarodjak.

És a tfillin, auditor úr? — kérdeztem. — Azt kitől kapom vissza? A hadügyminiszter úrtól — ordította. Nagyon ordított, tudtam, hogy jobban már nem ordíthat, hát mit maradjak még. Elmentem. Visszamentem Majdánkára. Leie, szegény, majd meghalt, amíg oda voltam. Azt mondtam neki, de most már menjünk. A tfillint, tudod, az apámtól örököltem, az egy nagy caddik volt és annyi erő volt abban a tfillinben, mint száztíz kaméában, amiket a szadagorai osztogat. Ha megvolna, nem félnék a muszkától, de így félek. Menjünk Leie. És Pestről megírom a hadügyminiszternek, hogy ott vagyok, a tfillint oda küldje. És kezdtem sietni és kezdtem pakkolni és kezdtem kérdezni, mikor mennek a vonatok és egyszer csak megint ordítják a faluban, hogy gyönnék a muszkák, pedig én még nem tudtam, mikor mennek a vonatok. És éjszaka kigyuladt a házam és több ház is kigyuladt és az emberek ordítottak és jajgattak és menekültek. A rutének vigyorogtak és mi futottunk, futottunk. Senkise sírt utánunk, csak a föld dübörgött alattunk, csak a föld sírt utánunk . . . Így gyöttünk ide, majdnem mezelenül, reb Szrulke és tfillin nélkül, reb Szrulke. Hát ezért kérem a magáét.

Reb Szrulke odaadta.

— Majd később eljövök érte — szólt és csöndesen elköszönt.

Reb Hillel imádkozott. Egy sarokba állt és ott imádkozott. Sovány, sápadt arca az áhitat csöndes örömétől sugárzott.

Mikor elkészült, leült Leie mellé.

— Mit adjak? — kérdezte Leie szívszagató hangon. — Már mindent megettünk. Tudod, tegnapelőtt.

— Tegnapelőtt — mosolygott reb Hillel — igen tegnapelőtt jóllaktunk. Tegnapelőtt, látod, megsegített az isten.

— De ma? Bercsiku éhes.

— Ha Bercsiku éhes, adjál neki. Bercsiku ne éhezzen.

— Hát mit adjak neki?

— Pénzért mindent kaphatunk. Megyek venni valamit.

Az asszony tartóztatja:

— Mennyi pénzünk van?

Megolvassák. Ha leveszik az egyheti kvártélypénzt, nem sok marad. De szombatig elég lesz.

— Hát menj — biztatja Leie — de csak keveset vegyél.

Reb Hillel hét forintot az asszonynak adott, egyet megtartott.

— Vidd el, mondja az asszony az egészet — hátha ráakadsz valamire, ami olcsó. Azt mondták a vasuton, itt olcsó a portéka. Vegyél vagy három forintért, de skatulában. Talán megsegít a jó isten és kereshetsz valamit.

Reb Hillel elment. A legelső boltban tejet vásárolt és kevés kenyeret és haza vitte.

— No, Bercsiku — ujjongott — itt a tejecske. Egyél. Te is, Leie. Egyetek. Sokat egyetek. Ne félj, Leie, van itt tej, amennyi csak kell és minden van.

— Hát te? — kérdi az asszony.

— Én? Leie, drágám, máma csütörtök van, hát csak nem eszek. Hogy lehet csütörtökön enni, mikor csütörtökön böjtölni kell.

Nézte, hogy kortyolja Bercsiku az édes tejet és ettől olyan jó meleget érzett a gyomrában, mintha ő is evett volna.

— No — gondolta — most már jóllaktam. Megyek portéka után.

Elment. Morcosképü emberek a vásárcsarnokba igazították.

A sok enivaló halomban hevert mindenfelé. Volt itt minden: hal, hús, sajt, gyümölcs. És mindenütt volt tülekedés, hápogás, kapkodás. Az asszonyok egymás kezéből kapdosták ki az apró jószágot és egymásra licitáltak, dühösen, engesztelhetlenül. És közben sopánkodtak a drágaság miatt.

Reb Hillel szétnézett. A szeme ide-oda ugrott, mint a csikó a dús legelőn. Hát itt nem kell éhen halni. Hála legyen a jó istennek, hogy ide vezérelte, hogy Pestre vezérelte. Pesten nem kell éhezni. Ez egy nagyszerű város, ez egy áldott város. És az emberek úgy vásárolnak, mintha lakodalomra vásárolnának.

No, majd az ő portékáját is veszik. De csak tudná már, mit vegyen. Egyelőre, gondolta, majd csak nézdegél.

Céltalanul ögyelgett a bódék között. A gyümölcs és hús szaga bódította. Ide, oda lökdösték, észre se vette.

Egy lucskos, nagy asztalon halat mértek. Oldalt, sok kicsiny között, egy nagy csuka hápogott. Reb Hillel oda óvakodott. Nem akart vásárolni, csak gyönyörködni akart, mert a hal megbűvölte. Ilyen fajtát ettek ők valamikor, régen, nagyon régen, talán két héttel ezelőtt Majdánkán.

Hát állt és nézte a halat és arra gondolt, hogy a hal drága lehet. Ugyan akad-e vevője?

Az asszonyok másfélékre alkudtak. Reb Hillel nem értette, hogy nem akad meg ezen valamelyiknek a szeme. Hiszen ez egy csudahal. Egy csuka, hogy már csukább nem is lehet. A csuka megmozdult. Volt még élet benne és farkával az asztalt paskolta. Reb Hillel mosolygott: ez egy hal.

Tülekedést látott a szomszéd állásnál, oda akart menni. De a hal nem eresztette. Ránézett a kidülledt szemeivel, mintha azt kérdezte volna, hát neked se kellek?

Reb Hillel most már nem birt magával. Mint a parázs, úgy égette a kíváncsiság. Oda lökte az asztalhoz, a rikácsoló asszonyok közé. Azok ránéztek, mérgesen, rosszindulatúan.

— Ne tolakodjon — sikított rá egy cifra kalapos.

Reb Hillel elszégyelte magát. El akart oldalogni, de most meg másokba botlott. Tehetetlenül, alázatosan állt az asszonygomolyagban.

— Mit akar? — szólt rá nyersen a halas asszony.

Reb Hillel úgy érezte magát, mintha fejbe ütötték volna. Hát mit akar? Semmitse akar. Semmitse. Csak az árát szeretné tudni.

És dadogva kérdi:

— Mennyibe kóstál az a csuka?

Mintha villám ütött volna az asszonyok közé. Szétrebbentek, aztán összébbszorultak. A düh és a harag és a csodálkozás villogott a szemekben. Aztán kiabáltak és érthetetlen szitkokat zúdítottak ártatlan fejére.

— Ihol ni — pattogott egy fürgenyelvű — ennek nem drága.

— No, asszonyság, van már vevő — gúnyolódott egy másik.

— Ezek csinálják a drágaságot, ezek a polnisok. Börtönbe velök.

— Ki kell lökni.

— Meg kell verni.

— Tépjétek ki a vukliját.

— Rendőr, rendőr, itt egy árdrágító.

Egy páran a kaftánjába kapaszkodtak, szerencse, hogy szét nem tépték. Maga se tudta, hogy került ki a veszedelemből.

A kapuból még visszanezett.

— Most láttam egy csukát — szomorkodott — és nem tudom, mibe kerül. Leie el se hinné, ha elmondanám neki. De nem mondom el neki. Elég, ha én nem tudom.

Hazafelé ballagtában betért egy üzletbe, ahol a portékáját vásárolta össze: inggombot, pertlit, cipőgombolót, bajuszkefét és egyebet. Az utcán mindjárt kinalgatta is. Az emberek piszkáltak a skatulyában és nem vettek.

— No, majd délután — vigasztalta magát reb Hillel rendületlen bizakodással — és hazament. Délre járt az idő. Délre itthon kell lenni, mert bőjtölni is pontosan illik.

Bercsiku a két kis karjával elébe harangozott. Leie is megvidámult, hiszen a gyerek jólakott.

— Körülnéztél? — kérdezi az asszony.

— De mennyire — mondta reb Hillel és az arca csupa ragyogás. — Ez egy város Leie. Itt minden van. Itt nem kell éhezni. És ha meggyön a Tfillin, tudom, meggyön akkor a szerencsénk is.

Martos rajza

UZSOK FELETT

Irta: PAP IZSÁK

... Előrsünk 160 ukrainai cionista önkéntes volt, kik igen hősiezen viselkedtek... (Pásztor Árpád jelentése az oroszok első, uzsoki betöréséről Az Est-ben 1914. okt. 1-én.)

Lemberg felől jött az orosz
S Uzsok felett a hegyszoros
Emelkedőjén tört előre.
S a Kárpátoknak büszke öre
Százhatvan ifju, jó legény.

Alattuk a magyar határ
S ők másfélszázan végi vár
Nem önhazájuk szegletén;
De őket is rabsággal ölte,
Kinek láncot hoz erre jötte.

A Kárpáton tul — szól az egyik —
Szabadság földje volt eleddig:
Ha sír a dal Kijöv alatt,
Ukrajni sóhaj erre hat;
Magyarra néz és éleszt új hitet.

Dunán ha most orosz raj állna;
Temetve rég a Dnyéper álma.

De szól a másik (szinte gyermek):
Orosz legények, gyerte, gyertek;
Más tartozásról szól a számla:
Kisínevet rójjuk le már ma.
Mohilevért most lelketek fizet
S a pogromoknak minden könnye, kinja,
Bosszúja lesz ez órátokhoz írva.

S szavak nyomán fegyver beszél már,
S minden golyó uj átokkal siet;
Fájóbb sebet hogy usson majd a célnál
És hosszú jajt fakasszon, amelyet
Zsidó utcák öble sikoltott.

Ezt küldöm a lányért: meghalt öltekeben,
Ezt százezerért, ki jár számkivetetten,
Most ezt az Irásért, mit szerteszakasztott
Szörnyü kezetek s érette, ki harcot

*Allt száz ököl ellen, míg köre lerogyva
Ott maradt kezében az Irás árva rongya.*

*Hitünk, rabságos életünkért,
Lelkünkbe fojtott, szent ügyünkért,*

Szebb, jobb időkért, virradásért. . .

*S mint vad folyam, mely gát alá ért,
Uzsok felett a gyors hadak
Megtorpantanak.*

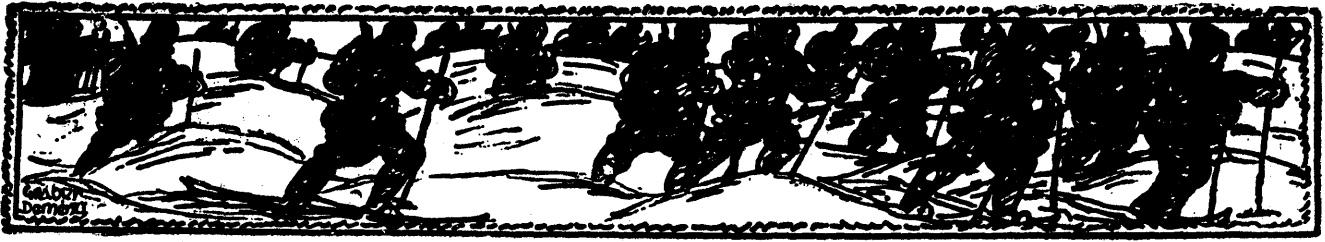
*Kiáltás, bomlás, zür-zavar,
Megállj, ne rémülj, tölts hamar;
Bagoly-fészek van arra, fönn,
Lelkemre, én kifüstölöm.*

*Halálos zápor hull a hegyre;
Vagy tíz orosz jut minden egyre:
Ők állanak, százhatvanan,
Egy léleknek száz lelke van,
Egy karra nőnek száz kezek, —
A másfélszáz így védi meg
Az idegen magyar határt.*

*A százhatvanból hetvenen
Ott estek el az őrhelyen
Uzsok felett. S ha csönd lesz, éjjel,
Halk, suttogó szellem-beszéddel
Három világból három asszony
Sirjukra jö, hogy ott virrasszon.
Az egyik mondja: áldva áldom,
A másik szól: hetven virágom,
A harmadik: még visszavárom.*

JORDÁNI TÁJ. (Régi metszet után.)

TŰZCSÓVÁK FÉNYÉBEN

IRTA FEUERSTEIN-KOVA ALBERT

Északi harctér, 1915. dec.

I.

РИЦПАН.

Zugsführer Pető patrullba volt, visszajön és jelenti: A muszka valahol az ördögben menekül.

Sehol se talákoztunk vele. D falú egészen tiszta. Tiszta ám, főhadnagy úr, mer még a trágyáját is elhordta tán az éhes mászkály! . . . A falútól féljobbra azonban van egy tanya-féle. Össze-vissza egyetlen épületből áll. Ahogy az épülethez közeledtünk, észrevettem, hogy az ajtón egy asszony-személy áll és mindkét kezével integet nekünk. Azt integette, hogy el, el, ne közelítsük meg a házat. A szavát nem értettem, mert először tőle beszélt, aztán meg zsidójul. Egyiket se értettem. De az asszonyság olyan átkozottul hadonászott, hogy menjünk el, hogy ne menjünk tovább, hogy azt hittem, gondolom, a házban vagy tán annak háta mögött sok muszka lehet, mi pedig csak hatan vagyunk, hát gondolom, asszondom, visszajövök és alássan kérem a főhadnagy urat, tesszen még egynéhány embert adni és valakit, aki polyákul is ért, vagy zsidójul . . .

— Buta vagy te Pető — szól a főhadnagy — de ha csak ember kell, adok én akár egy egész zug-ot . . . Különben — mond a főhad-

nagy és hozzám fordul — végy te magaddal egynéhány embert és nézd meg mi az ott? Térképed van.

Elindultunk. Mikor túl voltunk a falún, vagy kétszáz lépésnyire, „féljobbra tőle“ észrevettem azt a házat. Rajvonalba állítottam az embereimet és tovább közeledtem a házhoz. Szememhez emelem a távcsövet és látom, hogy az ajtóban tényleg ott áll egy asszony, de furcsa, megdöbbenő állásban: két lába, mintha gyökeret vert volna a küszöbön, keze pedig keresztként széjjelterjedve, mint ha az ajtófélfához volna odaszögezve. Tovább megyek . . . De alig, hogy az asszony észrevett, valami halk sikoly hagyta el a száját, arca eltorzult és kezeivel tiltakozóan, elhessegető mozdulatokat tett. Mi ez? . . . Mikor egészen közel jártam hozzája, az asszony már eszeveszetten hadonászott, rugkapálózott, sikoltozott, sírt, majd valamit kiabált. A kiabálásából csak annyit vettem ki, hogy: — Mán einzig kind, mán einzig kadisl, lasst mir leben! (Egyetlen gyermekemet, aki halálom után imádkozik értem, hagyjátok életben!...)

Azt hittem, tévedek, nem jól értem. Lövésre vágtam a fegyveremet és megközelítettem. Az asszony most már hátborzongató sírásba tört ki, elibém loholt és mint, aki el akarja zárni az utamat, keresztbe állt. Arca eltorzult és könnyes, kisírt szemében valami rettenetes, ijesztő, de szánalmas tűz lobogott. Ráfogtam a fegyvert és célba vettem.

Az asszony elhallgatott, de nem tágított. Majd mikor látta, hogy el akarom sütni a fegyvert, lerogyott és kezeit tördelve, félig lengyel, félig zsidó nyelven fojtott, zokogó hangon, térdepelve sírt, hogy ne bántsam, ő nem tett semmit, gyermekei pedig ártatlanok . . .

Most már tisztában voltam a szegény teremtéssel: örült . . . Vállamra vettem a fegyvert és megnyugtattam, nem bánom. A szegény asszony felkelt, szemét rám szegezte s úgy hátrált az ajtó felé . . . Az ajtóban pedig megállt és úgy, mint az elébb, megint keresztbe állt és fülsiketítő sikoltással, reszketve tiltakozott, hogy ne lépjem át a küszöböt . . .

Megint ráfogtam a fegyvert . . . És most, mint aki mindenre elszánta magát, kitárta mellét és sikoltozó hangon szólt:

— Lőjj, lőjj le, te alávaló gyilkos! . . . aztán sírva tette hozzá — lőjj agyon, úgyse lesz, aki kaddist mond értem . . . és keserves zokogásba tört ki.

Lefogtam két emberrel és a szobába léptem . . .

Amint benyitottam — megállt a szívem dobogása . . . A földön egy piros vértócsa, benne három apró gyermek-hulla; a kifosztott, üres bölcsőben pedig egy körülbelül két éves kis fiúcska kisírt szemekkel bámul rám . . .

Behunytam a szememet. Ezt nem lehet kibírni. Erre nincs kommandó . . . Ez a muszkák nyoma . . .

Odamentem a kis bölcsőhöz. Az apró gyerek kitárta két apró karját és némán átölelte a nyakamat. Ekkor láttam, hogy a nyaka tele van aggatva héber írásos pergamentekkel. Mind mezuya volt . . . Közben, ahogy éppen lecsókolom a könnyet két piros, reszkető orcájáról, rámrohan az asszony és kikapja a gyereket a kezemből. Forró, észbontó, görcsös szerelemmel átölelte az apróságot és bűgő, reszkető hangon mondta:

— Mán kadisl . . .

Majd megint ledobta a gyereket és hado-

nászni kezdett, hogy hozzá ne nyúljak a gyermekeihez, mert megfojt . . .

Mit csináljak?

Közben bejött az egyik emberem: Spira Jakab és egy barna, szikrázó szemű fiatal lányt hozott be.

— A pincéből húztam ki — szólt — nem akart kijönni, félt . . .

Tizenhét éves lehetett. Arca teljes rémület, haja szétborzolt. Nem tudott beszélni. Először állt egy percig, majd a földre vetette magát és nyöszörgött . . . Felemeltem, megsimogattam és nagynehezen beszédre kértem.

— A drága madarak . . . ők az áldozatok . . . zokogta szaggatottan — a muszkák elrejtözték . . . sose szerették a muszkákat . . . hiába adtak nekik cukrot . . . egyszer éjjel kilopóztak . . . a legidősebbik vezette őket . . . és elárulták a mi katonáinknak, hogy itt vannak a muszkák . . . aztán visszajöttek és hitták a mamát . . . minek is jöttek vissza? . . . Jaj nekem, minek is jöttek, minek is jöttek? . . .

Az asszony megint őrjöngni kezdett. — Ha van zsidó önök között, mondta a lány zokogva — mondjon valaki kaddist, akkor anya lecsillapodik . . .

A Spira odaállt a három apró halotthoz és elkezdte: Jiszgadal, vejiszkadas . . .

Az asszony megdermedve hallgatta a komor imát, aztán halk, gyógyuló sírásba tört ki . . .

Az embereim pedig apró ásójukkal sírt ástak és szent áhítattal eltemettük a mi apró, drága kis hősi martirjainkat . . .

II.

HÁNELE.

Horch-Post voltunk. Fülelő őrség. Ilyenkor az ember tíz ujja is füllé válik . . . A köd az arcunkra fagy, de ezegyszer nem fog ki rajtunk: a szemet vakká tapasztja, de a hangot kitünően vezet felénk.

És már vagy öt perce valami hang izgatja

a fületem. Valami zokogás. Egészen közel. A két ellenséges vonal közti terepen fekszik a felzaklatott zsidó temető: onnan jön a hang.

— Frájter Gál! menjen hátra, kérdezze meg a főhadnagy urat, elébe menjek-e a hangnak?

Frájter Gál visszajön és jelenti: azt mondta a főhadnagy ur, tesszen kimenni, ha kedve tartja, de itt maradjon valaki.

Fogtam magammal két embert, félretoltam a drótsövény kapuját és nekiindultam a vak-sötétnek. A hang irányában. Egymáshoz sűrűlődv mentünk, hogy el ne veszítsük egymást . . .

A két front között már vagy három napja gyanús csend uralkodik. Az az: a muszka részéről. Ez a hang pedig női hang . . . Női hang? Itt? Most, éjfél után?! A temetőben? Mindegy. Minél furcsább, annál fontosabb lehet. Tovább . . . A hang zokog, fojtottan, titkosan, csöndesen . . . Aztán elhallgat. Csönd. . . Valami felzaklatott anya-lélek, aki ártatlanul leölt gyermekeit siratja az éji órákban . . . Hiába, az ember babonássá válik, ha éjfél után a zsidó temetőhöz közeledik . . . Az ellenséges puskacsövek harminc lépésnyiről merednek rám, de ez a temetői sírás a fogamra fagy . . .

Már egészen közel állok hozzá. . . Már a körvonalait is látom . . . Ha megvilágítom: sortüzet kapok.

Az alak csöndesen, meglapulva fekszik s nem mozdul. Lehajolok és . . . megérintem . . . Megmozdul és megragadja a kezemet . . . Az áldóját! . . . Végigfut rajtam a hideg . . .

— Ki az? — förmedek rá fojtott, suttogó hangon.

— Egy zsidó lány — súgja ő szintén alig hallhatóan.

— Mit akar itt? — kérdek most már zsidóul.

A kis lány hirtelen felemelkedik, mellébe kotorász, kivesz egy papirost, a kezembe nyomja és anélkül, hogy a kezemet eleresztené, a mi állásunk felé iramodik és engem is magával ragadva előre rohan. Jól ismerte az utat.

A fejünk fölött egy sortüz füttyült el . . .

Mikor megint otthon voltam, megnéztem a papirost. Elsápadtam . . . Frissen rajzolt muszka térkép. Rajta az egész, velünk szemben álló ellenséges hadosztály fekvése, nagy tartalékával, parancsnokságaival, tréningjével, irodáival és parancsnokai lakásával, pontosan berajzolva . . . A szívem fojtani kezdett . . . Ránézek a kis vendégemre: egy fekete, szénhajú, finom, gömbölyű és fehérarcú kis zsidó lány. Szeme kisírva és szikrázik. Rámnéz és várja, mit szólok. A kezem, amelyben a térképet tartom, láthatóan remeg. . . Ilyen hadifalat, ilyen fogás . . . Mi ehez képest egy orosz tábornok! . . .

Megint a kislányra nézek és kérdek:

— Hogy hívják magát, kisasszony?

— Hanele — szól kissé szégyellősen.

— Hanele drága lelkem, maga jön velem a főhadnagy úrhoz.

Felkeresem a főhadnagyomat.

— Főhadnagy úrnak alássan jelentem, hoztam egy drága kis vendéget, aki . . . ajándékot is hozott . . .

Ezzel átnyujtom a muszka térképet.

Főhadnagyom megnézi a papirost és elfehéredik . . . aztán a kis lányt nézi, majd megint a térképre néz és megint a kis lányt bámulja . . .

— Honnan vette ezt kis hugom?

— Egy muszka altiszt lakik nálunk, itt Sz . . . faluban, attól . . . loptam.

Főhadnagyom, ahogy a térképet nézi, valószínűleg reszketni kezd, de uralkodik magán . . .

— Hogy hívják magát kis hugom? — kérdi tőle főhadnagyom is.

— Hanele — szól megint a kis lány lágyan, szégyellősen, zenésen.

— Hanele drágám, mondja el az egész dolgot, úgy, ahogy történt, csak röviden, az egész, úgy ahogy tudja . . .

És Hanele kissé pirulva, de nekibátorkodva és meglehetősen szaggatottan meséli:

— Én a nénimnél voltam elrejtve . . . Szüleim nem élnek már, megölték a muszkák még tavaly . . . és most, hogy újra jöttek, hát a

padláson rejtőztem . . . de már nem bírtam ott az életet . . . és a muszka, aki nálunk lakik észrevett. . . Nem bántott, sőt nagyon udvarias volt . . . aztán meg ő is rejteni kezdett a saját tisztjei előtt . . . Eleinte jól viselkedett, később azonban szerelmet vallott, az utóbbi időben pedig arról beszélt, hogy magával visz majd . . . Ő egy gazdag földbirtokosnak a fia . . . ekkor kezdtem utálni . . . nagyon utáltam . . . hogy ő magával visz. Hallottak ilyet?! Hogy a felesége leszek . . . én egy muszka felesége! . . . Mikor nekem vőlegényem is van . . .

— Vőlegénye is van?! És hol van?

— Itt valahol, tudom. . .

És elmondta a címét. Csakugyan a mi ezredünkönél van. Közlegény . . . Hánele pedig tovább mesélte:

— A vőlegényem katona és éppen holnap után lett volna az esküvőnk . . . és az az állat még hencegett, hogy pont azon a napon visz magával . . . Azt nem fogod megélni — gondoltam magamban, de nem mondtam neki azt hangosan, isten mentsen! — Abból nem eszel, te emberevő! . . . Hátha ezer halált kellene hálnom?! . . . De annyit mondtam neki, hogy egy kicsit undorodom tőle, mert . . . muszka . . . Mire ő megfogott . . . és megcsókolt . . . azt hittem, elájulok . . . ő pedig azt mondta: most már úgyis az övé leszek, készüljek, mert ők holnapután támadni fognak és akkor én is megyek vele . . .

— Támadni fognak? — kérdeztük szinte egyszerre — holnapután?! . . .

— Igen, azt mondta, nagy támadás lesz . . . és akkor eszembe jutott a vőlegényem és eszembe jutott az én drága boldogult édesanyám és az arcomon égetni kezdett a csókja . . . Nagyon szégyeltem magam és akkor megesküdtem, hogy megszököm . . . Tudtam, hogy ez nem megy olyan könnyen . . . A falu minden oldalról el van zárva posztokkal . . . Hát gondoltam, ha már megcsókolt, hát . . . fizesse meg . . . és ha már szöknöm kell, hát legalább erre szököm . . . a vőlegényem felé. . . Odamentem hát a muszkához, éppen az asz-

talnál ült és rajzolt valamit . . . Oda megyek és kérdezem: mit rajzol? Ő nagyon megörült, hogy nem húzódok tőle . . . Azt mondja: térképet, mappát rajzolok . . . Mi az? kérdeztem tőle, csak hogy kérdezzek valamit. Oh ez nagyon fontos dolog — mondja ő . . . és megmagyarázta, mi az . . . a szívem dobogni kezdett, sírva fakadtam . . . kérdi ő: miért sír? — Mondom én: hogy ne sírnék, mikor holnapután magával megyek és el sem búcsúzhatom az anyám sírjától . . . Nem lehet szívecském, mondja ő — az anyád ott fekszik a dróton túl, nem lehet . . . aztán minek neked az anyád? Felejtsd el azt a zsidó asszonyt! . . . Mintha kés járta volna át a szívemet . . . „azt a zsidó asszonyt!“ . . . Nagyon kezdtem sírni s akkor ő megvigasztalt és megnyugtatót, hogy látja, hogy szeretem őt, hát majd éjfél után, akkor ő áll őrt, hát átereszt a temetőbe . . . Megint meg akart csókolni, de azt már nem bírtam volna ki . . . azt mondtam: nem, ő csak ígéret . . . mire ő megesküdtött . . . este felé elloptam az egyik példányt, mert többet csinált belőle . . . gondoltam: ha szeretsz, lesz egy emlékem tőled, de ezt nem mondtam neki, Isten ments! csak gondoltam . . . éjjel pedig áteresztett . . . Nem bírtam tovább menni, csak az anyám sírjáig . . . borzasztóan féltem . . . éjfélkor a temetőben . . . de megbotlottam, elestem . . . és jól kisírtam magam . . . Kértem az édesanyámat, bocsássa meg, hogy az az állat megcsókolt, de én nem akartam . . . Közben remegtem, hogy utánnam jön, hátha rájön, hogy ez a mappa nálam van, amire ő azt mondta, hogy olyan fontos . . . tudom, hogy hazudott, mert csak hencegni akart vele, hogy őrá bíznak olyan fontos írást . . . azért mégis elhoztam, mert . . . hát ha nem is hazudott? . . . Hát tényleg olyan fontos ez? — kérdezte Hánele kíváncsian.

Összemosolyogtunk . . . Főhadnagyom gyöngéden megsimogatta a kis lány fejét:

— Tényleg fontos Hánele drágám . . . most pedig várjon egy percig . . . mondta főhadnagyom és eltávozott.

Pár perc múlva visszajött az ezredes társa-

ságában. Az ősz katona meghatottan vizsgálta a kislányt, aztán szólt:

— Hát mit kíván maga ezért kis lányom?

— Kérem az urat . . . ha lehet . . . itt van valahol a vőlegényem . . . vele szeretnék találkozni . . .

Az ezredes érdeklődött a dolog iránt, aztán szólt a kis lányhoz:

— Hát édes gyermekem . . . menjen most oda, ahová vezetik, majd ottan találkozik a vőlegényével . . . Ha akarja, meg is esküdhetnek . . .

Hánele szeme könnybe lábbadt . . . Lehajolt és meg akarta csókolni az ősz katona kezét . . .

Pár perc múlva, mikor Hánele a szekéren ült a vőlegényével — a háta mögött egy végfélétszerű dőrej hasított a sűrű ködöt és a kis falu fölött ünnepi tűzcsóvák boszulták meg a muszka utálatos, erőszakos csókját . . .

III.

ROHAM.

Már vagy egy hete, hogy semmi sem történik. A reggel és esti kölcsönös „barátságos üdvözlötteken“ kívül más fegyverhangot alig hallani. Bent ülünk a meleg fedezékben dr. Sájér Hugó segédorvos úrral és beszélgetünk a békéről. Dr. Sájér pedig egy türelmetlen mozdulatot tesz:

— Barátom, ez nem nekem való. Itt megesz engem a tétlenség és a butaság. . . Odabent százezer betegség dühöng, én pedig itt ülök és beszélek a békéről . . .

Egy hete, hogy dr. Sájér kijött. Eddig otthon volt, egy kórházban, a fertőző betegek rabja volt. Egészen fiatal volt még, de már az élet neki sem volt multság. Ifjúságának egész energiájával nekidült a bacillus-ellenségnek. De nem látták otthon szívesen. Már sokallták az otthonlétét. Otthon ténfereg — mondták — ahelyett, hogy a harctérre meane a hazát védeni. Sokszor hallotta ezt dr. Sájér, de ő

csak dolgozott, tovább gyógyított és ölte, folyton ölte a bacillusokat.

Az igazat megvallva: dr. Sájér arcán volt valami antipatikus . . . Azt hiszem, az orra járult ahoz, hogy csak a betegek szerették. Jobban, mint fölöttösét, az ezredorvos urat, aki nem nagyon szívesen foglalatoskodott a fertőzők között.

— Ha én fiatal, nőtlen ember volnék — mondogatta az ezredorvos ur — sohase félnék a veszélytől . . . Különben is: én már kint is voltam a fronton. Ön pedig nem . . .

És dr. Sájér fiatal, nőtlen ember volt és nem félt a veszélytől. És mégsem látta őt szívesen otthon az ezredorvos úr. Ha valaki mundért visel: menjen ki a frontra . . .

És beosztatták a marsba. Dr. Sájérnek csak az ő csunya, fertőző, bacillusos kórtermét fájt elhagyni. De nem baj. Odakint is vannak betegek. Ott legalább nem szekirozzák többé. Kint lesz a fronton. Ahol mindenki hős. Igaz, hogy ő a tifusz- és a kolera-bakteriumokat gyűlölte és ölte a legszívesebben. De nem baj: majd belejön a sebek kötözésébe is. Kijött tehát, hogy otthon megkönnyebülhessenek a neheztelők. . . De a sors mosolygott egyet: az ezredorvos úr is kijött. Felsőbb parancs . . .

Odakint a „Hilfsplatz“-on tartották dr. Sájert. A Hilfsplatz egy kis városkában volt a front mögött, ahol a hadosztály tartaléklegénysége is tartózkodott. Valami fertőző nyavalya fészkelte be magát a legénység közé: tehát itt is jól jött a dr. Sájér. De itt se látták szívesen. Az ezredorvos úr fölöslegesnek találta. Ez még mindig nem a front — mondogatta neki — nem kell félni kedves doktor, katonának való a front.

Dr. Sájérnek fájni kezdett ez a biztatás, de nem baj . . . A fő, hogy van elég szerszám, gazé, vatta, gyógyszer . . .

Egyszer azonban dr. Sájér arca is kigyuladt. Ugy esett, hogy a szolgálati őrmester is beleszólt a dolgába. És mert egy-két szegény hős életébe került az a beleszólás, hát dr. Sájér kikérte ezt magának az őrmestertől. Ez: nagy hiba volt: Az őrmester melle telt volt

érmekkel. És szólt az ezredorvos úr dr. Sájernek:

— Kedves doktor, lejobb egy cé hanggal, ha ezzel az emberrel beszél. Ön most jött ki, és még most sincs a fronton. Majd, ha részt vesz egy-két rohamban kedves doktor! . . .

Dr. Sájer erre gondolkodóba esett. . . Anál inkább, mert egy orvos mondja ezt neki. . . Most jutott neki eszébe, először életében, hogy ő is hasznos munkát végez tulajdonképpen . . . Kiegyenesedett, megigazította a cvikkerjét és körülbelül ezeket mondta:

— Bocsánat, ezredorvos úr, bocsánatot kérek . . . én azt hiszem, a halál nem okvetlenül ott sétál, ahol érmekeket osztanak . . . Nem lehet megfeledezni arról, hogy a bacillus több, mint az ellenség golyója . . . és én, ha nem is ölöm az ellenséget, engem legalább is úgy környékez a halál, mint a leggorombább, vagy akár a legbátrabb őrmestert, ha egy himlős beteget ápolok . . .

Dr. Sájer önérzete kissé groteszknak tetszett. Nem jól állt neki. Megint lemosolyogtak és kitolták, ki, egészen a frontra . . . Ott legyen önérzetes . . .

Csak egynéhány betege sajnálta dr. Sájer távozását a kis frontmögötti városkából. A sebesült katona betegsége: fájó gyönyörűség, de a himlős ember élete: isten legszánalmasabb büntetése . . .

És most — dr. Sájer végre kint volt a lövész-árokban velünk . . . Sajnálni kezdtem, mikor lehorgasztott fejét láttam: „Odaát nyüzsög, mulatoz és szaporodik a bacillus, én pedig itt várom, hogy valaki megsebesüljön“ — mondta végzetes, síró szomorúsággal . . .

Egyszer mellém jön dr. Sájer és azt mondja: én visszamegyek a Hilfsplatzra, a tartalékba . . . Hallom: terjed a himlő . . .

— Nem lehet, nem szabad . . . ide vagy kommandirozva . . .

— Nem lehet? — Összesen két orvos van ott és az a rossz nyavalya furt pusztít . . . Az egyik még nem is orvos, első éves medikus, az ezredorvos urat pedig ismerem . . . Családos ember és nem szereti a fertőzőket

. . . Ha egy ilyen beteghez be kellett lépnie: én nyitottam neki ajtót. Nem szeretett a kilincshez nyúlni . . .

És dr. Sájer kommandó nélkül visszament. Mikor a kis városba ért: a házak sírtak feléje . . . Az egész tartalék fetrengett. . . Már nem talált ott senkit, csak a medikust és a papot, aki folyton temetett . . . A kis város népe pedig fennhangon jajgatott és imádkozott . . .

Este jött a divizionárius úr és fojtott haraggal vette tudomásul, hogy az egész tartalékban egyetlen orvos lőt-fut és véres verejtekkel gyilkolja a kis város rettenetes ellenségét . . . A többi orvos menthetetlennek tartotta a helyzetet és távozást ajánlott a tartaléknak . . .

— És ki az az orvos? — kérdezte a divizionárius úr.

— Dr. Sájer Hugó Segédorvos úr — felelte a szolgálati őrmester — és az is engedély nélkül szökött át a frontról . . . Pedig roham előtt álltunk . . .

A divizionárius úr magához citálta dr. Sájeret.

— Ön a frontról szökött meg? — kérdezte.

— Igenis Excellenciádnak alássan jelentem. Itt valóságos rohamot kellett intézennem az elterjedt nyavalya ellen — tette hozzá kipirulva és bátortalanul.

— Ön holnap reggel jelentkezzék rapportra nálam.

— Igenis — szólt dr. Sájer és tovább ment gyógyítani.

Másnap reggel a divizionárius Excellenciája maga tűzte rá a kersztet dr. Sájer süpedt mellére. . .

IV.

JÁNKELE A MARTIR.

Ahogy a szobába léptem, furcsa ellentétes látvány ötlött a szemembe: az asszony, aki fogadott, bánatos, síránkozó zsidó nyelven beszél hozzám: az asztalon (péntek este volt) fehér abrosz és két ragyogó gyertyatartóban

égő gyertya – a falról pedig keresztényi szent képek fájdalmas mosollyal néznek rám . . .

Az asszony észreveszi látható csodálkozást, arca elkomorodik, aztán az ágy mellé roskad és zokogni kezd.

Az ágyra nézek: szürke, színes, szegényes párnák között ott fekszik egy hat évesnek látszó fiucska. Feje be van kötve, arca sápadt, az egyik keze kint van a dunyha fölött, lógva, véznán és erőtlenül; csak éppen a szeme: két nagy, feketén bámuló, okos szem, néz rám megnyugtató tekintettel . . .

Az asszony kisírta magát, aztán elkezd mesélni:

— Egy héttel ezelőtt, mikor az oroszok közeledtek, rettenetes hír előzte meg őket. Zsidók jöttek menekülve a szomszéd faluból és kétségbe esetten beszéltek, hogy a muszkák csak a zsidókat öldösik. Kikeresik a zsidókat és ahol csak találják, legyen az ember, asszony, fiatal, vagy vén: verik, kínozzák és megölik. Még a csecsemőket is darabokra tépik . . . Azt mondják, a zsidók elárulják őket...

Nekem a saját bátyám beszélt, aki szintén menekült az oroszok haragja elől. Azt mondta, fussak, meneküljek, mert végem lesz . . . Ez a kis fiam, a Jánkele, már akkor is betegen feküdt, tüdőgyulladásban volt, már félig kigyógyult volt hálaistennek, de még gyenge volt . . . Hát hogyan fussak vele, hogyan meneküljek ilyen gyenge kis madárral?! Odakint szél, fagy, hideg, a gyermek izzadt, alig él, hát hogyan fussak?! — Erre a jóisten egy ötletet adott . . . Nem valami nagyon okos és helyes ötlet, de az Isten irgalmas, megbocsátja . . . Az volt az ötletem, hogy letagadom, hogy zsidó vagyok . . . Ez nem megy olyan könnyen, ahogy ön gondolja uram. Csak úgy letagadni?! Hát lehet az?! Az ember harminckét évig zsidó, Istennek tetszően él, aztán hirtelen, egy nap alatt — hopp neki, se szó, se beszéd, keresztény legyek . . . És még hozzá paraszt! . . . De a szükség mindenre megtanítja az embert . . . Nagy nehéz munka volt ez uram . . . Nem is hiszi! Hát először is ruhát változtattam. A volt cselédemtől kértem

el a ruhát . . . Aztán egy kis rendetlenséget csináltam a szobámban . . . A kályhára olyan fazekat tettem, amilyenben szokás a disznónak főzni; végül pedig összekevertem a zsíros edényt a tejes edénnyel, hogy teljes legyen a felfordulás. . . Fájt a szívem uram, ezt a két-féle edényt együtt látni, de mit csináljak? . . . Aztán, hogy . . . a jó Isten bocsássa meg bűnös lelkemnek, levágtam a fiam pájészát is szalmakalapot nyomtam a fejükre . . . Képzelve el, hogyan néztek ki . . . Azt hittem, a szívem belehal . . . Azt a drága két fekete, göndör hajkincset levágni és eldobni! . . . De nem, ahhoz már nem volt szívem, nem dobtam el . . . eltettem . . . Aztán pedig levettem az ajtóról a mezuzét . . . Uram, próbált ön már valaha egy zsidóházban lenni mezuzá nélkül? . . . Annál borzasztóbb dolog nincs a világon . . . A temetőben, a halottas ház ajtaján nincsen mezuzé . . . Reszkedtem, mint a kocsonya, a fogam vacogott . . . Ugy jártam, mint egy visszajáró lélek . . . Félttem a saját árnyékomtól . . . Aztán pedig nem bírtam imádkozni . . . A szó a torkomon akadt . . . Nem is bírtam tovább . . . Aztán egy ötletem támadt: adtam a szomszédomnak két koronát — oh ez sok pénz most! — aztán ideköltöttem át . . . Itt már nem volt sok gondom. Ez valódi nem-zsidó ház . . . A gyerekeimnek pedig megparancsoltam, hogy ezentúl egy zsidó szót ne halljak tőlük! . . . Egy árva szót sem. Mind jól beszélnek polyákul, a gyermekeim, uram, nem utolsó gyerekek. Mind jártak iskolába . . . Hát jól van. A szoba tele van szent képekkel, az ágyon egy durva guba, a kályhán fő a tök a disznó számára, a gyerekeim pedig „mame“ helyett „mamcsi“-t mondanak — minden úgy, ahogy a jóisten egy parasztházat teremtett . . . Így vártam a muszkát . . . igaz: aztán lekenyereztem a szomszédokat, akik „Polánye“ néven szólítottak . . . Mi mindent nem tesz az ember a gyerekeiért . . . Látja uram, és éppen ez a gyerek, akiért mindezt tettem, éppen ez árult el . . . Szerettem volna megölni a szerencsétlent! . . . Hát úgy történt, hogy a muszkák bejöttek,

részegek voltak, mint egy halotti tornál . . . Bejöttek és mindent rendben találtak, nem bántottak senkit . . . Hárman itt maradtak a nyakamon, hogy itt fognak lakni . . . Reszkettem, mintha a hideg kilelt volna . . . A fiam mindig zsidóul akart hozzám szólni, összeharaptam az ajkamat . . . valahogyan sikerült mindig . . . Aztán tovább is mentem: este őket utánoztam, keresztet vetettem . . . a Jóisten irgalmas, megbocsájtja, ő tudja, nem szívből tettem . . . így ment ez három egész napon keresztül . . . Borzasztó kínjaim voltak, uram, én még csak kibírtam, de a gyerekek, uram, a gyerekek, a gyerekek az nem tud úgy hazudni és alakoskodni, hát rettenetes fáradságomba került, hogy időről-időre el tudjam őket csittítani, elhallgattatni. A lányok már csak megjártak, a lány mégis jobban érti, de a fiúk, különösen pedig ez itt . . . De azért ezt is bírtam valahogy féken tartani . . . Valósággal kínlódott szegényke . . . egy zsidó szót ki nem ejteni . . . mindig csak keresztényül, uram, de megmagyaráztam neki, fiam, ez csak most van, muszáj, mit csináljunk, megölnek bennünket, ha megtudják . . . Így valahogyan sikerült megfékezniem . . .

Hát mit mondjak önnek kedves uram; rettenetes dolog volt. Mert később a muszkák kezdték a zsidókat csúfolni . . . szidták, utánozták, csufolták, aztán röhögve mesélték, hogy verték, kínozták őket a szomszéd faluban . . . Uram, jó uram, azt végig hallgatni rettenetes volt. És még velük kellett nevetni . . . Hát ez már emberfölötti munka volt . . . De — kibírtuk, a Jóisten ehez is adott erőt . . . A kis fiam, ez itt, már-már megszokta, mert folyton figyelmeztettem őt . . . és a muszkák nem bántottak bennünket . . . mert mindent eltűrtünk . . . Egyszer azonban azzal jöttek haza, hogy kifosztották a zsidótemplomot. . . Jaj, uram, ezt is végighallgatni és ezen is nevetni! . . . Nem, nem nevettem, azt mondtam, fáj a fejem . . . A fiam, pedig láttam, hogy nem bírja ki! . . . A templom az utóbbi időben iskola is volt és a fiam odajárt, már hat éves,

már bibliát is tanul és nagyon szereti az iskolát . . . hát kezdtem félni . . . a gyerek valószínűleg beleizzadt . . . de türt, türte uram, hogy kifosztották a templomot, az iskolát . . . de mikor az egyik muszka bejött és egy bibliát mutatott, a fiam elsáppadt . . . Megismertük, az ő vadonatuji bibliája volt, uram . . . beleharaptam az ajkamba és súgtam a fiamnak: Jánkele szívem, hallgass, veszek neked egy szebbet . . . A gyerek könnyezni kezdett, de hallgatott . . . De mikor a muszka széjjelszakította és egy darab disznósírt akart belepakolni — hát, uram Isten, a fiam, ez ni, ez a vézna féreg, kiugrott az ágyából és mint egy vad oroszlán nekiment annak a kétméteres állatnak, kikapta a papirlapot a kezéből és rekedt hangon kiabálta:

— Csarta vám pánye! Ördög beléd te muszka! — Ez az én bibliám! Ebbe nem fogsz disznót tenni! . . .

. . . Uram, mit meséljek itt Önnek! . . . (Az asszony itt sirni kezd.) Nézzen rá erre a kis féregre . . . az a nagy vadállat nekiesett, megfogta, megnézte, aztán a plafonhoz emelte és úgy a földhöz vágta, hogy azt hittem széjjelmegy, mint a faggyugyertya. . . A muszka aztán széjjel nézett, mindjárt átlátott a szitán . . . mi pedig elnémultunk . . . megdermedtünk és vártuk a rettenetes véget . . . a jó Isten azonban végtelenül irgalmas. . . Abban a percben bejön egy másik muszka lohogva-lihegve és kiáltja, hogy germányil germányil — mire mindnyájan úgy eltűntek, mint a tegnapi nap. . . Nagyon félnek uram a némettől. . . . Mi pedig egy percig még megdermedve ültünk, aztán ágyba fektettem a fiamat, ezt a szerencsétlent, a Jó isten áldja meg drága szívét. . . Már jobban is van, hála az irgalmas Égnek, nem eszik még semmit, csak a bibliáját kéri folyton. Hát odaadtam neki, most nem: nem eszik, nem iszik, csak a bibliáját szorongatja az ágyban. . .

Az asszony felemeli a dunyhát s látom: vézna kis kezével hogy szorongatja Jánkele a bibliáját . . . az ő vadonatuji bibliáját. . .

LEVÁNTEI HÁROM KIKÖTŐK

IRTA: KÚNOS IGNÁCZ DR.

Örök időknek áll emlékezetében Levánte három ős multu kikötője. Mintha nem is halandó kéz alkotta volna őket szépekké, ragyogókká és gazdagokká, hanem tulvilági hatalmak végtelen bölcsességü energiája. Tengereknek lágy fodrozatai simulnak a lábaikhoz, hegyeznek pázsitos lankái vezetnek a völgyekhez és rónáknak dús termékenységei nyújtják életfakasztó áldásaikat. Őskori letelepüléseknek voltak örök időkbeli megvagyódásai. És világeseményeknek világalakító forogtagjai nem egyszer örvénylettek át rajtok, népeket pusztítván ki ősi megszokottságaikból és új népek rajait telepítvén újabb otthonodásokra. Nemzetek rétegei rakódtak a levánte három kikötők őskori multjának közeteire. Megannyi sziklákba rótt története homályba enyésző multak világrázó eseményeinek, és ércbe vésett emlékezete emberi szenvedések történelmi láncolatának. Apostoli megnyilatkozásoknak váltak megszentelt színtereivé és vallási megújulásoknak örökéletű forrásaivá. Egy-egy olimpusza a megváltó ígék földi őrhelyeinek, úgy magaslanak elő a történelmi bércek mitikus vonalai és szent hagyományoknak égi ködökbe vesző magaslatai.

Kikötői székhelyeknek legbübájosabbika *Sztambul!* Forrongó vetélkedése világhatalmak hatalmasságainak és világgazdasági hivatott-

sága emberi boldogulások jövődjének. Bizánci koroknak avattatott rózsaligetes temetőjévé, és a félhold fényes hatalmasságú uralmának ciprusok övezte bölcsőjévé. Mintha a tündér káprázatosága keletnek rajta ragyognának a színompái, és mintha a távolokban fénylő Oriensnek reá vetődnek a sugarai. A boszporusi vizek örvénylő rejtelmessége nyugoti közelségekbe vonzotta a távolokbeli Keletet. És Kelet legifjabb és legnyugotibb törzse, Oszmán világhódító ivadékai, a nyugoti erő és a keleti szépség kapujává erősítette a bizánci multakból előhajnalodó Sztambul, a bölcsesség meglátásával egyesítvén multja keleti tradícióit jövője nyugoti törekvéseivel. E kettős hivatása szentesíti jelenjének politikailag is szükséges voltát és világgazdasági jogosultságát. A levánte Kelet, az ő köznapi szükségleteivel és művelődésbeli vágyakozásával ma már nem elválasztó, hanem inkább összekapcsoló eleme lett a középeurópai struktúra világ egyetemességi hivatásának, színekkel meg, stílusokkal népesítvén be az emberi közművelődés előcsillámló horizonjait. És e törekvéseknek a glóriai fényben ragyogó Sztambul lett a legtermészetesebb középpontja. Egyrészt mint az iszlám közösség kalifátusi székhelye, másrészt meg mint a keleti világgazdaságnak nyugot felé tekintő empó-

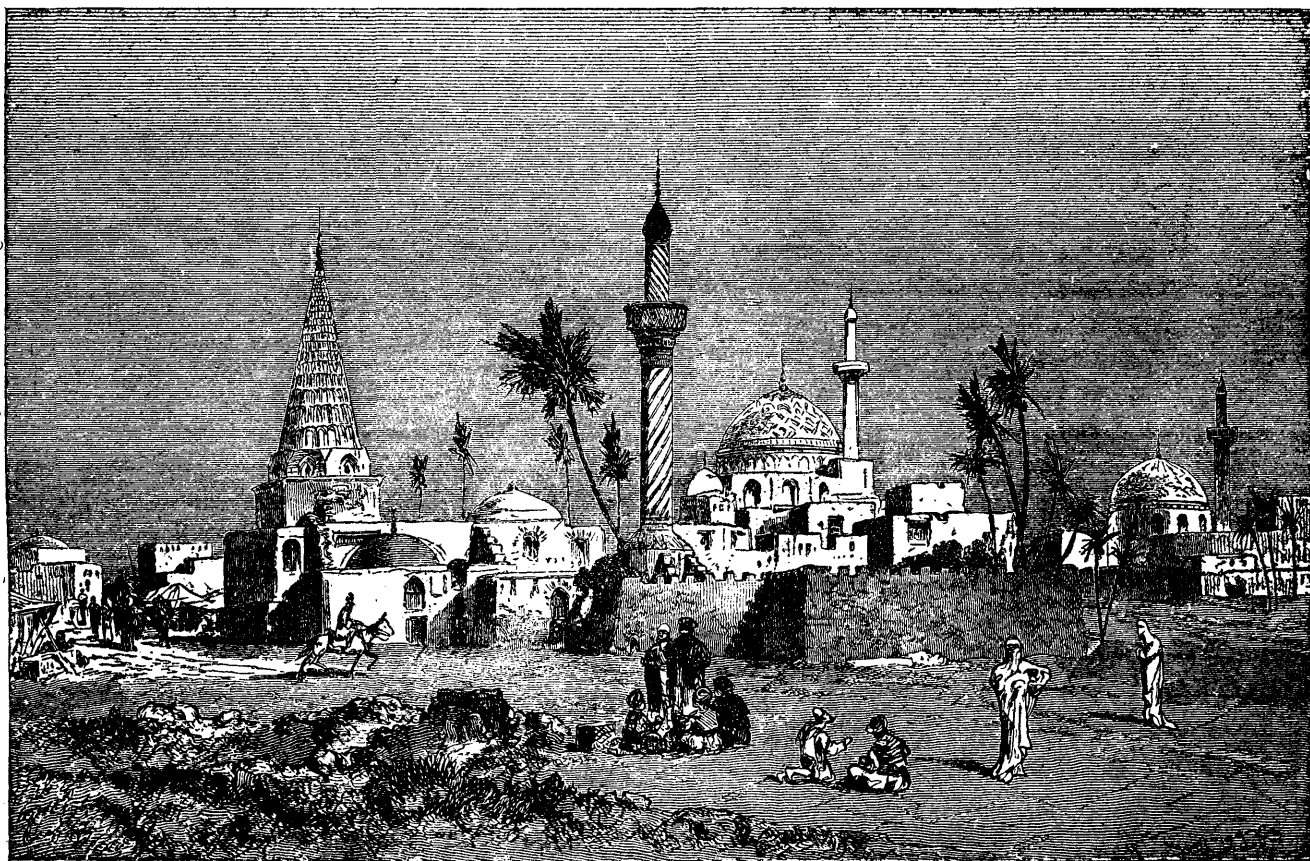
Vajda Zsigmond : SZMIRNIOTA

(Dr. Kunos Ignác gyűjteményéből)

riuma. Egyben pedig erőforrása fajilag is kialakult nacionalizmusának és védekező igyekvésekből kisarjadzott paniszlámi reménykedéseiknek. És ameddig csak Ajaszófia évezredes kupolájáról diadalmasan ragyog elő a félholdi szimbólum, addig a népek vallási szabadságának és a nemzetek faji érvényesülésének sincs megveszélyeztetve a létfeltétele. Hisz a remény csillaga fényeskedik a holdas címer krescendójában.

Kikötői székhelyek leggazdagabbika, *Szalóniki!* Históriai jelentősége szinte vetekedik a bizanciéval, ennek bizantinikusan bűnös multja és világhatalmi jelenjének jelentősége nélkül. Makedón voltának a balkáni kérdéssé lett makedónizmus ad álladalmi fontosságot, és egyaránt lett hadakban megharcolt öröksévé úgy az ókori tradíciókra felépített uj-

görogységnek, mint az ujabbkori szláv alakulatok bolgárságának. A félhold uralma átmenetinek, egyben pedig etnikailag is átalakulónak bizonyult. Földiratilag és éghajlat tekintetében is az európai világtestnek képezvén kiegészítő folytatását, alkalmasabban és kínálkozóbb módon tudott a középeurópai gazdasági szükségletekbe beleilleszkedni, mint a középkori hagyományokon élösködö Sztambul. A kincses „Szelánik“ lett Konstantin hivalkodó városának anyagiakban megsegítője, és a „frenk“ eszmevilággal való megismertetője. Mint dúsan termelő vidékeknek és búsán adózó földeknek természettől fogva kialakult világvásárja, Nyugot nemzetközi kereskedelmével és pénzpiacaival állott világgazdasági összeköttetésekben. Amint hogy Sztambul keleties lágyságoknak és politikai

BAGDAD (Kirchner metszete után)

hatalomnak, azonképp lett Szaloniki nyugoti-
as erőknék és termelő gazdaságoknak levántei
metropolisává. Sztambul az áfiom ködképében
szendergett, Szaloniki pedig dohánytermő
földeknek állott tózsérkedő élére. És ha De-
meter templomának le is hanyatlott a félhold-
ja, annál merészebben hódít az új eszme, a
keleti világfelfogásokat a nyugoti gondolat-
világgal összeegyeztető és egymást gazdasá-
gilag és művelődésileg is kiegészítő eszméje.

Kikötői székhelyeknek legsejtelmesebbike,
Szmirna! Távol az európai áramlatok kultur-
szellőitől, a klasszikus rögű Anatóliának volt
regidőktől való gőcpontja és a buján tenyésző
Kelet gazdasági termeléseinek összegyűjtő
medencéje. Mediterraneumi néptörzseknek
vezet hozzája sivatagokon át tovakigyózó ka-
ravánútja, és szigettengerek őslakóinak „rum“
ivadékai szigetbeli termékeiket halmozzák
össze piacain. Három világrésznek egyesülnek
benne a vásárjai. Európai kalmárok áfrikai
bennszülöttekkel kötik exotikus üzleteiket,
hogy Ázsia híres csemegéivel árasszák el a
világszükségletek nemzetközi piacait. Az *iz-
mir*-i tengerpart áru *hán*-jai a sztambulit is
meghaladó emberáradatoknak a gyülekezője.
Füge meg datolya raktáraknak emelkednek
kivitelre váró piramisai és keleti szőnyegek
szin- meg rajzpompája paraszti kezekből
nyeri hagyományos motívumait. Századok
óta fejlődő mesterségeknek és kézi ügyessé-
geknek vannak szülőkről gyermekeikre szálló
örökletei. Környéke buja termékenységét
Egyiptom izzó levegője hevíti, és szigetvilá-
gok tengeráramlatai égövi szertelenségeket
mérsékelnek. Az európai fűszer meg festő-
anyag ezernyi különfélesége Szmirna raktá-
raiban halmozódik össze, és a különböző or-
szágok hajókolosszusai a nyugoti világrész
kikötőiben vetik őket piaccá. A közel és távol
Keletnek és ezek különféle termeléseinek a
kisázsiai Szmirna egyik leggazdagabb árucsar-
noka. Aminthogy az árukereskedelemnek leg-
serényebb közvetítői a szmirnoták; európai,
ázsiai meg áfrikai népvegyületek elnografikus

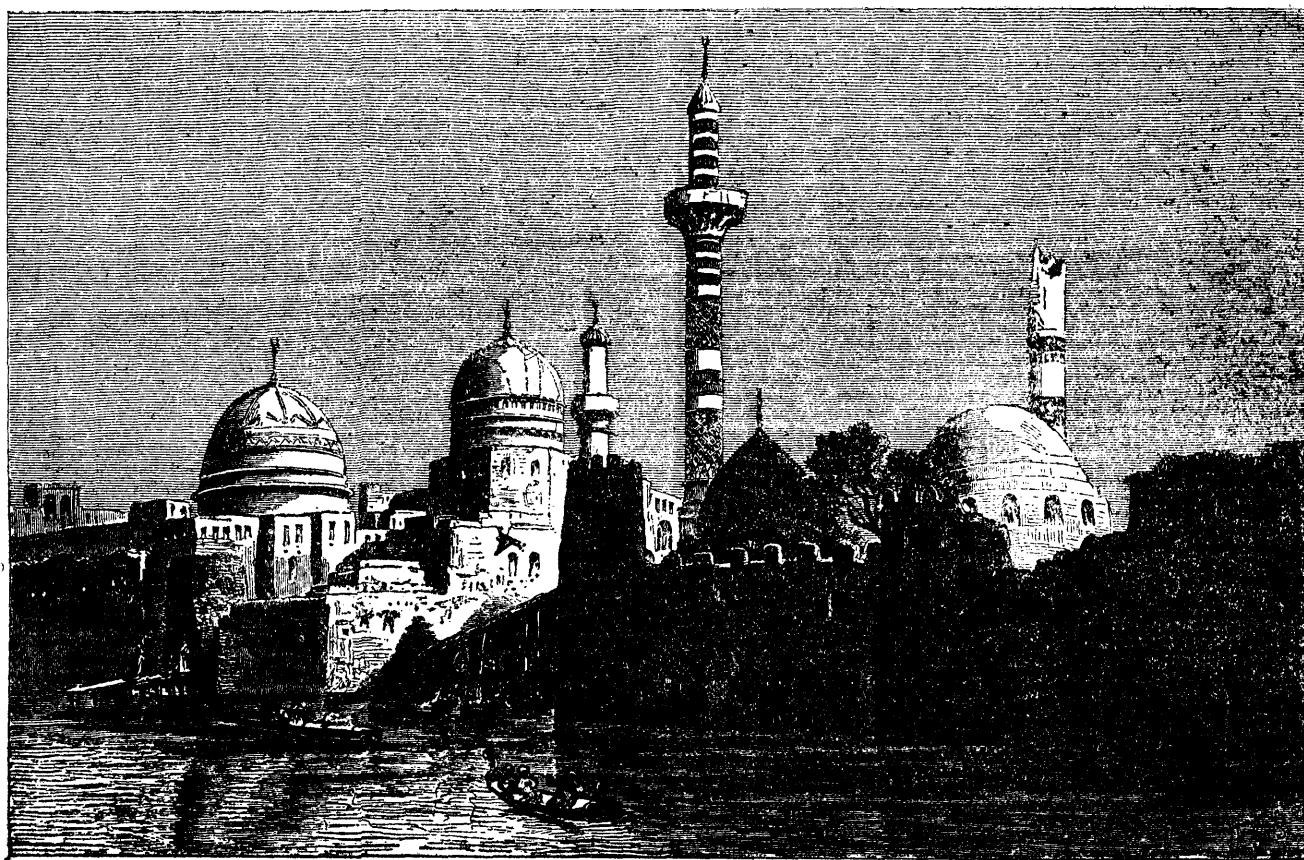
leszármazottjai, különböző fajoknak és vallá-
soknak egységessé fejlett típusa.

Sztambul, Szaloniki, Szmirna! Históriai
multu háromegy kikötő székhelye Kelet és
Nyugot kereskedelmi kapcsolatainak. És a
népek világközi nagy versenyében Hispánia
elűzött zsidó közösségéből fejlődött e világ-
forgalmi kapcsolatnak egyik legszorgalmasabb
és lemezbizhatóbb közvetítő eleme. Művelő-
dési hajlamainál fogva Nyugotnak, vallási tra-
dicióinál fogva pedig Keletnek élvén eszme-
világában, gondviselészerű küldetéseket lett
hivatva teljesíteni. Ugyanegy fajnak a leszá-
rmazottjai, ugyanegy vallásnak az igazhívői,
századok óta élnek egy irányba terelődött és
kalifátusi oltalom alatt biztosított életüket,

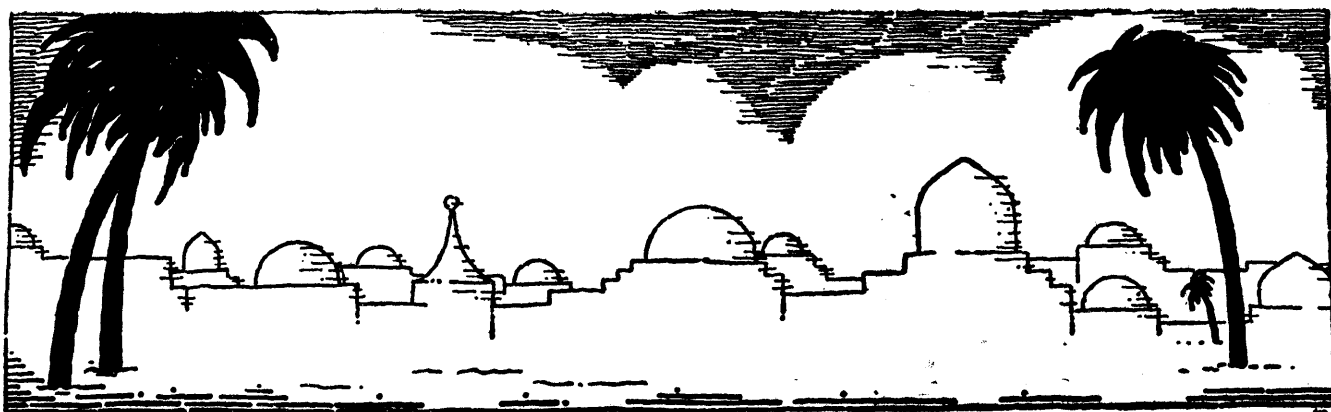
szolgálván Isten parancsait és az emberiség közös jólétét.

Jövendő perspektíváknak várjuk gazdasági kibontakozását. Kikötőknek arany kapuzatai vannak tágra nyílóban, hogy világgazdaságok világútjait irányítsák és hogy megteremtsék a nyugoti és keleti népek ama kulturális kiegyenlítését, melyek együttes küzdelek és szenvedelmek vérvirágaiból fakadoztak. — Mintha Kelet bolyongó Ahasvérjának meglassudnának a léptei és mintha a három kikötők zürzavaros Babelje a megértés közös-

ségének válnék világító tornyává. Kelet Jahudija van Nyugot Izraeljéhez nemcsak testvéri, de gazdasági és művelődésbeli közeledőben. Együttes megérzői a nemzetileg külön, de emberileg közös hivatásoknak és megegyezői a nemzetközi vonatkozások forrongó alakulatainak. Küldetésszerű hivatásoknak állanak ez idő szerint még aláaknázott boltozatain, és Kelet felé fordulva Nyugatról, Nyugat felé fordulva pedig Keletről várják a nemzetek hajnalait jelentő csillagnak előragyogását. Szaloniki, Sztambul és Szmirna felől.

MOZUL (Mezopotámia) Kirchner metszete után

VIDÉKI GARNIZONOK A HÁBORU ALATT

IRTA: DR. VAJDA BÉLA

A ma vidéki városokban, melyek nagyobb katonai összpontosítások székhelyei, a kerületi hadkiegészítőségek központjai, alaposan megváltozott az élet a háboru alatt, sokkal inkább, mint a fővárosban. Ez természetes, hiszen a katonai beszállásolások és behívások útján 50, sőt 100 százalékkal emelkedik itt a városban lakók száma.

A romantika szempontjából is sok érdekes megfigyelni való kínálkozik itt, de ezt másokra bízom. És itt a zsidó katonák életére akarom a figyelmet fordítani. Ezek a bevonult katonák nem 20—21 éves ifjak csupán, mint béke idején, kik a vallásos élet parancsain könnyen túlteszik magukat, ha muszáj, hanem túlnyomó számban meglelt családapák, kik már évtized óta a legszigorubb vallásos élethez vannak szokva és nagyobbára olyan vidékről jönnek, hol a zsidó hitközség eleven életet él.

A hadvezetőség is méltányolja ezt és igyekszik lehetővé tenni, hogy az átmenet a szigoruan vallásos polgári életből ne legyen olyan nagyon éles. Egyes helyeken, hol a zsidó katonák nagy százalékban állomásoznak, megkísérlik, hogy *koser menage*-t főzzenek, de ez természetesen nem válik be. Így hát a zsidó

hitközségekre és intézményekre hárul a feladat, hogy rituális ételt nyújtsanak azoknak, kik azt nélkülözni kénytelenek. Nagyobb hitközségek és chevra kadisák *magán hadikórházakat* rendeznek be koser étkezéssel, hol természetesen nem zsidó katonákat is ápolnak, de jelentékeny számban mégis zsidó betegeket küldenek oda a katonai parancsnokságok. Itt zsidó urinők látják el nagy buzgalommal az ápolónői teendőket, de a többi hadikórházak önkéntes ápolónői között is mindenütt ott találjuk őket a legfáradhatatlanabbak sorában.

Számos helyen *zsidó népkonyhákat* rendeznek be, hol csekély díjért vagy egészen ingyen étkeznek zsidó katonák, sőt egyes északkeleti városokban (Ujhelyen, Máramarosszigeten stb.) a kaszárnyákba szállítják be főztüket, mihez a katonai hatóság szívesen nyújt segédkezet.

De a háboru nem akar véget érni, a zsidó hitközségek anyagi forrásai kezdenek kimerülni, mert nemcsak ilyen irányban, hanem az általános hadsegélyezésből is hatalmasan kiveszik részüket. *Az izr. nő- és leányegyesületek* a székhelyükön működő vöröskereszteszervezetek leghatalmasabb támaszainak bizo-

nyulnak, amellet önállólag is működnek az általános hadsegélyezésben. Foltazzák a kórházak fehérmeműit, ujakat varrnak, kötik fáradhatatlanul a hideg ellen védő ruhadarabokat, főleg az első időkben, midőn a hadvezetőség jobban sürgette azokat és töltögetik ezer, tizezer, sőt százezer számra katonáink apró szórakoztatóit és kedvelt csemegéit — a cigarettákat.

Mikor közeledik a karácsony ünnepe, ujult erővel indul meg a munka és ezen egyesületeink szeretetadományai a harctéren küzdő és kórházakban fekvő katonák számára csaknem mindenütt a legtekintélyesebbek.

Mulnak, telnek a hónapok, a háboru még mindig tart és így nem csoda, ha hitközségeink és egyesületeink pénzforrási kimerül a kettős irányu munkában, hiszen a háboru alatt befolyó jövedelmeik alig vannak, sokhelyt teljesen hiányoznak és így az alaptökéhez kell nyulni. Szép statisztika lesz a háboru után, amely majd kimutatja, mennyivel fogytak meg jótékony egyesületeink alaptökei a hadsegélyezés folytán.

Ami a karácsony az általános szeretetmunkában, az a *peszach és őszi ünnepek* a vallásos irányu hadsegélyezésben. Ha az év alatt nem tudjuk mindenütt koser étellel ellátni a zsidó katonát, ilyenkor annál buzgóbban gondoskodunk róla. A katonai hatóságok készséggel bocsátják e célra rendelkezésünkre az u. n. menage pénzt, de ez természetesen alig harmadrészét fedezi a szükséges költségeknek. A többinek előteremtésére a hivek örömmel vállalkoznak. Kisebb vidéki városokban is 150—200 zsidó katoná ul a széderasztalnál és kap teljes 8 napon át husvétii ételt.

Szép látvány, midőn a zsidó katonák vezényszó alatt jönnek szent ünnepen a templomba, onnan pedig a közös étkezéshez, vagy az egyes családokhoz osztják ki őket, kik örömmel fogadják asztalaikhoz. De még meghatóbb és feledhetetlenebb látvány, mikor a talpon járó zsidó beteg katonák jönnek a kórházból zárt sorokban és egész lassu léptekben az istentisztelethez és közös étkezés-

hez, köztük kucsmaikban az orosz zsidók, kik megsebesülve kerültek fogságunkba. A munkára kiadott orosz zsidó foglyok is szeretettel teljes fogadtatásra találnak ilyenkor mindeütt és számos szép példáját látjuk annak is, mennyi igaz emberszeretettel igyekeznek a keresztény vallásu munkaadók azon, hogy ezek szent ünnepeiket méltón megtarthassák.

A Chanuka és purim sem mulik el annélkül, hogy katonáinkról meg ne emlékezzünk. Cigaretteket és süteményt osztunk ki ilyenkor közöttük.

Katonáink lelki gondozásának nagyon megható mozzanatai a számukra tartott külön istentiszteletek. Minden egyes menetzászlóalj zsidó katonái hadba vonulásuk előtt rendszeren szombaton templomba jönnek földiszittett sapkáikban. Ott a rabbi buzdító, lelkesítő és tanító szavakat intéz hozzájuk és megáldva őket Áron áldásával, bocsátja legnehezebb hazafiui kötelességük teljesítéséhez.

Ilyenkor tűnik ki, hogy egy menetzászlóalj legénysége (kb. 1200 ember) között mennyi a zsidó. Néha csak 40—45, de van eset, hogy 100—120-an is vannak, ami 8—10 százalékot jelent. Az önkéntes tisztii tanfolyamok növendékei a kurzus bevégzése előtt rendszeren a templomba vezényeltetnek. Volt rá eset, hogy 250 zsidó volt egy tanfolyamban, de az összes növendékek 30%-ánál talán sohasem volt kevesebb. Valljuk be azonban őszintén, hogy istentiszteletünk bizony csak akkor bensőbb és látogatottabb, ha a katonák megjelennek, különben nem igen tapasztaljuk a háboru állítólagos befolyását a vallásos élet erősbödésére, sőt a nehéz idők folytán terjedő idegeség inkább akadály a hitélet bensőségének.

Talán sohasem nyilvánult meg szembeötlőben, milyen hazugság a két zsidó felekezetről szóló elmélet, mint mostanában. A hadvezetőség nem ismer csak egy zsidóságot, de nem is kívánja tőle az ellenkezőjét senki. Otrhodox vidékről és hitközségből jövő katonák meggyőződnek róla, hogy a „neolog“ rabbi igaz lelki atyjuk nekik, ki épen olyan odaadással,

mint otthoni papjuk, de összeköttetéseinél fogva rendszeren nagyobb eredménnyel gondoskodik arról, hogy ők vallásuk parancsait betarthassák. Hozzá fordulnak ügyes-bajos dolgaikban, mint lelki atyjukhoz és meghatott lélekkel fogadják el tőle az áldást, mert érzik, hogy igaz szívből jő. A rabbi vezetése alatt az istentiszteleteken úgy a templomban, mint a kórházakban — mert ezekben sikerült sokhelyt külön beszahmidrást berendezni számukra — együtt imádkozik mind a zsidó katonára és senkinek sem jut olyasmi eszébe, hogy ők kétféle felekezethez tartoznak. Ha itt-ott különbözik is az istentisztelet valamilyen attól, melyhez ők szokva voltak otthon, azt természetesnek találja mindegyik, mert hiszen jól tudja, hogy minden vidéknek megvannak a maga helyi szokásai, ama vallásos vidékeken még jobban, mint mifelénk.

De az orthodox vidékre került modern nevelésű zsidó katonára is örömet vesz részt az ottani istentiszteleten, mert látja ott a mély vallásos érzés közvetlen megnyilatkozását, legföljebb a zaj és rendetlenség zavarja kissé, melyhez otthon szokva nincs. De az ottani rabbi szívből jövő szavait, ha azok nem állanak is a szónoki művészet magaslatán, áhítattal hallgatja és áldását lelki megnyugvással fogadja. Talán nem fogunk csalatkozni azon reményünkben, hogy az egész magyar zsidóság együttérzésére jótékony befolyással lesz a háborús viszonyok folytán beállott sűrűbb érintkezés és az, hogy így a különböző vidékek zsidói jobban megismerték egymást.

Sőt azt is merem állítani, hogy a különböző pártállású rabbik között sohasem volt bensőbb a személyes és levélbeli érintkezés, mint mostanában. Vállvetve, egymást segítve igyekeznek lehetővé tenni a zsidó katonák vallásos életét és együtt igyekeznek védekezni a *zsidógyűlölet* ellen, mely a Hinterland egyes vidékein ugyancsak mutatkozik, sokkal inkább, mint a háboru előtt.

Kint a tűzvonalban hogy milyen szellem uralkodik e tekintetben, azt meg fogják írni

azok, kik annak szemtanúi voltak. Nekem ez részül nem jutott, de elég élénk levelezést folytatok ottkint küzdő tanítványaimmal és egyéb ismerőseimmel. Valamennyi azt vallja, hogy ottkint zsidógyűlölet nem létezik. Állandóan élet és halál között lebegve ott mindenki társában csak a vele egy sorsban élő embert látja. Hozzájárul még ehhez a csapatainknál hála Isten erősen kifejlődött kameradi összetartás, ami dicső harci eredményeink fontos tényezője volt.

Minden elfogultság nélkül tekint egyik a másikra és így könnyen meggyőződik, hogy hűség, kötelesség teljesítés vagy éppen használhatóság és leleményesség tekintetében nem áll mögötte a zsidó senkinek és így nem csoda, ha némelyek a harctéren megnyilatkozó filosemitizmusról is beszélnek.

Itthon a garnizonban egészen másképp áll a dolog. Elég nagy számban akadnak itt, zsidók és nem zsidók között egyaránt, kik a harcterről huzódni akarnának. Ezek közül mindenki a másik bujkálásában a saját dekolálásának akadályát látja. Így aztán azoknak, kiknek ugyanis elég gyakorlatuk volt a zsidókárolásban, most külön okuk is van rá, hogy minél hangosabban szidják a zsidót és vádolják őt bujkálással. Ezzel régi szenvedélyüknek tesznek eleget és egyuttal saját dekkolásukat is takargatják.

Hát tagadhatatlan, hogy katonai irodákban, kórházakban és gazdasági hivatalokban akadnak zsidók. Békeidőben az ilyen segédszolgálatra beosztottak 60—70%-a zsidó volt, akkor senki sem kifogásolta. Ma talán 6—7 százalékos zsidó akad és emiatt az egész zsidóságot okolják.

Nagyon jellemző, hogy a felsőbb katonai hatóságokhoz olyan alakban érkeztek feljelentések, hogy zsidók és tanítók bujkálnak az irodai és kórházi segéd személyzet között. Hiszen ez egészen természetes lett volna, mert éppen ezek között számarányukon felül akadnak olyanok, kik ezen munkákra kiválóan alkalmasak és ott szinte nélkülözhetetlenné válhattak — és ez még se volt igaz.

Sok esetet tudunk, amidőn egyes denunciánsok azt állították a különböző garnizonokról, hogy ott a segédszemélyzet fele zsidó. A megvizsgálásra kirendelt u. n. „repülő“ bizottságok pedig nem leltek ott 6—7 százalékot sem és ezeket is mind alkalmatlanoknak találták a harctéri szolgálatra. Akadt ugyan 1—2 harctéri szolgálatra alkalmas is, de ezekről parancsnokuk kijelentette, hogy nem tudja őket nélkülözni. Nagyon sok esetben a legzsidógyűlölbbr hırben álló parancsnokok teljes erővel tiltakoztak, hogy elvigyék az ő zsidójukat, mert azt munkakörében nem tudták volna helyettesíteni a háboru ügyének érzékeny kára nélkül.

De arra is sok esetet tudunk elmondani, hogy ilyen segédszolgálatra beosztott zsidó önként jelentkezett a menetszázadhoz parancsnoka akarata ellenére. Eljárásukat minden hamis pathos nélkül egyszerűen így magyarázták meg:

„Itthon a kórházakban a harctérről jövő katonákkal foglalkozva, állandóan a fertőzés veszélyének vagyunk kitéve. Számosan közülünk életükkel fizették meg a betegek ápolása körüli buzgalmukat. És a hála az, hogy gyávasággal vádolnak és zsidógyűlöletet kell itt tünnünk nap-nap után. Ezerszer szívesebben megyünk a harctérre, hol minket is embereknek tekintenek“.

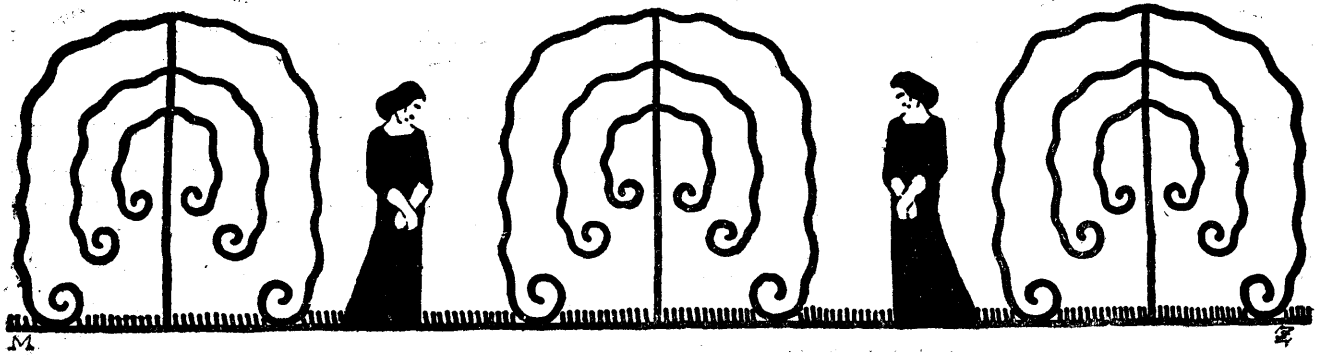
Nem tudom, lehetséges lesz-e pontosan megállapítani, hogy a zsidó katonák hány százaléka volt a tüzvonalban és hány egyéb munkakörben. Dehát ez végre is nem mi tölünk függött, nem mi rendelkezünk a beosztás fölött, hanem a katonai hatóságok, kik között bizony alig van zsidó és kiket igazán nem vádolhatni azazl, hogy a zsidók iránt el-

nézéssel és kimélettel viseltettek. Beosztásunk miatt bennünket sem gáncs, sem dicséret nem illet meg, de azt az egyet, mint el nem vitatható igazságot állíthatjuk oda:

Ahova minket rendeltek, ott mi legjobb tudásunk szerint és a legnagyobb lelkiismeretességgel állottuk meg helyünket. Aruló, ellenséggel cimboráló közöttünk nem akadt, — erről beszelnünk sem kell, de nem akad olyan sem, ki a reá bizott munkát teljes kötelességtudással és buzgósággal ne teljesítené akár a tüzvonalban, akár az irodákban és kórházakban, akár egyéb munkakörben.

Mint e nagy idők örök emlékei ott sorakoznak a zsidó temetőkben ama katonáink diszsihelyei, kiknek tetemeit chevra kadi-sáink kikérték mindenütt, ahol lehetett és nagy költségek és fáradságok árán is maguk temették el.

De a mi törhetetlen hűségünket és eredményes munkánkat hirdetik az egyes ezredek ama anyakönyvei, melyekben a különböző kitüntetések vannak feljegyezve. Úgy vélem, magunk iránti kötelességünk, hogy ezen lajstromokból kiírjuk és összeállítsuk ama zsidó katonák neveit, kik a kitüntetést nemcsak megérdemelték, de meg is kapták. Ezen kötelességnek igyekszem eleget tenni, midőn a Magyar Zsidó Hadi Archivum számára összeállítom ama kitüntetett zsidó katonák névsorát, kik az én lakóhelyemen székelő kerületi hadkiegészítőséghez tartozó ezredekben szolgálnak. Kartársaim, kik a zsidók által sürübben lakott vidéken működnek, bizonyára ennél sokkal tekintélyesebb listát fognak összeállíthatni. Ugyan mennyivel állhatnak itt a 4.5%-okon, országos számarányunkon felül?!

FOHÁSZ

Irta: FELEKI SÁNDOR

*Holdnak édes, enyhe fénye,
Mosolyogj le szelíden
Hegyre, völgyre, hol a sok hős
Csata után megpihen
S örködj, hogy szép, csendes álom
Mindegyikre rátaláljon.*

*Övéért ha imát mond,
Ezüst szálon vidd oda,
Ahol anyja, felesége
S elhagyott kis otthona.
Aggó szívük hadd érezze:
Róluk fon ő álmod messze.*

*Holdnak édes, enyhe fénye
Mosolyogj le szelíden
Kis házakra, ahol anyi
Bánatos szív megpihen
S örködj, hogy szép csendes álom
Bús lelkükre lopva szálljon.*

*S amit álmod anya, hitves,
Ezüst szálon vidd oda
Harcmezőkre, hol naponta
Terem vérző, száz csoda.
Sejtse a hős: anyja s párja
Róla álmod, visszavárja.*

*Holdnak édes, enyhe fénye,
Örködj álmaik felett
És fűzz össze finom szállal
Távoli, hű sziveket.
S e fonál megmaradjon
Soha ketté ne szakadjon!*

HÁBORUS MŰVÉSZET

IRTA: LAKOS ALFRÉD

Millió változata és millió témája van a háborus művészetnek, de egy dolog az eszmék e tengerében is szembe-
szökő: *A zsidótárgyu művészetet a világháboru emancipálta teljesen.* Akik szégyelték azelőtt, hogy egy-egy zsidó alakot, vagy zsidó népjelenetet ábrázoló képet akasszanak falaikra, akik igen természetesen sohase restelkedtek azon, hogy akár cigányt, akár bármely nép parasztalakját ábrázoló képét akasszanak falaikra, azok csodálkozva látják ezerfelé külföldi és magyar képes folyóiratokban, művészei szemlékben, napilapok harctéri rajzaiban — a zsidót, mint a művészi ábrázolás közkedvelt tárgyalt. És pedig ép a gyűlölt, megvetett, pájeszes, orosz és lengyel zsidót.

Nagy tévedés uralkodott a felfogásokban arról, hogy mi a művészi szép. Ha egy igazi művészt odaállítanának a választás elé, hogy fesse meg Budapest, vagy Páris valamely gyönyörű palotáját, vagy fessen meg egy ütött, kopott utszéli viskót, a valódi művész ezerszer inkább ábrázolja a kunyhót, mint a palotát. *A valóságban szebb a palota, de a műalkotásban szebb a kunyhó.* A műalkotásban a palota akkor válik érdekessé, festőivé, amikor már romokban hever, amikor multja van mint pl. az egyiptomi templomoknak

Mert a valódi művész, — mint Petőfi a csárda romjaiban is szinte festői szemmel ábrázolta — mindig a képzelet szárnyait akarja megpendíteni és vajjon mit pendítsen meg egy frissen épült budapesti bérpalotában, vagy egy smokinges világvárosi alakban? Helyes stílus-érzéssel az ilyen téma, a sablónos és világ-szerte egyforma kávéházi, vagy szalonbeli alakok, akiknek nagy része ma már a harctereken küzd, azelőtt békeidőben csak a szatíra és élclapok tárgyai lehettek, pedig számtalan művész az előző békekorszakban nagy hírnévre tett szert azzal, hogy az elegáns és valóban szép, de nem festői szalonélet és az elegáns szalonok intérierjének festőjévé vált, míg ugyanakkor a zsidó arc, az ő évezredes patinájával, tehát multjával és fejlettségével, magasrendűségével, de rongyokba takarva, csak ostoba, nyárspolgári sületlen karikatúristák demagógművésze volt. A népek és velük együtt a nagyvárosok zsidósága is ujjongott egy-egy ilyen karikatúra láttára.

Most fordul a világ — és a kicsúfolt, rongyos zsidót, minden gonosz agitáció dacára is más szemmel kezdik látni. *A zsidó nem karikatúra téma többé, hanem a festészet komoly témája és a festészet nyomán mozgó-fényképek, filmtragédiák kedvelt, megtisztelt*

komoly alakja. A világháboru most rázza le a zsidóról az évezredes sarat és port. A komoly Németországból művészek indultak el a harc-terekre és ezek igen gyakran ütközetek és hörgő, gyilkoló embertömegek helyett a harctér zsidó tömegnyomorát, az orosz ghettót és a lengyel zsidótömegvándorlást, gyakran csak egy-egy tipust, egy patriarchális, bár pájesszel ellátott öreg zsidó fejet küldenek haza vásznaikon, *mint harctéri, művészi élményt*, oly előkelő és egyáltalán filoszemitának nem mondható folyóiratok számára, mint a Leipziger Illustrierte Zeitung. A művész szemét nem téveszti meg az utca lármája, mert a művész elől jár az irányításban. Ahol a művész valami érdekeset lát, ott az érdekesség mögött mindig, ha öntudatlanul is a tisztelet vagy a rokonszenv hajtja a művészt a festőiségen keresztül. Ez az érzése lehetett Rembrandtnak is, az akkori amsterdami ghettóban.

Ha nem is vagyok talmudista, de ismerem azt a talmudi mondást, hogy: „romjaiban is meglátszik a palota“. Valami ösztönös érzése, modernebbül szólva úgynevezett „tudatalatti meglátása“ van az emberi léleknek, hogy megérzi a kiválót, hacsak mesterségesen félre nem vezetik. A sajnos, letűnt békekorszakban könnyű volt a mesterkedés, a tömegek ezerféle eszközökkel való félrevezetése a zsidók irányában, (részben, de már kevésbé könnyű még ma is), mert a lustaeszü és tudatlan, önző és önhitt nyárspolgár semmiről se győződött meg a zsidóságot illetőleg, csak egyszerűen felült az ezerféle, de mindig önző és nagyképű hazugságnak. Karrikatúra, élc-lap, anekdóta, bohózat, ujságírás, vérvád és politika ezerfelé ezt a célt, a zsidó becsmérlését és gyűlöletét szolgálta. A tömeg — a smokingos tömeg is, — egyszerűen helyeselt, helybenhagyta az ezerféle hirdetett „igazságot“. Ez volt a mulatsága. Most aztán a katonák milliói, hadvezérek és született főhercegek, a festők százai lepték el a gyűlölt és megvetett orosz és lengyel zsidó hajlékait, átteleltek közöttük, megismerték tulajdonságai-

kat, még ha akadt is közöttük néhány száz csaló — és íme a zsidóban már nem látják többé a karikatúrátémát, hanem inkább a „romokban heverő palotát“. A zsidó legalább olyan hős, mint bármely más nemzet fia, legalább oly eszes és intelligens, mint bármely más kultúrnép. De mindezekeken felül évezredek patinája, az arcvonások egészen különös differenciáltsága minden más néppel szemben az, ami a festőt, ha az elvakultság nélkül látni akar, különösebben érdekli.

Hazúságnak, mételeyhíntőknek bizonyultak az élclapok és álművészeik. Volt idő, hogy egész Wien a „Kikeriki“ buta zsidófalását találta a szellemesség csimborasszójának, míg az elmúlt esztendőben már megfigyeltem Wien legelőkelőbb képes heti és egyáltalán nem zsidó folyóiratában Hirstenberg „Golu-szát“, a vándorló zsidótömegek ábrázolását.

A nagy, művészi érzés, ha a művészetet igazi, nagy művészek irányították, sohase volt antiszemita. Csak a közepes tehetségek, a tudatlanok és az üres vaskalaposok azok. Jól emlékszem, minő művészeti szenzációja volt 1893-ban a müncheni tárlatoknak Hirszenberg „Talmudiskolája“. A keresztény művészek közül is, akárhány igazi nagy művész, mint Rembrandt, Repin, festettek ilyen ócskának látszó öreg, sőt pajeszes zsidókat. Persze a külvárosi utcai gyerek, vagy a hasonló szellemű úri ruhás alak csak „az öreg Jákecz“-t látja ez örök romantikájú rongyos zsidó alakokban, az éhező talmudistákban, de az ily vélemény elpárolog, mihelyt igazi leszámolás és történeti idők lengik át az akár ezerszeresen félrevezetett közvéleményt. Végül kiderülnek a rejtett igazságok. Ilyen rejtett igazság volt az is, hogy az üldözött, elnyomott, sőt sokfelé meserségesen elkorcsosított zsidóság tulajdonképpen a festészetben a legérdekesebb látványok egyike. Az ellentét, ami a rongyos kopott külső, a kaftán, a bozontos szakáll és a bölcselkedő, rezignált, kultúr arcok összetételéből áll, talán azért is művészi téma, mert az úgynevezett egyetlen művészi pillanatban jelent, multat és jövőt sejtet a szemlélővel,

tehát a képzeletet megindítja. Ugyanez áll a romokban heverő palota *festőiségének* példájáról.

Nemrégiben találkoztam báró Mednyánszkyval, a kiváló, nagyhírű és mély gondolkodású festőművésszel, aki másfél évet töltött a különböző harctereken és a sajtóhadszálláson, régebben is bejárta a világot, ismeri a népeket. Az orosz és lengyel zsidóság szentéletű része a legnagyobb tisztelettel töltötte el Mednyánszkyt, a hangulati művészet e nagymesterét. Szerinte az imádkozó chaszid zsidónál bensőségesebben még a hithű muzulmán sem imádkozik. E tekintetben a zsidó annyira egybeolvad istenével, hogy fölülmulja még a muzulmán is. Mednyánszkyknak e tisztelete a zsidóság iránt visszatükröződik azon két kis festményen is, amelyeket a sajtóhadszállás által rendezett tárlaton a Nemzeti Szalonban láttunk s amelyek galíciai zsidó temetőket ábrázolnak. Ugyane tárlaton láttunk nem egy zsidótárgy rajzot más művészekről is és mindenki gyönyörködött Vadász Miklós átszellemült galíciai zsidóinak finom rajzában, valamint Zádor István stb. zsidótárgy műveiben.

A zsidó típus mindenkor kedvenc témája volt azoknak a legnagyobb művészeknek, akiknek alkalmuk volt a zsidó életet a maga valóságában megismerniök. Ismeretes, hogy Rembrandt, akit sorsának viszontagsága az amsterdami gheftóba sodort, keresztény léte mire mily tisztelettel és művészettel ábrázolta zsidó alakjait. A mindig udvari és arisztokrata légkörökben élő nagy kortársai Van Dyk és Rubens természetesen nem látták meg művészetük számára a zsidót. De miért is volna különb és elfogadhatóbb festői téma a hollandus, főkéntös parasztlány, vagy a hollandi halász, a galíciai prémsapkás chassideusnál, vagy a jeruzsálemi, yemeni, tuniszi, vagy marokkói zsidótípusoknál? A franciák zseniális, nagy Delacroixja Marokkóban jártában rögtön festett egy marokkói zsidó lakodalmat, amely a párisi Louvre képtárában van. Ke-

resztény festőgenieknak mindenkor feltűnt a zsidó népeletben rejlő kiaknázatlan művészeti kincsesbánya. A franciák egy másik, korán elhalt lánglelkű, keresztény művésze Regnault talán a világ leghatásosabb Judith képét festette meg a zsidó történelemből. Hogy a zsidó biblia jeleneteihez mily sok festő folyamodott (Kaulbach, Poussin, Raffael, Coypel, Rembrandt, Doré Gustav stb.) azt szinte fölösleges is már említeni. Mind e tények tudatában miért idegenkedjenek akár a zsidó művészek, akár a zsidó mecénások a zsidótárgy művészettől? Hát mi zsidók is segítsünk talán bojkottálni saját fajunk dicsőítését, mikor az egész világ minden faja önmagát dicsőíti művészetben, irodalomban? Melyik fajnak, népnek, vagy nemzetnek van oly dicsőséges, festőileg is kiaknázhatatlan multja, mint épen a zsidónak?

A túlságig asszimilált, kivetkőzött zsidó természetesen nem lehet festészet tárgya. Helyes stílusérzékkel a kényelem és önzés, vagy félrevezettség e gyenge fajtáját, az önmagukat eltakaró, fajukat restellő típusokat csak a szatíra és karrikatúra révén lehet a művészetrel kapcsolatba hozni. A karrikatúra álmesterei persze itt is nem a rosszat, hanem a sajnálni, vagy tisztelni valót ostromozzák. A megcsúfolt, falusi batyus zsidóra évtizedeken át úgy rávetették magukat az álszatirikusok, mintha az valami Molière-i torz alak volna. Mert az álművész és publikuma a külső rongyosságot ostromozza, míg az igazi nagy szatirikusoknak egy Daumiernek, vagy Gulbranssonnak ez soha nem jut eszébe. Ezek a jellem fogyatékoságait, nem pedig a koldus ruháját ostromozzák. Mindez beletartozik abba, hogy végre a háborus művészet hatása alatt tisztábban és hazugságoktól mentesebben láthassunk.

De minden jel arra vall, hogy e szörnyű vérözönben, a világhatasztrófa közepette az eltakart, elhomályosult igazságok napfényre kerülnek, hogy maholnap minden a maga való értéke szerint, nem pedig évezredek ráfogások, vagy jól szervezett hazugságok alapján mér-

legeltetik. Az egyén, épúgy, mint a faj, a nép és a nemzetek. A zsidótárgyu festészet a klasszikus művészet témája, nem pedig a korlátolt eszű gonoszság szülte álkomikumé. A zsidó nép sorsa sem lehet pálinkaszagú élc-lapok tárgya, hanem csak Juda Halévi, vagy egy Byron tollához méltó. A zsidó festészetnek is megvannak a Halévijeit Byronjai. Egy Horovitz, Oppenheim, Israels, Hirszenberg, Solomon J. Solomon és az újabb művészgeneráció ezt már bebizonyították. A bebizonyított tételt most már csak el kell terjeszteni az egész világon.

E cikk írásaközben, magából a reakciós programos Oroszországból igen érdekes hír érkezik. Eszerint Oroszország legkiválóbb írói, tudósai és művészei zsidóbarát mozgalmat indítottak, (l. Magyarország 1916. január 16.) amelynek célja a zsidó élet tanulmányozása; programjába tartozik Gorkij beszéde szerint szóról-szóra az, hogy: „a zsidó művészek munkáiból kiállításokat rendezzenek, hogy lássa a közönség, mennyi értékkel gazdagították az orosz művészetet“. A mozgalom élén Gorkij, Leonid Andrejew, Tolstoj Ilja gróf,

Miljukow és Karenski dumaképviselők és több liberális előkelőség áll. Természetesen, a zsidóírtás és zsidóelkorcsosítás hazájában ez a mozgalom nem fog simán menni, de a fölébredt lelkiismeret többé el nem nyomható.

E jelenségekből tisztára kivehetők a jövő nagy, zsidótárgyú művészetének, a zsidó szellem megtisztulásának körvonalai. A művészet pedig a leghatásosabb eszköz minden gyűlöletes, hazúg és embertelen propaganda leküzdésére, mert mint Schiller mondja: „Kunst bringt Gunst“.

A nagy események nyomán a művészetek ismét a klasszikus irány felé haladnak. Való igaz, még imponálóbb, rokonszenvesebb volna a zsidótárgyú művészet, ha témáit a bibliai, vagy a zsidó hőskorszakokból merítené. De mihelyt a művészetek ismét visszatértek a klasszikus irányhoz, ennek is feltartózkodhatlanul megjön a maga ideje. A zsidó biblia és a hamisítatlan zsidó nép jelenetei azonban mindenesetre ebbe a klasszikus kategóriába tartoznak. Ezért van nagy jövője a zsidótárgyú művészetnek. A világháboru ezt is megérlelte.

Graber rajza

ÉNEK EGY BAKÁHOZ

Irta: MEZEY SÁNDOR

*Te, aki fenn a gránicon lakol,
Sasokhoz méltó sziklacsúcsokon,
Te árva porszem, drágább, mint a gyöngy,
Paraszt, ki most az Istennel rokon:
Kardod vasán a mult s jövő ragyog,
S egy ezredévnék álma harcodon —
Nagyobb áhítat, mint a melybe' téged
Köszöntelek, még bennem sohsem égett.*

*Talán a hamvas Hortobágy nevelt,
Tán a Siónak partjain születél, —
Ó százszor is szent népem gyermeke,
Ki a világnak hős csodája lettél,
Ki sohse kaptál s mindig bőven adtál,
Ki türve türtél s mindig csak szerettél:
Engedd meg nékem azt az egy kegyet,
Hogy megszorítsam hadverő kezed.*

*Kezed, amely az életet veti,
Mikor a rónán át repül az alkony,
S mely a halálból nekünk életet
Arat a Bugnál és a Száva-parton,
Hitünk, hatalmunk, várunk, zord erőnk,
Magam örökre koldusodnak tartom —
S földig hajolva kuszom én utánad,
És megfürösztöm csókjaimba lábad.*

E. M. Litten rajza

EGY A SOK KÖZÜL

IRTA: DR. GELLÉRT SAMU

Olasz harctér, 1916. január.

Soha se hitte volna Klein Adolf törzsőrmester úr, hogy várakozással olyan jól és annyi időt lehessen eltölteni. Mikor itt lent, az olasz harctéren nyugalom van, akkor virradattól délig várja az ember a postát, mikor a várva várt, drága írás aztán megjön és nehéz sóhajtással az ember a választ is útnak eresztette, akkor megint hozzáfog a várakozáshoz és várja a másnapi postát. Ha meg a talján nyugtalankodik és neki-neki foháskodik néhány keserves támadásnak, akkor elkezdí az ember várni, mikor lesz vége annak, amit az ujságok úgy hívnak, hogy tüzéségi előkészítés és várja-várja, óráról-óra növekvő dühvel várja, hogy hadd jöjjön már rohamra az olasz. Sok szép magyar fiu folytatja az örök időkig a várakozást a jó Isten trónusa mellett, de akik győzik idelent a várakozást ideggel, vérrel, szerencsével, azok alig győzik türelemmel az utolsó percekben, amikor az ellenség végre csakugyan megindul.

Klein Adolf is úgy lett törzsőrmesterré, hogy egynémely ilyen roham esetén nem győzte türelemmel, míg az olaszok közeledését az árok biztos mélyéből jól lehetett látni, hanem felugrott a mellvéd tetejére és onnan biztatta szakaszát szóval, példával, egész alakját mutatva az előrerohanó ellenségnek és a feléje röpülő golyók fergetegében pokoli ká-

romlások közben addíg lövöldözött, amíg csak az utolsó mozgó talját látta maga előtt. Az ezredes úr ezért az eszeveszett hősiességért néhányszor hiába szidta le, végtére is belátta, hogy ha az Isten méltónak találta ezt az embert valami különös oltalomra, hát a leszidás még sem lesz neki elegendő jutalom, így lett azután Klein Adolfból néhány hét alatt törzsőrmester, akinek a mellén ott libeg már a nagy ezüstérem is és aki kiszámította valamelyik nyugalmas órájában, hogy ha az állam tőkésítené az ő két ezüstérmével járó havi járandóságot, akkor ő legnagyobbik leányának, akinek mostanában kellene vőlegényével megesküdni, gyönyörű hozományt adhatna belőle.

Miután már három nehéz, hosszú hónap alatt sok rohamot és sok-sok könnytől ázott levelet várt ki a törzsőrmester úr, változásképen a brigád egész legénysége elkezdett valami újat várni. Azt beszéltek, hogy rövidesen felváltják a brigádot, mert belátták oda-fent, hogy három hónap ebből a küzködésből épen elég volna. Ettől kezdve lelkendezve, óráról-óra várták, hogy pihenőre vigyék őket. De senki sem várta a pihenőt olyan sóhajtozó vágyódással, mint a törzsőrmester úr. Meg is fedte őt ezért a századparancsnok főhadnagy úr.

— Na, Klein, ha tudtam volna, hogy maga ennyire szeretne már hátul lenni valahol a biztos hinterlandon, — mondotta neki évődő feddésel a főhadnagy úr — akkor ott hagytam volna magát a telefonabteilungban és most is ott ülhetne a nyugodalmas fedezékben, ahol a madár se jár, nem még golyó.

Gyakran emlegette tréfásan a főhadnagy úr Klein előtt azt a pár napot, melyet ez a század telefonfülkéjében töltött. Mikor a harctérre került a gyámoltalan külsejű és őszbe csavarodó zsidó káplár, a főhadnagy úr megsajnálta őt és jót akart vele tenni, betette őt a telefon mellé, — de a kísérlet nem vágott be. A torzonborz bajúszu, szürke fejű, zsidósan beszélő népfölkelő furcsán festett a telefonkészülék mellett. Monfalconét következetesen Malfonkónénak mondotta és a jó Isten türelmével sem lehetett őt megtanítani arra, hogy mi a különbség e két szó között: körül és körül. Eleinte nevettek rajta a tiszturak, vicceket csináltak róla, de a sok megalázás miatt a szeméből kiesengő rémület és fájdalom a jobb érzésű tiszturakat kissé meghatotta, abba hagyták a gunyolódást. Mikor aztán elhagyta őket a türelem, — és ez bizony gyakran megesett — nem egyszer kapott durva szidást szegény öreg feje. Minden ilyen eset után egész kétségbe esett lelke kiült Klein Adolf szemébe, végtére is a tiszturak nem tudták tovább nézni és visszatették őt a rajvonalba. Itt sokkal jobban a helyén volt. A kinevezett zsidó káplárt az első néhány olasz támadás után emlegetni kezdték bátorsága miatt. Mikor pedig a drótakadályok előtt alig néhány lépésnyire levő megfigyelő őrhelyére, akit csak egy kövekből hevenyében összerótt alacsony fal véd az ellenséges gránátzáportól, nap-nap után önként jelentkezett és ott néhányszor vad tűz között állott órákon át és egymásután küldte hátra az éles szemmel meglátott mozdulatokról szóló pontos jelentéseket, — nagy becsülete lett mindenki előtt és senki sem csufolta ki érte, ha visszatérve a leadott jelentésben mindig csak Malfonkónénak mondotta is Monfalconét.

Szakaszparancsnok és törzsörmeister lett belőle és szakasza — ahogy mondani szokás — rajongott érte.

A főhadnagy úr tréfás feddésére szomorú mosollyal felelt Klein Adolf. „Bizony ránk férne már egy kis pihenő, főhadnagy úr, mi ránk is. Talán a pihenő alatt haza is lehetne lépni egy-két napra és elintézhetném a lányom esküvőjét is.“

Alattomban kutató pillantással nézett e szavak után a főhadnagy arcára és boldogan sóhajtott fel, mikor a főhadnagy biztató pillantással megveregette vállát és szó nélkül ott hagyta őt, mert tudta, hogy amely kérést a főhadnagy úr kereken el nem uasít, azt, ha csak egy módja van, teljesíti. És már is szőni kezdte a terveket, hogyan fogja lánya esküvője elől az utolsó akadályokat is sietősen elhárítani.

Tavaly nyáron még másképp képzelte lánya jövőjét is, meg egész családjá sorsát is. Az eleven kis üzlet szépen hozta a pénzt, teljes joggal remélte a szorgalmas Klein, hogy nemcsak felnevelheti négy gyermekét, hanem a legnagyobbiknak, a gyönyörű Katónak, uri parit is szerezhethet. Valami jó állású hivatalnokra, vagy fiatal tanárra gondolt, aki a szép lány mellé nem kíván túl sok hozományt, ha megismeri azokat a szépséges erényeket, melyekben az ő leánya oly gazdag. Csakhogy közbejött a háboru és lassanként szerte foszlott a sok szép remény. A családfő bevonult, a hitel megszorult, a vevők nem fizettek, az asszonyi gazdálkodást a mindenképen megnehezült helyzetű üzlet nem bírta soká, különösen mikor még mindezekhez az asszony is beteg lett és Kató a háztartás bajait is alig győzte, be kellett a boltot csukni, hogy el ne egye egészen a Kató hozományát, amely most már kenyérré kell a gyerekeknek és orvosságra a beteg anyának.

Mikor ezeket a híreket a táborig posta eljuttatta az olaszok ellen küzdő katonához, egyszerre nagyon kemény lett a feje alatt az a kő, melyet párnául használt a pihenés óráiban. A dübörgő, pokolhangú ágyuk ordítása nem

zavarta úgy meg a törzsőrmester úr álmát, mint azok a csendes, szétfolyt írású levelek, melyeket mégis nap-nap után olyan epekedve várt. A jó Isten különös gondoskodása volt, hogy épen ezekben az időkben a talján csordák nagyon találtak összegyülekezni épen azon a fronton és sok hosszú napon át sok veszekedett támadással rontottak neki a törzsőrmester úr szakasza által védett árkoknak és így a törzsőrmester úr nem sokat töprenghetett azon, hogy mi lesz a lánya hozományával, a beteg asszonnyal és a nyomorgó gyerekekkel.

Ezek a napok hozták a nagy ezüst érmet, mert mikor egyszer az olaszok egy szakasza valahogy behatolt árkaik egy részébe, a törzsőrmester a borzalmas tüzelés után megmaradt néhány emberével olyan irtózatot rohamot indított az árkaikban épen rendezkedő olaszok ellen, hogy a segítségül siető tartalékszázad egyetlen eleven olaszt sem talált már a visszafoglalt árok környékén, az árokban ellenben bokáig gázoltak az emberek olasz vérben. A törzsőrmester úrról azt mondják, hogy soha sem volt bátorsága olyan halált megvető, mint ezekben a napokban.

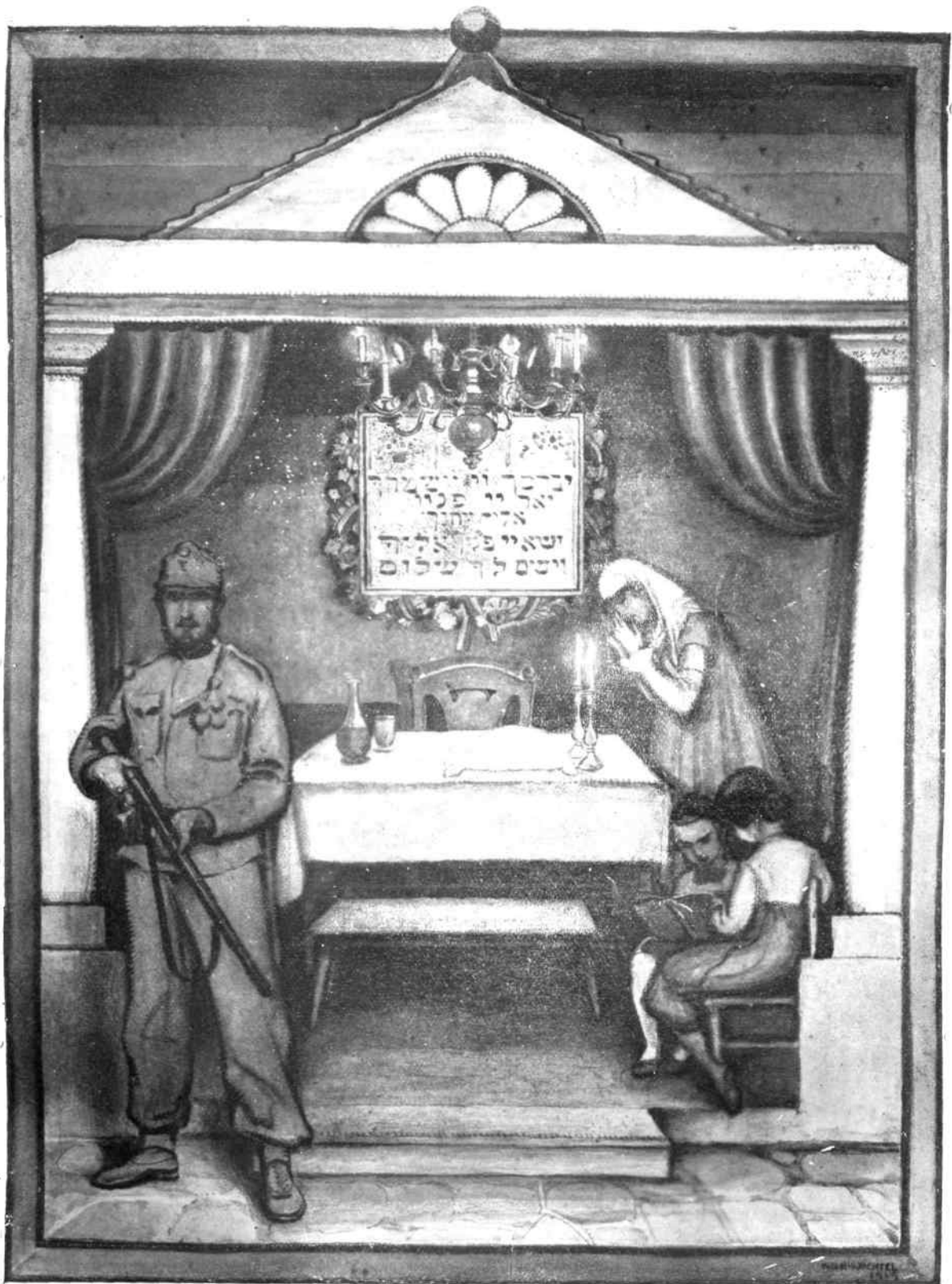
Mire a nyugalom kissé helyreállott és a posta megint hozhatta a sok rózsaszínű levelet, a törzsőrmester úr is kapott néhány írást, melyek azt hozták neki hírül, hogy a sánta Spiegel, aki egy-két év előtt Kleinék üzletében segédkedett, váratlanul meglátogatta a családot és minden cerimonia nélkül megkérte Kató kezét. „Van neki néhány ezer koronája — írta Kató maga — az üzletet rendbe lehetne vele hozni és tudom, hogy már segéd korában is melegebben érdeklődött irántam. Irja meg, édes apám, mit tegyek, engedelmeskedni fogok, bárhogy határoz is“.

Otthon talán azt mondotta volna Klein erre a kérdésre, hogy aludni kell rá egyet. De tessék itt aludni rá, mikor az altató dalt olasz huszonnyalcasok dudolják az ember feje felett. Azaz, hogy otthon nem is volna az éjszakai csend tanácsára szükség a megoldás-

hoz, mert hisz ha a háboru el nem kergette volna őt kedveseitől, dehogyan került volna szóba is ez a kérdés. Hiszen a csunya, kis falusi zsidó fiú fel sem merte volna emelni szemét az ő Katójához, akinek kis asztalkáján Thomas Mann, Anatole France regények, meg Ady versek hevernek. És ha mégis ábrándozni mert volna a kis sánta ember arról, hogy Kató valaha az övé lehessen, hát arról Klein rövidesen tett volna, hiszen ez a ragyás képű sánta legény olyan volna az ő gyönyörű Katója mellett, mint valami korhadt karó egy szépséges rózsabokor mellett.

Hanem most más világ jött ám el. Most kínos szeg ez a kérdés törzsőrmester úr Klein szegény fejében. Az olasz tüzér, aki nyugtalanító lövésekkel törekedett zavarni a Kleinszakasz éjszakáit, felesleges munkát végzett, a törzsőrmester úr ébren töltötte az éjszakát, mikor fáradt legényei mind aludtak is. Fájó szívvel, gyötrődő aggyal nézte végig az égboltozaton azt a véget érni nem akaró filmet, melyen zavaros képekben kavargtak előtte az ő otthon hagyott kedvesei. Egyszer szép úri szobában mosolygott előtte Katója habos csipkés pongyolában, nehéz angol karosszékben ülve, szemben vele a másik fotelben borotvált képű, elegáns zsakettes úr ült és szerelmes nézéssel simogatta a szép fiatal asszonyt. Majd feleségét látta betegágyban feküdni, ágya mellett Kató szorgoskodott álmatlanságtól vörös szemmel, halvány arccal, az ágy körül pedig a három kisebb gyerek sirdogált, éhesen, fázósan, a hideg őszi idején is nyári ruhában.

Azután könnyörgő paraszt asszonyt lát Kató előtt állni, aki sír, mert az ura elesett a harc-téren és most nem tudja az adósságokat fizetni és sok gyerekével együtt nyomorog. Ez a kép hirtelen egy másikba megy át, amelyen meg Kató könnyörög a végrehajtónak, hogy ne írja fel a butorokat, inkább ő átadja neki a hajszolt követelés fejében az ő takarékkönyvecskéjét. Most meg a sánta kereskedősegéd alakja tűnik fel a képen, amint nedves szemmel sóváran néz Katóra és izzadt, durva kezé-

Wachtel: NAGYIDÓK PÉNTEKESTÉJE

(A Mult és Jövőből)

vel átakarja ölelni Katót, aki rémült tekintettel türi a rút alak közeledését.

Nehéz napok után nehéz éjszakák sorvasztották Klein törzsőrmester lelki erejét, idegeit, amíg végre rászánta magát, hogy feláldozza a családért Katót. Hat olasz roham nem adott neki annyi gondot, mint az az egy levél, melyben elhatározását leányával közölte. De elmúlt ez is, sőt elmúlt még vagy két hét is, mikor meg jött otthonról a levél, hogy a család legszűkebb körében már az eljegyzés is megtörtént. Azt írta apjának Kató, hogy ő szívesen megy neki az életnek a Spiegel oldalán is, hiszen elég boldogság neki, ha családját a nélkülözéstől és apját a gondoktól megmentheti, meg aztán mi lesz neki megszokni egy jó lelki, derék ember külső rátságát, ha az ő drága apja mindazt a borzalmat megszokhatta, amelyek közé a háboru vetette. Csak arra kéri édesapját, ha lehet, eszközöljön ki akár csak egy-két napi szabadságot, hogy segítsen rendbe hozni a sok adós, meg hitelező dolgát, meg intézze el Spiegelgel azokat a kérdéseket, melyekhez ő nem is ért és nehezére esnék, ha azokról neki kellene tárgyalnia jegyesével.

Ezért járt a törzsőrmester annyit a főhadnagy úr nyakára és ezért volt olyan boldog, mikor a főhadnagy úr tudtára adta a századnak, hogy holnap meg lesz a felváltás és vidáman odaszólt a Klein szakasz elé: Na, öreg Klein, holnapután utazunk szép Magyarországra! Kiderült erre a hirre a felhős égbolt is és hosszú hónapok óta az első nyugodalmas est szállott le néhány száz magyar katonára. Nyugodalmas est, egészen olyan, mint otthon a kis városban. Nyájas holdvilág teszi szelidé még azokat a dombokat is, melyeken gyilkos ágyuk rejtőznek csalóka lombok alatt. Az itt-ott eldörrenő ágyuk hangja is olyanként hat, mint egy-egy erélyes kutyaugatás a nyugalmas falusias csendben.

Csak a törzsőrmester úr kezdett nyugtalanodni úgy éjfél tájban, hogy a kutyaugatás egy kis idő óta kezd nagyon szapora lenni és az a gyanuja támadt, hogy ez nem a szokásos nyugtalanító tüzelés és hogy egyik-másik

átkozott olasz gránát veszedelmesen közel robban a rajvonálhoz. A gyanu pillanatok alatt igazolódott. A megfigyelő őrszem olasz mozgolódást jelentett a völgy aljában. Egy-két perc alatt talpon volt az egész zászlóalj. A Klein szakasz is teljes készenlétben állott és minden lörésből fenyegető módon néztek előre a halvány holdvilágba a magyar pus-kák. Hátról mesebeli gyorsasággal megdördültek a mi ágyuink és tűz alá vették a kifejlődő olasz rajvonalat és azt a rést, melyet az olasz tűzéréség a mi akadályainkon napközben ütött és melyet még helyreállítani nem lehetett. Saját bajtársaik vérében gázolva, holttetemek sorain törtek előre az olaszok egészen akadályainkig, itt megtorpantak, összeomlott a sor a rájuk rajvonalunkból zúduló rémes puska-tűztől. De mint valami mesebeli csatornából, felhőszakadás módjára ömlöttek egymásután az olasz vonalak vértengeren és halotthalmokon át és egyszerre csak egy csoport olasz ott állott rajvonalunk előtt néhány lépésnyire.

Klein törzsőrmester szakasza épen a támadás középpontjában állott. A támadást megelőző rövid srappnell és gránátzapor sok emberünk vérével festette meg a lövészárkok falait, a sebesültek és haldoklók borzalmas hörgése, kínlódása vadakká izgatta embereinket. Örült vakmerőséggel ugráltak fel a falra, néhány közülük észvesztő türelmetlenségében átugrott a mellvéden, a közeledő olasz sorba bele vágta néhány kézigránátot és nem törődve azzal, hogy hátulról a mieink is lelőhetik őket, puskaagygyal rontottak neki a legközelebb hatolt pár olaszra.

A törzsőrmester ott állott a falon. Mikor az első pillanatok izgalmában felugrott a mellvédre, egy szemreztetésig úgy érezte, mintha két puha, fehér leánykéz kapaszkodnék karjába, két esengő, fekete szem tartaná őt vissza, de a következő percben egy sóhajtás rebent el ajkáról: Smá jiszroél és már fenn állott a mellvéden. A szeme elé táruló látvány, melynek borzalmasságát a félhomály még fokozta, pokoli dühre gerjesztette őt is és szörnyű káromlások közt lőtte egyik lövést a

másik után, míg egyszerre csak kiesett kezéből a puska, karjába golyó furódott. Tántorogva hanyatlott le a falról, feje keményen vágódott az árok kőfalához és csak a hordágyon eszmélt fel, mikor a sebesültvivők a hegy aljában kötözték karjait és fejét. De csak annyit mondott nehéz sóhajjal: Istenem, a fejem is. Aztán megint elájult.

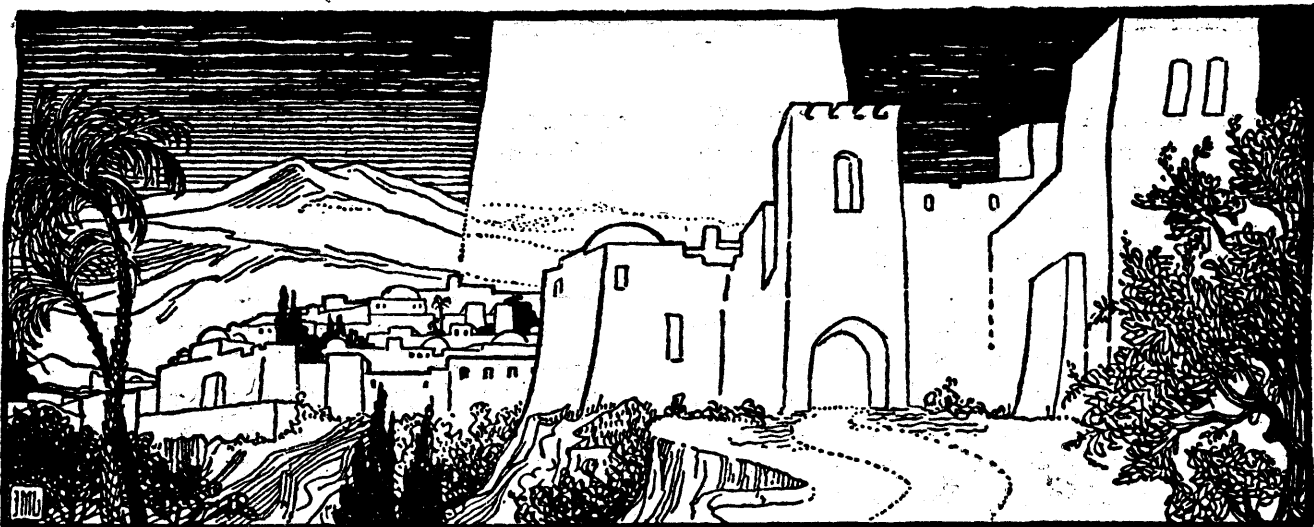
A segélyhelyen felnézett néhányszor tört sugaru szemmel. Irtózatos kínok közt emelgetni próbálta sebesült karját. Töredezett szavak hatoltak ki ajkán. „Bitangok . . . Katuskám . . . löni fiuk. . .“ Arcán megkövesedett a pokoli kín rettentő kifejezése. Szörnyűséges erőfeszítéssel égne emelte felkötött karját, ökölbe szorította kezét és már alig hallhatóan még egyet sóhajtott: . . . „Holnapután“ . . . aztán elcsendesedett örökre. Karja úgy meredezett meg égne emelve ökölbe szorult kézzel.

Egy a sok közül, akiknek a tragédiája mind egyforma. Mind túlnéz folyvást az előtte álló küzdelmeken, a rája törő ádáz ellenségén és küzködése minden pillanatában szemébe mosolyog onnan túlról néhány könnyes, drága

szem, melyek melege fájóra fűti szívét, de melyek örök forrását is buzogtatják az édes reménységnek, hogy eljön egyszer megint a béke és a boldogság is. — Sok-sok színes álom, meleg ábránd, sok-sok öklöt szorító fájdalom szívrontó sóhajtás nyugszik a völgybeli temetőben, ahol Klein törzsörmeister is álmodja az örök álmot békéről és boldogságról. A diadalmas ütközet után hosszú sorban feküdtek egymás mellett a nagy sor szélén a szürke testek. A minden gyásznál feketébb szürke mezőből egy fehér, ökölbeszorult kéz emelkedett görcsösen az ég felé. Ki tudná megmondani, azért szorult-e ökölbe, hogy csontos csapással lesujthasson a gaz ellenségre, vagy imára akarta-e az elröppenő lélek kinyújtani a kezét, melyet csak a szörnyűség fájdalom szorított ökölbe, avagy talán a sok átszenvedett rémség szenségtörővé tette a kínos élet utolsó pillanatát és örök szemrehányásként meredt az ég felé a fehér ököl?

Külön sirhalom zöld pázsitja fedi a hős magyar zsidó sríját, messze feketéllő héber betűk hirdetik az ő örök dicsőségét a fából faragott zsidó mintájú siremléken, melynek tövéből talán kihajt egyszer a zsidó megbecsülésének egy újabb virágszála.

Kilian rajza

Á HALHATATLANOK

IRTA: MOLNÁR ERNŐ

Hősök, hősök, makkabeusi vitézek, halottai a bérces Kárpátoknak, a kopár Lengyelhonnak s a hepe-hupás Szerbországnak, az áhított és majdani béke halálos megváltói, harcos esettjei a végeknek, ti, kik felett tovaszáguldott már a háboru szeges kerek s összetiporva elhagyott titeket, — ősz avarja lepte már el sirhantjaitokat, tél hava szállta már be fejfáitokat, tavasz hóvize lemosta s nyár hője kiszáritotta neveiteket, — de nem haltatok meg, de éltek, mosolyogtok, virultok: a szivekben.

Ó, e világzürzavar korai elmenekültjei, a halálos örökbéke nyugságra lelt lakói, hihetjük-e, hogy nem vagytok többé? Hihetjük-e, hogy a vérpiros, beszédes ajkak örökre felüve fekszenek, hogy a csillogó, mosolygó szemek megtörtén és megüvegesedetten húnynak meg a komor köz-sir mélyiben? Hihetjük-e, hogy az ápolt, féltett, óvott tagok összezuzódva hevernek, ismeretlenül és temetetlenül, örvénylő hegyszakadékok és tátongó sziklahasadékok tövein? Hihetjük-e, hogy a drága testek egy piszkos folyam zavaros

hullámain ringatóznak az örök Nirvána felé? Nem, nem, ti csupán bújócskát játszottok mivelünk, halottak. Látunk, látunk, ismert utcaszegleteken, megszokott útkeresztezéseknél előtűnni titeket, látjuk a beszédes, mosolygó szemeket, látjuk a nemes alakot, látjuk a kezek gesztusait. . . Vagy csupán a képzelet inceleg velünk?

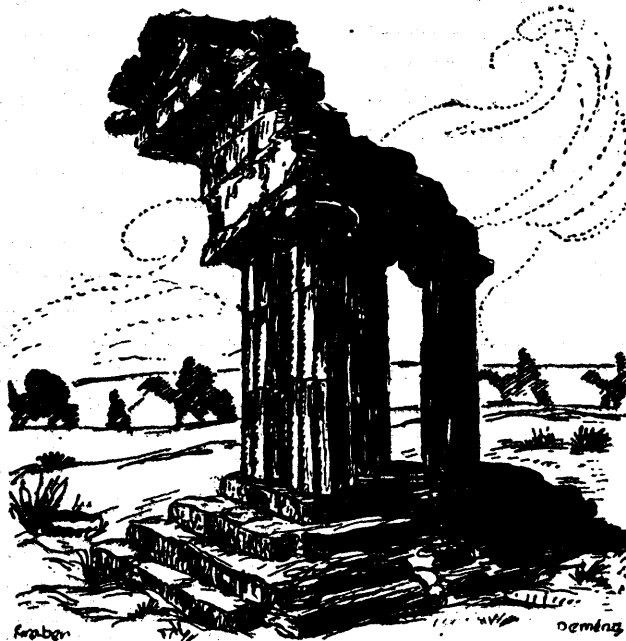
Gyertek elő, alvilág bánatos foglyai, nézzétek meg, minő sivárság telepedett meg a helyeken, melyeket elhagytatok. Mint borongós, felhős őszi napon, mikor az eltűnt nap-sugárral mintha az értelem, a céltudat is elszállott volna az utakon az emberek nyüzsgéséből s a kocsik futkosásából. . . Nézzétek, mily bizonytalanul csüng alá ruhátok a szekrényekben, nézzétek, mily sután fekszenek a polcokon könyveitek. Minden, minden, mi hozzátok tartozott: egy nemes edény széthulló cserépdarabjai.

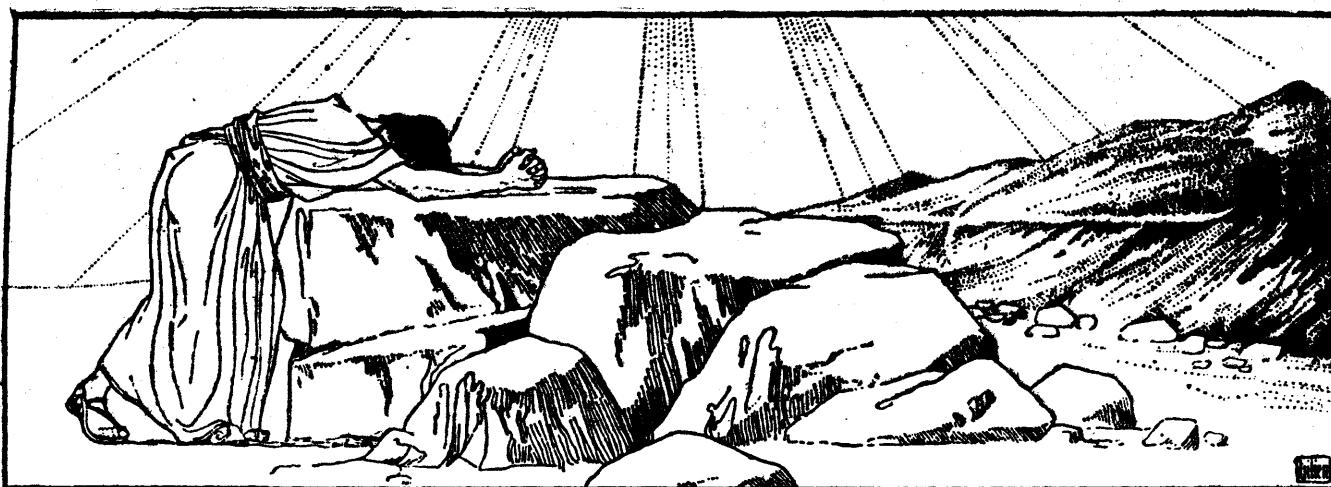
Nem jöttök vissza, halálok bujdosói? Nem akartok látni többé misztikus hajnali derengést, tavaszi délelőttök pazar szinompáját sem akarjátok izlelni, sem nyári alkonyok

aranyló bitorát? Nem akarjátok élvezni többé a kedvesnek meleg ajakát, sem érezni lány kezét, amint hajatok selymébe mélyed?

Nem, nem jönnek többé ők vissza. Ott pihennek valahol a galíciai tömegsirokban vagy sziklás szakadékok mélyén, vagy piszkos hullámok ringatják feltépett testüket távoli tengerek felé. De' minékünk ők nem haltak meg. Mi nem láttunk hideg tetemeiket, — mi meleg szemeket, izmos karokat és domborodó melleket láttunk. S még évtizedek multán is, hosszú, téli, pénteki, gyertyafényes estéken, mi-

kor a havas szelek megzörrentik az ablakokat, dobbanó szívvel tipeg majd az ajtóhoz egy-egy anyóka: nem a régi csatákban eltűnt fiu tért-e meg? Mi pedig, az évek lassu pergése közben, tavaszok nedves, aransugaras párázatában és ősök ködfátyolos estéin, tapodva az ismerős utakat, egyre lesni fogjuk, mikor tűnik elő drága alakjuk az utcaszegletek mögött, hogy odasiessünk, megrázzuk kezüket, megkérdezzük, mi volt velük, és folytassuk a közös életet, ott, ahol abbahagytuk.

FOHÁSZ AZ ÁROKBAN

Szerb harctér, 1915.

Irta: LORÁNT MIHÁLY

Hozzád szállok nagy Isten, az életem parányi, s a végtelen Tied . . .

*Az árokparton fekszem, vágyva kereslek Téged, s szemem ragyog Érted,
Ugy fáj a messze élet . . . Te vagy Isten a révem, mindent Tőled kérek . . .
Csak porszem vagyok, érzem, sóhaj a nagy szélvészben . . . egy röpke pillanat,
S úgy áhítlak mégis, remegve, és remélve áldlak, hogy áhitalak.*

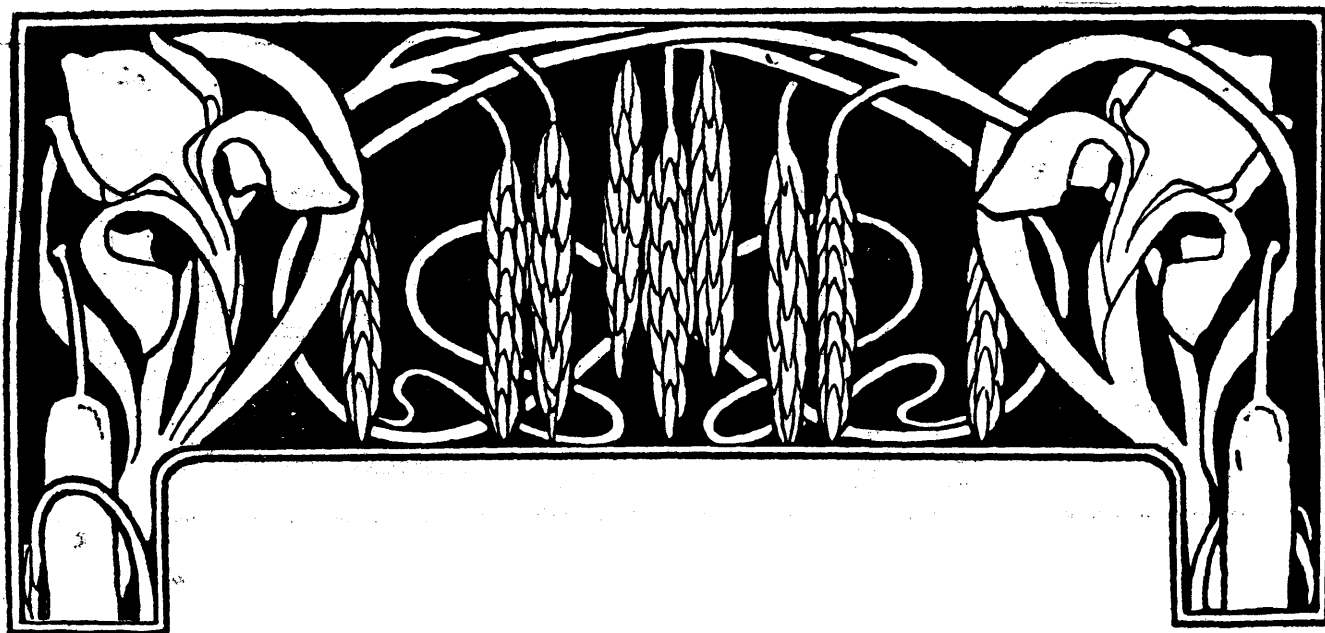
*Csak porszem vagyok, érzem, hogy fekszem itt a sárban, s szemem messze réved,
De szívemet úgy féltem, hol te vagy Isten — áldlak — s e kicsinyke élet . . .
Az élet, vágy, a rablánc . . . úgy átölel nyugózva . . . súlyát úgy szenvedem,
S úgy melengetem álmom: anyám karja még átfon . . . szobám úgy szeretem . . .*

*Ott túl is ember fekszik, s az életünk sugára egyformán ivel el . . .
Egy golyó tán az éltünk, de a halált nem féljük . . . itt vagy szívünkbe' bennl
. . . Mi száll a perccel? szólj hát. A vége jön már hozzánk? . . . Lelkem remeg és áld
És szemem eped Érted . . . kis életem Teérted, s hitem Tied. Szilárd!*

*Múltam küldi futárját, bús emlékeim árnyát . . . szívemre száll a vágy . . .
Mily nagy is a távolság és közel vagyok Hozzád . . . Mért fáj az árvaság?
Láncom csörög az estbe', vágyam csörgeti esdve . . . bánatmuzsika már,
A fájdalom megcsókol, s itt lenn a bús árokból fohászom Hozzád száll . . .*

*Kicsiny éltem, s a vágyak, eljöttek, kérnek, várnak . . . Hozzád esengenek . . .
Itt vagy nagy Isten, látlak, az ég Terólad zeng dalt . . . imák felcsengenek . . .
Az emlék és az élet . . . most szúr, karmol, tép, éget, s a foguk fájón váj,
Remegve kérlek, áldlak: anyámat, s a szobámat, hagyd nekem Adonáj!*

Hozzád szállok nagy Isten, az életem parányi, s a végtelen Tied . . .

FEUERWERGER LÁZÁR

IRTA: JÁVOR BÉLA

Egy kicsit tulságosan hüvös volt a hajnali levegő és Lázár összébb húzta kabátját a mellén. Sietnie kellett és a gondolatai, mint gyors lábú paripák, versenyt száguldottak vele, sőt el is hagyták magános útján. Két oldalt az országút fái megkövült mozdulatlanágban állottak, a holdvilágos úton szélesen elterülő fekete árnyukat, mintha anthracittal festette volna oda valaki. Lázár megdöbbenve vizsgálta ezt a nagy téntafestményt és utána mindjárt arra a sok menekülő vonatra gondolt, melyek egész héten egymásután félórás időközökben hagyták el a menekülő város állomását . . . A fájdalom vonatára gondolt, mely ezerféle emberi kínnal megrakodva, lomhán gurul most az Alföld felé, a sok reményvesztett menekülővel. Erről azután eszébe jutott a felesége is és a gyerekek is és a szívébe belevágott a fájdalom éles saskörme: szabad volt-e neki egyáltalán erre az útra vállalkoznia? Hiszen ő nem csak a saját magáé, hanem elsősorban a feleségéé és a gyerekeié és ha most egy muszka célbaveszi és szíven találja, hogy fognak azután élni az ő gyöngye kedvesei, akik között eddig ő volt az erős?

— Ó, Istenem, de jó volna elrepülni innen valahová, — csöndesebb tájakra — és elgondolta, ha a felesége most egy fehérszárnyu madár volna, vagy a fehérnél is halványabb színű szellemalak, hogy karján gyermekeivel, észrevétlenül átrepülhetne messzeségeket, ezer veszélyen keresztül is diadalmasan, tisztán, szépen, mosolyogva juthatna el egy olyan világrészbe, ahol nincsen szomorúság és nincsen bánat, ahol az eső csak permetezve hull és a kopogása, mikor a csöndes tavak vitzük-rét megüti, halk muzsika, mely a szívekbe gyönyörűséget lop és nótára fakasztja az ajkat . . . Istenem, hol van ilyen tájék a világnak, hol örökös a napsütés és örökös a dal, hol nem jut el az örvendezőkhöz anyák sírása, srappellek zugása, hol a harctér borzalmairól talán a jó Istennek sincs tudomása, . . . milyen szépen játszanának ott a gyerekek aranyországban, aranyhomokban . . .

— Te, te, Lázár — szólt rá önmagára szigoruan — van lelked ilyenekre gondolni most, mikor mindenki sír? Mért jár az neked, hogy boldog légy asszonyoddal, gyerekeddel, mikor boldogtalan az egész világ? Istenem — fejezte be az önleckéztetést egy

nagy sóhajjal — milyen elégedetlen is az ember, amíg él, milyen nagyokat akar mindig...

Hogyne gondoljon a családjára, — mert a rájukgondolás csak sírófájdalmat okozott neki — elvonultatta maga előtt mindazokat, akikkel tegnap érintkezett és kényszerítette magát, hogy azokra gondoljon, csakis azokra. Láta a tanácskozó urak fekete tömegét, amint majdnem egymásbabujva, hangosan kiabálva és gesztikulálva „tervezik“ a győzemes orosz seregek bevonulását Máramaros-szigetre . . . Egyiknek-másiknak könnyes a szeme, az arca némelynek lázban ég, némely halálosan sápadt; az a gondolat, hogy az egri asszonyok példájára nekik is jó volna fegyver nélkül elbánni a közeledő ellenséggel, talán mindegyiknek megfordult az eszében . . . És ennek dacára körülményesen meg kellett beszélniök a fogadtatást és intézkednie kellett, hogy a legnagyobb csönd és rend legyen és hogy minden polgár arcán ott legyen majd a legszívélyesebb mosoly . . . Azután, — mint a színházban, mikor az ügyelő jelzésére megkezdődik az előadás — valakinek vállalkoznia kellett arra, hogy a beözönlő oroszok főtisztjének bejelentse, hogy minden rendben van, nem lesz semmi baj, — ha már nem lehet máskép, — ám jöjjenek a csapatok, a városbeliek minden erejükkel azon lesznek, hogy a vendégek jól érezzék magukat, — ha már nem lehet máskép . . .

És akkor előállott ő, Lázár és azt mondta, hogy ő megviszi ezt az üzenetet; nem sokból áll az! Beleegyeztek a tanácskozó urak, persze, bár Lázár észrevette, hogy az egyik úr arcára gúnyos mosoly ült ki, egy másik úr élesen végigmérte a tekintetével, a harmadik szánakozva nézett rá, de a legtöbben mégis úgy érezték, hogy ez bizony nagyon kockázatos vállalkozás, hogy Lázár könnyen ott maradhat az oroszlanbarlangban s hogy bizony kár volna a jó és becsületes Lázárért mégis. Egyik-másik arra gondolt, hogy Lázár csak gyávaságból vállalkozik hősök szerepére, talán sejti, hogy az oroszok lövetni fogják a várost, hadd legyen ő minél hamarabb oda-

künt . . . Vagy talán azt akarja, hogy tettét megörökítse a történelem, . . . pedig az is bizonyos, hogy annyi része sem lesz a város megmentésében, mint a kukorékoló kakásnak a nap feljövetelében! . . .

Az az úr, aki irigyen és féltékenyen gondolt a Lázár útjának sikerére, az indulás előtt odalépett hozzá és leereszkedő vállveregetéssel beszélni kezdett igen különös és „mivelt“ hangon, amiből ő ugyan nem sokat értett és aminek talán nem is volt sok értelme. Anélkül, hogy akarta volna, eszébe jutott az az orosz szokás, melyről olyan sokat hallott, hogy mielőtt az orosz elitétet a szibériai ólombányákba viszik, a feje fölött áldást mond a pap és a cár végtelen kegyelméről hazug meséket prédikál . . . Eszébe kellett hogy jusson ez, mert a vállveregető, kedélyes úr rejtélyes mosollyal kísérte fantasztikus és nem helyénvaló szavait:

— Na, csak nem kell félnie, barátom . . . Mert a Vesuvio kitörését nem fogja látni, se rézbőrű indiánok lármás fölvonulását, mindenféle gyilkoló szerszámokkal, se Brazília őserdejét csavarodó kigyókkal és más borzalmakkal, tudja . . . A muszkák is csak emberek, sőt! Hát ne féljen, csak induljon bátran!

Lázár nem is félt, elindult bátran, csak nagyon szeretne volna, ha az a szivélyes hangú úr nem adja neki útravalóul az ostobaságait...

Amíg ezeket végiggondolta, kiért a városból, az egyik kis falut is a háta mögött hagyta már s még mindig alig hajnalodott. Az alacsony, összetöpörödött házacsok törött ablakai pótlólag papírral beragasztva néztek el a messzeségbe s mert belül nem volt semmi élet, most nem szűrődött ki rajtuk az olcsó petróleumlámpa halovány, megnyugtató fénye. Csönd volt köröskörül, olyan csönd, amely már nagyon hasonlít az örökös némasághoz, csak a Lázár felzaklatott képzelete kutatótt minden kóbor kis neszecke után. . . Mikor az apró patakok mellett elhaladt, úgy képzelte, mintha a patakmenti füzek hajlékony ágai belenyulnának a csacsogó vízecke fodraiba és valami mélységesen szomorú, kísérő nótát

zokognának az ő bizonytalan útjára. Valamelyik kapu alatt egy otffelejtett lompos farku nagy kutya szivetdermesztő morgással rágta a vasláncát és ez az állati hang épugy belemarkolt a Lázár szánakozó szívébe, mint egy másik hang, egyszer régen, mikor egy nyomoruságos munkáslakás mellett haladt el s bentről nehéz köhögés szakadt ki az elhagyott téli utcára és ő sirva fakadt rája. . .

— Ha gyáva leszel, Lázár — mondta félhangosan, előrenyujtva a nyakát és összeszorult mellkasát kifeszítette, — ha gyáva leszel, meg fogod érdemelni, hogy ne segítsen meg az a nagy, örök, jóságos Isten! Ne légy gyáva, mikor arról van szó, hogy megmentheted a városodat! És majd mesélheted az unokáidnak, hogy te is segítettél megmenteni ezt a kedves, öreg, becsületes várost. . . Hej, szegény, szegény városunk. . .

A szemét befátyolozták az elérzékenyülés könnyei és ezeken keresztül olyannak látta a tűnő, egészen elhalványuló hajnali csillagokat, mintha titokzatos istenírás ismeretlen betűi rajzolódtak volna az égboltozatra az ő számára. Minden olyan szép, nemes és tiszta volt előtte ezen az ébredő, őszi hajnalon, ő maga is teljesen átalakulva lélekben, olyan tisztának, jónak, nemesnek képzelte magát, mintha utban volna a menyország szívérványos kapuja felé. . . Nem is vette észre, hogy a földön jár, s hogy öntudatlanul is nagyokat ugrik, hogy kifényesített cipőit megvédje a makacs, ragadós sár ölelésétől. Azt sem vette észre, hogy katonák állnak előtte, nem látott semmit, mintha egy óriási bérc-tömeg roppant árnyéka takarná el előle az egész mindenséget.

— Állj! Hová? — rivalt rá oroszul egy hang.

Kozákok állottak előtte, teljesen felfegykezve és az egyik csöppet sem bizalmatgerjesztő arckifejezéssel, előrántotta a puskáját.

Lázár nem ijedt meg tőlük, éppen csak hogy olyan kellemetlen érzés fogta el, mint mikor az embernek álmában kihullik minden foga.

Szeliden elmosolyodott, de kicsit remegő volt a hangja, mikor felelt:

— Szigetről jövök, a vezérkar számára hozok fontos üzenetet. Vezessetek oda.

A kozákcsapat hangos röhögésre fakadt.

— És te azt hiszed, hogy eljuthatsz oda élve? — kérdezte az egyik. Vagy ha odáig jutnál is, a tábornok lelövet, mint egy veszett ebet!

— Főbelőnek, vagy felakasztanak kémkedésért — tódította egy másik.

— Hetman — szólt Lázár, a legelől álló legmagasabb termetű kozákhöz intézve szavait; te magad sem hiszed, hogy a tábornok így bána el velem, minden kikérdezés nélkül. Te azt nem tudhatod, hogy a tábornokra nézve milyen fontos mindaz, amit csak én mondhatok el neki, s hogy milyen szörnyű veszteség származna abból, ha én nem adhatnám át neki az üzenetet.

Lázár hibátlan orosz nyelven beszélt és olyan meggyőző és sokat sejtető hangon, hogy az ostoba kozák bámulva és igen tiszteletteljes pillantással nézett végig rajta. Avval pedig, hogy „hetman“-nak szólította a községes legényt, teljesen lefegyverezte.

(„Hetman“ igen megtisztelő megszólítás),

— Hát ki vagy te tulajdonképpen?

— Azt majd megmondom a tábornoknak, akihez utasítva vagyok — felelte most már nagyon büszkén Lázár. A kozák még jobban elcsodálkozott. Megszokta, hogy az ilyen nyomorult civil ember fogvacogva halálsápadtan könyörögjön előtte, hogy ne gázoljon az mégse rajta keresztül a lovával. . . Ha ez ilyen bátor, és ilyen előkelő hangon beszél, akkor bizonyosan *valaki* és akkor ő játszik a fejével, ha ennek a civilnek valami baja esik!

— Nem vagy te kém? — kérdezte most már nagyon bizonytalan gyanakodással.

— Az majd kiderül ott, ahol mindennek ki kell derülnie és ahol olyan szívesen fogadnak majd engem, hogy te odáig leszel a bámulattól! Tudod is te, hogy ki vagyok én! No de nem is szükséges tudnod. . .

A kozák szemé alázatosan, tiszteletteljes pillantással nézett végig a Lázár alakján és Lázár túlboldogan az elért eredménytől, de attól is, hogy a szíve immár teljesen megnyugodott, hogy nem gyáva és gyöngé többé, hanem erős, bátor és büszke, amilyennek lennie kell mostani helyzetéhez illően — most ő is szeretett volna végignézni magán, ugyanolyan tiszteletteljes pillantással.

— Hát tudod mit, barátom, — mondta a kozák, jólesett neki, hogy te-tu pajtás lehet egy ilyen nagy úrral — én visszafordulok veled és odakísérlek a vezérkarhoz. Az előörs pedig nélkülem megy tovább.

És mentek a nagy falusi csöndben egymás mellett Lázár és a kozák. Persze a háborúról beszélgettek és Lázár csak úgy félvállról megjegyezte, hogy a háboru már nagyon egyhanguvá unalmasodott és hogy okos dolog volna már ma, vagy legkésőbb holnap befejezni . . . Nincsen ennek semmi értelme így, ahogy most van. Ostobaság az egész . . .

Az elvadult katonának nagyon imponált ez a csendes, okoskodó beszéd. Ő ilyesmire nem gondolt soha.

— Elég, elég volt már ebből a mulatságból — folytatta Lázár — mehet már mindenki a maga útjára. A kegyelmes úr és a katonái haza Oroszországba, a mi fiaink pedig Szigetre és Pestre, már aki hová való, oda megy.

— Mi is éppen Pestre igyekszünk. Ugy is van, hogy pár nap múlva ott leszünk — mondta a kozák bizalmasan.

— Csak azt nem engedi meg a magyarok Istene! — fohászzkodott magában Lázár és mert félt, hogy hangosan is megismétli, öklével nagyot ütött a saját szájára . . .

— Ej, valami nagyon gonosz dolgot gondoltál magadban, hogy ilyen szigoruan bünteted magad!

— Dehogy, csak arra gondoltam, ha én volnék a vezér, ha király volnék, akkor én már nem mennék semmerre. Otthon ülnék a városomban és minden hónapban összehínnám a világ minden királyát beszélgetésre . . . Hogy mire nekik eszükbe jutna a háboruskodás, én

már elvegyem a kedvüket tőle a békés beszédemmel. Azt mondanám, hogy hagyjunk mindenkit élni, ne legyünk ellenség, ne gyűlöljük egymást, mert minden ember egy szomorú anyának gyermeke, mért okozunk az anyáknak annyi bánatot?

— Az bizony igaz! — hagyta rá a doni kozák galambszeliden . . .

— No látod! És ugyebár te magad is megkötnéd velem a világbékét itt a máramaros-megyei Lonkán . . . Te nem kérdeznéd meg a te fölséges uradat, én nem az én fölséges királyomat, kezet fognánk, innánk egy kis vutkit, a többi katonáknak is juttatnánk valamit az áldomásból, aztán én elkísérnélek Körösmezőig, aztán vége volna! Hm?

— Jó kis meglepetés volna a királyoknak, mikor meghallanák, hogy vége . . . Csakhogy nem lehet az, tudom én azt, hogy nem lehet az így. . . No de most már bemegyek, ozt megkérdem, ha beszélhetsz-e a kegyelmes úrral!

. . . És éppen úgy volt, ahogy Lázár remélte, bizony vártak ott őreá nagyon! A szíve táncolt örömeiben, mikor meghallotta, hogy várnak reá . . . Úgy érezte magát, mint a vak kol-dus, aki egész életén át csupa könyörtelenül becsukott ajtóra zörgetett és egyszerre, minden átmenet nélkül egyre-másra könnyen engedő kilincseket talál . . .

Elégedetten, boldog bizakodással lépett a szobába, az ajtóból egyenesen odaállott, ahol a tábornok ült. Köszönni akart, szólani, de a tábornok szeme, mint a saskeselyüé, gyilkos nézéssel meredt reá, azután a körülálló katonákra és mikor ismét összekulcsolt kezeire nézett, — melyek átlátszón, kristályfehéren pihentek egy kiterített térképen, — mikor a saját kezére nézett, akkor, mint egy titkos jeladásra négy kozák négy szuronyt szegezett a Lázár mellének . . .

Lázár meglepetésében nyitva felejtette a száját és a sapkáját egy ijedt, félszeg mozdulattal lekaparta a fejéről és alázatosan ledobta a földre . . . A szívébe belemarkolt egy végzetes sejtelem: nem szabadul élve innen, aki

egyszer ide betette a lábát! A melle olyan kínosan összeszorult, mintha északamerikai városok toronymagas házai közé került volna. Észrevette, hogy egy hatalmas termetű, szőke tiszt elővette a pisztolyát és egyenesen az ő szegény koponyájának irányította. Sírni is, meg nevetni is tudott volna rajta, egyszerre, hogy ő, aki csupa jóindulat, szeretet és hála, az egész világ iránt, nemsokára őt sebből fog vérezni, ha valami olyat mond, vagy tesz, ami a tábornoknak nem lesz inyére . . .

Ezért csak állt, egy helyben és magában imádkozott, hogy a jó Isten okos szót ajándékozzon az ő egyszerű agyának. . . A szeme előtt lángvörös kockák és lila karikák táncoltak, és ilyen lila karikák ráaplikálódtak a tábornok arcára is, aki így még ijesztőbb külsőt nyert a Lázár szemében.

A tábornok megmozdult és valami jelt adott ismét, mire a körülállók mind utánozták oly egymásután és olyan gyorsan, mint ahogy a vágató hintó után felporzik az országot!

— Na, — gondolta Lázár, — most már végem. De mit fog mondani a nagyságos úr, hogy nem mentem vissza? Az az áldott, ezüsthaju nagyságos úr nem ezt érdemli tőlem!

Mert ő csak a nagyságos úrra gondolt akkor is. És a vállalt kötelességére és a nyugtalanító polgártársakra, akik remegve várják az orosz vezérkar válaszát. — Nagy Isten!

— Ki vagy!? — rivalt rá a tábornok.

Lázár összeresztette, (pedig a jó Isten éppen ebben a pillanatban eregette agyába az okos szókat.)

És ott, a halál legdurvább közelségében, sápadtan, de emelt fővel, — mint hajdan a halálba induló gladiátorok Claudius császár előtt — legmagasabb hangján adta meg a büszke választ az egyszerű Lázár:

— Máramarossziget város másodpolgármestere vagyok, kegyelmes uram!

(Nos, így még nem játszottak, mióta drámák, színészek és nézőközönség van a világon!)

De a kegyelmes úr arca nem árulta el, hogy hisz-e az elhangzott szavak igazságában, a hangja se lett szívélyesebb, mikor folytatta:

— Mit akarsz?

— A főpolgármester és a város lakóinak üdvözlő üzenetét hoztam el a kegyelmes úr és vezérkara számára! — Most már bátran versenyt csillogott a szeme a feléje meredező szuronyok és a pisztoly csövével.

A tábornok egyik térdén átvette a másikat, hátradőlt a székén és ismét ordított:

— Mondd el!

— Máramarossziget városa megadással viseli el sorsát és Istenbe vetett hittel, bizalommal fogadja kapujánál a győzelmes orosz hadsereget.

A tábornok szigorú arckifejezése megenyhült egy pillanatra, de gyanúja megmaradt.

— És egyelőre téged kémkedni küldtek ide, mi? Majd meglátjuk, hogyan fogadják a győzedelmes orosz hadsereget a városodbeliek, de te egyelőre nálunk maradsz és a szereped ezzel befejeződött. A várossal majd elbánok én. . .

— Kegyelmes uram! — kiáltotta Lázár elszántan, most már olyan elszánt volt, mint az atya halálát megboszuló fiu — kegyelmes uram, engem megölhet, de a városomat, az én drága öreg városomat . . . — itt megcsuklott a hangja, mert a könnyek fojtogatták a torkát, — a városomat ne bántsa kegyelmes uram! Hisz a városban egyetlen fegyveres férfi sincs, egyetlen katona sincs, kegyelmes uram, miért hadakozna ott, ahol nincs ellenesség? Ez nem volna vitézség és ez nem is szokás. . .

— Nagyobb vitézség, — felelte a tábornok szaporán és észre sem vette, hogy már „diskurál“, vitatkozik, — mint amit ti míveltek: gyáván könyörögtök egy olyan város épségben tartásáért, melynek utai aláaknázva, háztetői ágyukkal ellátva vannak és falai telve katonasággal! Biztos értesülésem van! No, de majd megérezitek ti a mi haderőnk vasmarkának szorítását, ha kelepccével akartok hadakozni!

— Hamis értesülések ezek, kegyelmes uram! Az én városom nem kelepce és mi becsületes emberek vagyunk, — felelte Lázár most már olyan nyugalommal, mint a félnomád életet élő pásztor, aki a legszeszélyesebb fürgetegben is sziklaszilárdan áll és őrzi a nyáját és nem hagyja el. . . — Esküszöm, kegyelmes uram; esküszöm a hazámra, a királyomra, a feleségemre, a gyermekeimre és mindenkire és mindenre, aki csak szent és drága nekem ezen a világon!

A tábornok türelmetlenül csapott az asztalra.

— Ne érzelegjünk és ne teketóriázzunk. Azt hiszi ez az ember, hogy pusztá szavára elindítom az embereimet a biztos halálba. Hogy aláaknázott utakon végigvezetem őket, mert ő így óhajtja! Ez az ember veszedelmes kém, vagy veszedemes örült! Lövetni fogom a várost! — kiáltotta. Utána hirtelen és halotti csend lett, mintha egy ősi kriptá szomorú falai között hangzottak volna el a rettenetes szavak.

— Lövetni fogom a várost — ismételte egy perc múlva röviden, de sokkal felháborodottabban, és az ablakhoz lépve kibámult az utcára.

— Lövetni a várost! — kiáltotta Lázár kétségbeesve, rekedten. A tekintete, mint egy rémült segélykiáltás furódott a pisztolytartó tiszt szemébe. — Istenem, én megígértem azoknak, akik hisznek nekem, hogy én meg fogom győzni az érkező ellenséget békés szándékunkról és nekik biztos, megnyugtató választ viszek. Kegyelmes uram, kegyelmes uram, én, én csak azt akarom mondani: inkább ölessen meg engemet! . . .

A kegyelmes úr visszafordult az ablaktól és éles sasteckintetével belenézett a Lázár sápadt arcába, őszinte szemébe. Nagyon kalandosnak és mesészerűnek tetszett előtte a fellépése.

— Van még valami mondanivalód? — kérdezte egészen megváltozott hangon. — *Hallgatlak.*

— Van, van, — felelte mohón — hogy a város végén várják már excellenci! Papság és polgárság várják, fehér zászló van a kezükben és a szívükben csupa jóindulat.

A tábornok elgondolkozva huzgálta hosszú bajuszát. A szeme nézése megenyhült kissé, arcvonásai kisimultak, mintha belefáradt volna a céltalan vitatkozásba.

— És igaz ez, te ember? — kérdezte.

— Igaz. Minden szavam igaz, kegyelmes uram.

— Hát nincs a városban katonaság?

— Egyetlen fegyveres férfi sincs.

— És a városon kívül?

— A városon kívül sincs, kegyelmes uram.

— Hát aztán miben bizakodtok? Mégis?

— Istenben és ellenségeink emberségében, kegyelmes uram! . . .

A tábornok ismét hosszasan vizsgálta a Lázár arcát. Végre csendesen megszólalt. Mintha a fiához beszélne, akit dorgálni és szeretni is lehet egyszerre, olyan volt a hangja.

— Akkor hát menj utadra, ember. Elmondhatod, hogy mit műveltél. Hogy derék ember vagy, ezt én mondom neked. Nos, mondd meg társaidnak, hogy nem lesz bántódásuk, ha minden igaz, amit általad üzentek, várjanak be nyugodtan, hogy mindjárt megyünk. Mire vársz még? — kérdezte csodálkozva, mikor látta, hogy Lázár nem mozdul helyéről.

— Nos, menj már és mondd el mindenkinek, hogy nagyon bátor és nagyon okos ember vagy. . .

. . . A nagyon bátor és nagyon okos ember pedig mikor visszatért azokhoz, akik már nagyon vártak ő rá, levetette a kalapot lehajtott fejről, lesütötte a szemét és szégyenkezve mondta a polgármesternek:

— Hogy ezt el kellett érnem! . . . Már jönnek is a meghívásomra! De a várost nem fogják bántani, ezt megígérte a tábornok. . . Ennyit megígért. De azt nem ígérte, hogy nem

Rést vert rajtok, hogy ontsanak a földre
Jégzáport, mennykövet!

Dörögve szólalt meg az Úr a mennyben,
Jég, mennykő volt szava, úgy szólt a Dicső
S úgy szórta tűznyilait mind rémesebben
Haragja, a mindent megremegtető.
És láthatóvá nyílt a vizek ágya
És a föld mélye tátongón kitárva,
Szájadnak, Uram, egy feddő szavától
Orrod szelének egy fuvallatától! . . .

S lenyúlt a magasból értem az Úr keze,
A nagy vizekből úgy ragadott ki engem.
Vad ellenségeimet úgy verte le
S gyűlölőimet, kiknek dühe ellen
Gyöngébb erőm hiába küzdenel

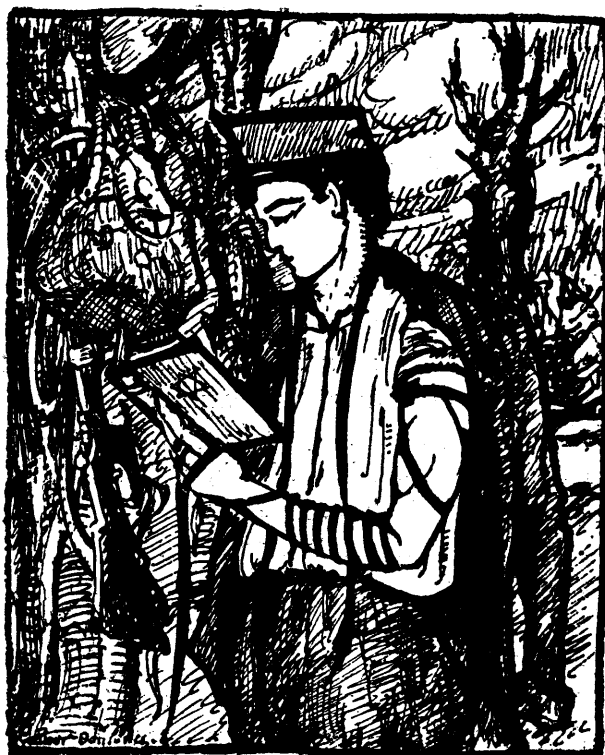
Letepertek ők balsorsos napokon;
De az Úr fölemelt, az Úr volt támaszom.
S vitt messze szabadság tájaira engem,
Mert jó az Úr és kedvét lelte bennem!

Óh megbecsül Ó igazságom szerint
S kezemnek tisztasága szerint becsül meg,
Mert híven járom az Ó ösvényeit;
Istentelenül, óh Isten, nem kerüllek.
Atjárt hatalmad ítélete mind,
Úgy élek a Te parancsaid szerint,
Tökéletesség vágya vezet engem,
Büntől magát úgy tartóztatja lelkem.
Igaz vagyok s azért teszesz Te jót velem
S mert Néked kezem tisztasága kedves.
Jó vagy Te a jókhoz, Istenem,
S tökéletes a tökéletesekhez!
S tisztához tiszta s visszás a visszához
S megtartod, aki nyomoruságos,
A kevély szeműt megalázza szemed
S te gyujtod meg az én szövétnekemet
S bevilágítod éjeimet ragyogón
S ha Te velem vagy, én Mindenhatóm,
Bátran mehetek száz táboron át
S átléphetem az ellenség kőfalát!

Tökéletes csak a Te utad egyedüll! . . .
Az Úr beszédei mily ragyogóak!

Mily pajzsa Ő a benne bizóknak!
Hol van más Isten az Úron kívül?
S az Ő segítése nélkül mi sikerül?
Az Úr övezett fel az Ő erejével
Ő tette egyenes úttá útamat
S hogy könnyű lábam a szarvasával ér fel, . . .
Uram, magasba jutottam Altalad!
Te tanítottad harcra e kezet
S karomat, hogy vasból vert ijjat feszítsen
S tartottad az üdv pajzsát fejem felett
S a te jobbod vitt diadalra, nagy Isten!

Ki szolgálodat megalázva is nagygyá teszed,
Én lépteim útját szabaddá nyitottad
És az én lábam már el nem botolhat
S rajt' üthettem száz ellenségemen
S meg nem tértem, míg le nem vertem őket!
Föl nem kelhetnek többé ellenem,
Tetemek közt lábam útja temető lett . . .
Mert Te öveztél engem föl e hadra
S alám vetetted támadóimat . . .
Kezed fejüket kezembe adta
S nincs gondom már sok gyűlölöm miatt.

IMÁDKOZÓ KATONA

Gráber Margit rajza

*Kiáltottak, de nem volt ott segély . . .
Hívták az Urat, rájuk nem hallgatott . . .
Szétdúltam őket, mint a port a szél
S mint út sarát, tiportam rajtuk ott!*

*Uram, segítettél pártos népek ellen
S tettél pogányok fejévé is engem
S népek, kiket nem is ösmertem én,
Járúlnak im hódolva eléml
Lesik szavamat, hogy szót fogadjanak . . .
Óh, az idegenek fiainak
Én ellenem nagy volt a tévedése; —
Most elepedvén a nagy remegésbe
Az idegeneknek fiai
Hajlékukból úgy jönnek bízva ki;*

*Óh, él az Úr, én oltalmam, az áldott!
Magasztaltassék üdvöm Istene!
Az Úr, ki értem boszút állott
S emelt engem népeknek fölibel
Száz ellenségtől ki úgy mentsz meg engem,
És fölmagasztalsz üldözőimen,
Armány s erőszak zaklatása ellen
Óh védelmezz meg mindig, Istenem!
Dicsérlek, akár pogányoknak sorában,
A Te nevedről zengek éneket!
Ki hű királyodat annyiszor oly csodásan
Ugy oltalmaztad vészek közepett
S fölkenedet úgy vezérled im örömben
S ivadékát is megáldod mindörökre,
Aldassék Uram, a Te szent neved!*

Lillen rajza

A HÁBORU MINT AZ ERKÖLCSI ÉLET PRÓBÁJA

IRTA: DR. EISLER MÁTYÁS

Kolozsvár, 1915. október.

Őszi szél fújja az arcot, hervadtan hull fájáról a levél, a napsugár elbágyadt, a márdádal elhallgatott s nemsokára fehér hólepel fog mint szemfedél ráborulni a kihült földre. Az elmulás képe szomoru levertség hangulatát idézheti föl lelkünkben, de komoly gonddal nem aggaszt bennünket, mert tudjuk, hogy ismét eljő közénk az ifju tavasz s akkor a régi ragyogással süt majd le az égboltról a nap, ismét üde és zamatos lesz a mezőföld bársonya, ismét balzsamosan lágy a levegő ölése. Minden a természetben megújul és megifjul, a vén földanya hervadt kebele mindig újra telivé duzzad az ifju napsugár tüzes szerelmétől és aszottnak vélt méhéből ismét millió csirázó élet fog világra vajudni. Oh, kegyetlen természet, amely épen az embert alkottad, úgy, hogy csak egyszer lehet fiatal és életszülő erővel, hogy a vénülő szívnek egy uj tavasz is már csak virágot hozhat, de gyümölcsöt többé nem! Oh kegyetlenebb ember, aki saját gyönyörű ifjuságodat százezerszámra vonszolod és hajszolod a csataterék vágóhidjára, ahol elvérzik, mielőtt vigaszul és kárpótlásul maga helyett uj élet csiráit vetette volna el a földön! . . .

„Nincsen nagyobb ellensége az embernek, mint — az ember. Ezt az igazságot megbor-

zasztó közvetlenséggel szemlélteti a népek jelenlegi vérpazarló viaskodása. Hiszen a háboru épen a legértékesebb emberanyagban tesz helyrehozhatatlan kárt, abban, amely önmaga megújításáról és megsokszorosításáról képes volna minden egyéb veszteségünket is pótolni. A magyar nemzet jövőjének is sarkalatos kérdése, hogy miképen fogja pótolhatni azt a töméntelen veszteséget, melyet a háboru pusztításaitól szenved épen azokban a fiatal férfiakban, akik hivatva lettek volna arra, hogy a közeli jövő legmunkásabb dologtevői és a következő nemzedék apái legyenek?

Nem őszi hangulat muló árnyaként suhan el fölöttünk e kérdés, hanem szívünkbe markol és egész raját a komoly aggodalmaknak idézi föl bennünk, amelynek megannyi kisugárzásai annak a nagy problémának, hogy a magyar nemzet erkölcsi élete miképen fogja megállani a háboru rettentő próbatételét. Ebben sarkallik egész jövőnk, mert az erkölcsi erő éltető forrása a vérerőnek, amely állami létünk függetlenségét táplálja és a szellemi erőnek, amely magyarságunk kutfeje. Hogy tehát a szenvedett vérveszteség ellenére is ez a nemzet megtarthassa és kiépíthesse önállóságát, s hogy valóban magyar legyen

Tomasson
24 2.15

Struck : ÓRSÉG A PILICÁN

(Litografia)

és az is maradjon, attól függ, hogy a háboru szenvedései és tanulságai mennyire fogják felfokozni és elmélyíteni erkölcsi erejét.

A magyar régtől fogva s főleg a reformáció óta bibliás nép volt, sűrűn forgatta a bibliát. Innen a gyakori bibliás vonatkozások a régi magyar irodalomban, a biblia erős befolyása a magyar gondolkodásra és a magyar nyelvre. Különösen a költők művei vannak telítve bibliai szellemmel, bibliai képzetekkel, sorokkal és fordulatokkal. A költészet, midőn a magyar nemzet sorsát akarta megénekelni jóban-rosszban, egyenesen Izrael népét választotta tárgyául s „magyar Izrael“ néven aposztrofálta. A tudósok s nyomukban a köztudat pedig századokon át egymás testvérének vallotta a magyar és zsidó népet, a magyar és héber nyelvet.

A magyar erkölcs is a bibliából veszi eredetét. Az erkölcsiség örök törvénye szólal meg a biblia e szavaiban: „Szentek legyetek, mert szent vagyok én, az Ur, a ti Istenetek“. Természetesen a szentség fogalmának valódi tartalma nem merül ki abban, amit a közhasználatban jelent a szó, t. i. a vallás dogmatikus törvényeinek és intézményes parancsolatainak pontos megtartásában. Ennél sokkal több foglaltatik benne: az érzület tisztasága és gondolkodás emelkedettsége s mindkettőnek érvényesítése életünkben és cselekedeteinkben, az, amit a mi nyelvünkön így fejezünk ki egyszerűen: erkölcsiség. Ez világosan következik a szentség követelésének megokolásából: „Szentek legyetek, mert szent vagyok én, az Ur, a ti Istenetek“. Isten szentségét ugyebár nem foghatjuk föl merőben csak a törvényhozó bölcsességének és a világkormányzó igazságosságának, hanem a Teremtő meleg jóságának és az Apa gyöngéd szeretetének is, amellyel magához öleli és óvja-védi minden alkotását. Ehhez a felséges példaképhez fölkívánkozva — mert hiszen egészen soha el nem érhetjük — kell az embernek is önmagán való szüntelen munkával saját egyéniségét tökéletesítenie, hogy ne csak önmaga lelki kielégülését keresse jámbor cselekvésben, hanem ne-

mes érzülettel telítve mások boldogítására is törekedjék. Ez az igazi emberi szentség, a valódi erkölcsiség.

Ennek az erkölcsiségnek védelme alá helyezte a „magyarok Istene“ is az ő kedves magyar nemzetének fönmaradását. Nem természetfölötti csodaképen, hanem természetes folyamat eredményéül. Ha most a magyar nemzet oly irtózatosan sok drága véreerőt veszít, a túlélőknek dupla erőfeszítéssel kell dolgozniok, hogy elvégezzék azok feladatát is, akiknek vére elhullott, ereje elaszott a szörnyű harcokban. De mások helyett is dolgozni és áldozni, csak erős hitben gyökerező erkölcsös életfölfogással lehet. Aki önző szívvvel mindig csak magára és magával gondol, mindig csak oly mértékben lesz hajlandó dolgozni és áldozni, amennyivel saját érdekeit véli kielégíthetőeknek, mert nem ismer erkölcsi felelősséget és sivár lelkét érintetlenül hagyja embertársainak és a köznek érdeke.

Világos, hogy a háboru folytán előállott helyzetünkben az erkölcsiség követelése azonos a hazafiság parancsával. Ezentul nem lesz jó hazafi az, aki kötelességét teljesíti, hanem csak az, aki kötelességén fölül áldoz és dolgozik. És nem az lesz a magyar, aki leghangsabb szóval szidja az idegent, hanem az, aki nemzeti elfogultságtól és előítéletektől leginkább mentesen tudja érvényesíteni magyarságát. Rossz hazafi lesz az, akiben nincsen bizalom a magyar nemzet jövődjéhez; jó hazafi az, aki e jövődjő talpkövének, a magyar erkölcsnek megszilárdításához a legtöbb munkával járul hozzá. Az erkölcs uralma alá kell helyezni a magyar nemzeti lélek minden nyilvánulását a magán- és közéletben; a becsület és tisztesség váljon a magyar lélek nemzeti jellemvonásává.

Az erkölcsi érzékenység hiánya hozta reánk az egyikének nevezett csapást. A szülők tehernek érzik a gyermeket, amely zavarja őket kényelmükben; gondnak, amely idő előtt von barázdát homlokukra. Azt akarják tehát, hogy a boldogság mámorának csak virága legyen, de gyümölcse ne legyen. Így válik az ősi ma-

gyar házban mind ritkábbá amaz angyali zeneszó, a gyermeki gügyögés édes hangja. Ezzel a csak magát tekintő önzéssel a jövőben szakítani kell; hiszen valamennyire pótolni kell azt a sok drága fiatal hajtást, melyet idő előtt tört le a magyar nemzet életfájáról a háboru viharszele. Ez is a hazafias erkölcs követelése.

A hazafiság erkölce magától értetődőleg nem lehet más, mint az egyetemes emberi erkölcsiség egyénivé vált vonása a nemzetben. És mégis hangsúlyozni kell a hazafiságnak ezt az előkelő leszármazását, mert van olyan fattyuhajtása is a nemzeti érzésnek, amely érthető nagyravágyásból szintén ilyen nemesi eredetet tulajdonít magának, a legkisebb valódi igény nélkül. Ez a korcs érzés szabadította a világra a háboru rémeit, az az álhazafiság, amely rossz szemmel nézi más nemzetek boldogulását, amelynek fáj, hogy más országokra is rásüt a nap melege. Hogy törvénytelen származását, alacsony indulatokból vett eredetét titkolhassa, ez a torz érzés hangzatos névvel a hazafiság szent önzésének nevezi magát. De mi már megértettük, hogy szent az, ami erkölcsös és erkölcsös nem lehet az, ami önző. Egyébként: gyümölcseről ismerünk rá a palántára. Hiszen kétségtelenül ez a szent hazafi önzés az, amely erre a borzalmakkal teli háborura vezetett, amely egymásra uszította a népeket, hogy egymás vérével-velejét ontsák, egymás viruló vetéseit letapossák, egymásra halált és pusztulást szórjanak szárazon és vízen, fellegek magasából és tengerek mélyéből. Van-e még balzsam Gileádban, gyógyító ir, amely behegessze azt a sebet, melyet a népek összetartozásának érzete, az egyetemes emberi erkölcsnek ez az összefoglaló nagy gondolata szenvedett ebben a háboruban?

Ebben a lehetőségben bízni és annak megvalósítását a maga erejével is előmozdítani, szintén feladata a jövődő magyar hazafi erkölcsnek.

Mint az egyének, úgy a nemzetek fejlődésének is nem lehet más erkölcsi vezérsillaga, mint az emberiség eszméje. Ezt szolgálni van

hivatva minden egyes nemzet a maga sajátos nemzeti életével. De nemcsak hivatva, hanem képesítve is van rá és ezt a képességet kell becsülnünk és szeretnünk minden más népben, sőt minden emberben. A nemzetek egymásra utaltságát a történelem nem kevésbé bizonyítja, mint a jelen háboru okozta helyzet, amelyben a nemzetközi érintkezés lehetlenségét vagy nehézségét olyannyira sanyal minden nép. A magyar történelem még különös éberséggel világítja meg azt a tényt, hogy nemzeti egyéniségünk ártalma nélkül éltünk szellemi és egyéb csereviszonyban a külfölddel mindaddig, míg tudatosan ápoltuk és szentül tartottuk nemzeti hagyományainkat és sajátosságainkat. Ez a föltétel áll természetesen a jövőre nézve is.

És így remélhetjük, hogy a jelenlegi világfelforgató háboruból nemcsak a magyar nemzet erkölcsi ereje fog teljes épségében kikerülni, hanem, hogy az erkölcsiség ős elve, az Isten képmására teremtett emberek mindegyikének egymáshoz tartozása is diadalmasan fogja megállani a próbát. Reméljük, hogy a háboru után újra és még erősebben, sőt szétéphetetlenül erősödnek majd az összekötő szálak az emberek és népek között. Reméljük, hogy a jövőben vérvirágok helyett az élet virágai fognak fakadni a nemzetek lételének termő talajából, hogy katonai szolgálat helyett emberi szolgálatot fog tanulni az ifjuság és megvalósul a bibliai próféták gyönyörű álma arról az időről, amikor az Isten igaz megismerésén és az emberek valódi kölcsönös szeretetén alapuló örök béke országa épül föl az egész földön.

Sóhajtva gondol a nemzet sok drága fiára, aki a háboru folyamán érte vért el; és sóhajtása fohásszá magosul, midőn jövőjére gondolva, így kiált föl: „Ne vess el színed elől és szent lelkedet ne vedd el tőlem!” Ez a szentség lelke az erkölcsi erő, amely fenn fogja tartani a nemzetet. Mert csak az egyén nem születhetik újra, de a nemzetnek mindig új tavasza virul.

Lilla rajza

VERSEK A TÁVOLBA

Irta: MOLNÁR JENŐ

ÖCSÉMHEZ — SZIBÉRIÁBA.

Kedves Öcsém, ez a levél
Betűt nem kíván, mert szívemben él.
Messzi mezőkre sóhaj űzi,
Mint lány kötést sebedre tüzi.
Szárnyaló postám nincs rakva mással,
Hozzád siet egy iramodással.
Lovacskám nincs, de toporzékol,
Kocsisom: a láz, néha a téboly.
Vágtat a táltos száz veszedelmen,
Ostora: egyre apadtabb türelmem,
Abakja felhő, patája szellő.

A te irásod sem hozza posta,
De mit kívántál, mind idehozta:
Megtörött fényét ifjú szemednek,
Szorongatását hideg kezednek,
Virrasztott éjek gyűrt, husza álmát,
Hánykódó lélek mély oceánját.
Ha mosolyogtam, szomorú voltál,
Mikor könnyeztem, megvigasztaltál.
Remény korsóját istenek töltik,
Fogytán ha van, te töltöd színültig.
Rettegés árnya éjszaka surran,
Sejtések pergő levele zurran: —
Eljöttél mindig már kora este,
Hogy ne riadjak kísértetesre.
Levelet tőled se hoz a posta,
De még az álmod is idehozta.

Kedves öcsém, ez a levél
A hómézők fölött zenél.
Ezüstpíhek ha hullanak:
Hű sóhajok, testvérszavak,
S ha lecsitul a kósza szél,
Figyelj: kislányod gögicsél.
Két izenet így elsuhan,
Egymást érintik boldogan,
Két könnyes néma izenet:
Egymásra hulló hószemek,
Két sóhajposta, két levél,
Mely szívben él s szívet cserél.

AZ ÚR BÉKÉJE.

Tavaszi nászod friss buja leplét
Öltsed magadra orgonafám,
Csak még egyszer kergethessem a lepkét
Cikkázó napfény hév aranyán,
Gondtalan, könnyű fejjel a gyepre
Csak egyszer tudjak még leheverni,
Gondok hamuját forró szívemről
Hulló viráglevelekkel leseperni,
Csillogó tiszta szemedbe, édes,
Csak még egyszer tudjak belenevetni.

Nyissatok ki minden fehér házban,
Tárjatok ki minden ablakot,
Nem látjátok: odaki nász van,
Nincs csak boldog élő, nincs már halott.
Táriátok ki szívetek napkapuját is,
Kuporogjon küszöbre a bánat,
Legyen kiverő kutya a szomorúság,
Mosoly fürössze a barázdánkat,
Mellünk kalitjából rab madár kiszálljon,
Vidítsa szívünket az isteni, ócska
Szerelmi bujócška.

Gyertek lányok körbefogódzva
Szökellni, dalolni, szeretni legényt.
Szagos a fű már, pirul a rózsa,
Holt dicsőkre új élet veti a fényt.
Ez a tavasz a vér újulása,
virágok lányokkal csókolódnak,
Csak még egyszer szeress bennünket, isten,
Csak még egyszer legyen a tilos szabad,
Csak még egyszer itasd fel könnyeinket,
Csak még egyszer bocsásd meg bűneinket,
Szeress Uram minket.

CSÁMPÁS IZSÁK OBSITJA

IRTA KACZÉR ILLÉS

1.

— Szerencséd van Izsák, — mondták bajtársai a lövészárkokban — megkaptad az obsitot. Reggelre hazamehetsz.

— Kicsi szerencse — szólt csendesen Izsák. — Két hét. Négy-öt nap, míg hazajutok, négy-öt nap vissza: alig leszek odahaza négy napnál tovább.

— Elég az, — vélte Mosolygó Gerzson gyalogos kissé irigyen. — Ritka szabadság a frontról.

— Hosszú szabadság — mondta ki ítéletét káplár úr Kovács. — Mire visszajössz, vége lehet a háborúnak.

— Csámpás Izsák érti a módját. Nem hiába boltos Nyírhubán.

A bozontos Izsáknak szemrehányó lett a hangja:

— Mosolygó, te kétszer sebesültél meg én egyszer sem tíz hónap óta. Voltál Nyíregyházán, feküdtél Debrecenben. Mindennap nálad volt az asszony meg a gyerek. Káplár úr Kovács is megjárta Prágát, Bécsset, meg a pesti kórházakat. Bogdándi is csak most jött vissza. A hosszú Svarc tegnap kapott lövést a lábába. Én amióta bevonultam, nem láttam a családomat. Beteg a kis fiam.

— Mi baja a gyerekének Zizman úr?

Izsák érzékenyült, hogy a polgári nevén szólítja a tizedes. S hozzá urazza is.

— Nagybeteg, — mondta közlékenyen. — Az asszony írja, járvány van Hubában. Minden második házon piros cédula. Félek, a kislány is elkapja a bajt.

Mosolygónak is elkomolyodott az arca.

— Baj, baj. Baj, ha járvány van. Ha Hubában van, Gelsén is van. Te Izsák, nézz be hozzám, ha odahaza leszel.

— Szívesen testvér. Noha nálatok aligha van járvány. Azt írja a feleségem, Hubán, Baktatón, meg Madán. Másutt nem piroscedulásak a házak.

— Azért csak nézz be hozzám.

— Szívesen, testvér.

Esteledett s a vézna kis zsidó népfölkelő csendben készülődött. Csak éjjeltájban váltják fel, de addig megtakarítja a fegyvert, rendbehozza a ruháját. Még a bozontos szakállát is végigboronálja párszor az ujjaival. Ne találjon a parancsnok úr semmi kifogást, ha reggel jelentkezik. A lövészárkok szűk volt és nyirkos, de Izsák öreg fedezéklakó, érti a módját, hogyan lehet jobbra-balra forgolódnia, előre lépni vagy hátra, hogy azért még a sapkáján a rózsa se légyen célpontja a leselkedő ellenségnek.

— Holnap hétfő, — számítgatta magában — péntekre odahaza leszek. A jó Isten vigyáz

Wachtel: AZ OROSZ CÁR KATONAI ÉS ZSIDÓI

Wachtel: MENERCLÖK.

addig a gyérekre. Jó doktor a Gönczi doktor: talán már meg is gyógyította a kis Jakabot. És volt rá gondja, hogy Eszterke el ne kapja a betegséget. Ha ugyan otthon van a Gönczi járásorvos ur. De hátha bevonult. Kell most az orvos.

Sokáig kínozta így magát, de végül megint csak az Istenre gondolt és megnyugodott. A jó isten megóalmazza a benne bizókat. Tíz hónapja, hogy harcban van s még csak sebet se szenvedett. Pedig körülötte ugyancsak pusztított a golyó. Teremtöm, de sokat elnyelt már a közös sír nyíri barátai és ismerősei közül.

Kicsit meg is vidámodott, ahogy hazagondolt. „Züszman úr hős“ — fogják mondani a parasztasszonyok, meg az öreg magyarok. Nem, „Csámpás Izsák“ — fogják mondani. A feleségét is Csámpásné asszonynak szólítgatják, akik a boltba mennek ezért-azért. „Csámpásné asszony, elhoztam a tyukot. . . Csámpásné asszony, itt van a hat tojás, adjon egy fél liter petróleumot“. Az apját se hitta Ziszmánynak senki. Csak a postás, meg a jegyző. Meg Dózsa, az öreg fuvaros, aki a városból hozta a portékát. A nagyapja is Csámpás volt. Az öreg Csámpás Jóska. Az igazán kifordult ballábbal lépegetett, amikor Hubára jött boltot nyitni. De lám az unokája katona, védi a hazát. Csámpás Izsák hős. . .

— Majd benézek hozzád, Mosolygó testvér, — mondotta kicsit mámorosan. — Megmondom, jól vagy. Kutyabajod.

Behunyta szemét s úgy gondolkodott tovább.

— Péntekre Hubában leszek. Elmegyek a templomba. Csak az öreg zsidók vannak ott. Svarc bácsinak szólok, hogy megsebesült a fia. Könnyen, a lábán. Mit mondjak az öreg Bergernek. Szegény. Nem, nem fogom megmondani neki. . .

2.

Ejféltre rohamot rendelt a generális.

— Az egész hadosztály támad — szólott a rövid parancs s a lövészárkok halkán készülődtek.

Mosolygó gyalogos átszólt Izsákhöz:

— No Izsák, vigyázz az üzenetre. El ne hagyd a rohanásban.

A hubai boltosnak bizakodó volt a kedve.

— Egy roham már nem a világ. Legalább megszolgalom az obsitot.

S amikor megmozdultak az árkok és megindult az emberföreg, Izsák az első sorral rohant az oroszok állása felé.

— Péntekre otthon kell lennem, — ködlött benne a mámoros gondolat, amikor a tömegindulat magával ragadta. Futott, ahogy csak bírta. Úgy vélte, ha jobban fut, hamarabb odahaza lesz. Talán már csütörtökön.

Míg meg nem botlott valamiben. Furcsa volt, de nem a lábával botlott meg, hanem a fejével. Felül göröngyösebb az ut, mint alul: felül, a levegőben állt a nehéz rög, ami felbuktatta.

Fel akart emelkedni: nem tudott. Valakinek segíteni kellene. Csak jönne egy bajtárs és nyújtaná a kezét. Fölállna és tovább futna. Péntekre otthon kell lennie. Obsitot kapott.

Zaj, homály: nem jön senki. A bajtársak mind elviharzottak előle. Hé, a trén! Az se jön. Tüzérség! Nem jön. Valaki nyargal a mezőn. Vörös lovon: a lova bevilágítja az éjszakát. Szakálla lobog a szélben. Tincse is van a füle mögött. A tábori rabbi. . . Nem, nem a rabbi. Több annál. Kezében rövid fekete pálca.

A tábornok.

— Tábornok, — nyöszörgött Izsák, — jer. Segíts fölállni. Sietnem kell. A társaim elhagytak a szaladásban. Péntekre otthon kell lennem.

A tábornok feléje tartott. Leszállt a lóról.

— Fiam, — mondotta furcsa, de jóságos hangon, — te már indulhatsz. Tíz hónapig harcoltál becsülettel, most mehatsz föl az isteni szférákba. Ott találkozol testvéreiddel, akik szintén teljesítették kötelességüket.

— Mit mondasz, tábornok, — kérdezte Izsák? — A szférákat emlegeted. Én haza akarok menni. Otthon vár a feleségem, a kis lányom, meg a beteg kis fiam.

— Nem, — mondotta keményen a tábornok, — nem mégy haza, hanem a szférák el-sejébe, a szférába, melynek neve: Ósalap. Ott él mindehki és minden, aki valaha született és születni fog. Ott élnek a folyók, amelyek be-szaladják a földet, a felhők, melyek a föld felett nyargalnak. Ott élnek a nyájas szelecs-kék és a haragos viharok.

— Ne küldj oda, tábornok. Én haza akarok menni.

A tábornok elgondolkodott.

— Ha akarod, elküldelek a második szfé-rába. A Forma szférájába foglak küldeni. Ott nyújtóznak a harcon a pálmák és bólogatnak a színes violák. Granátalmák gurulnak a földön s a virágos ösvényeken nyulánk termetű asszonyok sétálgatnak.

— Oda se megyek. Haza akarok menni.

— Ha akarod, mehetsz a harmadik szférá-ba, a Szilárdság szférájába. Ott égnek a boly-gók s a csóvás csillagok, ott lángol a nap és ott keményszik a hold ezüstje. Ott van a marok, amely magába szorítja a földet.

— Sehova, sehova. Haza akarok menni.

— Mehetsz a negyedik szférába, ahol a szépség lakik, az ötödikbe, az Igazság ottho-nába, a hatodikba, melyet beragyog a Sze-retet.

— Haza akarok menni.

— Akarsz a hetedik szférába? A hetedik szférában lakozik az Értelem. A nagy vilá-gosság, amely hétszerte erősebben tündököl, mint a nap. A szemek ott kinyílnak és lát-nak, a fülek megnyílnak és hallanak. Látni fogsz és hallani. Tudni fogsz mindent. Meg fogod tudni: miért folyik a vér. Miért patak-zik a földön a vér. Mindent meg fogsz tudni. Meg fogod tudni a miértet . . .

— Haza akarok menni.

— Am menj a tizedikbe, a szférák szférájá-ba, ahol Ő maga trónol, a Szent, a Magossá-gos. Menj a tizedik szférába, ahol kérubok és szeráfok között ködben és füstben lakozik maga az Uristen. Ott vele énekelhetsz az éne-kes angyalokkal, vele táncolhatsz a táncolók-kal, szagolhatod a Ő fenséges szagait, hall-

hatod az Ő halhatatlan hangját. Hallhatod, amit Ő kinyilatkoztat. Megtudhatod azt is: mikor lesz vége. . .

— Haza akarok menni. Obsitot kaptam.

Szigoruan mondta a tábornok:

— Nem szabad. Nem mehetsz haza.

Csámpás Izsák megborzongott.

— Tábornok, — szólott hirtelen. — Rab-binak néztelek, de most látom, hogy tábor-nok se vagy. A szemed fehérje úgy villog, mint a kőso, amelyet én Nyírhubán árulok. Mintha emberi könyekből kristályosodott vol-na egyé a szemed. Az ujjaid olyanok, mint a ravasz a Mannlicheren. A gallérod! Nem tölgyfalevél van a gallérodon, hanem két ka-sza. Hiszen te maga vagy a Halál.

A tábornok bólított és Csámpás Izsák ré-mültében elmondta a verset, mellyel gyerek-kora óta, ha aludni tért, elhesselte magától az éji rémeket.

— Jobbomnál Mikáel, balkezemnél Gabriel, előttem Uriel, hátam mögött Rafael és fejem fölött a magosságos Isten.

— Hiába! — kiáltotta keményen a tábor-nok. Felkapott a nyeregbe s a vereslő paripa elszáguldott vele.

3.

A négy arkangyal, kinek nevét utoljára em-lítette a haldokló, felszólalt a magas Trónus előtt.

— Haza akart menni, — mondotta Mikael — s a Halál megölte. Haza kellett volna en-gedni Izsákot.

— Beteg a kis fia, — mondotta Gábriel — s ő látni akarta a kis Jakabot.

— Már nem beteg, — mondotta Rafael, a gyógyító angyal, — de épp ezért kellett volna hazabocsátani. Hadd lássa és térjen vissza nyugodtan a harcba.

— Obsitot kapott — vélekedett Uriel — s legalább addig várt volna a Halál, míg az obsit lejár. Az égiek nem lehetnek könyör-telenebbek a földieknél.

Megszólalt a magas Trónus.

— A halált nem citálhatom magam elé: neki most sok dolga van a földön. Izsák haza akart menni, de most már nem mehet: uton van a szférák felé. Am ha nem mehet haza, hozzátok el a házát s a házabelijeit, hogy itt várakozzanak reá, míg megérkezik.

Az angyalok tapsoltak.

— Bölcs, bölcs, bölcs az örök Bölcsesség.

S amikor Csámpás Izsák megérkezett, már ott várt reá a nyírhubai ház, a kis nádfedelű fehérre meszelt, amelyiken ajtó volt az utca felé s az ajtó fölött cégér ezen szavakkal:

ZÜSZMAN IZSÁK

fűszer és vegyesáru kereskedése

A HÁROM OROSZLÁNYHOZ

Liszt
Soó
Cukor
Fűszer
És
Árnakása

Gyarmat
Áru
És
Amerikai
Petroleum

Izsák, aki ünnepi öltözékben jött, úgy ment be a házba, mintha csak a templomból érkezne. A nyírhubai kis zsinagógából.

Odabenn is péntek este volt.

Az asztalon égtek a gyertyák: hat szál gyertya s milyen mennyei világosság! A héberbetűkkel körülhímezett kalácstakaró alatt úgy heverték az illatos kalácsok, mint a Templom idején az áldozati kosok, melyek türelmesen várták, hogy az Úr dicsőítésére megszegjék a nyakukat. A kalács előtt bor és serleg. Jobbkéz felől az asszony: olvassa a jámbor bibliai hisótriákat. Balkézt a kisfiu meg a kisleány. Csupa fény, tisztaság, kegyesség és áhítat.

Izsák nótába kezd. A péntekesti éneket dalolja. Tapsol is hozzá.

„Békével jőjjetek, béke fejedelmei, ti égi angyalok, jőjjetek kik szolgáljátok a királyok királyának királyát, jőjjetek isteni cselédek, békével jőjjetek“.

A kis fiu veleénekel és veletapsol. És veleénekel ezernyi ezer férfihang. Veletapsol ezernyi tenyér. Eljöttek a meghívottak, a béke fejedelmei, az égi cselédek és láttatlan velevigadnak Izsákkal.

Izsák bevégzi a dalt. Másikba kezd. A „Serény asszony dicséretét“ énekeli. A három ezer esztendő éneket, amely ott fogant, ahol az Énekek Éneke: Gileád daltelt völgyeiben.

„Serény asszonyt kicsoda találhat? Az ő értéke felülhaladja az igazgyöngyöket“.

A szférák veleénekelik a régi, balzsamos éneket. Az ablakban a muskátlik nehéz szagokat árasztanak. Nini: nem is muskátlik virítanak a cserepekben, hanem bódító liliomok. Az ablakok kinyílnak, az eperfa künn az udvaron pálmává változott. A két jegenye a kapufélfánál szagos ciprussá magasodott. Az almafák a kertben granátalmafák, a körtefáról olajbogyók csüngenek alá, az akácfák utszéli vadfigék.

Izsák bámul s a halántékát szorongatja.

Aldást mond a borra. Megkóstolja. Erős. Ezeréves fűszereket érez. A bor gileádi bor. Nyujtja az asszonynak. Figyeli. Az asszony szelíden issza. Odaadja a gyerekeknek: mint a mézet, szürcsölik az erős keleti bort.

Behunyja szemét egy pillanatra és szól.

— Asszony, amikor az oroszok betörték Zemlénbe, elástunk egy hordó hegyaljai. Hol van most az a bor?

— Ez nem jó? — kérdi jámboran az asszony. — Hiszen ez jobb.

— Én azt akarom. Azt és nem ezt. Annak akarom ízlelni az ízét, szagolni a szagait. Hiszen tudod, hogy nem voltam idehaza.

— Tudom.

— Tudod?! . . .

Izsák hosszan elgondolkozott. Szagolja a kalácsokat: különös, nehéz illatuak. Ismét gondolkodik. Szent isten, hol vagyok?

— Asszony, — szólott hirtelen, — Jakab már nem beteg?

— Nem.

— Kicsit még sápadt.

— Még sápadt.

Izsák felállott.

— Feleségem — mondotta — a boltba akarok menni. Hídd be János bácsit, hogy hozza utánam a gyertyát.

— Ma péntek este van.

— Be akarok menni.

— Holnap este.

— Most.

— Holnap — ellenkezett az asszony.

— Most — mondotta Izsák. — Különös illatok jönnek az udvarról. A bolt szagait akarom érezni. A petróleumot, meg a kulimászt, a heringet, meg a sajtot. A táblaolajnak is jó szaga van, a tintának is, amit a barna korsóban tartunk. A szappannak is, meg a citromnak, a kávénak, meg a rizskásának. Az egész boltnak jó szaga van s én rég nem szagoltam. Látni akarom az ostor nyeleket az ajtófélfán, a spárgagomolyagokat, meg a szálamirudakat. A lisztet a zsákokban: a jó alföldi lisztet. Milyen lisztből sütötted a kálácsokat?

Az asszony hallgat.

Izsák megy a kis fiuhoz. Megcsókolja a homlokát. Milyen forró a gyerek homloka. Még beteg! . . . Megcsókolja a leányt. Eszterkének is tüzes az arca. S a maga szája milyen hideg!

— Mind a két gyerek beteg! — rémüldözött Izsák. — Nézd, mindkettő arca oly halovány.

— Nem halovány: mosolygó.

Izsák a fejéhez kap:

— Mosolygó! . . . Mosolygó Gerzson. Üzenél velem.

Még egy szót dadog.

— Tábornok . . .

S mintha önmagát intené le, keményen szól:

— Nem mehetsz haza. . . Hiába!

Azután felkiált:

— Miért jöttetek ide? Miért hoztak ide titeket? Én meghaltam. De nektek élnetek kell. Vigyétek, vigyétek őket! A kis fiu még csak most tanulja a betűket: még élnie kell. A leány még kicsike, mennyasszonynak kell lennie. Az asszony még fiatal. Miért hozták őket ide. Én meghaltam a hazáért. A haza fizetni fog. Nekik fizessen. Menjenek és éljenek.

Körülnézett. Az asszony, a gyerekek nem álltak előtte. Eltűntek. A háza is elködlött.

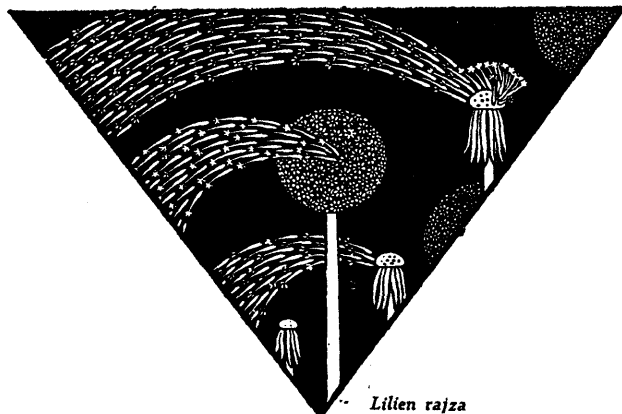
Ott állott a zengő szférákban boldogan és szomorúan. Forró könnyecseppek gördülek ki a szemén. Izsák hozzátörölte a kezét.

Nem érzett semmit: keze feje száraz maradt és hideg.

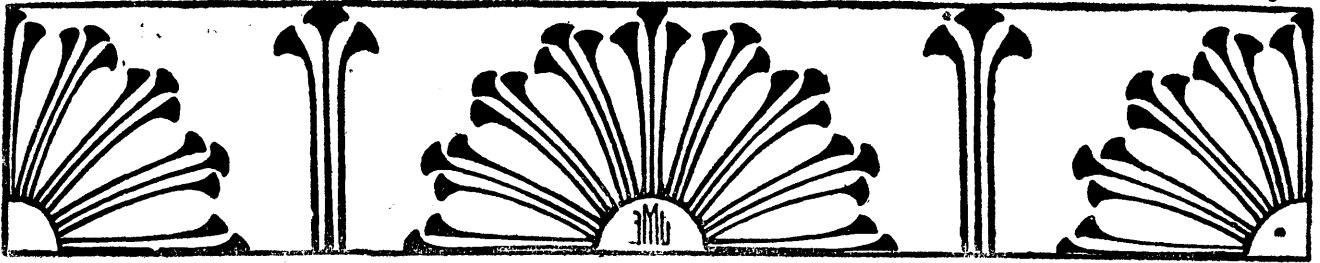
4.

A melegség, melyet könynek érzett Izsák, Mosolygó bajtárs keze volt. Ott térdelt mellette és lefogta hülő szemhéját. És csendesen, szemrehányón mondta gyalogos Mosolygó Gerzson.

— Mondottam Izsák testvér, vigyázz az üzenetre. Nem vigyáztál reá s most oda a drága obsit.

Lilien rajza

A MI ARCHIVUMUNK

LEVÉL A HARCTÉRRŐL

IRTA: SZÉKELY BÉLA

Északi harctér, 1915. november.

Egy katona írja e sorokat, egy zsidó katona. Az adreszt se igen tudja. Tán nemes *Polnay Jenő*höz, a Magyar Zsidó Hadi-Archivum megalapítójához, kellene címezni, vagy a *Mult és Jövő* lelkes szerkesztőjéhez, dr. *Patai József*hez. De, mert e sorokat a harcos zsidó katona írja, — engedtessek meg, hogy üzenjek — üzenjünk — mindenkinek, ki magyar, s ki tán most jobban érzi minden idő fájdalmas, szent olaját: a golyust.

I.

Ha nem is lett volna testesült eszmévé *Polnay Jenő* nemes indítványa, az eszme teste, — egy magyar-zsidó archivum anyaga — már formálódott és gyűlt közöttünk szaporán. Az okok, melyek a megvalósulást megalapozták, itt a harctéren, ösztönös, belső erők voltak, amelyek, anélkül, hogy katona és katona között különbséget vontak volna, kiválasztották és megjelölték a mi zsidó harcosainkat. És ezzel sok harcos megjegyzés éle kopik el, s közöttük a legélesebb, mely ildomtalannak jelzé az erők eme fenséges megnyilatkozásának idején, megbontani az egységet, kijelölván a katonák között: ez az én hősöm.

A háború számos tényezője maga végezte ezt a kiválasztást, amely tehát így természetes és jogos alapja egy, e kiválasztás folytán keletkező okmánytárnak. A célunk tehát az: 1. megmutatni, miképen jött létre ez a kivá-

lasztás; 2. milyen lett ezáltal a zsidó katona harctéri helyzete.

II.

Amilyen váratlanul ért bennünket a háború, olyan hamar alakult ki bennünk az ideológiája. Nem az államiság eruptív tudatra ébredése volt ez a lelkeség, — mint ahogyan *Alexander Bernát* magyarázta, — hanem inkább az állam prestigének okos és lelkes magunkra vevése. Tény az, hogy a háború kitörése előtt távol volt a gondolatvilágunktól a háború közeli lehetősége, — de mert a lépés megtörtént, a döntő szó kimondatott, érezni kellett már a saját prestigeünkért is, hogy ez szó a mi szavunk, ez a lépés a mi lépésünk volt. Finom ösztönünk hamar megtalálta, — könnyű és becsületes találékonyság volt ez — azokat a kommentárokat, amelyekre szükségünk volt, hogy mi legyünk úrrá a megtörtént események felett, s ne azok mirajtunk. A tömegpszichológia csudálatos megnyilatkozása volt az. Ahogy megmozdult az utca, nemcsak a háború mellett tüntetett, de a háború okai mellett is. E harci lendület beleívelt, — hogy a bűnöket megtorolja, — abba az Oroszországba is, mely egyszerre a pogromok országát képviselte mindenki előtt. S mert legközvetlenebbül a pogromok jelképezték előttünk az orosz viszonyokat, az oroszok elleni harci düh egyik legfőbb motíválója ép a rettenetes szegénység rabszolga-igájában tartott

nép és főleg az agyonüldözött, pogromokkal megtizedelt zsidóság volt. Mindenkinnek újra eszébe jutott a már szinte elfelejtett Kisenew, s egész Oroszország egy Kisenew volt a szemünkben.

Ebből a nagy lelkességből, mi zsidók többet éreztünk meg, mintahogyan többet is kellett megérezniünk. Ez a mi harcunk volt, harcunk a felszabadulásért a golusz szent jegyében, s mert épen azzal a nagy, teljes testvériséggel indult meg a háboru, büszkén éreztük, hogy nekünk több kötelesség jutott ki, mint másnak, mi nemcsak Oroszország ellen, a pogromok országa, az elnyomatás országa ellen harcolunk, hanem ez félig-meddig szabadságharc is, harc az orosz-zsidók felszabadításáért. Másfelől éreztük, hogy nekünk most teljes erőnkkel kell résztvenniünk e harcban, méltóan a célhoz, mely a mi célunk is egyben. Ez a kiválasztás tehát nemcsak erőszakos nem volt, de becsületes és egyben megindító is. Nemcsak mi éreztük, de érezte minden bajtársunk is, kiket nagy lelkességünk egyre erőteljesebben emlékeztetett: a pogromok országa ellen szállunk síkra. Ennek a harctéren töltött tizennégy hónapnak minden mozgalmassága sem feledtette el velem, amit egyik pajtásom mondott: „Szeretnék zsidó lenni a háboruban, hisz nem lehet teljesebb kiegyenlítő a béke jósága és a háború kényszerúsége között, mint az, hogy ez a harc a zsidóságnak — hisz azt hiszem, több zsidó él Oroszországban, mint másutt az egész világon — valóságos szabadságharca“.

III.

Azután a harcok következtek és Galicia, a menekültekkel teli vonatok: zsidók, falvak, melyeknek megtizedelt házai jelezték, hol lakott zsidó. Rémes történetekkel tárult fel előttünk, oh nem a háboru, nem a fegyver fegyver ellen, ember ember ellen vívott nemes párviadal, de a pogrom. Egész Galicia egy pogrom volt. Ott sírt, ott jajgatott előttünk Galicia. Nem a mi küzködésünk fájt, nem a háború nélkülözése, de ott sajgottak az utcák, melyeken síró asszonyok és gyerme-

kek végtelen serege húzódott el, nyomorultan, otthon nélkül, örök bujdosók. Volt-e katona, kinek szemébe ne szökött volna könny, amikor az árkok — oh nyomorú útszéli virág — bölcsőkkel voltak tele, szoptató asszonyokkal, kiknek mellén éhen csüngött a csecsemő, mert nem volt kenyér? S az a rengeteg, tágra nyílt gyermekszem, a galíciai zsidógyermek csudálatos szép szeme. Hogy nézték a mi tépett sorainkat, a gyermeki lélek minden kíváncsiságával, mely nem ért még, de könnyes, egyre könnyes és csak bámul ki a világba. Tán így bámultak, mikor az oroszok kiűzték őket, mikor lángra gyúltak a házak, mikor megcsattogtak a nagajkák és megfeszültek a bilinccsé lett imaszijak. És ha nem is értettük beszédüket, ki ne értette volna, hogy azt kérdik, hova lett apánk?

Azt hiszem, nem volt senki köztünk, — lett légyen tudatos „antiszemita“ vagy gyermekkorában hangosan, s később titokban heh-hepelő, ki ne érezte volna meg e rettenetes pusztulásban a bolygó zsidó örök végzetét. Szimbolummá lett a pájesz és szimbolummá lett a kaftán, e háború szomorú szimbolumaivá. Ezzel pedig egyre kiválasztottabb lett a zsidó katona is. Mintha mindenki, ki valaha azért bántott zsidót, mert zsidó, megérezte volna, hogy most jóvá kell tennie. Soha olyan rokonszenves nem volt a harctéren levő zsidó katona, mint akkor, s viszont ép ezek a zsidó katonák voltak a frontnak legvitézebb, legderekabb harcosai. Különösen felderítő szolgálatokban váltak ki, mintahogyan Galiciában a lakosság között mindig és mindenütt a zsidók voltak azok — ezer árulás és gonzság közepette — kik minden lehető módon támogatták hadműveleteinket.

IV.

Lassan minden megszokottá válik. Nemcsak nekünk a háború, de a lakosságnak is. Mindent meg lehet szokni. S mert az évezredek küzdelme csudás szívósságot és alkalmazkodni tudó képességet adott, — az orosz iga alatt nyögő zsidók nemcsak a nagajkát szokták meg, de a rubelt is. Hihetetlen fürge-

séggel töltötték meg az üzleteket, — tegnap még a kozák lovának istállója volt — Oroszországból hozott portékákkal. Gurult szaporán a rubel, az igaz, hogy nagy volt a rizikó, sok pénzbe került az orosz. Amit az egyik kezükkel adtak, elvették a másikkal. Amit a tiszt fizetett gavallérosan, zsebrevágta a kozák. De azért csurrant is, cseppent is, volt üzlet, volt kenyér. S ami katonáink nyomába is odaszegődött ez a szívós, magát mindenütt feltalálni tudó sereg. Ami a legszükségesebb, azt hozták magukkal, nem törődve azzal, hogy a kis mozgó üzletüket baj is érheti, belecsaphat a gránát. Az igaz, megszábták az árakat. Egy skatulya gyufa — 10 fillér stb.

A meghódított városokban is élénk volt az élet és egyre magasabbak az árak. Nincs alkalmunk megmagyarázni e cikk keretében, nem is lehet célunk, hogy mennyi természetes alapja volt ennek az akár száz százalékos hirtelen áremelkedésnek. A katona, — amikor a ruthén asszonynak 35 krajcárt adott egy liter tejért és öt krajcárt egy tojásért — nem tudta megbocsátani a zsidónak, hogy egy skatulya gyufa öt krajcár. És egyre többet lehetett hallani, hogy a zsidó így, a zsidó úgy. És egyre messzebb tűnt ezzel Kisenew emléke. A nyomoron magát túltenni akaró küzködő nem volt rokonszenves, a galicial szenny még kevésbé, s a pájesz, a kaftán régi emlékeket élesztgetett. Természetesen ez visszaháramlott a zsidókatonákra is, kik — bizony csúf gyengelelkűség — néha lehangosabbak voltak, csak hogy elkerüljék az egy kalap alá vetést. De tény az, hogy lassan megtört a testvériességnek az a máza, mely előbb úgy ragyogott a szemek előtt.

De volt ennek egy különösebb oka is. Mint ahogy helyén való és a hadvezetés okossága megkívánja, megtörtént a harctéren a használhatóság mértéke szerint az elhelyezkedés. Az adminisztratív dolgok, éllemezés vezetésére alkalmasabb elem, s így elsősorban az élelmes és a közkatona niveaujánál jóval magasabban álló zsidók közül idővel sokan a trainhez, a csapatok éllemezési szerveihez kerültek. Nem azért, mert gyávák voltak, mert

bujkáltak a rajvonal elől, de, mert erre a szerepre nem volt náluknál alkalmasabb, mert ahol volt, az ép úgy fontosabb, intelligenciájához mért elfoglaltságot kapott, mint ők. Persze a megabajgatott lelkűek hamar készen voltak a váddal, mely egyre általánosabb és egyre igaztalanabb. Az persze sohse tűnt fel, hogy mért nincs a kocsisok között — egy zsidó sem.

És így igenis tudatosan és szemérem nélkül össze kell gyűjteni mindent, mi a magyar-zsidó archivumhoz tartozik. Nemcsak ahhoz a szomorú statisztikához kell kommentárokat szerezni, mely sokat beszélő arányban állítja be a *harctér elesett zsidó tisztjeit* a hősi halált haltak glóriás menetébe, s nemcsak azt kell leszögezni, hogy a tartalékos tisztikar a harctéren levő zsidó hőseinek száma mekkora, s mennyire kifogástalan kötelességtudással teljesíti mindegyikük feladatát, de meg kell állapítani minden vádat megelőzvé, hogy milyen nagy szerep jutott épen az éllemezést, pótlásokat nagyszámban végző zsidó katonáknak abban, hogy a Kárpátok hófödte, ezer métereket meghaladó magaslatain minden nap volt meleg étel, kenyér és hazulról jött levél. Nemcsak harcoló hőseink vannak a harctéren, de olyan munkásaink is, kik — nem törődve veszéllyel és fáradsággal — óriási szorgalmukkal és lelkes kötelességtudásukkal, lehetővé tették, hogy minden hősiesség ne morzsolódjon össze a Kárpátok hózivatarai-ban, mint megtörtént az oroszokkal. A Kárpátok nem lettek volna az oroszok „halálmalma“, ha a hőseink erős fallanxát nem tették volna olyan ledönthetetlen erősségűvé a szervezés, a mindennapi ellátás, a lőszerpótlás kifáradhatlan funkcionáriusai.

Egy teljes harcban eltöltött év minden büszkeségével írom le a sorokat, azzal a reménnyel, hogy a zsidó-magyar archivum trofeuma lesz a zsidóságnak csupán anélkül, hogy valaha bizonyítani kellene ezzel, bárkivel szemben is azt a tényt, hogy megrettenés nélkül, becsülettel, teljesítettük mindennél és mindenkor kötelességünket.

ÖZVEGYEK

Kék szemük könny futja, hogy hol van az uruk,
bús szívük nem tudja.

Özvegyek.

Az ágyuk özvegyi fészekre van vetve
nem látjuk őket mi boldogan nevetve.

Özvegyek.

Nem esik jól nekik a baráti vigasz,
hiszen még lelküknek legmélyén azt hiszik:

— nem igaz . . . nem igaz . . .

Asszonyi özvegyek . . . sikoly ég szájukon
a karjuk lefonnyad, fekszenek ágyukon
egyedül. . .

Férficsók nem csiszol asszonyi vágyukon,
minő kín. . . — Özvegyek!

A könnyük messze megy
tengerré feldagad
és mindent elsodor, sikitva elragad.

Itt járok a parton
feketén, özvegyen. . .

Várom a hajóra, Békére, a jóra,
várok, hogy fölvegyen.

Onnan majd megfúvom riadóm. . .

Halljátok, akik most futkostok riadón,
özvegyek: —

A vihar lesimul,
a bánat eltűnik,
egyszer a vigasznak csillaga feltűnik. . .
A könny korsójából most már ne igyatok,
ott van a csókra a Fiatok!
Kit első csókotok a harcokba küldött,
akinek a kardja ezerszer kicsorbult
és dús vérbe fürdött,
itt hagyta a Fiát.

(Uj gyolcson friss vérből, intő folt!)
Itt hagyta a Fiát,
Ki erős, mint ő volt.
Uj Haza uj ácsa,
akinek a neve:

a Béke Kovácsa.

Pogány Willy rajza

BALLADA

A templom küszöbén
A lépcsők hűs kövén
Ott fekszik halva ő . . .
Vajszin kezébe kés . . .
Nem várta meg szegény
Mig tarthat a remény
Vagy jó a feledés.

Nem várta meg a lány,
Hogy a szíve falán
Kopogjon jövevény
A gyermek: — idegen . . .
Hogy dobbanó szívét,
Hogy szeme kék színét
Könny hütse hidegen.

Nem várta meg a lány,
Hogy nemsokára tán
Elernyedt lábait
Már nem toppantja tánc. . .
S fáj a szíve táján
És széles szoknyáján
Kisimul majd a ránc.

Hogy nem szegi fejét
Hogy csurranó tejét
Majd issza valaki
Akinek apja volt: —
A vutkis, rossz kozák,
Ki rohant azt tovább
És rekedten dalolt.

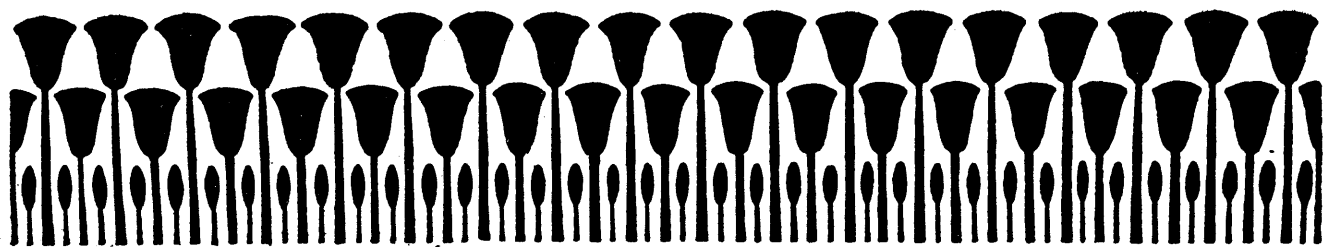
Kiált, üvölt a szám: —
Nem várta meg a lány . . .
Ott fekszik halva ő . . .
A késén vér remeg . . .
Sírján virág ha nő
És arra jársz te Nő,
A virág mondja meg:

Nem várta meg a lány
Nem várta meg a lány. . .

Szász Menyhért.

Lakos Alfréd : MENEKULŐK

Lillen rajza

JAFFÁTÓL SZTAMBULIG

BEVONULÁSOM TORTÉNETE

IRTA: ABÁDI IMRE

Mikor Patai József a Hadi Almanachchal kapcsolatban felhívta figyelmemet e témára, ezt feleltem neki:

— Ha elejétől végig megírnám annak a húsz napnak a történetét, amelyet Jaffától kezdve Szírián és Kis-Azsián keresztül Sztambulig átéltem, megtöltené az egész Almanachot. És Ön, Szerkesztő úr, csak négy hasábot ígér nekem?

— Igen. Többet nem adhatok . . . Irjon meg az egészből néhány érdekesebb részletet, — tette még hozzá, miközben leült, átfutott néhány érkező kéziratot és aláírt egy csomó éléje rakott levelet.

Végigsimítottam a homlokomat s amint elfinomodott ujjaim varázsvesszejével idézni kezdtem ennek a nagy útnak a napjait, mosolyognom kellett, midőn a különféle epizódok, utak, tájak, típusok és városi képek leg-tetejében a mi tarsusi bogárlábon forgó hotelházunkat pillantottam meg, sajtáságos helyzetével és szerepével a lármás utca életében, régi szennyével, furcsa rendjével és potrohos, kapzsi görög tulajdonosával. Annak a sok vicnek és huncutságnak a révén, melyeket ez a hotel kiváltott belőlünk, valóban a kisázsiai utunk történetének a csúcspontjára küzdötte föl magát, úgy, hogy, ha nem beszélnek egyébről, csak éppen arról a másfél napról, amelyet a „Hotel-Wanzenburg“-ban töltöttünk, azt hiszem akkor is kevés lenne ez a néhány hasáb, mely rendelkezésemre áll. Mert feledhetle-

nül mulatságos ez a hotel az utcára eső folyosójának fakorlátján lógó tarka törülközőivel, meztláb szaladgáló pincéreivel, akik az utcai borbélyt lefröccsentik mosdóvízzel és ha éppen parancsolod, innen a folyosóról kiabálják fel a hotelbe. Ami a tarka törülközőket illeti, hangsúlyoznom kell, hogy ezek nem a Hotel-Wanzenburg specialitásai; mert Keleten, de különösen a törökök között általános jelenség a színek túlzott kultiválása, annyira, hogy ez még a törülközőkben is kifejezésre jut náluk. A fürdőkben például piros törülközőket láttam sárga virágokkal, meg kéket piros virágokkal; a borbélynél rikoltó sárgákat láttam, a Hotel-Wanzenburgban pedig olyan furcsa zöldek voltak a törülközők, akárcsak a rovarpor, amelyben azonban, sajnos, nagy hiányt szenvedtünk.

De ha így folytatnám, ezeknek az apróságoknak nem lenne se vége, se hossza. Mert sok volna elmondani csak azt is, hogy milyen furcsaságokat ettünk mi össze Jaffától e tarsusi hotelig, hát még azt, hogy hányféle emberrel találkoztunk Jaffától Sztambulig. Jaffától! Az indulás napja jut eszembe, Tel-Abib, a kis fiatal város ijedt ábrázata, izgalma, vitatkozó csoportok, kósza hírek Warschau elestéről, melyek az elnyomott zsidósággal együtt érző otthoniak szíve mélyéből feltörő vágyteljes sóhaj megnyilvánulásai voltak csupán és ott kóvályogtak az izgatott bucsúzkodók fölött erőt és kedvet öntve a nagy

út vándoraiba. Eszembe jutnak most e percek és azok a kedves emberek, akiktől legnehezebben váltam el valamennyi ismerősöm között. Az egyik az én drága öreg barátom, Barzilay, a nagy héber publicista, aki egész életét a zsidó népnek szentelte:

— Hát Ön is megy? Itt hagy bennünket? — szolt, mikor beállítottam hozzá. — . . . Érttem az Ön lelkesedését, fiam, megértem. A magyarság minden tekintetben tiszteletet parancsol és a magyar föld védelmére örömteli készséggel siessen is haza minden zsidó. Remélem, ha kötelességének szerencsésen eleget tesz, nem feledkezik meg rólunk, visszatér a mi álmainkhoz és hű marad hozzánk, kedves fiam. Jusson eszébe az öreg Barzilay mondása: „*Al haerec, bötoch haerec, éch lo mihaerec*“. (Csak ezen a földön (t. i. Izrael földjén)

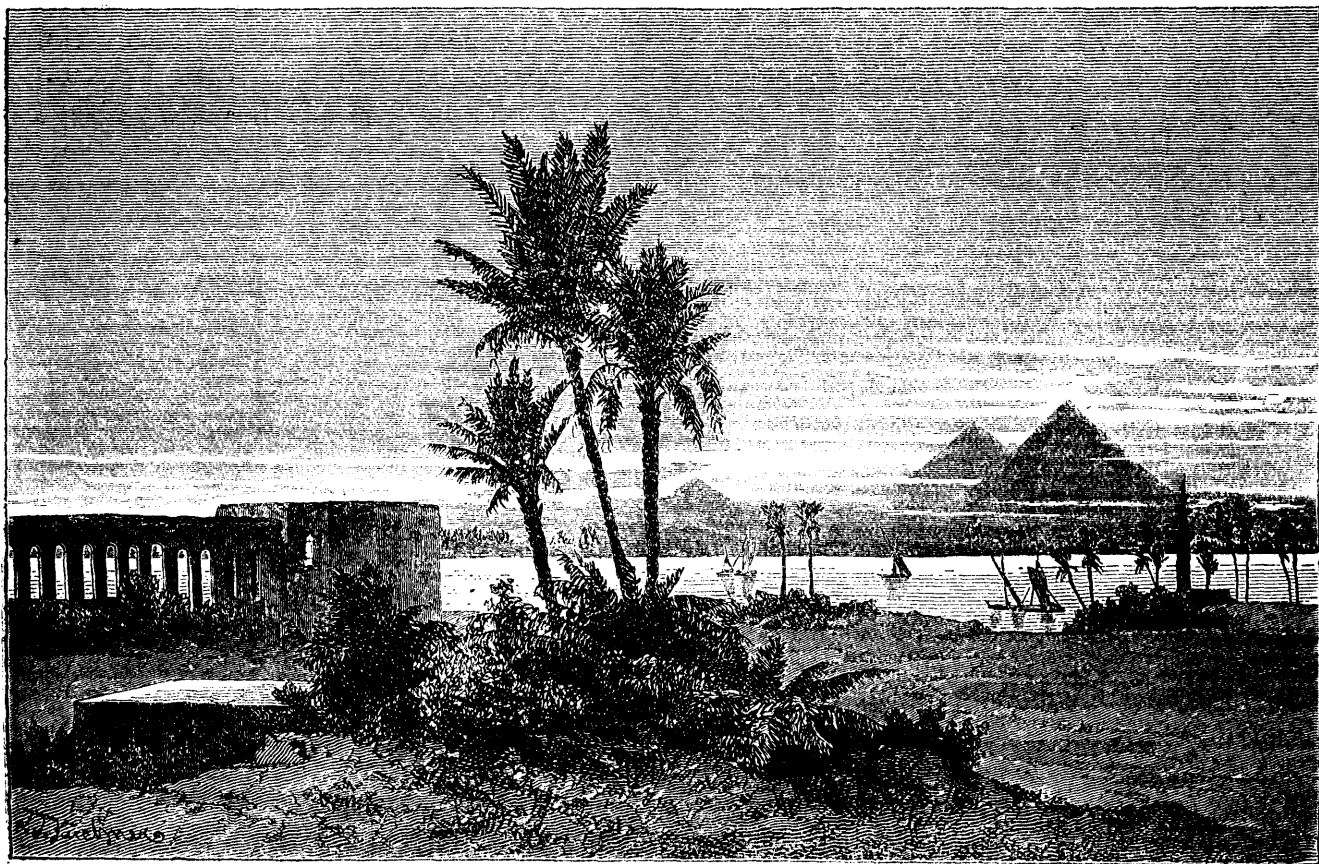
csak ebben a földben: de soha e földön kívül) Kívánom, hogy olyan jó színben és erőben térjen vissza, amilyenben most látom és — egy szép asszonnyal, a teremburáját, egy szép magyar asszonnyal! — szolt még utánam mosolyogva a jóságos bölcs, a nagyszívü ember s visszafordult az ajtóból.

A héber instruktorom, ki a Herzlijah növendéke, nagy színész-tehetség és a héber szinpadra pályazik, — afölött bánkódott legjobban, hogy sokat fogok felejteni a héberből:

— Milyen szépen haladtál, milyen szépen! Még egy-két hónap és kész héber lettél volna. Milyen kár! Egészen kiközkensz majd belőle. Csak az vigasztal, hogy pompás érzéked van a nyelvünk iránt.

— Csakugyan Szimi, csakugyan?

— Bövadáj.

NILUSVIDÉK Ó-KAIRO MELLETT (Kirchner metszete)

No és a harmadik, akinek szintén nem könnyen fordítottam hátat: — Zarjecska, az én kedves és jó famulusom, vagy helyesebben, fogadott fiam, aki jobban szeretett engem a szüleinél is, mert azokhoz csak köteles tisztelet fűzte, de reám a hála áhítatával tekintett és oly hű és oly kedves volt hozzám, hogy a szívem legbensőbb hurjaihoz tudott férközni a viselkedésével. Mennyire sajnálom is az arcképét, melyet útközben elkunyerált tőlem valaki, egy tanár, aki Jeruzsálemben működött és osztrák alattvaló lévén, szintén velünk tartott és aki azzal vonta magára a figyelmünket, hogy egész uton mulatságos és az úti élményekkel összefüggő epigrammákat rögtönzött. Miért is kérte a fényképeim közül éppen ezt, a Zarjecska-t? Szegény, jó Zarjecska! Mikor a dilizsanzok hosszú sora a Wacht am Rhein, a török himnusz meg a Hatikvah dallamai között lassan megindult, Zarje még mindig a kocsi hágcsóján állt és siránkozó hangon kérdezte:

— Adon, nem mehetnék én is, nem mehetnék veled?

Aztán a kocsi mellett lépkedett, nagy igyekezettel versenyezve az egyre gyorsuló kerekkel.

— Adon, adon, adon! . . . hallottam még, amint fáradtan elmaradva utánam szolt; a sírástól elrekedt hangján mondani akart valamit, de már nem értettem.

Alkonyodott, és alig hagytuk el Sárónát, már benne voltunk az éjszakában; rejtelmes dombok, kertek és néma falvak mellett halk gördüléssel haladtunk előre; a felhő-foszlanynokon át, mint a színházi nézőtér homálya fölött a letompított villanylámpák, csak a csillagok pislogtak reánk, gyérülve, fel-fellobogva a felhők szeszélyes járása szerint. De ennek az éjszakának a függőnye mögött különös és értékes látványosságok hosszú sora várt ránk, egy húsz napos előadás, mely másnap reggel, a hajnal ragyogásában vette kezdetét. És tényleg, amint reggel felé, a bóbiskoló szunynyadás után fölnyitottuk a szemünket és a távoli Hajfát hosszan elnyúló pálmaligetével

a tündöklő tenger háttérében megpillantottuk, valóban úgy tűnt az éji sötétből való gyors, minden átmenetnélküli ébredésre, mint ha egy óriási színház sötét függőnye vált volna ketté előttünk. Az álmélkodás kifejezése tolt az ajkakra, mikor e tengerparti városka kibontakozott előttünk álomszerűen poétikus színeivel és vonalaival. Mily szépek is a keleti városok — messziről, ellentétben asszonyaikkal, akik távolról, bő ruházatukban esetlenek és varázstalanok (de annál igazóbbak közelről.) Oh, Hajfa, vagy Kajfa, mennyire meg tudnám bocsátani neked, hogy belülről kiábrándító vagy, csak azt a kivesző állományu zavaros kis halastavat tudnám elfelejteni, melyet a vendéglősünk halpaprikás gyanánt rögtönzött az asztalunkra. És ez az illúzió, ez a kisedke produkció — fájdalom — csak magas díjak ellenében volt élvezhetetlen. Az epigrammakirály apró kis morzsákkal próbálta a kis halastavi csendéletet megzavarni, mire „Lévi pasa“, Tel-Abib építésmérnöke,

(most pedig a zsidó-csoport vezetője), megkérdezte tőle:

— Mit csinál tanár úr? Mit csinál? Etetni tilos! Itt nyelni kell, nem etetni!

— Előbb nevelek magamnak, fiam, nevelek egyet magamnak, fiam, nevelek egyet. Hivatásomhoz hiven.

— Mi akkor nem várjuk Önt tanár úr.

— Lieb Vaterland magst ruhig sein!

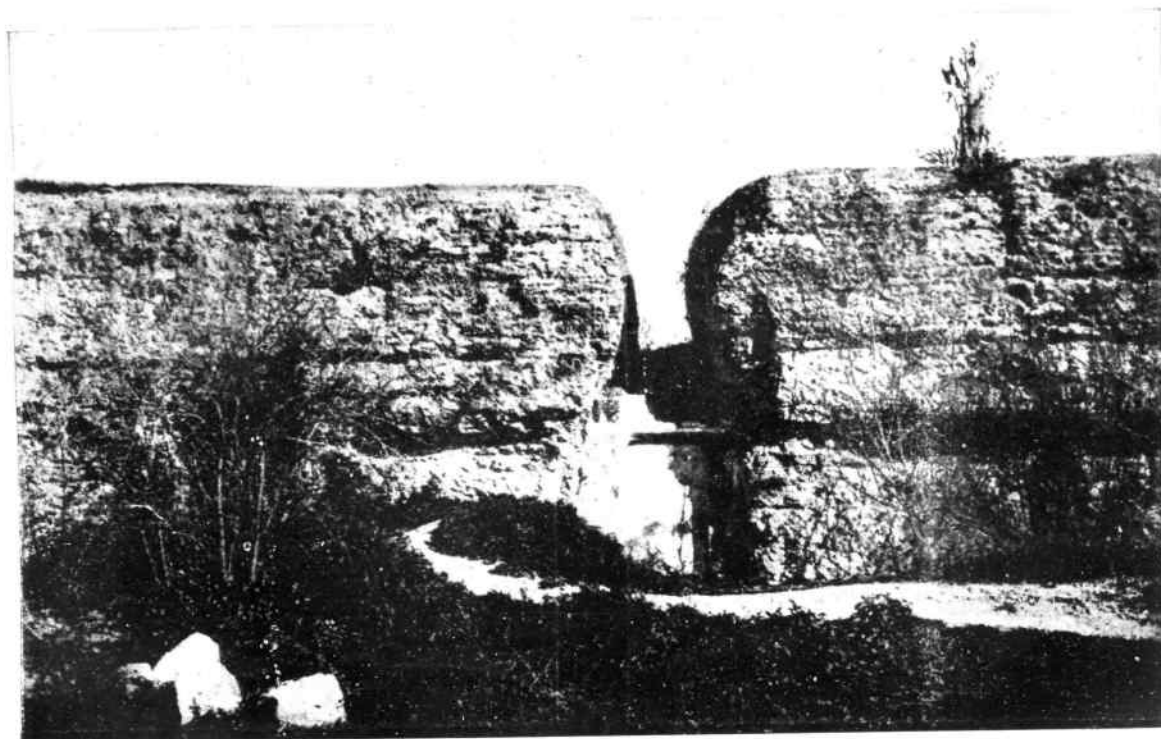
Lieb Vaterland magst ruhig sein! . . . harsogott az ódon utcákon végig az állomásig, ahonnan a Jeszreel-sikságon át a Genezareth tavát elkerülve, a Jarmuk medre felé vitt vonatunk, lelketemelő kilátást adva ablakaiból Dél-Galilea minden szépségére: a rohamosan fejlődő Merchavjára, a Kis-Hermonra, melynek halmai közül szelíden mosolyogtak ránk Nazareth apró házai, mintha egy függőkert smaragdjára lettek volna lerakva. A mindeknél emelkedő Táborhegy ezuttal nem mutatkozott, fehér felhőfátyolba burkolózott, mint egy szemérmes asszony, de annál tisztább volt a Gilboa és annál kedvesebb a legujabb zsidó község: *Tel-Addasz*. A Jarmuk völgye Szamach után tárult fel előttünk, folyócskájának fehér selyemszalagjával, mely mindkét szélén leandervirággal volt hímezve. A természet keze mennyi izléssel és mily finom művészi mérséklettel osztotta itt el dekoratív elemének szépségeit! Balról csakhamar kopár dombok vágják el a kilátást, de mily üdítő látvány volt itt az a néhány víz-esés, melyek e dombokról lezuhanva úgy hatottak messzről, mintha gyémántoszlopokkal támasztották volna a leomlással fenyegető dombok hatalmas kőköckáit, szabadfutást biztosítva a Jarmuk selyemszalagjának. Mennyi rend, nyugalom, izlés és harmónia! A drúzok földje következett, majd Damaszkusz birodalma, mely nem sokkal kisebb, mint a Duna-Tisza köze s talán még termékenyebb is, mert hiszen pihent ugar az egész, de nem szántja senki; aztán a Hauran, vagy helyesebben az Antilibánon beláthatatlan fensíkja *Baalbekkel*, ahol a görög építőművészet aranykora villant el szemeink előtt és végre a várvavárt

Aleppo (vagy inkább az aleppói ágy?) mely a török világot határolja és éppen azért se nem teljesen arab, mint amilyen Damaszkusz, se nem teljesen török. Nem is itt kell az igazi törököt keresni, hanem beljebb, az *Amanusz* hegységen túl, ott, ahol a kis Beilan magas hegyoldalra ragasztott házai közül lereszkedik az ember a tengermelléki *Iskanderunba*, vagy még az itteni öblön is túl, *Lüleke-Boghason*, a *kilikai-kapun* át lép be az utas az igazi törökvilágba: *Tarsusban*, *Adanában*, *Kara-Issaluban*, *Ulu-Kichlában*. Egy külön világ ez, melynek az arabéval a Koran betűjén kívül semmi közössége, rokon vonása nincsen. Csak akinek hosszabb ideig volt alkalma körülnézni az arabok között, az láthatja csak igazán azt a mély és áthidalhatatlannak tetsző úrt, mely a török ember karakterét, lelkivilágát és élelmódját az arabétól elválasztja. Az arab ember mély emberismerete, leleményessége, ismeretszomja és forradalmi temperamentu-

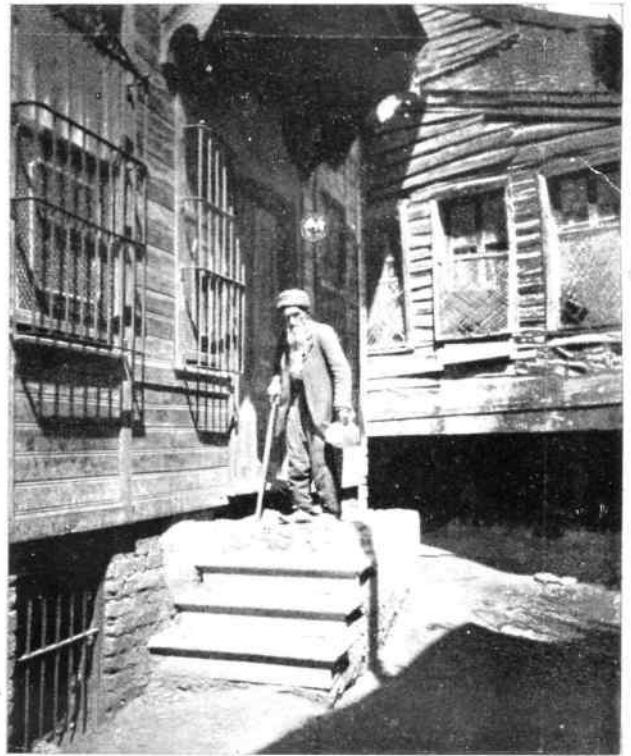
VILMOS CSÁSZÁR KUTJA KONSTANTINÁPOLYBAN (Abádi Imre felvétele).

SARDANAPÁL ASSZIR KIRÁLY SIRJA TARSUSBAN. (Abádi Imre felvétele).

KONSTANTINÁPOLYI UTCAI KÉP
(Dr. Germanus Gyula felvételei)

KONSTANTINÁPOLYI ZSIDÓ

TARSUSI UTCAI KÉP

(Abádi Imre felvételei)

TARSUSI UTCARÉSZLET

ma a török paraszt előtt idegen, ismeretlen valami. Mert egy jobb sorsra méltó nagy nemzet véget nem érő drámai szerepének stazisztája ő csak abban az országban, melynek földrajzi fekvésénél, de óriási kiterjedésű termőföldjeinél és mérhetetlen természeti kincseinél fogva minden feltétel adva van ahhoz, hogy a föld leggazdagabb hatalma lehessen, a polgár, a paraszt csak átmeneti életet él. Tegnap az apa esett el Drinápolynál, holnap a fiu fogja vérét ontani a padisahért Ari-Burnunál. Minek szerezne valamit, minek szántana hát? Minek ültetne árnyékadó fákat a kapu elé? Minek meszelné be a házat és minek tatarozná? Holnapig megteszi úgy is, ahogy van. És ha ilyen impresszióval távoznak az egyik községből, a másik csak megerősíti az előbbiben nyert impressziókat. Csaknem minden községben látható egy elhagyott, düledező kupolás bazár- és fürdő-épület, mely a nagyhatalmi éra békés és munkás napjainak beszédes dokumentuma. Mellette gondozatlan házak, izlés nélkül összezsúfolva, vagy

IMÁDKOZÓ ARAB (Kirchner metszete)

szeszélyesen széjjelszórva, közöttük hallgató, csendes mozdulatu emberek, minden különösebb gond és terv nélkül, tétován járkálva, vagy a kávéház előtt üldögélve, szemükben azzal a naiv hittel és hűséggel, ami csak a gyermekies lélek kritériuma — és valami mondhatatlan megnyugvással, minden mondatukkal és mozdulatukkal azt árulva el, amiről nemcsak az egész utca beszél szüntelen, szívet, lelket gyötrő kietlenségével, az unalomnak szomorúan sirdogáló sűrű házaival, de még az utcai kifőzés előtt lévő hevenyészett székek is erre az életelvre emlékeztetnek: Minek gondolnánk távolabbra a holnapnál, minek csinálnánk jobbat és szebbet? Hát érdemes holnapig? Nem jó ez holnapig? Holnapig, amikor menni kell és meg kell halni a padisahért, Allah zászlajáért? . . .

És az a természetesség, az a megnyugvás, amellyel a török sorsa fölött napirendre tér, bár tagadhatatlanul mélyen gyökerezik az ő fatalisztikus hitében, hogy meg van írva minden, tehát úgy kell történnie mindennek, ahogy történik és másképp nem történhetik semmi, ő egy akaratnélküli lény, akinek céltalan bánkódásokra semmi oka sincsen, — de én azt hiszem, hogy ebben a megnyugvásban nagy szerep jut a megszokásnak is. És fatalizmusához járul még az a gyermekes néphit is, melyet még nem bolygatott meg a modern élet forgataga és szelleme, aztán az a nagy lelki igénytelenség, amelyet ma még egy felművelt Imám is ki tud elégíteni a mecsetben, vagy a kávéházban, aki ha például azt meséli neki, hogy a szultán seregét nem verték meg a balkán-háboruban, hanem igenis: a padisah maga dobott oda nagylelkűen néhány tartományt a telhetetlen gyauroknak, akkor ez megmásíthatatlanul szent és igaz előtte.

Majd ha azonban ezek a távoli török közösségek is bekapcsolódnak a bagdadi vasút hálózatába és a vasut szárnyain ezekbe a falvakba is eljut a fejlődés lelke és szószólója, a nyomtatott betű, bizonyos, hogy ezekben a naiv lelkekben is felébred majd a tudás és a művelődés iránti szomjúság.

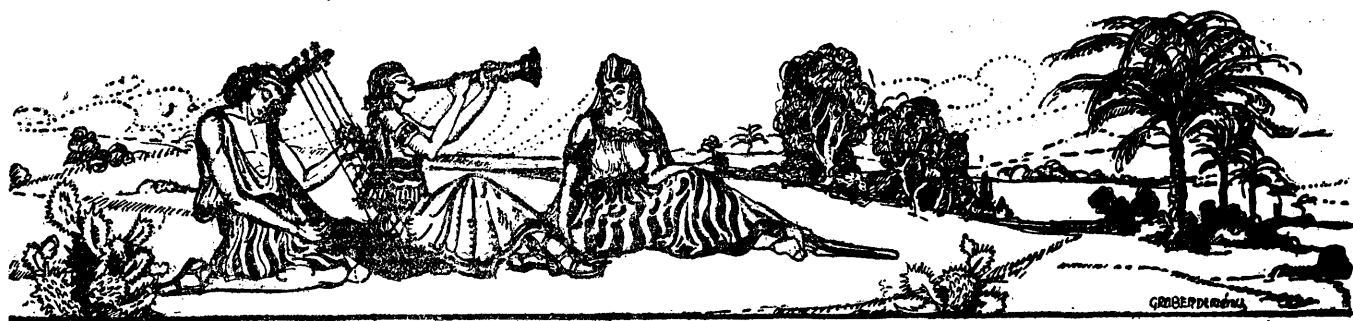
Addig pedig elérhetetlen messzeségben képzelik a félhold ragyogó városát, Sztambult és álmélkodva hallgatják a mesét a szultán hetvenszobás palotájáról, meg a sztambuli mesetek aranykupoláiról, a csodálatos hidakról, melyek az egyik városrészt összekötik a másikkal, meg a Galata-toronyról, ahonnan a szultán szétteltekint a birodalmában és katonáinak hősi küzdelmét is figyelemmel kíséri.

És itt nem hagyhatom megjegyzés nélkül, hogy ezek a török falusi mesék Sztambulról sohasem lehetnek annyira fantasztikusak, hogy a valóságot túlságosan túlszárnyalják. Mert Konstantinápoly a maga egészében meglepően szép, több, tüneményes, azt hiszem a világ legszebb városa.

Zsebemben a *Lloyd-társulat* első osztályu hajójegyével, hajóforgalom hiányában, öszvéren, lóháton és gyalogosan baktattam feléje a *Taurusz* félelmetesen meredő és fantasztikusan összeboruló sziklaóriásai között, azon az úton, amelyet megtett egy *Nagy Sándor* nevű ember is, aztán *Xerxes*, *Harun-al-Rasid*, sőt maga *Dárius* is, akik, gondolom, voltak olyan nagy urak, mint én és bizonyára az enyémnél nem sokkal kényelmesebb és előkelőbb közlekedési eszközök igénybevételével érték el céljaikat. Haladtam én napégette, porhanyós fensíkokon, mialatt szikkadt kenyer, olajbogyó, az ócska bőrtömlő sárgás,

langyos vize meg kinin képezte a táplálékot. De *Tarsusban* amúgy istenigazában jólaktam déligyümölccsel, még pedig az utolsó asszír király, *Sardanapál* sirjánál, aki tudvalevőleg nagy fényűző, gavallér ember volt annak idején és a női szépséget becsülvén legtöbbre, az asszony lábaihoz szórta aranyait, kincseit, egész gazdagságát. Utolsó földi ténykedése is egy csók volt; egy ninivei szép asszony karjaiban, szerelmi mámor közben hunyta le szemeit. S nem hiába volt bőkezű ember, valóban gazdagon vendégelt meg sirjának ódon falait környékező gyümölcsfáiról, úgy, hogy nincs okom panaszra és elmondhatom, hogy én is jólaktam egyszer *Sardanapál* öfenségénél. Ez a vizit azonban egy rövidke sugár, pillanatnyi oázis volt csak azokon a kietlen és fárasztó utakon, melyek az egyik falusi chau-ból (rozoga szállás) a másikba vezettek. De ha tiszerte jobban éreztem volna a kényelem hiányát, ha tiszerte többet nélkülöztem volna a kisázsiai úton, mint amennyiben Konstantinápolyig részem volt, akkor is azt mondanám, hogy a fáradság és az álmatlanság elenyészően csekély árával váltottam meg azt a gyönyörűséget, melyet egy galatai, vagy egy perai hotel erkélyéről Konstantinápoly látása a hosszú úton elgyöttrődött testemnek és szépségekre megszomjazott lelkemnek szerzett.

HÁBORUS IRODALOM, HÁBORUS SAJTÓ.

IRTA: DR. LENGYEL ERNŐ

A mi itt következik, nem rendszeres tanulmány és legkevésbé sommázás; szinte a pillanat hátára sztenografáljuk ezeket a sorokat is s Chronos óta örök végzete a pillanatnak, hogy az utána következő pillanat fölfalja. Minden mai írás a napilázak égési terméke — s összefoglalni, áttekinteni már csak azért se lehet, mert a kortárs szemleútja csak szakaszjegyekre van berendezve. A háboru irodalomtörténete? . . . még a háboru könyvkatalógusa se kész! A háboru költőiről, politikusairól, drámairól, szociológusairól írni? — de hátha a háboru Tyrteusa, Aristotelese, Shakesperje, Marxa majd csak ezután jön! A történetet legjobb a történetíróra bízni s az irodalomtörténet az irodalomtröténetíróra. Mégis könnyebb aszerint megmondani, hogy mi történt, ami már megtörtént. Aszerint megjósolni, hogy minek kell történni, ami már rég a múlté, abban látni szimptomát, hőmérsékletet, előzményt, bekövetkezendőt, aminek már a teljessége, a vége a bekövetkezettsége is az orrunk előtt van. Ferrero nagyszerűen vetíti ki a római korzóból a hanyatló világbirodalmat. Sallustius hozzája képest szüklátóköri riporter, akit sorjával fizetnek: csak hogy Sallustius maga ott volt a korzón, Ferrero azonban már azt is látta, hogy torkolt az a korzó a középkorban. Könnyű a versaillesi nagyogásban az ancien

régime temetői mécsesét látni, — mikor encime régime lett maga a forradalom is. A 48-as kormányban, írja egyik történetírónk, már ott volt a hatvanhetes kiegyezés köre; persze, hogy ott volt, de mért nem mondta meg senki 48-ban, hogy Deák Ferenc csinálja meg a kiegyezést 67-ben? Aki nem volt jelen, az mindig többet tud; nem volt igaza a francia tudósnak, aki maliciózusan kérdezte a Pál apostol életéről dissertáló Renant, hogy: „de honnan tudja Ön mindezt olyan nagyon pontosan?” — viszont igaza volt Bismarcknak: „bocsánatot kérek a Háztól, hogy az 1688-iki forradalmat illetőleg ismét olyan tényről beszélek, amelynél nem voltam jelen” — válaszul egy képviselőnek.

Mi jelen vagyunk a világ mostani nagy átalakulásánál — a katona azonban leginkább csak a maga frontszakaszát ösmeri benne és a hinterlandbeli a Hinterland gazdasági, kulturális, társadalmi területének egy-két kvadrátméterét. A háborus irodalom összefoglaló csoportosítása ma még lehetetlen. Csak egyes irodalmi, sajtóbeli tüneteket lehet megállapítani.

A szocializmus megbukott. Az antiszemitizmus megbukott. A közjogi politika megbukott. Mennyi bukást konstatáltak a háboru

első napjaiban s mennyi mindenről derült ki, hogy nemcsak hogy nem bukott meg, de most kezdődik csak igazán. Az irodalom . . . voltak, akik az egész irodalmi civilizációt is a veszteséglistára írták és az első pillanatokban valóban úgy látszott, hogy az irodalmi instinktus, akár az olvasás muszájában, akár az írás muszájában él, a lélek tengerfenekére süppedt. A háboruban hallgatnak a múzsák, mondták a rómaiak és most is úgy látszott, hogy a háboru első menekültjei, a haza és az emberiség első dezertőrjei a muzsák. Azóta persze nagyon is kiderült, hogy nem így történt, — a vágató hadak mögött beláthatatlan porfelhők gomolyognak: a háborus irodalom. A szédület csak pillanatnyi volt, a könyvesboltok csakhamar háborus versekkel, háborus regényekkel, háborus politikai, háborus gazdasági, háborus tudományos munkákkal teltek meg, sőt közönséggel teltek meg, — a könyvesboltban megjelent az olvasó. Kicsit megváltozott, amióta utoljára láttuk; megváltozott a szem-optikája, a kívánni valója . . . megnőtt.

A háboru ott vöröslik, ott zihál minden, sorban, amit a háborus esztendőkből leírtak és hogyha egy olyan Tükörynéyszerű varázsvesszővel érintenénk minden ólombarázdát, mindenegyik alól kibuggyanna a háboru forrása! De mentül inkább programmszerűen adja egy könyv a háborut, annál kevésbé van az benne. A háborus irodalom dús, de nagyon sok valóban nemes terméke mellett nem túlságosan értékes, a szenzáció vörös vitorláin alatt jobbára közepes írások bukkantak föl. Új írók nem is igen tűntek föl, a béke írói fakasztottak a háboru szikláin is vegetációt.

Hogy hogy lesz a béke költőjéből, írójából, filozófusából a háboru költője, írója, filozófusa? Valamiképp — nem egészen úgy, valamiképp — úgy, ahogy a zsellérből, kishivatalnokból, bankárból hős lett. Az emberiség negyven éven át szimulált; jajgatott, hogy ideges, — most kiderült, hogy a neurasthénás pestinek keményebb idegei vannak, mint Achillesnek és Hecktornak. Sírt, hogy nincs

pénze; most milliárdokat hozott össze hetek alatt.

A poézis épp úgy reagált a világ véres szenzációira, mint azelőtt azokra a kis szenzációkra, a lelki csendélet tragédiáira, ahol e.pozíció, *bonyodalom, katasztrófa* egy pillanat alkonyatába vesznek.

A háboru lírája általában gazdagabb, nemezebb, mélyebb, mint az epikája; az ideg hárfahúrja a legtermészetesebben reagál a világviharban. Maga a hazafias érzés, az egész háborus irodalom alapmotívuma, a lírában csap föl legtisztábban, az epika szerpentinútjain könnyebben eltűnik, a dráma bonyodalmaiban könnyebben keverődik. A magyar háborus líra a magyarság nagyszerű küzdelmének mély gondokakisérete. A magyar háborus epika . . . a magyar háborus epika, nem hiába, hogy túlnyomórészt a napisajtó óriás ólomkagylóin szivárgott ki, leginkább: ujságírás.

Nemcsak a magyar, de a külföldi ujságokat is nyilvántartjuk. Azelőtt nem tudtuk, mit írnak a legnagyobb magyar lapok, ma tudjuk, mit ír a Moldova, a La Roumaine, a Telegraaf, a Tanin, a Berlinske Tidende, a Cambana. Amióta a pokol golyójában megszületett a világháboru, azóta megtanultunk fontosnak tudni mindent; minden jelent valamit és ha éjszaka fölsóhajtsz, a sóhajod: ekhó, elhaló hullámgyűrű, végső sugártörés, ha nem is fogod sose megtudni, hogy minek az ekhója és micsoda hullámnak a gyűrűje. Minden ujsághírt történelmi mikroszkóp alatt olvasunk és minden ujságolvasó többet tud, mint azelőtt a külpolitikai rovatvezető. Mindennap elolvassuk a kopenhágai, bukaresti, newyorki, szófiai, konstantinápolyi, rotterdami ujságok híryanagát is és hogy megtudtuk, hogy minden jelent valamit, megtudtuk a saját ujságírásunk jelentőségét is. Tegnap még azon csodálkoztunk, hogy a sajtó nem látta meg a háborut, most, (hogy fölfeszültek a halálhalók és a brüsszeli archivumban meglelték a háboru születési bizonyítványát), a homlo-

kunkra ütünk: hát hogy látta volna, amikor csinálta. Az angol ujságírók németországi látogatása, jelenti Greindl báró, 1907. május 30-án, alig eredményez többet, mint az angol-német viszony átmeneti javulásának látszatát. Sir Edward Lascalles tizenkét esztendeje sürget jobb viszonyt a két nemzet közt, de minden fáradozása meghiusul Edward király zseniális politikája és az angol sajtó lelkiismeretlen üzelmei miatt. Ma már valamenynyien tudjuk, hogy amit a Northcliffe sajtó csinált, az a háboru volt, akkor csak a diplomaták tudták . . . mi a fajok bölcsőjében, vérségek holt tavában, civilizációk világversenyében kutattuk a háboru okát és elfelejtettük az ujságspekuláció hinárjai közt keresni. Magas diplomáciáról beszéltünk, és nem láttuk meg a háborut a kávéház angol, francia ujságjai közt. A háboru a legdemokratikusabb ellenőrzés mellett született — a pincér a kávé mellé hozta. Olyan kolosszális demokratikus ellenőrzés mellett, hogy senkinek se jutott eszébe az ellenőrzés. Az ujságírók nem vették észre, mi történik a félpennys lapokban és Bernhard Shaw is csak most jött rá, hogy a háborut el lehetett volna kerülni, ha az utolsó tiz esztendőben minden angol ujságcikket aláírt volna a szerző és odajegyezte volna szíves fölvilágosításul, hogy mennyi honoráriumot kapott érte.

A magyar sajtó, amelyet szerettek némelyek zsidó sajtónak csúfolni, talán tulságosan is nem volt külpolitikai tényező — és a nagyközönség külpolitikai preceptora is csak a háboru alatt lett.

A politikát, a belsőt, ma már nem intézik el azzal, hogy „kaputos huncutság, urak dolga, veszekedjenek az urak“ — ami azelőtt isteni akarat, nemesi privilégium, polgári kötelesség volt, az ma a nép aktiv belemarkolása a saját sorsába és mindenki tudja, hogy a politika: a több-kenyér, a jobb-élet, a kevesebb gond dolga. De hogy a külpolitika se a régi szembekötösdí, hanem ugyanolyan mód kenyérpolitika és az életünk ára, a tüzhelyünk nyugalma és végső fokon a fegyverben álló kulturánknak a fegyverben álló barbárság fö-

lött való diadala, azt éppúgy nem tudják, mint ahogy nem tudták, hogy a diplomata nem egy régimódu „rókafej“, aki addig intrikál, míg beleesnek a vermébe, hanem egy modern szociálpolitikus „ein Berufsarbeiter in einem Grossbetrieb“. A háboruban ez megváltozott. A sajtó egy óriási néplyceum lett, tanított, magyarázott, perspektivákat adott és a füstön és kormon és véren, a diplomácia alagútjain és a történelem földalatti szivárgásain keresztül vezette a közönséget a háboru forrásaihoz. Az eseményeket koncepciósan, áttekinthetően, világosan magyarázta. Tanított, buzdított, vigasztalt, lelkesített. Nemcsak lyceum, mint följebb mondtuk, — de társalgó, panaszfölvételi iroda, útbaigazító hivatal, elsőfokú közigazgatási fórum, a polgári élet hadtápvonala.

A vezércikk. A háborus ujságírás technikája hozta, hogy a politikus helyett — kevés kivétellel — mindig az ujságíró írta a vezércikket és a közönség nem fizetett rá erre a cserére. A politikus szava kortessip, a politikus tolla handzsár. Ha a politikus a hordó tetejére áll, nagyobb szónok, mint Cicero, ha értelmes: bölcsebb, mint Kant Immánuel, ha két ríme táncra csattan, nagyobb költő, mint Arany János s ha az írja a lap élén, amit a barátai várnak tőle, nagyobb publicista, mint báró Kemény Zsigmond. A név elmarad a vezércikk élén, de a vezércikk jobb lett: üde, áttekinthető, frappáns és, ami a cenzurát, a lelkiismeret hadiadóját, vagy amint a porosz pénzügyminiszter beszéde mondta, a közvélemény kenyérjegyét illeti, a sajtó annyira hozzá alkalmazkodott, hogy a közönség nem is vette észre, hogy ő is hozzá alkalmazkodott.

És most a sajtó speciális háborus genrejéről, a haditudósításról. A haditudósítás voltaképp az egész ujságírás őse, csak az *acta diurniákra* utalunk. Az első ujság: jórészt haditudósítás volt és az első riporter: haditudósító. A haditudósításhoz persze nem mindig tartozott hozzá, hogy ujságban közöltesék. Példa rá Tinódi Lantos Sebestyén, a törökvilág haditudósítója. Tinódi, csak hadiri-

porter volt, olvasom valahol, dacára, hogy versben beszélt, a mi haditudósítóink költők, noha prózában beszélnek. Talán nem egészen így van, de az bizonyos, hogy a Tinódi krónikáinak többet köszönhet a történelem, mint az irodalom, — a mai haditudósítók krónikáinak többet nyer az irodalom, mint a hadtörténet. A mai háboru sajtószervezetéhez hozzá tartozik, hogy a háboru tényeit nem a haditudósítótól tudja meg a közönség, de a háboru lelki életének ők a Höferéi — az ujságírók, akik a srapnellek szilánkjait keresték és a magyar fajta ösmeretlen kincseit fedezték föl, mint Kolumbus az indiai út helyett Amerikát. A háboru forró, nehéz lélekzétvétele csap ki az izgalomtól nedves haditudósításokból és a közönség úgy tanult meg néhány ujságírónevet, amik azelőtt az anonymitás erkölcsi szegénységi fogadalmába veszték, mint teszem az orvosprofessorokét. Sőt a külföldi közönség is megtanulta a magyar ujságírók nevét; magyar haditudósítást nem egy ízben vették át s nem egy világeseményt a magyar sajtóból tudtak meg először. A nagy határeltolódásban a világhír határai is mássá lettek s a magyar sajtó megint megelőzte a magyar irodalmat s a magyar ujságíró nevét úgy idézik, mint azelőtt a Stanley, Ratzel, Archibald Forbes, Dillon, Barzini nevét.

A magyar sajtó nem hogy nem tűnt el az óriás arányokban, de hozzájuk nőtt s ez nem kis részben a haditudósítók érdeme.

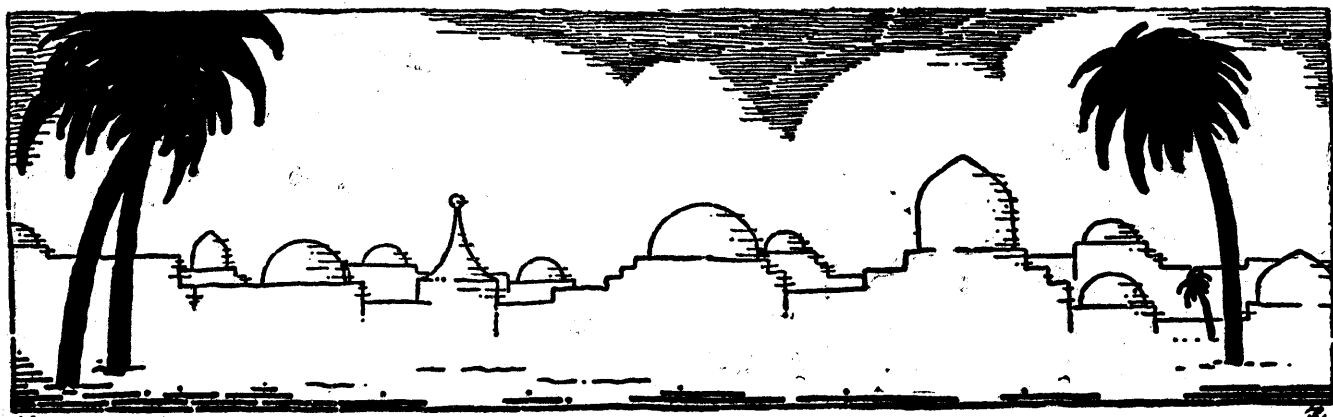
Nagyon messzire vezetné, ha, csak a pillanat ilyen villamos-expresszén is, a háborus élet egész kultur területén végig akarnánk menni.

Ez album a zsidóhitű magyarságnak készül s olvasói tudják, hogy a zsidóság becsülettel, diadallal részese a háborus kultur munkának. Részese volt a magyar kulturéletnek a háboru előtt is s a zsidóvallásu magyar író, művész, tudós nem jelentett — legalább is nem jelentett értéksökkenést a magyar kulturának.

Ha a magyar zsidóság orgánumaiban itt-ott kiemelik X. vagy Y. magyar írónak a vallását, ez érthető büszkélkedése a zsidóságnak, de büszkélkedése épp a magyar energiaforrásaival. Aminthogy pl. a „*Mult és Jövő*“ hasábjain felhalmozott irodalmi és művészi értékek a magyar kultura gyarapítását jelentik. Az persze természetes, hogy amikor a zsidó: téma lesz és a háboru során, a háboru eseményei során inkább lett az, mint valaha, a zsidó író talán élesebben közelíti meg, de a zsidó témától épp úgy nem lesz egy magyar irodalmi munka se zsidó, ahogy például egy német dráma, regény, vers nem lesz kinai, ha kinaiakról szól. A magyar írás nemcsak akkor magyar, ha zsidó írja, — de akkor is, ha zsidóról szól. Minden szépség, ami magyar nyelven van leírva, magyar irodalom és minden sor, amely a magyarság ügyét szolgálja, a magyarságé.

Pogány Willy rajza

FELEMELEM SZEMEMET . . .

112. ZSOLTÁR

Fordította: NEMÉNYI ENDRE

*Felemelem szememet a
Hegyek felé s kérdem,
Honnan jön a szabadítóm,
Az én segítségem?*

*Ki az, aki megment engem
Tüztől, vastól, vértől?
Leselkedő ellenségem
Kardjának hegyétől.*

*Felemelem szememet az
Ég felé és érzem,
Te vagy Uram az én váram,
Az én reménységem.*

*Te vagy Uram az én sziklám,
Menedékem, váram.
Ha velem vagy, skorpiók közt
Sem remeg a lábam.*

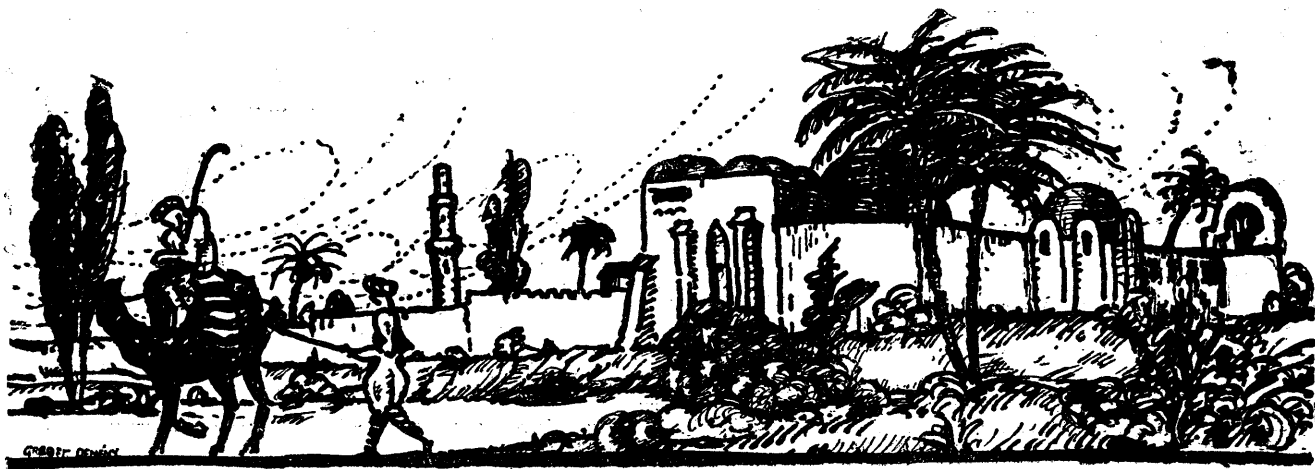
*Felemelem szememet a
Hegyek felé, s érzem,
Te vagy Uram az én váram,
Szirtem, menedékem!*

*Pusztaság is olyan, mintha
Virágok közt járnék,
Nap tüzeben Te neved az
Enyhet adó árnyék.*

*Te vagy Uram az én pajzsom,
Sátorom az éjben,
Ha velem vagy, az éjszaka
Hidegét sem érzem.*

*Nem alszik, nem szunnyadozik
Az én lelkem öre,
Aki az Úr utját járja,
Nem eshetik törbe.*

*Ha kimegyek, a Te neved
Oltalmaz meg engem,
Visszatérve is csak a Te
Dicséreted zengem.*

KÉT ZSIDÓ

IRTA: DÉNES SÁNDOR

Északi harctér, 1915. október.

Két zsidó állott egymás mellett a zsidó templomban abból az alkalomból, hogy az Úr megengedte elérniük a világ teremtése óta elkövetkezett 5676-ik esztendőt, a vérbe borúttat, a fegyverbe öltözöttet, az ágyúdörgéssel, puskaropogással beköszöntöt, atyák halálának, fiuk pusztulásának hatalmas harcoknak újesztendejét.

Két zsidó állott egymás mellett a hátsó padsorok között ott, ahol bőségesen hagytak üres imaszékeket azok, akik a honszeretet hosszú frontú templomában hallgatják a komor basszusban előimádkozó nehéz tarackokat az 5676-ik — nekik talán utolsó — esztendő beköszöntése alkalmából.

Két zsidó imádkozott közös imakönyvből. Mindkettő harcok mezébe öltözött volt az imaköpenybe takarózott ájtatos seregben.

Az egyikén csukaszürke az ünnepi ruha, földszinü daróc a másiké.

Harcok küzdelmébe készülő magyar vitéz az egyik, háborúk viharából a fogság békés fedele alá jutott cári katona a másik.

Körülöttük sirt, zokogott minden. Sirtak az apák, könnyeztek a fiúk és a női karzat hangos zokogása, mint bánatos, fájdalmas szavú templomi orgona, kísérte a fohászt.

És felzúgott az ima az Úrhoz, az Örökkévalóhoz és kiáltanak a hívek hangos, ájtatoskodó szóval: *Halljad Izrael, egy a mi Istenünk, egy!*

És zokogásban kitörő, meggyőződésteli hittel kiáltá egy és ugyanazon imádságos könyvből — mint két, régen ismerős, békességes szomszéd — a magyar katona és az orosz fogoly az Egyisten buzgó dicséretét.

Egyazon imát mondták, egyazon Istenhez fohászkodtak a közös héber nyelven. Könyveik összefolytak a közös imakönyv öreg lapjain és amikor az előimádkozó könyörgést mondott a világ urához, mondván: „Mennyei Atyánk, oltalmazd és védelmezd felséges királyunkat, I. Ferenc Józsefet és áldd meg szeretett magyar hazánkat, vedd oltalmadba főméltóságú tisztviselőit, nagyjait, minisztereit“ — az orosz zsidó egyazon végszóra az őskőtől öröklött egyazon sajátos, rezgő hangon dalolta rá az áment, miként az ámenben felzúgó templom minden más hívője.

És fájdalmasan zsongott és mélán bűgött az idők rettenetei elől az Istenhez menekült hívők imája, amint a frigyszekrény előtt égnek indult a fohász:

— Atyánk, királyunk, pusztítsd el rólunk a kinzót és szidalmazót!

— Atyánk, királyunk, némítsd el szidalmazóinkat és vádlóinkat!

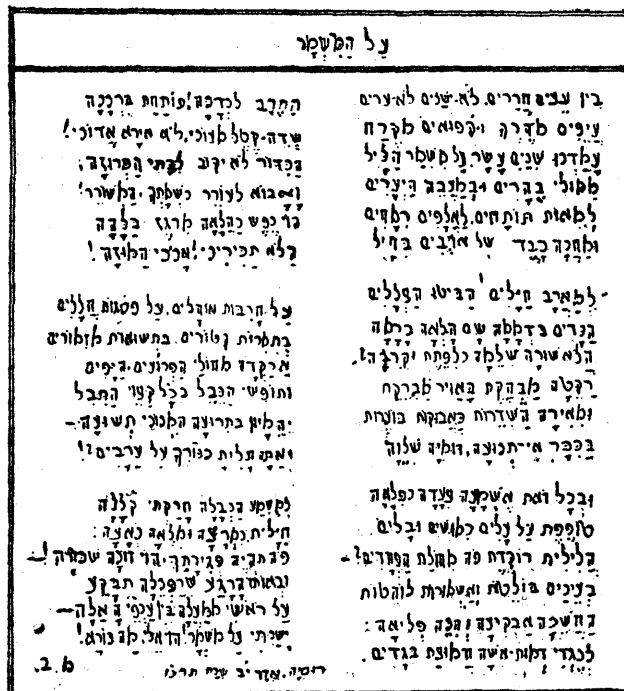
— Atyánk, királyunk, dönts halomra ellenségeinket!

— Ovinu malkenu . . . ovinu malkenu . . .

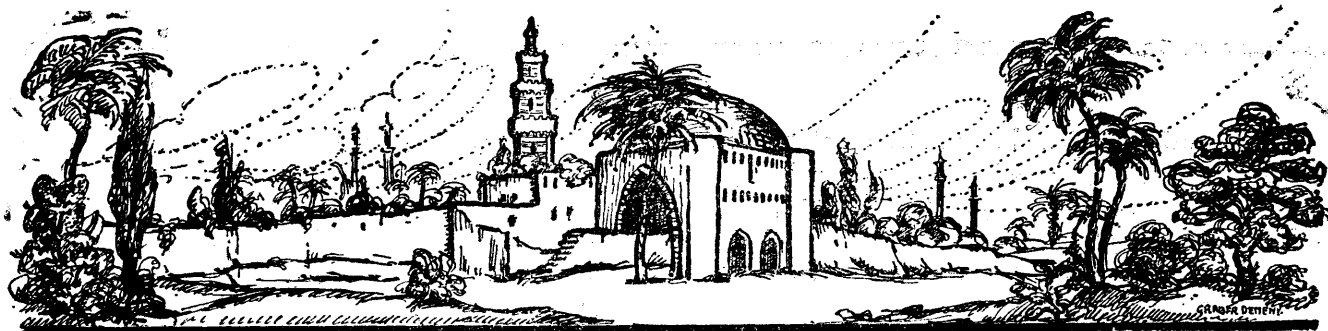
Néztem, elnéztem a két katonát, a két zsidót: a harcra induló magyart, aki szuronyt szegezve fog előrerohanni, hogy oroszot öljön és a harcból megtért oroszot, aki magyar katonára küldte már gyilkos golyóját . . . néztem őket, amint bosszúló fohászt küldtek az Egyúristenhez, a közös Pajzshoz, a Védősziklához: pusztítsa halomra ellenségeinket.

És néztem, amint ez a két zsidó egyforma áhítattal, buzgó hittel, egymás mellett békeségben állva sirja a fohászt és egyik sem gondol a másikra, nem kívánják egymás pusztulását, egymásnak hullák halmára való gyilkolását.

És amint néztem, elgondolkoztam, hogy ha most nem menne ember ember ellen, hanem ember állana az ember mellett és csak egy félnapig közös machzorból, közös imafüzérből, egyazon zsoltárból közös nyelven közös imát zengenének a közös Egyistenhez és egymás mellett állnának az Úr színe előtt, vajjon . . . vajjon lenne-e még egyszer háború a világon?

Dr. Bolgár Mózes héber verse az északi harctérről.

A BÉKEESZME A ZSIDÓ VILÁGSZEMLELETBEN

IRTA: DR. FRISCH ÁRMIN

Nagyon könnyű a feladatunk, ha arra akarunk utalni, hogy a zsidóság tanításai mindenütt telvék a béke gondolatával. Könnyű rámutatni arra is, hogy a béke uralma mint a vallásosság, az istenmegértés egyik megnyilatkozása a zsidó géniusz alkotása. Hiszen ezt a tanítást a vallásosság legművésziesebb képviselői: a zsidó próféták hirdették legelőször. Próféta alapeszméink között, tudjuk, ott van a messiási idők meglátása: a kor, amidőn a farkas és a bárány együtt legelnek; imádságaink mindegyik köre a béke óhajtságával végződik; köszöntéseinket a béke szavával fejezzük ki. S így minden nehézség nélkül mutathatunk arra a tényre, hogy a zsidóság eszményi felfogásában a vallásosság a világ boldogságában, az emberi élet tökéletesedésében és a nemzetközi béke megvalósulásában nyilatkozik meg. S mégis azt kell mondanunk, hogyha más argumentumok nem állnának rendelkezésünkre, mint az említettek, a zsidóság nem hivatkozhatnék arra, hogy az ő vallási gondolatkörében az emberi béke ideálja erősebb és tartósabb eszme, mint akármelyik vallás világszemléletében. Más támaszpontok után kell néznünk, ha láthatóvá akarjuk tenni azt a tényt, mely a zsidó vallásos felfogást, a zsidó vallásos ideológiát az egyetemes emberszeretet uralomra jutásának biztosítékául teheti. Ez a támaszpont pedig a *zsidó világszemlélet*.

A zsidó világszemlélet ősidők óta békés világszemlélet. A zsidó néplélek úgy, amint ez a szentírásban, a prófétákban, a biblia idealizált alakjaiban, a vallásban, az emberről való felfogásban megnyilatkozik, nemcsak hiszi, hogy Isten a békét és a szeretetet óhajtja, hogy Isten valamikor a béke művét a földön állandósítani fogja, hanem át van hatva a békés lélek erejének a fölénytől és az események szemlélete közben erősödik meg az az ítélete, hogy az emberi lélek a belső vallási intenciójától hajtva felismeri azt, hogy a háboru még eredményében sem lehet üdvös. A messiási eszmének éppen az a tartalma, hogy az emberek belátása Istennek különös közbelépése nélkül is megteremtheti a békét és hogy ez a belátás valamikor el is következik. Hogy az emberi közületek erkölcsi kapcsolata az, ami a közületek örök életét garantálja. A zsidó nép nemcsak hitt az örök béke egykori bekövetkezésében, hanem érezte azt is, hogy azt a békés életet mindig meg lehet kezdeni és mindig lehet átélni. A messiási kor eljövételét nemcsak úgy képzelte, hogy Isten akaratából valamikor a messze jövőben a népek és nemzetek a béke és a szeretet eszméjében egyesülnek, hanem úgy is, hogy ez a kor az emberek akaratából minden percben megvalósítható. Hogy minden ember és minden közösség a maga egyéni életében meg tudja valósítani a messiási esz-

mét és egyedül ennek az eszmének a megvalósításával teszi tökéletessé a maga, vagy a közületek életét.

A zsidó világszemlélet tagadja ezt a sok történeti író által hangoztatott tényt, hogy szerencsés háborúk, nagy hódítások a népek és nemzetek boldogulását előidéznek és bármennyire szóljon is a látszat az ilyfajta igazságok valószínűsége mellett, ő abban tart ki, hogy *az nem igaz*. Nemcsak sub specie aeternitatis nem, de sub specie temporis sem. A bibliai világszemlélet azért nem látja biztosítva a népek és nemzetek fennmaradását, mert a fennmaradás tényezőit a fegyverben látják s azért tartja Izraelt örök életűnek, mert Izrael tömeglelkében felfedezi azt az érzést, hogy „*nem a hadsereg és nem a hatalom, hanem a szellemem*“. Másutt a békevágy csak sóvárgás, csak a lélek egyik erupciója, a zsidóságban a lélek egyik eleme. A zsidó néplélek csak akkor érti magát harmonikusnak, amikor megállapíthatja, hogy „*ezek hadiszekerekkel és azok lovakkal, de mi az Örökévelőnek a mi Istenünknek nevében*“. A zsidó néplélek a béke megértésének, realitásának hatása alatt formálódott és amikor gondolatokat termelt, eszméket szavakba öntött, érzületeket irányított: a békét, a harmóniát, mint működő élettényezőt számításba vette.

A zsidóságban a messiási kor bekövetkezése az ember érző vágyainak egyik alkotása. Nem a logikailag felismert igazságok és etikai evolúciók viszik majd az emberek tevékenységét oda, hogy fegyver zörgetése nélkül alapozhassák meg jövőjüket, hanem a lélek egyre fejlődő érzetei keresni fogják az utat, amelyen az egész emberiség magára talál. A messiási kor nálunk e szerint nem utópia, melyet a vallásos lélek fantáziája képzelt el, hanem tudás, mely az emberi lélek megértésére alapítja a maga feltevését. Nem azért jön majd el a jobb kor, mert Isten jóságával nem egyeztethető össze az emberek háborúja, hanem eljön azért, mert az ember békés érzülete megtalálja majd az utat az egyesülésre. Az embernek jóraképes termé-

szete az, amely állandó munkásságot fejt ki, hogy eszményeinek érvényt szerezzen és ez a munkásság évről-évre és napról-napra megtermi a maga gyümölcseit. Az emberiség erkölcsi haladása nem az ész tevékenységének folyamánya, hanem annak a megérzésnek, amelyet a belénk lehelt isteni szellem bennünk szüntelenül ébren tart.

A zsidóság tehát nem úgy hiszi és nem úgy képzei az örök béke eszméjét, hogy valami külön megváltó isteni erő a maga természetfelettségében belenyul a világ rendjének menetébe, hanem úgy látja, hogy a teremtés első emberétől kezdve állandóan dolgozik bennünk az az érzés, az a megnyugvás utáni vágyunk, az a harmonikus tudatunk, hogy képesek vagyunk olyan társadalmi éltt megalkotására, amelyet a szeretet szálai fűznek egymáshoz. Sőt abban a képzetében, melyet Isten lényéről magának alkot, benne van annak a meglátása, hogy az isteni tökéletesség egyik megnyilatkozása az a szüntelenül irányító tevékenység, mellyel az ember nemes indulatait erősíti és formálja, hogy a maga természetében rejlő etikai képességeket megvalósíthassa. A zsidó nem annyira *hiszi*, mint inkább *látja* a messiási kor bekövetkezését. Abban az alakban, melyet magáról és a maga életéről formált, észreveszi azt a haladó akaratot, azt a szünni nem tudó tevékenységet, melynek eredője az emberek egymásközötti szeretete, az emberek egymást megértő gondolkodása, az emberek egymást támogató jósága.

Azért állítják, hogy a békeeszme a zsidóságban — vagy hogy vallási terminológiával éljünk: a messiási eszme a zsidóságban — több, mint hit. Több: mert igazság. Több: mert világszemlélet. Látás, belső átélés, belső tapasztalás. Az ő isteni megérzésének a korroláriu-ma, melyet sem letagadni, sem életéből kiküszöbölni nem képes. Egy intuitív látás, akár a tudományos, akár az etikai látás. A zsidó nép etikai látása az, amely megteremtette azt a hitet, hogy az emberiség a béke által halad a boldogság, a tökéletesség felé.

Hallom az ellenvetést. A biblia is ismer há-

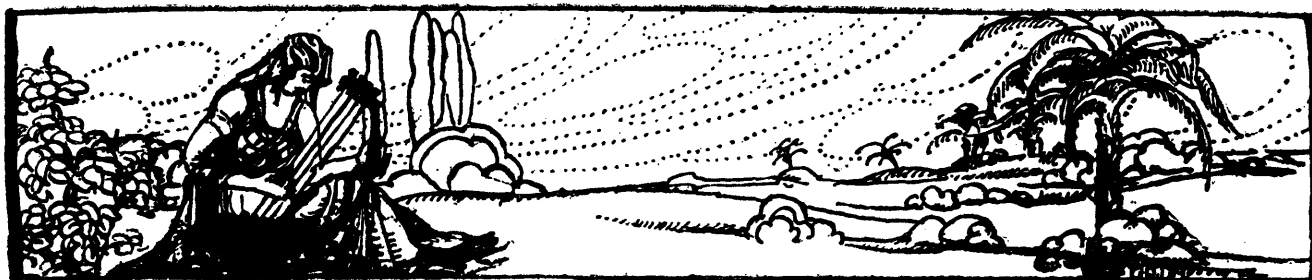
borukat, sőt szimpátiával kíséri Izrael harcait. S a zsidó biblia utáni történet is beszél a makkabeusokról és a vallási élet ezt a makkabeusi fegyvertényt a chanukkával meg is örökítette. Hát ezek tények. De ezek csak azt igazolják, hogy a zsidó népben sem jutott teljes kifejlődésre a messiási eszme, a zsidókban sem volt még meg az a tehetség, hogy elméleteit a gyakorlati életbe is átvihesse. S ilyenkor csak úgy harcolt oroszláni bátorsággal és önfeláldozó készséggel, mint a többi nemzet fiai. De csakúgy, mint a békés hajlamú ember, ki verekedésbe keveredik. Az indulata erősebb, mint a belátása. S ha a biblia beszél is a háborúról, akkor a biblia inkább szabályozza a háboru eljárását, amelyet — amennyire lehet, — humánussá és emberissé tesz. Intézkedések, amilyenek arra vonatkoznak, miként járjunk el, ha már hibába estünk, ami sohasem jelenti azt, hogy a hibát ajánljuk, avagy, hogy káros voltát ne tagadnók.

S ha a békében komolyan hiszünk, ha igazán kívánjuk, hogy az öldöklés és hódítás, a nép leigázása és megsemmisítése ne legyen többé az ultima ratio a nemzetek elhelyezkedésében, ha igazán hisszük, — amint hinnünk is lehet, — hogy az emberiség még eléri azt az időt, melyben a farkas és a bárány együtt lakozik — akkor feltétlenül szükséges, hogy ideológiánk változzék meg. Kell, hogy a béke gondolatait ne mi teremtsük meg, hanem hogy eleven érzetünk legyen és a logikának, a gondolkodásnak csak az a szerepe jusson, hogy megtanítsa bennünket a módozatokra, amelyekkel ezt az érzésünket megvalósíthatjuk. A próféták és az egész zsidó vallás szelleme azért nyújt garanciát a békére, mert intuitive meglátja, mert az emberi lélek alapérzésének fogja fel.

Nem lehet tagadni: vallási és erkölcsi igazságoknak olyan fogalmazása, hogy az igazán formáló erővel bírjon, csak a zsidóságnál és az ő örökbecsű könyveiben, a bibliában található. Az emberiség még igen sokszor fog visszatérni ahhoz a forráshoz, hogy abból töké-

letesedési képességeket merítsen. A pszichológia jelenlegi állása már ott van, hogy keresi azokat a lelki képességeket, amelyek az akaratra hatással bírnak. Megállapításaiban már odáig jutott, hogy az ember által felismert szükségletek csak akkor érhetők el, ha azoknak a realitása a tudat mögött él. A tudományos felismerések, a kultúra haladása csak akkor viszi a tökéletességet előre, ha a logika észleletei a tudat mögötti meglátások kivihetőségére törekszik. Ha valamit akarunk, ha valamit megteremteni óhajtunk, akkor nem elég annak felismerése, hogy az szükséges, hanem a szükségesség érzete mellett ott kell lennie annak a megérzésnek is, amely a mi egyéni életünk tökéletességét ennek a hiánynak kielégítésével teszi tökéletessé. Az erkölcsi erők csak akkor képesek tevékenységre, ha az erkölcs hiánya egyéni életünk nyugalmát veszélyezteti, ha a békét a mindenségben saját életünk tényezőjének észleljük, ha magunkat csak a békességgel kapcsolatban tudjuk egy egész harmonikus lénynek tekinteni, ha éget és perzsel minden viszály és minden meghasonlás. Akkor és csak akkor remélhetjük, sőt biztosra vehetjük, hogy módunkban lesz a békét megteremteni.

A békéről, az örök békéről csak akkor szólhatunk majd, ha a messiási eszme abban a formában válik az emberiség igazságává, amelyben a bibliában megnyilatkozik. Abban, hogy a tömeghit szükségesnek tartja majd az egyéni élet boldogságához annak az eleven tudatnak az átérzését, hogy valamennyien Isten képmására teremtett lények vagyunk, akiknek egyéni boldogsága is attól függ, mennyiben tartozik az ő világszemléletéhez az a látás, hogy az embert egyedül saját jósága és saját békeszeretete emelheti az eszményi fejlődés legmagasabb fokára. Ez a gondolat lesz a világ megváltója és ennek a gondolatnak az átültetésével válik majd a zsidóság az emberiség igaz és állandó tanítójává. *Az örök békére egyedül a zsidó világszemlélettel gondolhatunk.*

ATYÁM SIRJÁNÁL

Irtta: MEZEI ERNŐ

*Mikor nem hallunk csak bösz harci zajt,
Mi ösztön az, mi sírodhoz kihajt?
Mikor a földön hontalan a béke,
Mi vonz ide, hol minden küzdés vége?*

*Oh jó atyám mi most hozzád vezet, —
Nem bűt jelent már az emlékezet.
Nem válás többé, hanem visszatérés.
Nem búcsu, hanem állandó kísérés.*

*Vér- és lángtergerből kél most a jövő,
Orkánban vész el minden kikötő.
S hogy bús kérdés lett időnk minden célja, —
Erős vigasz a sírból fénylő példa.*

*Elöttem áll itt élted oszlopa,
Amely többé nem változik soha,
S mint emléked e sírköbe meredve,
Szívharमतunk úgy gyűlt kemény jegecbe.*

*Mit egy életben Isten szava mond,
Benned világlott s itt rajta a pont,
Most jobban értem: mi nagy idők lelke
Egész tartalmát forrón átlehelte.*

*A fejlődést, mely örök változás,
S minden fokán oly meglepően csodás.
Beszívtad Te is az ujtó lázat,
Mit folyton tüzelt az előző század.*

*Felnőttél még mint Ghetto gyermeke,
Lelked dajkálta az ős hitrege
S hitted: örök mind, mi régtől öröklött,
Minden válaszfal föld mélyébe rögzött.*

*Láttad, hogy túl a szűk börtönfalon
Ősellenség a nagy társadalom,
S míg bensődnek szentsége zsidó voltod,
Ott künn csak ősi átok terhét hordod.*

*De im' elomlott benned a „hívő“,
Hogy óriásit fordult az idő, —
A dermedt ó-világ vajudva rengett,
Száz keltő kürtszó a füledbe zengett.*

*Emberré vált, ki előbb csak barom,
Egyenlő joggá a nyers hatalom.
Lelkedben is lehullott minden korlát,
Uj hívéssel fogtad fel népek sorsát.*

*Hol friss forrás nyílt: ittál szomjasan,
Ugy vélted, mindnek gyógyvarázsa van.
Magával ragadt uj eszmék viharja.
S rabul ejtett a haladás izgalma.*

*Hajh, gyorsan mult a nagy hit öröme! —
Szétaradt az uj bajok özöne — —
Láttad, az uj küzdő mihamar fáradt,
S éhségtől ordít csak az emberállat.*

*Láttad: az ember, ki most lett szabad,
Sorstársa ellen már fegyvert ragad,
S mentől tovább kong az uj kor harangja,
Vad gyűlölet zshivaja lesz visszhangja.*

*Ránk tört újra a középkor szele,
Ocsmány, vérvádak, Dreyfuss bűnpere,
Eszményid lángját füstbe feketítve,
S árnyat borítva végső éveidre.*

*Te is tünődél: végén mi a cél?
Örök, lázas törekvés hova ér?
Mi jön, ha a nagy hagyomány elhal mind?
— S kétségek közt olvastad Häckelt, Darwint.*

*Bár egyre új s új szemhatár dereng,
Rajtuk új kétség-felhő is kereng,
S a haladás harmatgyöngyös világa
Elbágyad, mint az ősz késő virága.*

*De aggkornak mit jelent a jelen?
Megszállott a végső bölcs sejtelen,
Hogy az új küzdés is megváltó munka,
Mit ősi szent törvény mért rá korunkra.*

*Te nem hiába kérted: vajh mi lesz,
Oh nem! — szíved nem volt hittől üres,
Fellobbant benne a hajdankor fénye,
Ősök s utódok törhetlen reménye.*

*Mert célul tűzte Izrael istene,
Hogy mindig új s jobb célért küzdene,
Ősi hit s új tudás egymást fokozza,
A kezdetet a véggel egybehozza. —*

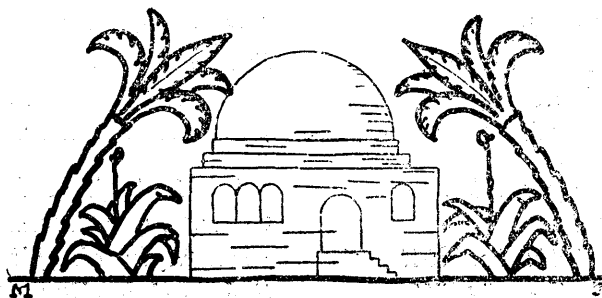
*S te tudtad, ez öröklött tiszta hit,
Új sötétségen át új fényt hasít,
Marad az emberfaj hű nevelője,
Mely nélkül soh'sem juthat fel tetőre.*

*Mondtad: az új népek még gyermekek,
Mohó vágy- s forró láztól betegek.
Mi örökünk az edzett férfiasság,
Melynek fáklyája a zordon igazság.*

*Óh, hogy túl vagy a sejtelen falán,
Előtted is megnyílt minden talány,
Te is része vagy a titkos erőnek,
Mely a múltból szab törvényt a jövőnek.*

*Tűzvészben ropog bár a nagy világ,
Sirodon bizton ég a mécsvilág,
Csendjéből szól hozzám az örök szózat —
Az ősi emlék és az ősi jóslat.*

*Szent utjelzőnek látom sirköved,
Amerre lelkünk örök célt követ —
S hogy ékbe futó sok héber betűje
Új koroknak is biztos delejtűje.*

Lilien rajza

LENGYEL ZSIDÓK KÖZÖTT

IRTA: HERCZEG GÉZA

A lengyel zsidó ennek a háborúnak a leg-súlyosabb sebesültje. A lengyel zsidók is hősei ennek a háborúnak. Az oroszországi zsidók, a galíciai zsidók, a lengyel zsidók, vagy ahogy mifelénk hívják a „pólisi zsidók“ földönfutó áldozatai lettek a háborúnak; amerre ez a nép lakik, Galiciában és Orosz-Lengyelországban, mindenfelé ott dült legvadabbul a háború, az ő üzleteiket rabolták ki, az ő házaikat gyújtották fel, az ő feleségeiket és leányaikat becstelenítették meg kozák vadállatok. Őket tették földönfutókká, koldusokká, hajléktalan nyomorékokká első-sorban. Ők szenvedtek a legtöbbet Galiciában és Orosz-Lengyelországban, mindenütt, ahol ez a szomorú fajta él a sívár és reménytelen nyomorában, csak nyomoruságot és pusztulást, meg könnyeket látni és csak jajveszékelést lehet hallani. A háború legelső napjaiban, már augusztusban égett Brody s aztán Tarnopol és Stryj és mind a többi főfészkei a pajeszos nyomoruságnak, a városok és községek keleti Galiciában, ahol csak zsidók laknak.

Legelőször a harcterre menet találkoztam galíciai zsidókkal. A magyar határ után az első állomáson láttam az első pajeszos katonát és Duklán kerültem először a „pólisi zsidók“ közé. A duklai pajeszos lengyel zsi-

dók se hitték volna, hogy rongyos kis falujuk, a két lépés hosszú, két lépés széles, piszkos Dukla, ahova se madár, se vicinális nem jár, valamikor olyan fontos és nevezetes pontja lesz a világháborúnak, hogy a Höfer-jelentés minden szavát, amelyik Duklával van kapcsolatban, aggódó érdeklődéssel várja két ország népe. Dukla nagyon nevezetes lett, országos, sőt világhírű, mindenki beszélt róla és mindenkinek a tudatában élt, anélkül, hogy ismerte volna. A duklai pajeszos lengyel-zsidók nyilván büszkék voltak erre, de nem Duklán, hanem Bécsben vagy Budapesten voltak büszkék, ahova a háború rémei elől menekültek.

Tipikus alak lett Budapesten a lengyel-zsidó, akit az egész világháborúból csak Tarnow, vagy Tarnopol, vagy Jaslo érdekelt. Megállnak a lapok kiadóhivatalai előtt, elolvassák a török hivatalos jelentést, vagy a német legfőbb hadvezetőség kommunikéit, vagy amit Höfer jelent és idegenül és érdeklődés nélkül szaladnak át a sorokon, lefordítatják maguknak valakivel az egészet szóról-szóra, aztán csalódottan, mint aki nem elégített ki, kérdezik:

- Ja, ja, de mi van Tarnopollal?
- Mi van Duklával?

Mik közül nekik távoli ismeretlen földekhez, az Yser-menti harcokhoz, vagy az oroszok visszavonulásához a Kaukázusban, még Przemysl se érdekli őket, — mi van Duklával? . . . Duklával az volt, hogy belekerült a leghevesebb háboru központjába, hogy körülötte, északra, délre nyugatra nagy csaták folytak, tele volt katonákkal, az utcán trénpalánkák vonultak végig, fölötte srappeltek és gránátok röpültek, repülőgépek szálltak át és automobilonok száguldtak keresztül rajta.

A háboru elején nem így volt. Dukla két órányira van Krosnótól, amelyik az utolsó postája és utolsó vasuti állomása. A két órány ut, amelyik a vasuttól és táviridától választotta el, az egész élettől elszakította Duklát, itt valóban alig lehetett érezni a háborut, valami ájult és dermedt nyugalom volt itt és a háborunak semmi nyoma a lengyel zsidók félelmén kívül. A piacon, az ugynevezett Ryneken álltak egész nap, álltak késő éjszakáig a lengyel zsidók, összebujtak, több apró körbe bujva, mint a verebek, tolakodva és furakodva a morzsák köré. A középben állt egy öregebb, aki előadott, halkán, szinte sugva, de nagy gesztusokkal és titokzatosan, a többiek figyelték, szinte beszítették a szavait. Az állandó téma természetesen a háború volt; a háborúról ők egész külön hírszolgálat utján informálódtak. Nem a Märisch-Ostrauer Morgen Zeitung volt a hírforrás, amit errefelé olvasnak, se a bécsi lapok, amik nagyon elkésve érkeztek. A hírforrás valami láthatatlan és ismeretlen szervezet volt, valami fantasztikus drótnélküli távirója közös érzéseknek, közös aggodásoknak és közös veszedelmeknek. A határon, Brody mellett történt tegnap valami és ma már Duklán tudták, hogy a brodyi Borgenichts Izidor üzletét felgyújtották a kozákok. Érthetetlen volt ez, de csodálatos, hogy mindig pontos és megbízható volt a hírszolgálatuk. A duklai zsidók mindent tudtak és mindent először tudtak.

Duklán volt egy ideig a sajtóhadiszállás és amikor valami friss hirre összetrombitálták a haditudósítókat, a duklai benszülöttek is

rohantak. És aztán alázatosan kérdezősködve érdeklődtek:

— Hány fogoly van?

— Hány ágyu?

Aztán valami utánozhatatlanul érdeklődő gesztussal és éneklő faji kíváncsisággal a hangjukban:

— Und wie viele Generäle?

A duklai zsidók nagyon féltek az oroszoktól és mikor csak a hire jött, hogy közelednek a moszkoviták, mind elmenekültek. A falu lakatlan maradt, üres és kihalt. Van egy piszkos kis szálloda Duklán, a Hotel Lichtmann, ez nyitva maradt, de a tulajdonosa nélkül. A többi házak üresen maradtak, lezárva és minden értékkel és berendezéssel a szobákban. Csak egy háznak maradt meg a lakója, a grófi kastélynak.

Duklán van egy híres grófi kastély. A lengyel Mielcinski gróf lakik itt, egy gyönyörű park közepén áll a barokk kastély, az egész olyan, mint egy fantasztikus festmény, nagy rondókkal, ős fákkal, titokzatos patakokkal és sötét kis szigetekkel a tavak közepén. A duklai gróf nagyon érdekes ember. A felesége egy orosz tábornok leánya és az ő révén nagy birtokai vannak Oroszországban és Varsó vidékén. Varsóban volt a gróf, amikor a háború kitört és hetekig tartó körutazás után Oroszországból jött vissza Duklára és azóta ott van. A gyönyörű kastélyt kórháznak rendezte be, ott ápolják a sebesülteket. Azóta már oroszok voltak Duklán, kitakarodtak onnan s újra visszajöttek. A gróf azért a helyén maradt és a felesége is, aki pedig egy orosz tábornok leánya.

Augusztusban, még a lebergi események előtt, a krosnoi pályaudvaron beszéltem egy Brodyból való lengyel zsidóval. Kilenc tagu családjával, feleségével és nyolc gyerekével várakozott a pályaudvaron a legközelebbi vonatra. Koffereken ültek és nagy csomagjaikon, amik bizonytalan színű dunyhaáthuzatba voltak pakkolva. A zsidó jajveszékelt.

— Az utolsó percben menekültünk. Mindent otthagytam, csak az életünket mentettük

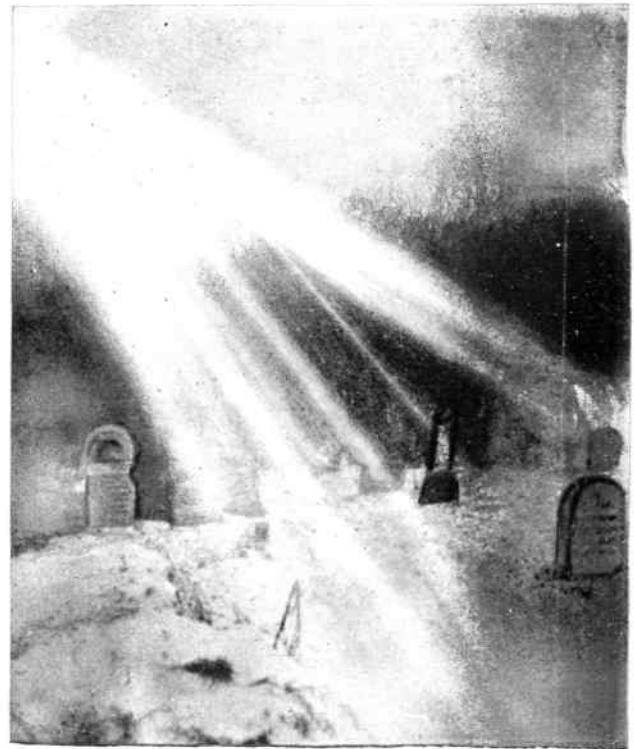
ZSIDO TRENKOCSIS DUKLÁN (Révész és Biró felvétele).

A GORLICEI ÁTFORES UTÁN. LAKÁSUKBA VISSZATÉRT MENEKÜLŐK. (Az Est felvétele)

Egy keletgalíciai zsidótemplom az oroszulás után.

Ellenséges reflektortól megvilágított galíciai temető.

A »Mult és Jövő« felvételei

Sianiavai gyerekek a romok közt.

(Révész és Biró felvételei)

Szadagoriai menekülők.

meg. A kozákok mindent felgyújtottak és kirabolak. Biztos, hogy felgyújtották az én házamat is.

— Mi a foglalkozása?

— Speditőr voltam. Közel a határhoz, elég jól jövedelmezett ez az üzlet.

— És most hova megy?

— Bécsbe.

— Mennyi pénze van?

— Mindent ott kellett hagynom, ezüstöt, berendezést, mindent. Csak a legszükségesebb ruhákat hoztuk magunkkal és ami készpénzünk volt. Nem sok. Hatszáz korona az egész.

— És most mihez kezd?

— Hatszáz korona — mondta komolyan megfontolva a brodyi speditőr — három hónapra elég. Azalatt meg csak kitalálok valamit. Bécs nagy város. . . Majd csak akad valami. . . Majd kitalálok valamit.

Ezek a menekültek, a háború okozta nyomorúságnak ezek az áldozatai, a bolygó lengyel zsidók nem az igazi földönfutók. A háboru igazi halálos sebsültjei azok, akik a *helyükön maradtak*. Galiciában éppen úgy, mint Orosz-Lengyelországban. Legföljebb az volt a különbség, hogy a meghódított területen élők, ha a lefolyt csaták pusztításait kibírták és túléltek, még jobb jövőt remélhettek. Az oroszok Galiciában kiméretlen kegyetlenséggel bántak a lakossággal, elsősorban a lengyel zsidókkal, akikben feltétlenül ellenséget látnak, s tudják róluk, hogy csak azért nem menekültek el, mert nem volt miből. Lembergben éppen úgy, mint Galicia bármelyik legkisebb falujában, kegyetlen rcsszul bántak az oroszok a lengyel zsidókkal, kínozták, gyötörték őket, a levegőt is elzárták előlük, minden szabadságukban megakadályozták őket. Galicia zsidó lakosságának több mint ötven-hatvan százaléka elmenekült. A visszamaradt negyven százalék szenvedett legtöbbit.

Az orosz-lengyelországi lengyel zsidók helyzete érdekesebb. Orosz-Lengyelország-

ban két milljó zsidó él. Egyedül Lodzban 180.000 a zsidó. Ezeket az adatokat még februárban Lodzban való tartózkodásomkor kaptam a lodzi főrabbitól. Leizer Lejb Ttrutsmann, a lodziak híres főrabbi, pátriárka-külsejű, ősz aggastyán, valódi főpapi jelenlenség. Rendkívül művelt ember, európai értelemben tájékozott és sokat olvasott ember. Érdekelte a háborunak a zsidó kérdéshez való vonatkozása és fölkerestem a zsinagóga mellett lévő lakásán. Hosszasan és sokáig beszélgettem vele és a kérdés sok érdekes adatával szolgált. De a maga személyében nem akart beszélni; „a helyzet egészen bizonytalan” s „nem lehet tudni”, mondta folytonosan. „Jobb, ha nem beszél az ember”.

— A lodzi zsidók örülnek a német hódításnak, mert helyzetük javulását remélik ettől. Ugyanígy gondolkoznak a pietrokau zsidók Pietrokowban. Lodz és Pietrokow zsidói mind németül beszélnek, az az anyanyelvük és sokan vannak, akik lengyelül nem is tudnak. Oroszul többen beszélnek. A lodzi zsidók általában nem mondhatók szegény embereknek. Husz percent gyáros, vagy vállalkozó, ezeknek házuk, vagy földjük is van. Ötven-hatvan percent ipari munkás, ipari vagy kereskedelmi alkalmazott és husz percent kiskereskedő.

Pietrokowban, Lodzban, Censtochauban, Nova-Radomskban mindenütt, ahol német vagy osztrák-magyar hódító csapatok vannak, viszonylag jó a zsidók helyzete. A nyomor azonban ijesztően nagy. A háboru kezdetén az oroszok mindenüket elvitték, s a háboru folyamán, a csaták közben vesztették el vagyanuk roncsait, ami még megmaradt. A kereskedelem és az ipar, mint a közlekedés, természetesen szünetel, s a nép, amelyiknek az élete erre van bazirozva, kenyér és munka nélkül áll. A német vagy osztrák-magyar igazgatásnak mindenütt örülnek, mert nyomorukkal, legalább nyugalomban és biztonságban élnek. A német és osztrák-magyar hatóságok emellett a lehetőséghez képest enyhítik is a nyomorúságot. Népkonyhákat, ke-

nyérosztó helységeket, foglalkoztató műhelyeket állítottak fel a nagyobb városokban, s a kisebb községekben is lehetőleg enyhítik a nyomoruságot, s amennyire lehet, megadják a lehetőséget a megélhetéshez, sőt a munkákhoz és a pénzszerzéshez is. A rombadöntött és felgyújtott házakat azonban nem adhatják vissza és Kalisch és Pietrokow vagy Nova-Radomsk romokban heverő házaiban, a törmelésekben nem lehet új életet teremteni. És nem lehet kárpótolni a reszketésben és didergő félelemben eltöltött napokért, az éjszakává tett nappalokért, amiket heteken át, egyformán éjjel-nappal a pincékbe bujva töltöttek ezek a szerencsétlenek, amikor a házuk tájékán csaták folytak és harminc és felesek hömböltek.

Legszomorubb a helyzetük azoknak a lengyel zsidónak, akik Orosz-Lengyelország meghódított részében éltek, orosz uralom alatt maradtak, akik olyan helyeken laktak, ahol már jártak osztrák-magyar vagy német csapatok, s ahová ismét oroszok kerültek. Ezekkel bántak leggyalázatosabban az oroszok. A *Rjecs* című lap közölt egy cikket az oroszországi zsidókról. A cikk miatt elkobozták a lapot, s a szerkesztőt súlyosan megbüntették. Én a *Lodzer Zeitungban* olvastam a cikkből szemelvényeket. E hírek szerint a cár „kedves” zsidói borzalmas viszonyok között élnek, s a cár hajlandósága, amint azt az osztrák-magyar és német hadvezetőség által kiadott héber és zsargon proklamáció előre megjósolta, üres és hazug ígéret maradt. A zsidó katonákkal és a zsidó sebesültekkel is megkülönböztetetten rosszul bának az oroszok. A zsidó sebesülteket külön kórházban kezelik, s ha az orvosok valamilyen speciális kezelést rendelnek, vagy üdülést ajánlanak, azt illetékes helyen mindig elutasítják, s a sebesülteket azonnal, ahogy magához tér, visszaküldik a frontra. A *Rjecs*et azért kobózták el, mert jobb bánásmódot és igazságot kért a zsidóknak, és mert elpanaszolta, hogy egy zsidó anyának nem enged-

ték meg, hogy meglátogassa halálosan sebesült fiát, aki a zsidók letelepedésére engedélyezett területen kívül levő kórházban feküdt.

A lengyel zsidók mai helyzetét még elviselhetetlenebbé teszi az a szomorú körülmény, hogy a háború után sem várhatnak sorsukban lényegesebb javulást. A millió számra tönkrement exisztenciákat újra felépíteni szinte lehetetlennek látszik. A tömeges kivándorlás pedig sok akadályba fog ütközni. Hiszen már is foglalkoznak mindenfelé a határelzárás kérdésével és Németországban például „Grenzsperré”-t sürgetnek épen az ujonnan meghódított területek lakosságával szemben. Hogy mi lesz Lengyelország jövője, még bizonytalan, de a lengyel zsidók jövője mindenesetre a legbizonytalanabb. Megindul-e az asszimiláció erősebb folyama, hogy ezeket a zsidókat magába olvassza, vagy talán egy hatalmas palesztinai kolonizációban fog az ő problémájuk megoldódni, ahogy azt a cionisták és egyes német politikusok is hiszik, — ki tudná előre megmondani. Hiszen ki tudná egyáltalában megmondani ma, mit hoz a holnap . . .

Varsó elestének napján, augusztus ötödikén Lublinban voltam. A győzelmesen bevonuló negyedik hadsereg parancsnokát, József Ferdinánd főherceget ünnepélyesen fogadták. Ott volt a polgármester, a püspök, az evangélikus pap és ott volt a zsidó hitközség elnöke. Sablónos üdvözlések után a főherceg cerklét tartott és megszólította az ünneplésre megjelent urakat. A lublini zsidó hitközség elnökének — Wassermann ur nagyot hallott — hangosan, szinte kiabálva mondta a főherceg:

— Galiciában alkalmam volt megfigyelni a háború kezdete óta, hogy mennyit szenvedtek az Önök hitsorsosai. Mondhatom, emberfölötti szenvedéseket és megpróbáltatásokat álltak ki. Kalapot emelek e szenvedések néma martirjai előtt. . .

Az emberfölötti szenvedések és megpróbáltatások martirjai a „pólisi” zsidók.

אל היהודים בפולין.

מחנות הצבא נאדר-הנצחון אשר לממלכת ברית אירופה התיכונה, גרמניה ואוסטריה אינטייה, באו בגבול פולין.

העריצות הרוסית מזהרה לנוס ולהמלט על נפשה מפני השתעויות היולחיות, אשר איש לא יתוצב לפניהם.

דגלינו נשאים אליכם משפט חורפשי: שווייזכיות-אזרח גמור, חופש חודת הנמסחה,, חירות ודרור של יצירה ועבודה בכל מקצועות הכלכלה והתרבות, ברוחכם.

הרבה יותר מדי נאנקתם תחת סבלות על הברזל של מוסקבה. והנה אתם באים אליכם כידידים. נשברה ממשלת הזרים האכזרית. תקופה חדשה תפתח לפולין. בכל כחני נשים מבטח, והיינו למעוז לנאולת כל יושבי הארץ, שווייזכיות היהודים עומד להוסד על יסודות חזקים. אל תחננו להשלוח את נפשכם על ידי הבטחות רמיה, כאשר קרקם זה פעמים רבות! גם בשנת 1905 הבטיחתם הצאר לתת לכם שווי גבוה.

איך הקים את דברו, אשר פרטם בכל חקק פזוד פתגם מלכות?

זכרו את הגיהושים הנוראים ואת הגליות של המוני אחיכם!

זכרו את קשינו, את הרמיל, את ביליסטוק, את שדלק, ועד פוגרום-ידמים למאות!

זכרו את משפט ניליס ואת הגיעית החוזרות ובאות מטעם הממשלה להחזיק בקרב

העם את עלילת הדם הנחעבה!

נכה שמר הצאר את הבטחתו בכל חקק, שהבטיח בשעת דחקו.

גם הפעם הגיעה לו שעת הדחק: זאת היא סבת הבטחתו.

הובחתם הקדושה היא שזה, להזאמץ בכל כחכם לחזק את דבר הסחרור.

כל כחות העם: צעיריכם, קהלותיכם, הברחיתכם. היכים להתיצב יחד כאיש אחד לעזרת

הענין הקדוש.

פנו, בלב מלא בטחון, אל מצביאי חילנו הקרובים וסמוכים אליכם!

בער כל סתורה שתוספק, ישולם סבין וחקילין.

סלו סלו את הדרך, להכריע כלת את האויב, ולהביא את חורפש ואת הצדק למפתח גמור!

ההנתגה העליונה של צבאות גרמניה

ואוסטריה-אונגריה המאוחדים,

Az osztrák-magyar és német szövetséges seregek legfelsőbb hadvezetőségének az orosz-lengyel zsidókhöz intézett héber és zsargon nyelvű kiáltványa. A proklamáció elmondja, hogy az osztrák-magyar és német seregek bevonultak Lengyelországba, zászlóik jogot és szabadságot, polgári jogokat és vallási szabadságot hoznak a lengyel zsidók részére, akik oly sokáig nyögtek a moszkovita járom alatt. „Szabadságot hozunk, hogy dolgozhassatok zavartalanul a gazdasági és kulturális élet minden ágában a saját szellemeteknek megfelelően”. Figyelmezteti a lengyel zsidókat, hogy ne hagyják magukat félvezetni a cár hizelgő ígéreteitől; mert úgy sem fogja szavát beváltani, 1905-be is ígért a cár, mert akkor is szorultságban volt, és a vége pogrom, Kisenev, Homel, Beilis-pör lett. „Forduljatok bizalommal seregeink vezetőihez, egyengessétek az utat az ellenség legyőzésére és a jog és szabadság győzelmére”.

צור די אידען אין פוילען.

די העלרישע ארמיעס פון די גרויסע מיטעלאיראפעישע רעגירונגען, זייטשלאגן און
עסטערייד-אונגארן זיינען אריין אין פוילען.
דער מעכטיגער מאַרש פון אינזערע אַרמיעס. האט געצוואונגען די דעספאטישע רוסישע
רעגירונג צו אַנטלויפֿען.
אינזערע פֿאָהנען ברענגען אייך דעכט און פֿרייהייט: גלייכע פירגערעכט, פֿרייהייט
פארן גלויבן, פֿרייהייט צו ארכייטען אומגשטערט אין אלע צווייגען פֿון עקאנאמישען און
קולטורעלען לעבן אין אייר גייסט.
צו לאַנג האט איהר זיך געפלאַנגט אינטער דעם אייזערנעם מאַסקאוויטישען יאָך.
ווי פֿריינד קומען מיר צו אייך. די באַרבאַרישע סרעמדע רעגירונג איז אויס!
די גלייכע רעכט פֿאַר אידען זאל ווערן געבויט אויף פֿעסטע פֿונדאמענטען.
לאַזט אייך נישט, ווי אַ סך מאָל פֿרייהער, אַבנאַרען דורך חנופה'דיגע פֿערשפּרעכונגען!
צו האט נישט אייך אין 1905 דער צאַר צוגעזאַגט זי גלייכע רעכט פֿאַר אידען, און
צו האט ער נישט דאָרויף געגעבן דעם העכסטען מאַניפֿעסט?
ווי האט מען אייך אַבגעזאַהלט דעם דאָזיגען חוב, וואס מען האט אויף זיך גענומען
פֿאַר דער גאַנצער וועלט?
געדענקט דאס ארויסטרייבען, וואס מען טרייבט טאַג-טאַגליך די אידישע מאַסען פֿון
זייערע אייגענעסענע מקומות!
געדענקט קישיניעוו, האַמעל, ביאַליסטאָק, סידלעץ, און פֿיל הונדערטער אַנדערע בלוטיגע
פֿאַגראַמעס!
געדענקט דעם בייליס-פֿראַצעס, און די ארכייט פֿון די באַרבאַרישע רעגירונג צו פֿערברייטען
דעם שרעקליכען ליגען פֿון בלוט-געברויד ביי די אידען!
אזוי האט דער צאַר געהאלטען זיין מאַנאַרכיש וואָרט, וואס ער האט געגעבן, זיינענדיג
אין די קלעם!
ער איז איצט ווידער אין די קלעם! — אַט, דאס איז די סבה פֿון זיינע פֿערשפּרעכונגען.
אייער הייליגער חוב איז איצט, צוזאַמען צו נעמען אלע קרעפֿטען, מיטצוארכייטען ביי
די בעפֿרייאונג.
אלע פֿאַלקסקרעפֿטען: אייער יונגער דור, אייערע קהלות, אייערע חברות, מוזען זיך
שטעלען ווי אַיין מאַן, מיטצוהעלפען צו די הייליגע זאַך.
מיר טרוואַרטען, אז איהר וועט בעווייזען, דורך פֿאַקטען, אייער פֿערשטאַנד און אייער
איבערגעבענהייט.
וועדענט זיך, מיט דעם גרעסטען בטחון, צו די קאַטאַנאַנטען פֿון אונזער מיליטער אין
די ערטער, וואס זיינען נאָהענט צו אייך.
אלע סאַרטען ליפֿטרונגען וועלען כּאַלד און גוט בעצאָהלט.
באַהנט דעם וועג צו בעצווינגען אין גאַנצען דעם שונא, און צו ברענגען דעם נצחון פֿון
פֿרייהייט אין גערעכטיגקייט!

די אַבֿעֿרֿע לײַטונג פֿון די פֿערבינדעטע לײַטשע
און עסטערייד-אונגאַרישע אַרמיעס.

Hugo Kauffmann (Berlin): SZABADSÁG.
A »Mult és Jövő« berlini számából.

Doré: A MAKKABEUSOK HARCAIBÓL.
A »Mult és Jövő« háborus számaiból.

FIAM A RAVATALON

Irta: JUHÁSZ MÓR

*Virágok közt fekszik fiam, a gyermek-hős,
egykor vidám szeme lehunyva csendesen,
sírnak körülte, de az ő szíve erős:
örömrre, ágyúszóra nem dobog már hevesen.*

*Virágok közt fekszik, — maga is tört virág, —
orosz zsidók szórták pihenő testére,
érik ők is, hogy itt összedőlt egy világ,
gyászolhatják fiam, értök is folyt vére!*

*Zsidó házban fekszik fiam, s az ajtórol
héber betűs törvény tekint le arcára,
nyugodtan pihen, s a nagymessze távolból
mitsem sejtő szülő, csókot küld hozzája.*

*Virágok közt holtan...s nem álmodta szívünk,
hogy áldó imánk hozzá elkésve jöhetett,
bucsuzott a lelke, s nem volt ott a lelkünk,
idegenek állták körül, idegen szem könnyezett.*

*Virágok kísérték, jó fiam, a sirba,
Hű bajtárs festette le utolsó képed,
s mig én könnyezek, és rád emlékszem sirva,
álmoldj ég ölében édeset és szépet!*

KÉT TŰZ KÖZÖTT

IRTA: LÁZÁR MIKLÓS

Sokal, 1915. szeptember 12.

A jarovi országuton robogunk már Lembergől, amikor társzekerek, autók, menetelő csapatok és daloló regruták torlódása megállást parancsol. Galicia visszafoglalt városaiban és községeiben most sorozták be a lengyel, rutén és zsidó legények virágát, tizennyolctól ötvenig egyszerre és felpántlikázott botokkal, zászlókkal, butykosokkal, kurjongatva valóban boldogan mennek katonának. Mindegyiknek van valamely elszámolni valója az orosz, személyes ügyek bosszút lihegnek, egyik a hugáért, másik az anyjáért, a harmadik a felperzselt vagyonáért már alig várja, hogy az éles szurony nekilendülhessen végre. Az országuttól jobbkéznek, fából épített bódék előtt tábori konyhák füstölnek, egy kaftános vörös zsidó vágja a hust, körülötte vagy száz feketeruhás alak, a távolból éhes varjaknak tetszenek, körben sétálnak a szitáló esőben. Kik ezek? — kérdem. Elmondják, hogy a barakkok lakói, menekültek, nyomorult népe, junius elején a muszka korbáccsal hajtotta őket a tűzvonalon át a mi állásaink felé. És most itt élnek? Az orosz barakkokat lakják hetek óta. Mifajta emberek? Zsidók meg parasztok. Csenedesek, egész nap a hangjukat se hallani, így járnak körbe, vagy ülnek és maguk elé bámulnak a földre. Biztosan sokat szenvedtek?

A katona, akivel beszélek, rám néz.

— Ki nem szenved a háboruban? Ezeknek az a bajuk, hogy nem tudnak felejteni.

Elgondolkozunk.

— Felejteni, — mondom, — elfelejteni fájdalmat vagy örömet a legnehezebb. Van, aki lerázza magáról, mint a férget, vagy a lepket, de az nem igazi ember.

Szünet.

— Mi maga civilben, káplár ur? — meg kellett kérdezni tőle, olyan nyilt, okos tekintete van.

— Mérnök, bányamérnök, jelenleg hadiönkéntes.

Együtt gázoltuk a sarat a barakkokig. Az oroszok tákolták össze ezeket a gyatra épületeket, a könnyü sebesültjeiket, később az összefogdosott gyanus elemeket tartották bennük. Ablak, ajtó nincs. Az udvar kavicsal van beszórvva, ott álldogálnak kisebb csoportokban a menekültek. Előbb a lakások belsejét nézzük, a fehér deszkafalon szénnel, meg színes krétával rajzok és felírások, még az oroszok idejből. A legtöbb átszúrt szívet ábrázol, nyíllal átdöfött szívet, primitív női fejeket, jelmondatokkal és versekkel. A mérnök érti a szláv nyelveket, kibetűzi és lefordítja.

— Itt feküdtem egy éjszakán, seblázban a puszta földön, egyetlen ölelésed meggyógyított volna Katalin!

Mind ilyen, vagy ehhez hasonló, átlőtt katonák szomorú és reménytelen érzékisége, vágyakozás, aminek talán alapja sincs; végül százszor is, apró kockákra írva: Istenem, Istenem, Istenem!

— Az oroszok is eleget szenvedtek, — kezdtem, de nem fejeztem be a mondatot.

— Hát emberek . . . — feleli a mérnök, — de igénytelenebbek, apatikusabbak, életuntabbak, mint mi vagyunk.

Az udvaron ezalatt összebújtak a menekültek, látható aggodalommal, de kíváncsian várják, hogy mit akarunk, miért keressük fel őket. A kör közepén középtermetűnél valamivel alacsonyabb, feketeruhás, öreg emberke áll, összehúzódva, mintegy ugrásra készen. Ő a társaság feje nyilván, a többiek statiszták. Legtöbbje óhitű zsidó, krétafehér arcok, gyuladt vörös szélű szemek, a finom degenerált kezek ideges rángatózása, vadul növesztett szakállak, kendők, kaftánok, csizmák, hörögve lélegzenek, a hangjuk sírás és imádkozás egyben. Közéjük ékelve halálfélelem, sajgó idegek és nyers testi fájdalmak szolidaritásában mintegy az ortodoxhoz testvériesülve, rutén parasztok, ukrainisták állnak, bozontos szemöldökü, keskeny arcu, szőke földművesek. Négy százan lthatnek, a legkisebb neszre mind összeressen, orrukkal, szájukkal furcsa grimaszokat vágnak, sulyosan neuraszténiás valamennyi. A kör közepén az öreg körül mozgolódás támad, a rabbi, a rabbi, mondják és a könyökükkel lökdösik előre. — Hová való? — kérdeztem halkán és barátságosan, különben félnem kell, hogy elfutnak, mint a pirosszemű tengerinyulak.

— A rabbi! A rabbi!

A zsidók és parasztok együttes erővel elem taszigálják.

— Nevem Ziff, rabbinus. Ezek tlumaci és lisiaci polgárok. . .

A mérnök lengyelül magyarázza, hogy szeretném, ha elmondanák a történetüket, eleitől végig, jó szándékkal jövök, bizalommal lehetnek hozzám. Ziff rabbinus beszélni kezd, megkísérlem szórul-szóra visszaadni előadását,

sajnos, hiányozni fog hangjának megtört csengése, fuldoklása, a patétikus erő, a templomi gesztusok, az egész jelenet megrázó, kegyetlen komorsága. A többiek, mint a görög tragédiák kórusa, csak szenvedéseik végéig csigázott etappejainál visítottak közbe, sovány karjukat rázva, önmagukból kikelve, lázrózsákkal az elefántcsontarcokon.

— Április 27-én volt. Trunov ezredes várkormányzó maga elé hivatott, hé rabbi, mondta, hé az összes tlumaci férfi zsidóknak nyolc éves koruktól százig el kell hagyni a várost. Hogyan, mondtam, miért? Rimánkodtam, kirugott. Majd hogy az osztrákok besorozzanak benneteket átkozott spiónok! — kiáltotta utánam. Elbujtunk pincékbe, gödrökbe, de május elsején jöttek a kozákok, korbácscsal szeszeterelték a hitközségemet, szám szerint hetesházhetven lelket. Kordont vontak körénk, asszonytól, gyerektől el sem bucsuzhattunk, még az éjszaka elindultunk a bizonytalanba. Egész nap mentünk, este Stanislauba értünk, ahol a városi színházba kvártélyoztak. A terem zsufolva volt sebesültekkel, hadifoglyokkal, menekülőkkel, nekink nem is jutott hely, álltunk hajnalig az előcsarnokban. Ekkor érkeztek a lisiaci zsidók négyszázan, együtt vándoroltunk tovább Halicsba. Pénteki napon este érkezünk, az imaházban töltöttük az éjt könyörgéssel. Másnapi stáció Burstin, a hitsorsosok látva szomorú helyzetünket, megvendégeltek, mire a kozák tiszt ötezer korona büntetéssel sujtotta a várost és tuszokat vitt magával. Vasárnap Rochatin előtt, Vierzbołowce községben élénk lovagolt egy ezredes, Rochatin kormányzója, mondván, neki elég zsidója van, nem enged be minket a városába.

— Uram — szoltam én — nézd véres lábainkat, így nem feküdhettek a mocsárban!

— Miből élünk? Legalább élelmiszereket hozhassunk a városból!

— Zpowitra zsyjtne! Éljetek a levegőből!

— Büntess engem egyedül, én a rabbi vagyok, de kímélet a többiekkel! Nyolcvan és kilencven éves aggastyánok vannak köztünk.

— Nekem nem rabbi az, akit kozákok kísé-
rnek!

Ezzel megsarkantyuzta a lovát és elnyar-
galt.

Térdig a mocsárban dideregtünk, étlen,
szomjan. Hetvenen kiütött a láz, husz vén
ember meghalt. Reggel a kozákok tovább
akartak kísé-
rni, de a gyenge és beteg emberek
ellenszegültek, tiporjatok, löjtek közénk, ki-
áltoztak és hiába csattogott a nagejka, nem
mozdultak. Véresre püfölve fetrengtek a föl-
dön, míg összetett kezekkel rá nem bírtam
őket az ut folytatására. Feltápáskodtak a sze-
rencsétlenek, a gyengék és fegyvertelenek re-
volúciójának mindig ez volt a vége, későn
este Przemyslaniban adtak pihenőt. Egy istál-
lóból kihajtották a trénllovakat és bennünket
préseltek helyükbe az állati szemét közé. A
betegek közül ismét meghalt tizenkettő. Uj-
ból társakat osztottak közénk, kétszáz zsidót
Bohorodczayból. Május ötödikén végre elér-
tük száműzetésünk végcélját, Zlocovot. A jó
népek meleg ruhát osztottak ki, munkához ju-
tottunk aránylag zavartalanul éltünk június
harmadikáig, Przemysl eleste napjáig. Dél-
után terjedt el a hír és este már összefogdos-
tak sáncmunkára, árokásásra. A kozákok vad-
állatok módjára bántak velünk; hogy két gye-
rek az ütlegek és rugások következtében meg-
halt, panaszra járultam a városkormányzó
elé. A kormányzó szobájában egy idegen ge-
nerálist találtam. Igen kegyes hangulatban
volt, megkopogtatta a hátam és megkérdezte:

— Mondd Rabbi, nem akarnátok ti haza
menni?

— Igen — mondtam — ez a vágy firtja
bennünk a lelket.

— Én megengedem! Kétszázanként vissza-
térhettek a városotokba.

— Románián át, így gondolja?

— Nem. A tűzvonalon keresztül! Válassz
ki kétszáz embert, ezek egy hét múlva indul-
hatnak. Megértetted? Mit báméskodsz?
Lódulj!

Harmadnap ráműzentek, mi van a turnus-
sal. Kiválogattuk a fiatalabb embereket, a vá-

rosban bujdosott néhány magyar honvéd ha-
difogoly, ezek a poklok tüzén is vissza akartak
térni a csapataikhoz, őket is, számszerint ki-
lencet a csoportba csempésztük, végül 128-an
voltak együtt, mert az oroszok huszonnyolc
gyanus exisztenciát, mint később kiderült, ké-
meket csatoltak hozzánk a félelmetes és rej-
telmes útra.

Huszedikán, pénteki napon, sötét, esős éj-
szakán a város határába vittek, mindnyájunk-
nak bekötötték fekete kendővel a szemét; fi-
gyelmeztettek, hogy aki a kendőt leveszi, rö-
g-
tön agyonlövik. Hosszú libasorban állítottak
fel, kéz a kézben, legelőn egy orosz gyalogos
altiszt és útnak indítottak. Dombokra fel,
völgyekbe le, erdők között, bokáig vízben,
csúszós ösvényeken botorkáltunk, tántorog-
tunk, mint a részegek, aki elesett és nem birt
rögtön talpra állani, ottmaradt, elveszett, tájé-
kozódni lehetetlen volt az átláthatatlan fekete
kendőn keresztül, jó három órai út után tisz-
tán kivesszük a puska és géppuska szakadat-
lan ropogását, golyók fütyölnek a fülünk mel-
lett, közvetlen közelünkben ágyulövedék rob-
ban. A kendőn át is érezzük, hogy előlről és
hátról is reflektorok fénye világít ránk
olykor.

— Állj! — kiáltja az orosz altiszt. És így
folytatja: — Most már elhagytuk a cár front-
ját, a két harc vonal között állunk, leveheti-
tek a kendőt a szemetekről!

Percekig nem látunk semmit; a puskago-
lyók süvöltöznek a koromsötétségben.

Az altiszt újra beszél:

— Előre mentek, mindig előre a földeken!
Nagy faluhoz értek. Onnan küldjétek két
parlamentáirt az osztrákokhoz, fehér zászló-
val. Ezek már jóval az állások előtt kiáltoz-
zák torkukszakadtából: „Osztrák testvérek!”
Oszt' vágódjanak hasra. . .

A velünk küldött huszonöt-huszonöt orosz
katona ezután megparancsolta, hogy feküd-
jünk le és adjuk át a pénzünket, aki kiáltani
merészel, lelövik, Ennek megtörténtével le-
kapták a puskát, célbavettek, mire futni kezd-

tünk, míg a lábunk bírta, az előre jelzett falu határán félholtan roskadtunk az országút sárába. Gologonyban voltunk. Pirkadt; néhány ház még lángolt, Gologory felperzselve és tökéletesen kirabolva, élő lélek nélkül feküdt előttünk a szürkületben. Körülnézni nem volt időnk; két oldalról csaptak le a golyók, előlről, hátulról, szüntelenül. Keresztűzbe kerültünk. Számosan megsebesültek. Rettenetes lövöldözésben négykézláb másztunk végig a még égő, füstölgő Gologory utcáin, míg a völgyben, némiképp fedezve, újra felocsudhatunk rémületünkből. A sebesülteket, százhuszonkilenc embert, úgy ahogy tudtam, ellátam, aztán a fehérnemünkből, többen halotti ingeiket hozták el az útra, két hatalmas fehér lobogót kötöttünk hosszú póznákra. Én és Urmann Fábián, thumaci kántor reggel nyolc órakor elindultunk, mint parlamentairek az osztrák-magyar csapatok fedezékei elé. Harminc pernyi gyaloglás után halljuk beszélő csövön keresztül kiáltják:

— Stehen bleiben! Anhalten! Einen Mann vorzuschicken!

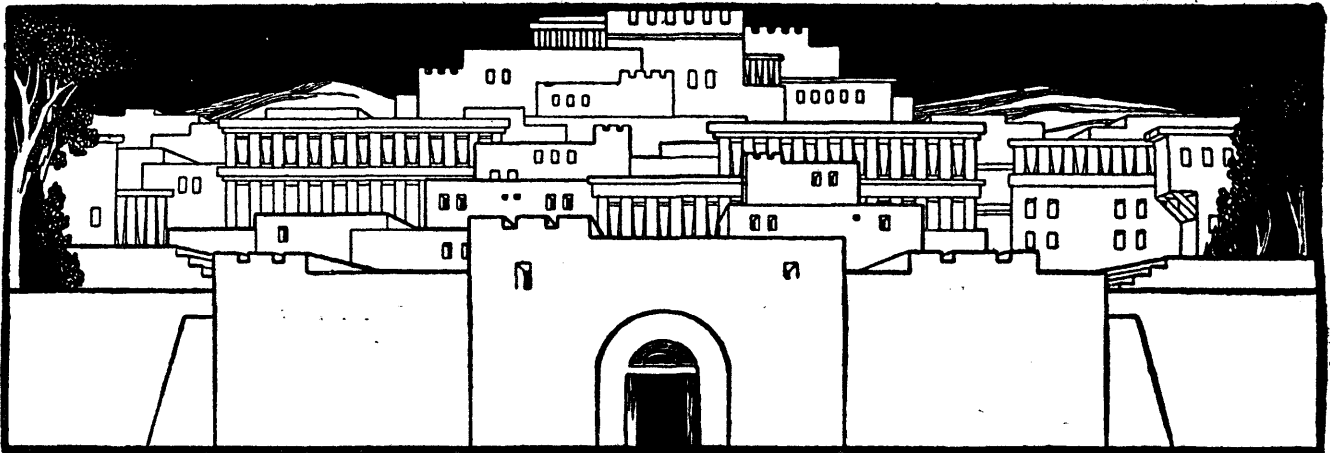
Magam megyek előre és a lövöldözés elhallgat egy pillanatra. Urmann lefeküdt a földre. Berántanak a legszélső árokba, a parancsnoknak, egy magyar tisztnek röviden elmondom a helyzetünket, katonákat küldenek ki és beszállítják a többieket is. A megmenekült magyar hadifoglyok, dacára sebesülésüknek, örömben táncolni kezdtek; az oroszok huszonnyolc emberét rögtön kiválasztják és elkísérik. A parancsnok teát adat, a betegeket és sebesülteket a kötözőhelyre küldi. Futóárkonkon át jutottunk a front mögé, onnan Przemyslaniba, végül ide Lembergbe.

— Augusztus huszadikáig még négy kétszáz-as csoportot hajtottak át a muszkoviták a tűzvonalon. A hozzájuk beosztott kémeket persze rögtön letartóztatták.

— El lehet felejteni ezt az éjszakát?

Az autónk túlke sirt az országúton. Menem kellett és a válasszal adós maradtam.

Lilien rajza

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM

IRTA: DR. FÓNAGY ÖDÖN

Évek suhannak el felettünk és mi, bízva, de remegő gonddal lessük a döcögve késlekedő holnapot. A holnapot, amely a mánál jobban megközelíti a világfelfordulás békére hajlásának vágyva vágyott bekövetkeztét.

A világtörténelem legborzalmasabb időszakát éljük át. Háboru ennyire, mint a mostani, még nem markolt bele egy nemzedék húsába. Amíg a világtörténelem eddig lezajlott csatája, minden háboruja és hadviselése aránylag csak kevés véráldozatot követelt, egy-egy ország férfilakosságának csak csekélyebb hányadát állította a csatasorba, addig a most duló rettenetes, küzdelmes idők fegyver alá hívták a hadviselő államok majdnem minden fegyverfogásra képes férfiát.

Teljességében a magyar zsidóság is először veszi ki részét az élettusában. A magyar zsidó ma époly tényezője a csatavonalaknak, mint az országnak bármelyik más hitet valló fia. A mesék, a felfogás, hogy a zsidó nem való katonának, ködként szertefoszlottak. A mai nagy idők megmutatták és mutatják, hogy a zsidó fiú bátor és erős, nem csupán eszes. De, mert eszes is, a modern katona kvalitásaiban bárki fiával büszkén kiállja a versenyt. Magyar szívvel, magyar zsidó szívvel lelkesül a hazáért, a királyért, a harci dicsőségért!

A zsidó fiú, a zsidó katona immár ország és világ előtt megszerezte a jogot, hogy őt és fajtát magasan megbecsüljék. Hozsánna illeti őket!

„Száll az ének szájról-szájra!”

Az ének, a rege, a legenda, a történelem, a dicsőség.

És nem szabad, hogy közülök egy is valamikor a feledés homályába merüljön! A magyar zsidó vitézségének, dicsőségének örökkön ragyogó emléket kell állítani!

A mindnyájunk lelkét átfogó ez óhajtsáknak először adott szavat közéletünk egyik vezérlő egyénisége, a magyar zsidóság szívben és lélekben kimagasló alakja, *tiszasülyi Polnay Jenő*, amidőn már az 1914. év őszén *Dr. Patai József*hez, mint a legelőkelőbb és legolvasottabb zsidó folyóiratnak, a „*Múlt és Jövő*”-nek kiváló érdemű szerkesztőjéhez a következő sorokat intézte:

IGEN TISZTELT SZERKESZTŐ ÚR!

„A harc mezején küzd a magyar becsületért és a haza védelmében az ország színe-virága, ifjúsága, és a küzdők sorában vitézül a zsidó fiatalság.

Legendák szállnak szájról-szájra a hőstettekről, amelyeknek dicsősége zsidó testvéreink homlokát koszoruzza.

Lobogó hazaszeretet, lelkes elszántság ül arcaikra, amikor rettenthetlen bátorsággal és félelmet nem ismerő szívóssággal küzdenek, nemes ambíciótól vezetve, az első sorokban.

Egyéniségek, hősök ők majdnem mindannyian! Évezredeknek megfinomult kultúrája teszi őket képessé, hogy a tömegeből kimagasodva, a tudatos érzés erejével váltsák valóra, a szent eszmények és maguk dicsőségére, mindnyájunk reménységét.

És eljövend a háboru minden bizonyonnyal dicsőséges vége is. Hazatérnek a mi diadalmas apáink, testvéreink és fiaink a szörnyűséges csatákból és büszke szívvel fogadja őket keblükre a haza, a szülő, a hitves és a gyermek. Akik pedig ott véreztek el a dűlő csatákban a harcmezőn, rokonaink és barátaink, — fájdalmas könnyek öröktik meg dicsőséges emlékezetüket.

Az 1914. évi borzalmas nagy világháborúnak emléke megmarad soká, talán örökre a szívekben. De az idők során elporlódnék sok-sok történelmi értékű esemény, amelynek hallatára ma hazafiúi zsidó szívünk büszkén lángol fel.

Mert a tartalomban gazdag zsidó kultúra diadalát látom abban, hogy fiaink a harcban is kiválóságuknak oly sok tanujelét adják.

Ez indít arra, hogy Önhez, igen tisztelt Szerkesztő Úr, aki becses lapjában a modern zsidó ideáljának eléréséért oly kitartó és kiváló tevékenységet fejt ki, azzal a kéréssel forduljak, találna módot arra, hogy összegyűjthessük részben a háborúban aktív részt vett zsidóság pontos számadatait, részben az egyes, megörökítésre alkalmas kiemelkedőbb eseményeket, amelyek öntudatosan hirdetni fogják, hogy a magyar fiatal zsidóság nemcsak a megfelelő arányszámban, de az egyéni kiválóság, bátorság és minden hadi erény megnyilvánításával veszi ki részét hazánk nagy küzdelmében.

Az volna az óhajom, hogy a Mult és Jövő organizációja útján tudomást szerezzünk minden zsidó katonáról, aki a haza védelmében a most dűlő háborúban részt vesz, valamint mindazokról az eseményekről és dicső harci tettekről, amelyek egyes hitsorsosaink nevét kiemelik, hogy az így egybegyűjtött adatok, mint a mai fiatal magyar zsidóság monumentális emlékműve, minden időközön által hirdessék, hogy a magyar zsidó, amint minden más téren, úgy fegyverrel is épűgy tud szolgálni a hazának, mint bármelyik más fia.

Láthassák, olvashassák unokáink és későbbi leszármazóink is, hogy ebben a világrendítő nagy időben a magyar zsidó kötelességteljesítése hogyan állotta meg helyét és szolgáljon a mának zsidó ifja minden időközön által a hazaszeretet példaképeül“.

A „*Mult és Jövő*“ 1914. évi december havi számában Dr. *Patai József* szerkesztő tiszasűlyi Polnay Jenő levelét a következő kísérő méltatással tette közzé:

„Az öntudatos zsidó érzésről tanuskodó levél bizonyára az egész magyar zsidóság lelkében hálás visszhangra talál. Nagyfotosságú és mindenkép életrevaló indítványával pedig mindjárt akcióra is késztetett bennünket. Azt hisszük, a levélben kifejtettek után fölösleges lesz újra reámutatni arra, hogy az általános történelmi szemponton felül mekkora fontossággal bír a magyar zsidóságra nézve annak a kimutatása, hogy az 1914-iki nagy esztendő világháborujából milyen mértékben és mennyi dicsőséggel vette ki a részét. A háboru magyar zsidó vonatkozású adatainak történelmi objektivitásu feldolgozása valóban „a mai fiatal magyar zsidóság monumentális emlékműve“ lesz és hozzátehetjük: az egész magyar zsidóságnak mintegy vitézségi érme, hadi-

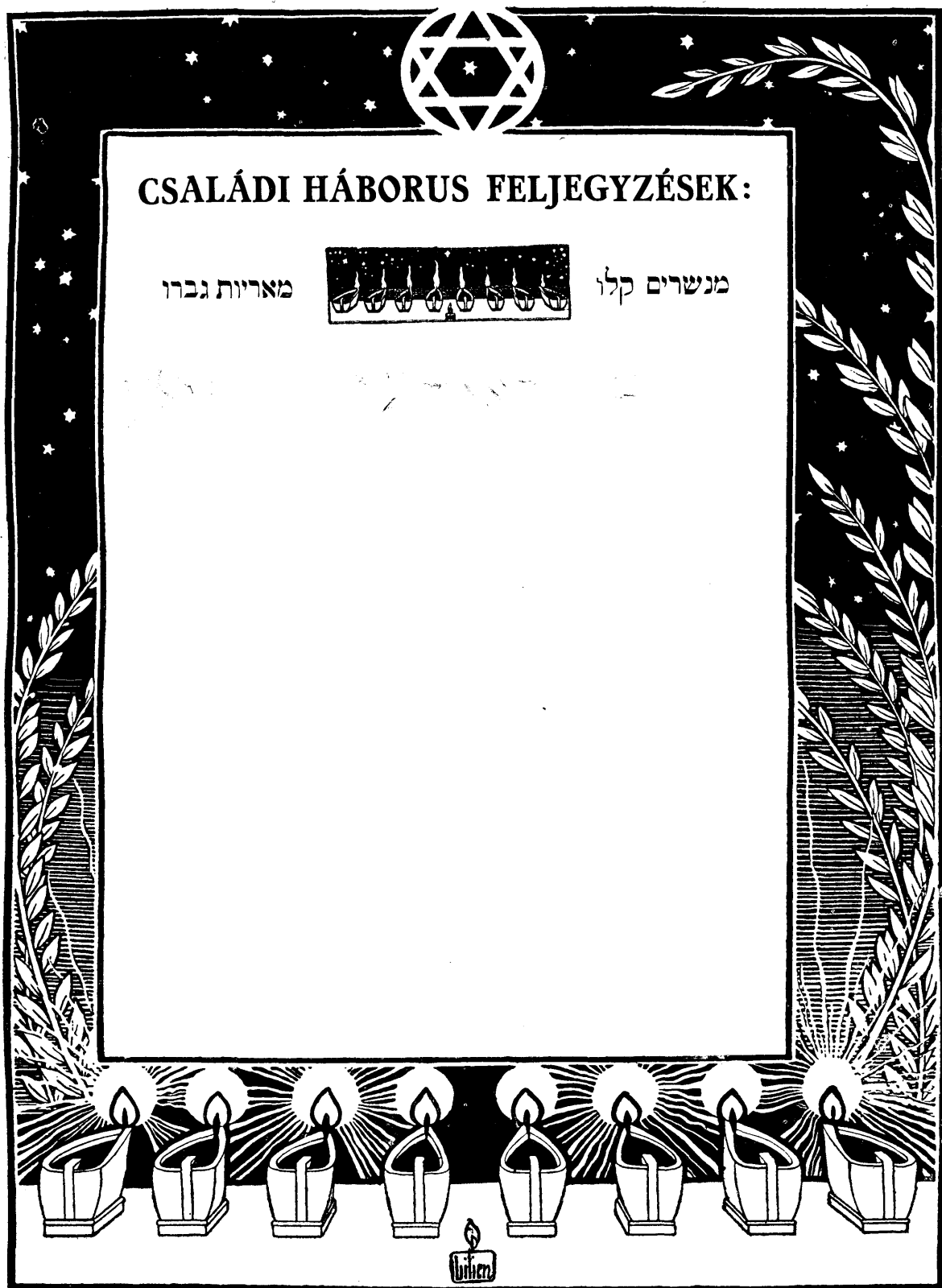
ékítménye. Büszkén mutatunk rá arra a műre, amely a magyar zsidóknak a 48-as szabadságharcban való szerepét mutatja ki és foglalja össze. És akkor még csak a zsidóságnak egy kis töredékéről lehetett szó, hiszen akkor még nem volt magyar szabadságban nevelkedett fiatal zsidó generáció. Ma egy felszabadult makkabeusi nemzedék siethetett a zászlók alá, és ha harcaikat, hősi tetteiket összegyűjtjük, valóban impozáns nemesi oklevelet adunk a magyar zsidóság kezébe.

A Mult és Jövő szerkesztősége elhatározta tehát, hogy a megtisztelő felhívásnak nyomban eleget tesz, a pontos adatok beszerzésére és az anyag gyors összegyűjtésére bizottságot alakít, tiszasülyi Polnay Jenő levelét különlenyomatban sokszorosítja és egy felhívással kapcsolatban az egész országban szétküldi; az összes zsidó tábori lelkészekhez egyben megkeresést intézünk, hogy részünkre sürgősen anyagot, adatokat gyűjtsenek, olvasóinkat pedig ezen az úton kérjük, hogy a nagyfontosságú mű létrehozásában minden erejükkel segítségünkre legyenek és küldjék be hozzánk minél előbb a rendelkezésükre álló anyagot, zsidó katonák neveit, adatait, tábori leveleit, zsidó hősök eseteit, fotográfiáit és esetleg egyéb idevágó képeket. Minden beküldött dokumentum eredetijét a reprodukálás után sértetlenül visszajuttatjuk a tulajdonosokhoz, vagy ha erre feljogosítanak bennünket, átadjuk a Magyar Zsidó Múzeumnak“.

Az akció ezzel megindult. A „Mult és Jövő“ következő számában Dr. Hajdu Miklós lelkes vezércikkben üdvözölte tiszasülyi Polnay Jenő indítványát, amelyhez a magyar zsidó közélet számos kiválósága csatlakozott. „Semmi kétség — írja Dr. Hajdu a Mult és Jövő 1915. januári számában — e monumentális emlékmű, aminek a fundamentumát Polnay Jenő jövőbe tekintő és multat becsülő gondolata megrajzolta, el fog készülni. A magyar zsidóság etikai és kulturális érdekei követelik, hogy a történelmi értékű feladatnak mindenki önkéntes munkatársául szegődjék. Így is lesz nyilván. A Mult és Jövő nagy kulturprogramjához méltó feladatot végez, mikor ezt a monumentumot a magyar zsidóság ezreinek adja át“.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum megalakulását időközben még sürgősebbé tette az a körülmény, hogy a hős-kultuszt az egyszerre mindenfelé felburjánzó üzleti vállalkozások hiú háryjánoskodást tenyésztő ártalmas tendenciák felé terelték és attól kellett tartani, hogy a személyi hiúság túlzott ápolása a nevetségesség színében tünteti majd fel az egész magyar zsidóságot. Kellott tehát teremteni egy fórumot, amely az adatokat minden mellétekintettől mentesen, *szigorú objektivitással és történetkritikai rendszerességgel gyűjti a kultúrhistoria számára*. Közhitelű adatok archivumát kellett teremteni, amely minden hőskultuszt gyümölcsöztető vállalkozástól távol állva, tárgyilagosan elő akarja készíteni a talajt a jövő számára és ha szükségesnek látja, hogy időről-időre egy-egy kiadvánnyal lépjen a közönség elé, teszi ezt olyképen, hogy a magyar zsidóság díjtalanul jusson hozzá.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum szervezését és munkálkodását irányító Bizottság rövidesen megalakult, a mozgalom megindítója, tiszasülyi Polnay Jenővel élén a magyar zsidóság több érdemes és neves tagjából álló következő elnökséggel: Dr. Alexander Bernát, egyetemi tanár, dr. Bánóczy József, tanítóképzői igazgató, dr. Blau Lajos, szemináriumi igazgató, báró Dirsztay Béla, dr. domonyi Domony Móricz, dr. Fejér László, min. tanácsos, dr. Fodor Ármin, kuriai bíró, dr. Hajdu Miklós szerkesztő, dr. Hevesi Simon főrabbi, báró Kohner Adolf, báró Kornfeld Pál, dr. Kunos Ignác, a Keleti Akadémia igazgatója, dr. Marczali Henrik egyetemi tanár, dr. Mezei Mór az Orsz. Iroda elnöke, dr. Munkácsi Bernát tanfelügyelő, dr. Patai József szerkesztő, lovag Schweitzer Ede altábornagy, boglári Simon Jakab udvari tanácsos, dr. Stein Emil igazgató, dr. Vadász Lipót államtitkár, Vészi József szerkesztő és csepeli Weisz Manfréd főrendiházi tag.

Lilien : EMLÉKLAP CSALÁDI HÁBORUS FELJEGYZÉSEK SZÁMÁRA

Az Országos Bizottság, amelybe az idők során úgyszólván a magyar zsidó közélet nevesebb férfiai lelkes csatlakozással tömörültek, az 1915. év február havában kibocsátotta a hazai zsidósághoz az itt olvasható felhívást:

FELHÍVÁS A MAGYAR-ZSIDÓ HÁBORUS DOKUMENTUMOK GYŰJTÉSÉRE.

Minden idők legvéresebb történetét éljük. Ilyen gigászi méretei egyetlen kor küzdelmeinek sem voltak és reméljük, hogy nem is lesznek. E rendkívüli korszaknak rendkívüli történetíróra lesz szüksége, aki majd a hatalmas adathalmaz anyagából készíti el nagy művét, a legádázabb ember-tusa igaz históriáját.

Am az eljövendő historikus számára a mai nemzedéknek kell összegyűjtenie az adatokat. Nekünk, akik a történelemben benne élünk, kell feljegyeznünk a nagy kor apróbb-nagyobb eseményeit. Nekünk kell egybehordanunk az építőanyagot, hogy felépülhessen a nagy piramis, amely megállítja az időt.

És e nagy históriai feladatból, amelyet vallás- és fajkülönbség nélkül az egész nemzetnek kell elvégeznie a jövő számára, a zsidóságnak is meg kell munkálnia a maga részét. A magyar zsidóságnak is össze kell gyűjtenie a történet számára a nagy háboruban való kombattáns szerepének adatait, dokumentumait, tárgyi, személyi, katonai, gazdasági, társadalmi, emberbaráti, etikai jelenségeit. A Magyar Zsidó Múzeum méltó kereteibe beillesztendő *Hadi Archivumot* alapítottunk tehát, mely rendszeres, teljes és egész foglalatát fogja adni mindannak, ami vonatkozásban van nagy nemzeti küzdelmünknek a zsidóságot érintő mozzanataival. Kultúrhistoriai értékeink között a legkiválóbb és egyben a legragyogóbb is lesz, ha szisztematikus és céltudatos adatgyűjtés tárgyilagos kritikáján átszűrt egybefoglaló anyag állapítja meg: miként vette ki részét a nemzettest nagy egészének hősi munkájában a magyar zsidóság, melynek az egyetemes védkötelezettség harci próbájában igaz nagy méreteiben legelőször nyílt ma alkalmá megmutatnia, hogy hadierényeiben is méltó fia hazájának.

A magyar zsidóság etikai és kulturális érdekei követelik, hogy a históriai értékű feladatnak mindenki önkéntes munkatársul szegődjék, hogy a magyar zsidóságnak e monumentális emlékműve minél előbb elkészülhessen. Nem könyvkiadásról van szó, hanem a mindenfelé szétszórta és könnyen elkallódható értékes históriai anyagnak egybegyűjtéséről, kritikai rendezéséről és megőrzéséről egy nagy történelmi öklevel- és adattárban, amelyből majd minden idők historikusai meríthetnek.

Mély tisztelettel arra kérjük tehát, kegyeskedjék a rendelkezésére álló anyagot, adatokat, képeket, feljegyzéseket, dokumentumokat lehetőleg eredetiben az Archivum részére beküldeni, illetőleg minél többeket a kérdőívek kitöltésére s a dokumentumok gyűjtésére és beküldésére buzdítani.

A beérkező anyagot a „Múlt és Jövő“ szerkesztőségében (Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.) gyűjtjük össze; elrendezése után pedig, mint „Magyar Zsidó Hadi Archivum“-alapítványt örökletétül a Magyar Zsidó Múzeumhoz csatoljuk.

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ELNÖKSÉGE NEVÉBEN:

tisztsülyi Polnay Jenő
dr. Alexander Bernát
dr. Fodor A. curiai bíró
dr. Mezei Mór
Vadász Lipót
báró Dirsztay Béla
dr. Bánóczy József
báró Kohner Adolf

dr. Hevesi Simon
dr. Munkácsi Bernát
dr. Blau Lajos
báró Kornfeld Pál
boglári Simon Jakab
lov. Schweitzer Ede altábornagy
dr. Hajdu Miklós

dr. Patai József
dr. Kúnos Ignác
dr. Stein Emil
dr. Fejér László min. tan.
Marczali Henrik
csepeli Weisz Manfréd
Vészi József
dr. domonyi Domony Móric

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA NEVÉBEN:

Adler Lajos hitk. elnök Bpest,	dr. Guttmann Mihály, Budapest	dr. Richtmann Mózes, Budapest
dr. Adler Vilmos, Hatvan	dr. Herczog Manó, Kaposvár	Rosenfeld József, Galgóc
alsóterényi Auer Róbert, Bpest	dr. Heves Kornél, Szolnok	dr. Rubinstein Mátyás, Szekszárd
Alapi Béla, Budapest	dr. Jordán Sándor, Szatmár	Serényi Samu, Budapest
dr. Bande Zoltán, Kispest	dr. Kahan Niszon, Budapest	dr. Schönfeld József, Budapest
Bárd Rezső, Budapest	Kaczér Illés, Budapest	dr. Silberfeld J., Békéscsaba
dr. Bernstein B., Nyiregyháza	dr. Kálmán Ödön, Jászberény	dr. Singer B., Szabadka
dr. Braun Salamon, Budapest	dr. Kecskeméti Armin, Makó	dr. Singer J., Temesvár
dr. Blumgrund Naftali, Abony	dr. Kecskeméti L., Nagyvárad	dr. Singer Leó, Várpalota
Büchler Márton, Orosháza	dr. Kelemen Adolf, Fogaras	dr. Schwarz Benjámín, Budapest
dr. Büchler Sándor egyetemi m.	dr. Kiss Arnold, Budapest	dr. Schwarz Mór, Győr
tanár, Keszthely	dr. Klein Dezső, Nyitra	dr. Schweiger Lázár, Eger
dr. Deutsch Ernő, Karánsebes	dr. Klein Sámuel, Érsekújvár	dr. Schönwald K., Tapolca
Deutsch Jenő, Nemesszalók	dr. Kohlbach Bertalan, Budapest	dr. Spiegel Armin, Esztergom
Deutsch Vilmos, Budapest	dr. Krausz Ignác, Kőrmend	dr. Steinherz J., Székesfehérvár
dr. Drechsler Miksa, Temesvár	dr. Krieshaber Béla, Erzsébetfalva	dr. Steiner Vilmos, Hátszeg
Duschinszky Mihály, Rákospalota	Kramer M., Budapest	Stern Abrahám, Budapest
Ekstein Márk, Kassa	Lebovics József, Mágocs	dr. Temesváry Rezső, Budapest
dr. Enten Manó, Kassa	dr. Liebermann Jakab, Léva	dr. Vajda Béla, Losonc
dr. Eisler Mátyás, egyet. m.	Liebermann Manó, Budapest	dr. Vágvölgyi Lajos, Arad
tanár, Kolozsvár	Lemberger Izsák, Rozsnyó	dr. Venetiánér Lajos, Ujpest
Farkasházy-Fischer V., Gyula	dr. Löwy F., M.-vásárhely	Viola Miksa, Budapest
Feigl L. H., Gyöngyös	dr. Löwinger Adolf, Szeged	dr. Visontai S. udv. tanácsos,
dr. Flesch Armin, Mohács	dr. Lukács Leó, Budapest	Budapest
Fleischel Sándor, Budapest	Mandel Bernát, Budapest	dr. Weiler Ernő, Budapest
dr. Fónagy Ödön, Budapest	dr. Molnár Ernő, Budapest	dr. Weisz Miksa, Budapest
dr. Frank József, Fiume	dr. Neumann Ede, Nagykanizsa	enyingi Wertheim Armin,
dr. Frisch Armin, Budapest	dr. Neumann József,	Székesfehérvár
dr. Fürst Aladár, Székesfehérvár	Szepsiszentgyörgy	dr. Weiskopf A., Rózsáhegy
dr. Gerstl I., Nagyszentmiklós	dr. Pap Lajos, Brassó	mucsinyi Wohl Rumi Adolf,
dr. Goldfahn, Bácsstopolya	dr. Pollák Miksa, Sopron	Losonc
Goldschmiedt Lipót, Budapest	dr. Pfeiffer Izsák, Sümeg	Wolf Sándor, Kismarton

A szervezés és adatgyűjtés lázas munkája azóta szakadatlanul folyik. Egy egész iroda dolgozik e célra igénybevett *Falk Miksa-utca 20. sz.* alatt levő helyiségben a folyamatba tett adatgyűjtés keretében szétküldött felhívások és megkeresések folytán napról-napra beérkező óriási adathalmaz feldolgozásán és csoportosításán, kiterjedt nagy levelezésén, a további szorgalmazások és kutatások nagy munkáján.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum, anyaga teljes összegyűjtése és elrendezése után, kiegészítő része lesz a Magyar Zsidó Múzeumnak, amelyben külön termet fog majd elfoglalni. Az Archivum és a Múzeum viszonyát megvilágítja a Múzeum elnökségének következő levele:

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM-BIZOTTSÁG

tekintetes Elnökségének

nagyságos tiszasülyi Polnay Jenő elnök úrnak

Budapest.

Mai napon érkezett b. átiratukból hálás örömmel vettük a Tekintetes Elnökségnek ama szíves értesítését, hogy a Magyar Zsidó Hadi Archivum bizottsága az általa gyűjtendő dokumentumokat és történelmi anyagot a Magyar Zsidó Múzeumban fogja örök letétbe helyezni.

Csak meleg köszönettel adózhatunk az Archivum-Bizottságnak eme nemes elhatározásáért, amellyel múzeumunkat felkarolni és értékét ily nagybecsű anyaggal gazdagítani óhajtják. Amikor nagylelkű ajánlatukat ezennel elfogadjuk, a zsidóságért és a múzeum érdekében kezdett akciónak a legteljesebb sikert kívánjuk.

A Magyar Zsidó Múzeum büszkén mondhatja magáénak azokat az eddig még szerény mennyiségű ereklyéket, amelyeket az 1848-as nagy nemzeti szabadságharcunknak korából sike-

rült összegyűjteni. Mennyivel gazdagabb és sokoldalúbb lesz ez az anyag, amelyet az Archivum Országos Bizottságának buzgó munkája már most, az események zajlása közepette kezd rendszeresen gyűjteni és rendezni. A jövő historikusa értékes kincseket fog meríteni az Archivumból, azok pedig, akik a dokumentumokat beküldik, könnyebben válhatnak meg az ereklyétől abban a megnyugtató tudatban, hogy azokat a Magyar Zsidó Múzeum fogja örök időkre megőrizni és egyben mindenki számára hozzáférhetővé tenni.

Felekezeti és kulturális feladatokat szolgáló Múzeumunkat egyébként is nagylelkűségükbe ajánlva, a tekintetes Bizottságnak ismételt köszönetünket kifejezve, vagyunk kiváló tisztelettel

Budapest, 1915. március hó 16.

A Magyar Zsidó Múzeum elnöksége:

Dr. Mezey Ferencz, s. k.

Székely Ferencz, s. k.

Minthogy a magyar, osztrák és német seregek együtt harcolnak és a szalak oly sok helyen egybefűződnek, a Magyar Zsidó Hadi Archivum összeköttetést létesített a Bécsben és Berlinben alakult Zsidó Archivumokkal is, hogy bizonyos anyagot esetleg illetékesége szerint kicserélhessenek és egymást kölcsönösen kiegészíthessék. A bécsi „Jüdisches Kriegsarchiv“ elnöksége a következő levelet intézte dr. Patai Józsefhez:

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

A Magyar Zsidó Hadi Archivum alapításának híre nagy örömmel töltött el bennünket. Különösen örvendünk, hogy az Archivum ilyen impozánsan, a kezdeményező Mult és Jövőhöz méltóan indult meg. Szíves kollegiálitással üdvözöljük Önöket, kívánjuk Önöknek közös ügyünk érdekében a legjobb sikert, ami ilyen fényes kezdés után semmiesetre sem maradhat el. Azt hisszük, nem kell még külön hangsúlyozni, hogy nagy örömünkre fog szolgálni, ha munkánkban találkoznunk fogunk. Ezt remélve, vagyunk kiváló tisztelettel

Wien, 1915. március hó 12.

a „Jüdisches Kriegsarchiv“ vezetősége nevében:

Dr. Bierbaum.

Ing. Stricker.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum a munka helyes beosztása szempontjából *anyaggyűjtési, múzeumi, történeti és oklevélhitelesítő* szakosztályt létesített. A legfőbb munka természetesen egyelőre az anyaggyűjtés, amelynek a háboru alatt tulajdonképpen csak az útját lehet egyengetni. Mert hiszen, ami ma statisztikai adat, az holnap, az újabb behívások és változások folytán már érvényét veszti és így az Archivum anyaga folytonosan újabb meg újabb kiegészítésre szorul. Az igazi munka tulajdonképpen csak a háboru után kezdődik, amikor minden tekintetben tisztábban is fogunk látni. Ha az adatok együtt lesznek, azt hivatalosan át fogják vizsgálni és hitelesíteni, amire az Archivum vezetősége illetékes helyen már ígéretet is kapott.

Az adatok összegyűjtésére a Bizottság íveket szerkesztett, amelyek a következő rovatokat tartalmazzák:

A) KÉRDŐ-IV.

A város vagy község neve? — Megye? — A zsidó lakosság lélekszáma? — Az összlakosság lélekszáma? — Hány katona vonult be a városból vagy községből összesen? (Megtudható a község házában a katonai ügyosztálynál.) — Hány zsidó katona vonult be? — tiszt — altiszt — köz-

katona (Kérjük lehetőleg a külön teljes névsort a B) kérdőív szerint.) — A bevonult zsidó katonák közül hány sebesült meg? — Hány esett el? — Hány tűnt el vagy esett fogságba? — Hány kapott kitüntetést? (Kérjük lehetőleg külön a teljes névsort és az érdekesebb sebesülésekről, elesésekről, hőstettekről, kitüntetésekről szóló bővebb leírást, továbbá az elesettek és kitüntetettek arcképeit és tábori leveleit.) — Milyen hadi jótékonytságot fejtett ki a hitközség a háboru alatt? (Lehetőleg számszerű adatokkal, hány sebesültet látott el, hány katonának hány hozzátartozóját támogatta, milyen adományokat adott, templomi felajánlások, hadi kölcsön stb.) — Milyen zsidó intézmények gyakoroltak még itt hadi jótékonytságot és milyen mértékben? (Lehetőleg számokkal feltüntetve). — Egyesek kiemelkedőbb hadi jótékonytsága a községben. — Jegyzetek. — Aláírás.

B) KÉRDŐ-IV.

A bevonult katona neve? — Foglalkozása? — Lakóhelye? — Születési helye és ideje? — Családi állapot? — Nőfiennél a szülők neve és foglalkozása? — Csapatteste és ezrede? — Szolgálati minősége, rangja? — Sebesülési helye és minősége? — Kitüntetése? — Kiváló események és haditények, melyekben részt vett? — Elesett mikor? és hol? — Megjegyzés. — Kérjük az elesett és kitüntetett zsidó katonák fényképét, elestének vagy kitüntetésének részleteivel együtt, továbbá érdekesebb tartalmu hátrahagyott tábori leveleiket, szintügy leveleket, bizonyítványokat, melyeket felebbvalóiktól, csapattesttől, parancsnokoktól ők vagy hozzátartozóik kaptak (eredetiben vagy másolatban).

Ezeket a kérdőíveket, valamint az adatgyűjtéshez szükséges egyéb nyomtatványokat és utbaigazításokat az Archivum ezrével küldte szét az országba, községekhez, intézményekhez és egyesekhez, ahonnan azután kitöltve kerülnek vissza az Archivumhoz, amely bárkinek kívánságára készséggel küld újabb kérdőíveket. (Cim: Magyar Zsidó Hadi Archivum, Budapest, V. Falk Miksa-utca 20.)

Az Archivum-bizottság időnként üléseket tart, amelyeken a munkálatok kiterjesztésének és irányításának teendőit beszéli meg.

Egy ilyen ülésen, vetette fel dr. Hevesi Simon az eszmét, hogy az Archivum és az Omike együttesen adjanak ki egy Háborus Almanachot, amely méltóképen megőrökítse a magyar zsidóság érzelmeit és cselekedeteit a háboru alatt. Az elnökség, tiszasülyi Polnay Jenővel az élén nagy lelkesedéssel és áldozatkészséggel tette magáévá az eszmét. Egyben elhatározták, hogy az Almanachot minden üzleti látszattól is távortartva, díjtalanul küldik meg az Omike összes tagjainak, könyvtáraknak és az összes köz- és kulturintézményeknek, igyekezni fognak, hogy a művet minél szélesebb rétegeknek tegyék díjtalanul hozzáférhetővé és ez az elv fog dominálni mindenkor, ha a Magyar Zsidó Archivum egy-egy kiadványt fog közrebocsátani.

Az Archivum munkálatainak előrehaladásáról különben a Mult és Jövő állandóan értesíti a magyar zsidóságot.

Mi, szerény munkásai a mélyreható, új, kultúrintézménynek, emelkedett öntudattal bízunk abban, hogy a magyar zsidóság nem csupán mai generációjának, amelynek a szürke rovatolással és az egyre duzzadó irat- és okmánycsomók rendszerbehelyezésével örökkön ragyogó dicsőségét zengjük, hanem az eljövendő nemzedékeknek is, de különösen a mai nagy idők történetírójának jó szolgálatot teszünk.

HÁRMAN VALÁNAK EGYÜTT

A HADI ARCHIVUM ADATTÁRABÓL

IRTA: DR. FÜRST ALADÁR

Hárman valának együtt, a Salzer fiúk, egy apa-anya gyermekei, nagyapámnak, Sopron első zsidó lakosának, majd hitk. elnökének unokái. Bécsben keresték a kenyérüket maguknak és agg szülőknek. Ede, a legfiatalabb köztük, már harmadéve katona akart lenni, de a békeidők szigorú bizottsága elutasította. Zsigát, a legintelligensebbet, a cionista eszmék rajongóját, minden cselekvésében a nemes dac hevitette: csak azért is megmutatom, mit tud a zsidó. Féléves házas, prozelita nő ura, az élet terheit-gondjait fölényes humorral elütő meglett ember volt a harmadik, Béla. És a gyerekek, az ifjú és a férfiember egyszerre megkapták a haza hívó szózatát, együtt kerültek sor alá és együtt vonultak a zászlók alá, a soproni 76. háziezred első századába. Egy századba, egy szakaszba osztották be őket és egy sorban, egymás mellett meneteltek rendesen, ropták a császárváros kemény kövezetét: három közlegény, mint annyi száz ezer. De az ezredben mindenki ismerte, szerette a testvértriót, fölötteseik jóvoltából még a kimenőket is közösen élvezték otthon.

Április végén azután ütött a válás órája. Egy nehéz bucsucsók szakad le az anya ajkáról és egy végső sóhaj: Béla, vigyázz öcsédre! Mintha sejtette volna, mit fog a testvér a testvérekért, a bátya a fiatalok miatt szenvedni. A menet elindult és épen jókor érkezett Galiciába a gorlicei áttöréshez. Emlékezetünkben vannak még a fenséges májusi napok, mikor odafönn a világtörténet legzseniálisabb stratégiai gépezete kiszívta úgyszólván az ellent a Kárpátok völgyeiből, idehaza pedig mámoros diadaléretet meleg tavaszt varázsolt már-már elhülő tagjainkba. Boldognak érezhette magát mindenki, ki ez emberfölötti győzelmi iramban elmondhatta magáról: quorum pars parva fui. — És boldogok voltak a szülők, mikor naponta megjött — nem a Höfer, hanem a póstás! Meg is érkeztek pontosan a gyűrődött lapok; hol az egyik írt, hol a másik: jól vagyunk, semmi bajunk, megyünk előre. Közös volt most is a sátoruk, közös a menázsijuk, egy tából ettek és egy árokban háltak.

De a sors megirigyelte ezt a szeretetszötte hármasszövetséget is. Lemberg előtt történt,

hol az orosz kétségbeesetten védte utolsó prestige-ét. Ekkor június 25-én a legfiatalabb fiú dum-dum lövedéket kapott a felső lábszár-izületbe. Egy ideig még vele vánszorgott a többiekkel, majd elhanyagolt a testvérek mellől. Késő este az ide-odahullámzó csata csillapultával Béla a hangjáról véletlenül ráismer a testvér nyöszörgésére, jajgatására és védett helyre viheti. Akkor már Lemberg a miénk volt és Ede az elsők között volt, kiket súlyos sebesülésekkel az ottani tulzsufolt kórházakban elhelyeztek. Miskolci, majd bécsi tanári kezelés megmentette az életét, de a két és fél centiméterrel megrövidült jobb lába mindenkorra súlyos háborus emléke marad.

Közben a megfogyatkozott testvérpár már messzi járt. Másnap „borzasztó golyózaporban továbbmentünk és 200 lépessel az ellenség előtt be kellett ásnunk magunkat. Mindketten nagyon, nagyon ki voltunk merülve, egész nap nem ettünk és éjszaka nem aludtunk. Miközben fedezékeinket ástuk, Zsigáé még nem volt kész, ő leült és vizet, kenyeret kért tőlem, amiből sajnos nálam sem volt semmi. Én most segédkezni akartam néki a sánctetésben; abban a pillanatban golyó fúrja át a szívét: Jaj Istenem, Béla, köszönöm, az volt az utolsó szava, mást nem mondhattott“. Ilyen keresetlen szavakban jelenti haza a szívszaggató tragédiát az árván maradt Béla, ki két nap alatt két testvért vesztett. Még a köpönyegét ráterítheti a drága halott-ra és másnap ő maga is a kötözőhelyen ébred fel az ájulásából. De azért első dolga, hogy bemegy a szomszéd városkába, Bobrká-ba, ott zsidó gyülekezetet talál, melynek papját és előljáróját azonban elvitték az oroszok. A kántor, Glancz Izidor, vállalja a temetést; öt koronáért talicskát bérelnek és az addigra kifosztott holttetemet beviszik a zsidó sírkertbe, a megmaradt utolsó 4 korona pedig a gemillusz cheszed jól kiérdemelt honorárium. — Költőiségében megható a halotti sírám, melyet a Neue Freie Presse hasábjain főnöke és tisztviselőtársai hangoztatnak:

„Ami elmúlt, nem tér vissza, de ha fényességgel hunyt el, soká sajug szemünk tőle“.

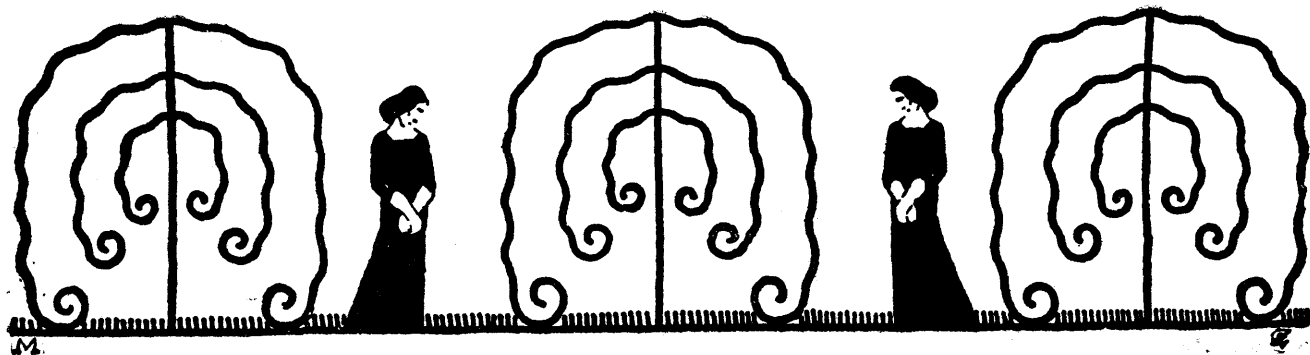
A harmadik, Béla, azután még hónapokig állja a sarat, meggyötörten, megedzetten, erős lélekkel. Már a szabadságolás reménye int felé, mikor szeptember 5-én őt is eléri végzete „Styberowtól nyugatra az erdő szélén“. Körülötte szerető kéz nem foglalatoskodott többé, a sokakkal együtt ott pihen valahol Orosz-Lengyelország véráztatta mezején, kő sem jelzi helyét. Szakasziparancsnoka, Stadler Lipót hadapród, a hivatalos formák közt is kiérződő meleg szívvel írta meg szüleinek, hogy éppen két nappal azelőtt maga mellé vette a közkedvelt, életrevaló fiút ordonánknak. Az első rohamnál azonban, mikor együtt ugrottak ki a lövészárokból, a derék vitézt a deckung tetején érte a gyilkos golyó.

Azóta bevonult a szülőknak még két önkéntes fia is — a Hiób-utódok tudnak tűrni, áldozni.

Nem is büszkélkedünk szent fájdalomunkkal, nem számítjuk százalékszámra hős halottainkat. Hanem a magunk számára emelendő, dicsőségövezte gyászoltárunkra, kedveseink eszmei siremlékére rávésethetjük Vörösmarty szózatot szavait: Elvesztenek legjobbjaink a hosszú harc alatt!

Pogány Willy rajza

AZ OMIKE-MENSA-ACADEMICA HADI MŰKÖDÉSE 1914-1916. ÉVEKBEN

IRTA: DR. WEILLER ERNŐ
AZ OMIKE ÉS MENSA ACADEMICA FŐTTKÁRA

A most dúló világháboru, mely millió és millió embert a harcterekre szólított, nagy nyomort és inséget hagyott a frontok mögött vissza. Az állam egyedül nem volt képes sem anyagi erőivel, sem a rendelkezésére maradt hivatalnoki karával az országban a megváltozott viszonyok által előállott nyomort és inséget teljes mértékben csillapítani. Már a háboru első napjaiban megmozdult az egész magyar társadalom, hogy mindenféle segítő akciójával odaléphessen mindenüvé, ahol a segítőik áldott munkájára szükség mutatkozik.

És a hirtelen beállott új viszonyok folytán úgyszólván az összes *kulturális* intézmények egymás után *humanitárius* intézményekké alakultak át. Hiszen az első szükségletek kielégítése vált most a legsürgősebb feladattá. Az *Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület* is teljesen ennek szolgálatába szegődött. Annál is inkább, minthogy személyzetének bevonulása folytán, fennmaradt erőit a legszükségesebb munkára kellett tömörítenie. Az Omike kulturális programját pedig a háboru alatt is fényesen megvalósította a „*Múlt és Jövő*“.

Menza-akadémiánk elnöksége pár nappal a háboru kitörése után báró Dirsztay Béla elnöklete alatt már összeült, tanácskozott, hogy miképen vegyük ki mi is részünket a háboru által mindenkire rótt kötelességekből. Tanácskoznunk csak azért kellett, mert elég anyagi erővel nem rendelkezünk, hogy nagyobb szabású segítőakciót fejthessünk ki és a társadalom élénk áldozatkészségében pedig nem bizakodhattunk nagyon, mert jól tudtuk, hogy az minden irányban igénybe lesz véve. Dr. Domony Móricné alelnökasszonyunk tett lelkes indítványt, hogy a mensa helyiségeiben 100 személy részére főzzünk naponta ebédet és a hadbavonultak visszamaradt családtagjai ezen ebédekkel délben díjmentesen elvihessék. Az elnökség az indítványt magáévá tette és a mensát 1914. szeptember 1-én az új ideiglenes helyiségeinkben VIII., Rákóczy-út 17. sz. alatt megnyitotta. Alig múlt el egy-két hónap és elismerés nagyérdemű elnökünk báró Dirsztay Béla, társelnökeink dr. Neumann Árminné és főt. dr. Hevesi Simon és alelnökasszonyunk dr. Domony Móricné agilitásának és fáradságot nem ismerő buzgalmának, immár a „hadi-jóléti intézmények“ egész sorozatával rendelkezünk, melyekben

naponta 800—1000 személy, a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből *felekezeti különbség-re való tekintet nélkül* találja meg a legszükségesebbet, a napi ellátást.

Évente több mint 250.000 adag ebédet osztunk szét, naponta leves, hús és főzelék; ötször hetenként még tészta is és minden adaghoz egy nagy darab kenyér.

Ezen „hadi-jóléti intézményeink“ fenntartása azonban mensánkra óriási terheket ró. Sajnos, még nem rendelkezünk oly nagy alapítványi összegekkel és annyi tagdíj-járulék-kal, hogy menzánk évi közel 150.000 koronát kitevő háborus szükségleteit még megközelítőleg is fedezhessük. Lelkes hittestvéreink és a társadalom áldozatkészségét kell állandóan igénybevennünk; és a társadalom áldozatkészsége gyönyörűen nyilvánul meg intézményeinkkel szemben! Ezt az őszinte és lelkes érdeklődést elsősorban intézményeink vezetőivel szemben megnyilvánuló nagyfokú előzékenységnek, elismerésnek és bizalomnak tulajdoníthatjuk; de mindenesetre hadiintézményeink eredményes és effektív működésének is, mely mensánknak úgy a hivatalos faktorok, valamint a társadalom minden rétegében a legnagyobb tekintélyt megszerezte.

Mikor a háboru alatt *Augusta* főhercegaszszony több ízben meglátogatta a menzát, mindannyiszor a legnagyobb elismerését fejezte ki hadi jóléti intézményeink és vezetőségének működése fölött. És ezt az elismerést váltja ki menzánk minden látogatójából.

Hadi-jóléti intézményeinket“ és azok működését az 1914—1915. és 1915—1916. hadi-évekre vonatkozólag külön-külön ismertetjük.

I. 1914—1915.

1. *Hadikonyha.* A hadikonyhából naponta 250 olyan személy viszi el 11—12 óra között az ebédjét, akiknél a családfő bevonult és az államsegély a számos tagból álló család eltartására nem elegendő. Az egyes családok 1—4 adag segélyben részesülnek. A hadikonyha vezetői dr. Domony Móricné alelnökasszony

és báró Kornfeld Pálné választmányi hölgy. A hölgyek naponta 11— $\frac{1}{2}$ óra között maguk szolgálják ki az ebédsegélyre szorulókat.

2. *Mensa-Académica.* A hadi-jóléti intézmények között a legnagyobb; 350 egyetemi és főiskolai hallgató látogatja, kik közül 100 naponta 30 fillért fizet, a többi teljesen díjmentesen étkezik.

A mensát dr. Neumann Arminné társelnökasszonyunk vezeti, ki az egész adminisztrációt felülvizsgálja és a konyha is felügyelete alatt áll. Munkájában segítőtársa dr. Schwarc Dávidné választmányi hölgy.

A mensában az étkezés 12— $\frac{1}{3}$ óra között történik; az ifjúság a legjobb ellátásban részesül; ebéd után az összes napi és helyi lapok rendelkezésére állanak. Elnökségünk az ifjúság részére leckeóra és irodaközvetítéssel is foglalkozik és 46 esetben juttatott az ifjúnak leckeórákat, különös esetekben a teljesen szegény ifjak pénzbeli és ruhasegélyben is részesülnek.

3. *Sebesült katonák étkezője.* Három kiváló úrinő lelkes eszméje volt a kijáró sebesült katonák ellátása. Báró Dirsztay Béláné, özvegy Kohner Ágostné és Sváb Imréné vezették ezt az étkezőt. Ezen intézmény nemcsak egy ebédosztogatóhely, hanem 150 sebesült katona második otthona volt. A katonáknak kijárt naponta 2 cigaretta vagy szivar, sütemény és azonkívül ruha és fehérneműekben mindaz, amit kívántak. A katonáétkezőnek gyakran voltak átutazó porosz, szász, bajor katona és lengyel legionista vendégei. Az elmúlt év folyamán 500 darab hósapkát és 500 pár kéz és lábbelit osztottak szét a katonák között.

4. *Családi étkező.* Fellner Henrikné nemes áldozatkészsége folytán alakult 120 olyan a lateiner és a művészpályán működők részére, kik a háboru folytán keresetüket veszítették. Külön teremben, gyönyörűen terített asztal mellett déli 12—2 óra között jönnek össze ezek a jobb családok és itt a legtapintatosabb bánásmódban részesülnek. Az étkezőt Fellner Henrikné vezeti, akinek a munkában gárdonyi dr. Neumann Károlyné és gárdonyi Neu-

mann Lili segédkeznek. Ezen étkezőben nemcsak a látogatók ételmezéséről gondoskodnak, hanem keresetforráshoz is juttatják őket; a nők állandóan kézimunkát kapnak, a férfiakat pedig állásba juttatják. Szükséges esetekben nagyobb pénzbeli segélyben is részesülnek, télen pedig a családok szénszükségletéről is gondoskodnak.

5. *Menekültek étkezője.* 150 galíciai hontalan és menekült család kapott itt naponta ellátást. Dr. Frenkl Gyuláné választmányi hölgy vezette ezen étkezőt. A menekültekről itt a legnagyobb odaadással gondoskodtak, útbaigazításokkal látták el őket, a fiatalabbak részére munkát szereztek és a hazájukba való visszatérést elősegítették.

6. *Polgári étkező.* Az 1914—1915. hadi év végén Spitztr Edéné és szili Stein Manóné úrnők kezdeményezésére egy hölgybizottság közreműködésével 50 olyan polgári család ellátására alakult, kik sehonnan semmiféle támogatásban nem részesülnek. Ezen évadban csak egy hónapig működött.

7. *Segélyezések.* Mensánk nemcsak étkezési segélyben részesítette a látogatókat, hanem szükség szerint 56 látogatót ajánlat folytán nagyobb pénzbeli segélyben, 128 látogatót pedig házi munkálat által keresetforráshoz juttatott, 60 esetben 10—30 kor. pénzbeli és számos esetben természetbeni segélyben részesültek a rászorulóknak. Orvos szigorlati díjsegélyre 1000 koronát fordított. A tél folyamán 25 fiút és 25 leányt öltöztettek fel és a nagyobb családok állandó ruhasegélyben részesültek.

8. *Gyors- és gépirási tanfolyamok.* A hadban elesettek özvegyei és árvái részére tartjuk fenn ezen tanfolyamokat, hogy így is könnyebben önálló keresetforráshoz juttathassuk őket. A tanfolyam díjmentes és 6 hónapig tart, tárgyai: magyar és német gyors- és gépirás, szépírás és kereskedelmi ismeretek. A tanfolyamokon mindenki résztvehet, aki főt. dr. Hevesi Simon társelnöknél vagy dr. Weiller Ernő főtítkárnál jelentkezik. A tanfolyamok végeztével a növendékek közérvé-

nyű öklevelet kapnak, melyet elnökségünk aláírásával és pecsétjével is ellát. A vizsga letétele után a hallgatókat lehetőleg álláshoz is juttatjuk.

9. *Hadi-gyűrű segítő akció.* A magy. kir. honvédelmi miniszterium hadsegélyző hivatalának jóváhagyásával szent mondattal ellátott fémjelzett ezüstgyűrűk lettek kibocsájtva, melyeknek elárúsításából befolyó tiszta jövedelem felerészben a Hadsegélyző hivatal útján az elesett katonák özvegyei és árváinak segélyezésére lett fordítva, fele részben pedig mensánk hadi-jóléti intézményeit illette. A feliratok értelme „Isten az én erősségem“ 1914. „A jótét megment“. Ezen akció a hadsegélyző hivatalnak 13.000 kor. és mensánk javára is 13.000 koronát jövedelmezett.

II. 1915—1916.

Az 1914—1915. hadi évek jóléti intézményei közül a „Menekültek étkezője“ működését beszüntettük, mert a galíciai menekültek nagyrésze hazájukba visszatérhetett. A „Sebesült katonák étkezője“ működését szintén beszüntettük, mert katonáink a hadikórházakban nyernek ellátást. A „Hadigyűrű segítő akciót“ még az 1914—1915. hadi években befejeztük. — A többi jóléti intézményünket mind fenntartottuk, fejlesztettük és több új, a megváltozott viszonyoknak megfelelő intézményt léptettünk életbe, melyeket az alábbiakban szintén ismertetünk.

A) Régi intézmények.

1. *Hadikonyha.* Működése ugyanaz, mint az 1914—1915. hadi években.

2. *Mensa-Académica.* Működése ugyanaz, mint az 1914—1915. hadi években.

3. *Családi étkező.* Működése ugyanaz, mint az 1914—1915. hadi években.

4. *Polgári étkező.* Működését sokkal nagyobb keretekben fejti ki, mint az 1914—15. hadi években.

5. *Segélyezések.* Mensánk a legkülönbözőbb segítő akcióval a társadalom minden rétegében ott van, ahol a háború folytán előállott nyomor és szükség ezt megkívánja és a szük-

séget szenvedőket a leghathatósabbban támogatja.

6. *Gyors- és gépirási tanfolyamok.* Működését sokkal nagyobb keretekben fejti ki, mint az 1914—1915. hadi években. A növendékek száma megkétszereződött és a tanfolyamok minden megszakítás nélkül egész éven át működnek. Nemcsak a háboruban elesettek özvegyei és árvái, hanem a rokkant katonák is díjmentes tanításban részesülnek.

B) Uj intézmények.

7. *Élelmiszer-kiosztó.* Báró Dirsztay Béla elnökünk lelkes indítványára 1915. év október havában alakult és havonta 300—350 oly családnak juttat élelmiszereket, kik a mensa egyéb háborus intézményeitől támogatásban nem részesülnek. — Ezen új intézményünk elnökséget Kohner Agostonné és báró Dirsztay Béláné vállalták, az ügyvezetést pedig Schwarcz Gyuláné és dr. Frenkl Gyuláné látják el. Minden kiosztás alkalmával 10 kgr. burgonya, 1 kg. bab, 1 kg. árpakása, 1 kg. cukor, 1 kg. 0-ás lisz, $\frac{1}{2}$ kg. kávé, $\frac{1}{2}$ kg. tea és 1 zsák szén jut a szükölködőknek, kik viszonyaikhoz képest még pénzsegélyben is részesülnek.

8. *Lábbadozó katonák kaszinója.* Elnökünk, báró Dirsztay Béla és neje nemes áldozatkészsége folytán alakult és vasárnap délutánonként mensánk helyiségeiben a Vörös Kereszt közp. igazgatósága által felváltva küldött 100—150 lábbadozó katona „otthonál” szolgál, ahol a katonák kitűnő uzsonnában részesülnek és mindenféle szórakoztatásukról is gondoskodnak. — 2—3 hetenként nagyobb hangversenyt is rendez a vezetőség, amelyen művészeink legkiválóbbjai vesznek részt és ily alkalommal 150—200 katonát látnak vendégül. — Ezen intézményünk állandóan működik.

9. *Felruháztatás.* A tél beköszöntésekor hadi konyhánk látogatói a téli ruhaneműek drágasága folytán sok nélkülözésnek voltak kitéve. Elnökasszonyunk, báró Gutman Vilmosné és Sváb Imréné vezetése mellett „téli-

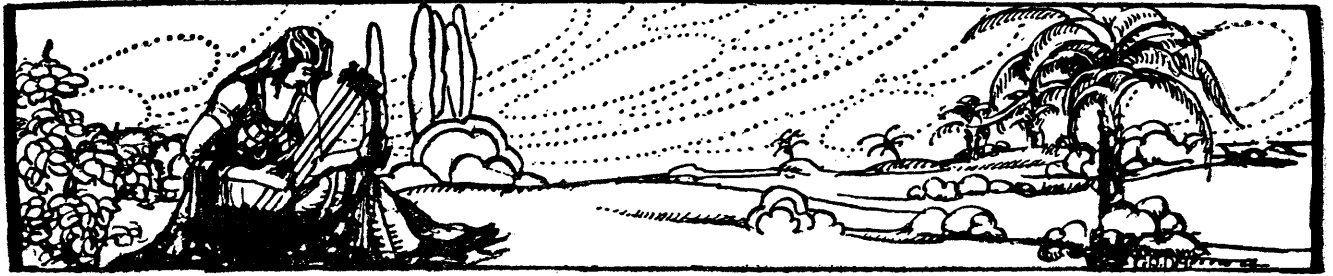
ruha kiosztót” nyitottunk és 1915. december elején a hadi konyha minden látogatóját téli ruhával láttuk el. — Az Augusztalap nagy felruházási ünnepélye alkalmából pedig hadi intézményeink látogatóinak 150 gyermeke kapott téli felszerelést.

10. *Omike-mensa burgonya sütődéje.* Elnökünk, báró Dirsztay Béla és neje áldozatkészsége folytán a tél beálltával mensánk helyiségei előtt a Rákóczi-ut és Szentkirályi-utca sarkán „burgonya sütődét” állíthattunk fel, ahol minden arra járó katona 2 darab nagy sült burgonyát kap díjmentesen. — Ezen intézményünk a katonák körében nagy népszerűségnek örvend.

11. *Tankönyv-segély.* Mensánkat látogató egyetemi hallgatók szükös anyagi viszonyai készítették elnökségünket arra, hogy a tanulmányok megkönnyítésére az ifjuságot a szükséges tankönyvekkel lássuk el. Az egyetem különböző fakultásainak könyveit több példányban beszereztük és azokat díjmentesen az ifjuság rendelkezésére bocsájtjuk.

12. *Szeretet adomány.* Spitzer Edéné nemes kezdeményezésére 1915. év december havában hölgyeink 3000 koronát adtak össze, hogy ezen összegből az orosz, olasz és a szerb fronton harcoló magyar katonák és a szerb fronton harcoló német katonák részére „szereetet adományok” küldessenek.

Ezekben foglalhatjuk össze a Omike-Mensa-Akadémika háborus működésének főpontjait. Látjuk, hogy az Egyesület arra törekedett, hogy humanitárius tevékenységét minél szélesebb körre terjessze ki. És hogy oly nagy mértékben sikerült is, azt első sorban báró Dirsztay Béla, a mensa nagyérdemű elnökének köszönhetjük. Az ő neve arany betűkkel van feljegyezve a mensa háborus évkönyvében. És ha bekövetkezik majd az áhított béke ideje és az Omike újra felveszi sokoldalú kulturprogramját, hogy kulturális céljait a magyar zsidóság szolgálatában erejének teljével teljesítse, az Egyesület meglelégedéssel tekinthet majd vissza a háboru nagy napjaiban végzett kötelességteljesítéseire.

A »MULT ÉS JÖVŐ« A HÁBORU ALATT

IRTA: DR. SZABO GÉZA

A lig volt még nálunk példa rá, hogy egy tisztán irodalmi és művészeti eszközre támaszkodó orgánus ilyen rövid idő alatt annyira meghódítsa a nagyközönséget, mint a *Mult és Jövő*. Mindjárt, ahogy megindult, a magyar zsidó kultúra legelső centrumává vált, a legelső magyar és külföldi írók és művészek sorakoztak zászlaja alá és olvasóinak táborába sereglett az egész művelt magyar zsidóság. A folyóirat megjelenését mint irodalmi és művészi eseményt méltatta a sajtó, a *Mult és Jövő* számai, irodalmi magazinai, művészi kiállításai a legelőkelőbb körökbe vitték bele a zsidó tudás és zsidó szépség fogalmát és csakhamar a *Mult és Jövő* lett nemcsak itthon, hanem a külföldi előtt is a magyar zsidóság szellemi színvonalának legfőbb reprezentánsa, tiszteletet és becsületet szerezve mindnyájunknak.

Mikor a háboru első rémülete szinte elnémította az összes kulturtörekvéseket és a szépirodalmi lapok részben beszüntették megjelenésüket, részben redukálták formájukat és tartalmukat egyaránt, attól kellett tartani, hogy a *Mult és Jövő*nek művészeti szépségek sugaraiban csillogó erőforrásai is elapadnak. Annál is inkább, mert a *Mult és Jövő* alig két és fél évvel indult meg a háboru előtt, olyan időben, amikor a nagy gazdasági krízis már előrevetette sötét árnyékait és így a lap anyagi bázisainak megerősítésére kevés

ideje volt. De éppen a háboru volt az az erőpróba, amely öröndetesen megmutatta, hogy a *Mult és Jövő* az aránylag oly rövid idő alatt is a magyar zsidóságnak nélkülözhetetlen kulturszükségletévé lett, melyhez a háboru nehéz napjaiban ép oly szeretettel és lelkesedéssel ragaszkodott, mint a béke boldog idejében. A hadbavonulók, ameddig csak lehetett, maguk után küldték a folyóiratot a harctérre. Az összes harctereken kézről-kézre jártak a *Mult és Jövő* dédelgetett példányai, hadi táborokba és hadi kórházakba közvetlenül és a Vörös Kereszt útján ezrével küldte a szerkesztőség az egyes számokat, melyek az irodalom és művészet nemes eszközeivel hitet, bizalmat öntöttek a szívekbe, ahogy itthon is a napi eseményektől bágyadt lelkeket az örök szépnek üdítő forrásaihoz vezették. A Magyar Zsidó Hadi Archivum tábori levélgyűjteménye között a táborozó, harcoló és sebesülten fekvő katonák hálálkodó leveleinek egész garmadája tesz tanuságot arról a jótékony lélekemelő hatásról, amelyet a zsidó kulturának a *Mult és Jövő* hasábjain felhalmozott kiscsei a zsidó hősökre gyakoroltak.

A *Mult és Jövő*, magas programjának megfelelően, a háboru alatt sem merült bele a muló aktuálítások árjába. A jelen eseményeiből csak azt örökítette meg, ami a mindennapiból magasan kiemelkedett, azt, ami már-

már a jövő határait érinti. De hogy a rendkívüli idők kisebb-nagyobb mozzanatait is megrögzíthessük a jövő számára, hogy a magyar zsidóságnak a háboruban betöltött szerepéről szóló adatok mozaikja méltóképen megóvassék, megalkotta tiszasülyi Polnay Jenő kezdeményezésével a Magyar Zsidó Hadi Archivumot, amelynek élén immár a magyar zsidóság legelső vezető férfiai állanak. A háborus adatokat az Archivum gyűjti egybe, magában a Mult és Jövőben csak irodalmi szinten álló háborus irások, harctéri levelek, háborus novellák és versek, művészi nivóju háborus képreprodukciók és felvételek találtak helyet. Háborus számainak is mindegyike valóságos diszalbum volt, tele értékes és változatos olvasmányokkal, szebbnél-szebb illusztrációkkal és gyönyörű műmellékletekkel, amelyek csakúgy, mint békeidőben, a művészeti szépségek glóriájában mutatják a zsidóság életét, multját, kulturáját.

A háboru szorosabb kapcsolatokat teremtett a szövetségesek között és a magyar zsidóságban is élénkebben nyilatkozott meg az érdeklődés a szövetséges államok zsidósága iránt. Ezt az érdeklődést elégítették ki a Mult és Jövő külföldi számai. Berlieni, bécsi, prágai, konstantinápolyi számai maradandó értékű monografiái voltak az ottani zsidóság szellemi életének, történeti szerepének, fejlődési jelentőségének. És minthogy a Mult és Jövő e számaiban a külföld legelőkelőbb tudósai, írói és művészei működtek közre, ezzel is közelebb hozta a külföldi zsidó szellemi világot a magyar zsidósághoz, amelyet épen a Mult és Jövő révén egészen új színben ismertek meg.

A hontalanná vált galíciai zsidóság szenvedése és ezenfelül igazságtalan meghurcoltatása tette időszerűvé a Mult és Jövő galíciai számát, amely a mindenféle vádakkal szemben mintegy rehabilitálta hazátlanul hánykódó testvéreinket, akiket mint a régi

zsidó kulturának fejlődésre képes hordozóit mutatott be, ismertetve irodalmukat, művészetüket és kulturális törekvéseiket.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum és Magyar Zsidó Múzeum kapcsolata, valamint a múzeum hivatalos megnyitása tette aktuálissá a Mult és Jövő muzeumi számát, amely a magyar zsidó múzeumot minden oldalról mutatta be és egyben reprodukálta művészi kivitelben a múzeum gyűjteményének legnevezetesebb tárgyait.

Nem méltathatjuk itt a Mult és Jövő minden egyes számát érdem szerint. De méltán kiemelhetjük, hogy a magyar zsidó intelligencia orgánuma a háboru alatt is teljesen megmaradt azon a magas irodalmi és művészi nívón, amellyel oly általános elismerést vívott ki magának mindenütt. Pedig a háboru alatt az anyagszerzés, valamint a technikai kivitel igen sok akadályba ütközhetett. A folyóirat legtöbb munkatársát, sőt főszerkesztőjét, dr. Patai Józsefet is besorozták, íróink, poétáink, művészeink legnagyobb része katonai szolgálatot teljesít. Az adminisztráció tisztviselőit szintén hívta a haza. A nyomda személyzetének nagyrésze bevonult. A papír, a festék, a cinkografiai munka ára napról-napra horribilisan emelkedett, a zsidó olvasó közönség pedig egyre nagyobb számmal vonult ki a civil életből a harcok mezejére.

De épen ezért örvendetesen konstatáljuk, hogy az a tény, hogy a Mult és Jövő e nehéz időkből, e félelmetes napokból, sőt immár esztendőkből sértetlenül, erejének teljében került ki, sőt a súlyos körülmények között is kitűzött programjának tüneményes magaslatán állhatott, — mindenesetre annak a tanubizonysága, hogy a Mult és Jövő valóban mély gyökeret vert a magyar zsidóságban, amelynek szeretete és áldozatkészsége lehetővé teszi, hogy kulturtörténeti jelentőségű misszióját mindenkor akadálytalanul teljesíthesse.

GALAMBOS ÖRMESTER ÉS HUSZÁRJAI

IRTA: MOLNÁR FERENCZ

Keletgalíciai harctér, 1915. aug. 6.

Ma délelőtt, ahogy nekivágok a kis piskos falunak, az egyik szalmafedelű ház előtt huszárok állnak, állig felpakolva, karabéllyal. Errefelé ritkán jár lovaság, megkérdem hát őket:

- Mit keresnek itt?
- Patrulba vagyunk.
- Hatan. Örmester ur Galambos és öt huszár.

Végre láthatom örmester úr Galambost. A kapitányától, a híres „vitéz kapitány úr Farkas“-tól annyit hallottam már róla, hogy igazán kíváncsi vagyok rá. Örmester úr Galambos a leghiresebb altiszt a Hofmann-hadtest huszárjai közt, három vitézségi érme van, ő mentette meg a kapitánya életét, járt az orosz front mögött, verekedett Szerbiában, a Kárpátokban, Galiciában, fogságból is szökött már meg, két sebbel nem ment a kórházba, örmester úr Galambos itt a környéken a huszárbravúrnak és a rettenthetetlen vakmerőségnek a példája, a huszárok kisebbik atyáistene — hol van?

Előjön a viskóból. Valóban, három kitüntetés függ a mellén. A nagy-ezüstöt Stryjnél kapta. Hét huszárral bement a fenyegetett városba, a toronyból áttekintette a helyzetet, jelentést küldött hátra, azután elindultak nyolcan az oroszok ellen, hogy „erőket vonjanak magukra“. Szétszélednek, egyenként lövöldöznek, „magukra is vonnak“ öt orosz

ágyu közül hármat, sőt fölfejlődik ellenük a gyalogság is, mert úgy viselkednek, mintha nagyobb sereg előcsapata volnának. Az erdőben egyedül elindul örmester úr Galambos, hogy megnézzé, hol állnak az orosz ágyuk. Hiába bujik el, a sarkantyuja kiáll egy bokorból, az oroszok kihúzzák és elfogják. Egyetlen ört adnak melléje, ennek Galambos odaadja pénzét, óráját, láncát, gyűrűjét, az ör elfordul és ő visszaszökik, pontos jelentéssel és — két huszárral, mert a hét közül öt ottveszett. A második kitüntetést, a kis-ezüstöt, februárban érdemelte ki a verecke szoros körül, ahol hatvan emberrel két orosz zászlóalj tartott sakkban, két napig tartóztatta az ellenséget, öven lépésre az orosz rajvonaltól, éjjel-nappal, étlen-szomjan, méteres hóban, amíg a német gárda bevette Annaberget és Tucholkát. Maga a trónörökös tüzte a mellére a kis ezüstöt. A bronzot a múlt hónapban kapta sok mindenért, ami „összegyült“, mint mondja. Kitüntetésből léptették elő örmesterré is.

A legkevesebb, úgy-e, hogy érdeklődöm örmester úr Galambos polgári multja iránt. Azért járok itt, azért bújok minden lyukba, hogy mindent összeírjak, összeszedjek, ami a magyar katonára vonatkozik. Már régen tervezem, hogy egyszer egy huszár-patrult meg fogok és megvizsgálom őket a legapróbb részletekig, mint a doktor. Tehát: mi a keresztneve?

— Aladár.

Még nem mondtam, hogy őrmester úr Galambos külsejében csalódtam. A neve, a hire után szélesvállu, marconabajúszu öreg huszárt vártam. De most egy kistermetű, szinte vézna gyerek áll előttem, alig serkedő bajusszal. Mind az öt huszárja külön-külön az apja lehetne. És — Aladár, ez gyanús.

— Hová való?

— Pestre.

Szélesen és boldogan nevet, mint aki becsapta a másikat, mikor látja, hogy elbámulok a dolgon. Igen, Pesten született, huszonhárom éves, „édesapán építési vállalkozó Óbudán, talán tetszik ismerni, Gans Árminnak hívják“.

— Civilben micsoda?

— Hivatalnok vagyok, magánhivatalnok.

— Hol?

— Az aradi pamutárugyár pesti irodájában. Textilmérnöknek készülök, de most megakadt a dolog. Tizennegyedik hónapja vagyok a harctéren. Besoroztak 32-es bakának, aztán áttettek irodai szolgálatra a huszárokhoz. Ugy kerültem ide a svarmléniába.

— Lovagolt azelőtt is?

— Nem, uram, nem ültem én addig lovon soha. Mikor civil voltam, reggel nyolctól tizenkettőig, délután kettőtől hatig irodában ültem, este héttől kilencig a technológián ültem az esti tanfolyamon, aztán ültem sokat a Newyork-kávéházban, és ha zenét akartam hallani, a Sorrento-kávéházban ültem. Mindig ültem én, uram, csak az operában álltam, az olcsó helyen, mert a zenét nagyon szeretem.

— Az esti tanfolyamon mit tanult?

— Külön még könyvelést, kereskedelmi számtant és levelezést.

— Hogyan lett altiszt?

— Februárban sok tiszt úr esett el, átvettem egy népfölkelő huszár-szakaszt, csupa öreg honvédhuszárt, mint cúgszfűrer.

— Sebe van?

— Kettő. A lában meg a combom lőtték meg.

— Volt otthon?

— Nem én. Azt se tudom, hogy néz ki Pest. Nem volt veszélyes sebesülés egyik se, tovább szolgáltam vele.

A lova nyugtalankodik. Hátrakiált hozzá:

— Hőj, hőj . . . Feleség!

— Jó neve van. . .

— Igen — mondja — Feleség. . . Nagyon jó ló. Más nőt nem is láttam tizennégy hónap óta.

A tárcájában őrzi a cédulát, amellyel alsó-takáchy Farkas Elemér, a kapitánya, a nagy-ézüst érmet kísérte, mikor átadta neki. A szöveg így kezdődik: „Galambos Aladár őrmester eddig harminchat ütközetben harcolt és az életemet mentette meg. . .“

— Ez hogy történt?

— A kozákok közé keveredtünk és egy kozák le akarta szűrni a kaptiány urat, de a kapitány úr megfogta a lándzsát. Én agyonlőttem a kozákokat.

Most már ott áll körülöttünk az öt öreg huszár. Szeretettel veszik közre a kis őrmestert, mindenik magasabb nála egy fejjel.

— Szeretik az őrmester urat?

— Bizony szeretjük.

Azt mondja az egyik.

— Ű gyógyít minket, nem a doktor.

— Igen, — mondja az őrmester, — lázat, hasmenést, köhögést, azt én gyógyítom . . . mindig vannak nálam porok, Pestről kapom levélben.

Büszkén mondja a huszár:

— Sósborcece is van.

Elmondják, hogy ő írja haza helyettük a levelet, irt már hadisegély ügyében jegyzőnek, szolgabírónak, sőt főispánnak is. Rendbe is hozta a dolgot mindig. Néha ötször is irt egy huszárért.

— Ópiumcsöpgye is van — mondja a huszár.

Vegyük sorra a huszárjait most.

Baranyai Sándornak kitüntetése van. Zawadkán a hóban elbújt oroszokat kikutatta, megtalálta, jelentette. Biharmegyei, zsákai, földmunkás. „Két gyerekem van“. — „Fiuk?“

„Igenis, gyerek mind a kettő“. Hátramutat:
„ez itt a lovam, Sárinak hívom“.

Pap Albert Kolozsvár környékéről való szé-
kely, földmives, de „inkább mondjuk, kérem,
ha fel tetszik irni, hogy tejkezelő, mert tej-
kezelő vagyok“. Bryn faluban egymaga szét-
vert egy kozákokból és gyalogosokból álló
kombinált járőrt, amely elakarta fogni. „Mer
nem adjuk meg magunkat“. Aztán: „tessék
beirni: jegyesem vár odahaza“. Ő is meg-
mondja, kérdés nélkül: „lovam neve Első“.

Győrfi Károlynak is kitüntetése van. Ön-
ként jelentkezett itt Galiciában, hogy bemegy
az oroszok közé egy faluba, jelentést tenni
arról, amit lát. Az oroszok belecsimpaszkod-
tak a lovába, karddal vagdosta le őket magá-
ról. Szerényen, szépen mondja ezt el. Így vég-
zi: „Csurgott a vér az arcomról, mikor vissza-
gvöttem galobba, őrmester úr Galambos kér-
dezte: megvágta kendet? — mondok: jelen-
tem alásan, nem az én vérem, el akart fogni
a kozák, levágtam, az ő vérit hoztam el, mi-
nek akart magvar huszárt elfogni“.

Ez a Győrfi Károly a legszebb köztük. Sö-
tétbarnára égett az arca, szénfekete szeme
van, fekete bajusza, hatalmas alak, elhiszem
neki, hogy öt oroszot vgdalt le a lova körül.
Az arckifejezése komor, szinte vad. Most el-
hallgat.

Azt mondja neki Galambos őrmester:

— Mit csinálnak a báránykák?

Ilyet még nem is láttam. A fekete huszár
lassan, de nagyon szomorúan elmosolyodik.
Félrehaitja a fejét és elpirul, mint egy szűz-
lány. Barna bőre alatt szégyenlősen ég a pi-
rosság. Egyszerre úgy ellágyul, olyan szelíddé
válík minden vonása, hogy csak nézem. És
nagyon csöndesen, olyan melegen, mint a
gordonka, mondja, mosolyogva, bólogatva:

— Ezerkétszáz darab maradt otthon.

Győrfi Károly Nagybjajomban juhász.
Ahogy a szomorú, szelíd mosolyt látom a fe-
kete arcán, attól félek, hogy elrijja magát. Azt
mondja, egészen halkán, alig hallani:

— Azért kérdi az őrmester úr, mer tudja,
hogy szeretem a báránykákat.

— Mikor elgyöttem a háboruba, az öcsém
vigyázott rájuk . . . aztán „meg lett bizva“
egy éltesebb ember . . . mer az öcsémet is
elvitték. . .

De amíg a bárányokról van szó, úgy marad
az arca, abban a sírásra álló, szégyenlős mo-
solybn, változatlanul. Még a szűzlányénál is
ártatlanabb most ez az arc. Két-három éves
kis fiuknál látni ilyet. Milyen lehetett, mikor
a kozák vére csorgott róla? Egy pillanatra
felbőszülök a háborus frázisok ellen: „daliás,
hős huszárjaink . . . lobogó mente . . . trom-
bita, roham. . .“ Milyen messze vannak ezek
a nagybaiomi juhásztól, aki ördögi verekedés
után, a vitézségi éremmel a mellén, a szó szo-
ros értelmében siratja a bárányait és a vi-
lágért se mondaná, hogy „bárány“, hanem
mindig csak „bárányka“. És egész külön hang-
ja van ehhez, a jelentemalásan-huszárhang
mellett ez a lágy, játékos, szomorúan kedves-
kedő bárányka-hang. . .

Milyen mélyen kell benézni egy magyar
huszár életébe, hogy a költészetének csak a
századrészét meglássa az ember?

Aztán megint haptákba igazodik és han-
gosan mondja:

— Két gyerekem van odahaza, Margitnak
nevezem a lovamat.

Szima Istvánnak „öt családja“ van odahaza,
Nagylétán. Galambos elmondja helyette,
hogy Wolosiankán egymaga tizenkét musz-
kát hozott be.

Csordás Jánosra két gyerek vár Gyékénye-
sen. Zawadkán „egy hulánussal ketten vol-
tunk, szétkergettünk harminc orosz“.

Mind az öt kitűnő lövő. De egyik sem süti
el a puskáját, amíg a pipát a szájába nem
vette. A huszár nem lövöldöz. Meggondoltan
és takarékosan lő, ezért kell a komoly mun-
kához előbb a pipa. „Ugy van az, kérem, —
mondja Baranyai, — hogy ahhoz nyugalom
kell“.

Mostanában künn fekszenek a lövészárók-
ban. De most csönd van. Hát őrmester úr
Galambos csinált egy láda fenekéből cél-
táblát. Befestette fehérre. Ezt kidugják a lö-

vészárokból és az orosz célbalő rá, igen rendszeresen, egyszerre mindig csak egy. Ha nem talál, akkor a táblát jobbra-balra mozgatják, mintha azt mondaná: „nem, nem“. Ha talál, akkor meghajlik az oroszok felé a tábla, mintha azt mondaná: „köszönöm szépen“. Az oroszok is csináltak egy táblát, viszonzásul, és most úgy folyik a játék, hogy minden treffer után a másik „párt“ lő. A legnagyobb rendben megy ez. Ha az orosz tábla treffert jelez, megjelenik a magyar tábla és az orosz lő rá. Amint talál, a magyar tábla lesüllyed és túlhan felbukkan az orosz.

— Csak vigyázni kell a kigyugásnál, — mondják, — mert a kézre is céloznak. Mink is célozunk az övékre.

Most így élnek.

Mielőtt tovább megyek, lovacról van szó, azt mondja az egyik, hogy „olyan sokféle bolond nevük van a századnál a lovaknak“. Azt mondják, hogy ezeknek a derék harci paripáknak sohse írják ki a nevüket az ujságba. Igazuk van. És szépen sorba, egymásután diktálják a furcsa neveket, én meg írom:

„Mérőke. . . Forma. . . Négyszög. . .“

— Négyszög?

— Van még cifrább is — mondják. És diktálják ott a kis viskó udvarán, szorgalmasan, hogy valamelyik ki ne maradjon, a legkülönösebb lóneveket:

„Baba, Népfölkelő, Picike, Rabszolga, Nosza, Kapufélfa, Mindenségem, Jófajta, Matild, Néma, Csóka, Lelkiismeret, Csipke, Exelenc, Smólentóni, Gipsz, Hurka, Csalóka, Égtáj, Háziur, Bogár, Mákvirág, Csillag, Édes, Koldusbiró, Kutyaszór, sőt egynek ez a neve: „Élc“.

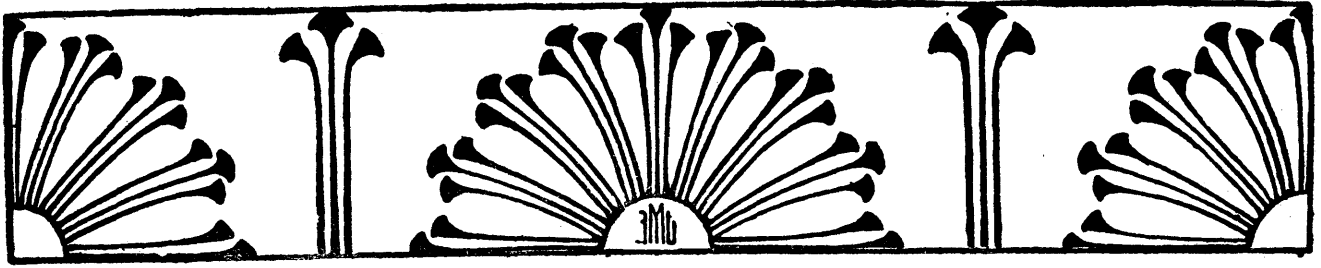
Aztán elbucsuznak, lóra ülnek és eltrapolnak. Rengeteg minden van a harctéren egy ilyen huszárlovon. „Feleség“ alig látszik ki a sok holmi közül, aminek tetejébe most még őrmester úr Galambos is felül reá. Ő nyargal elől, utána a többi.

Mennek, mennek a sáros uton, aztán felkaptatnak egy zöld domboldalra, de ott már szorosan egymás közelében nyargalnak, egy

csomóban. Ahogy így megy föl a kék-piros csomó a dombra, már nem egyes emberek ezek többé, hanem egy kis harci egység: „huszárjárőr“ a nevük; így együtt a hadseregnek egyetlen ökölcsapásává, kardvágásává vagy szempillantásává olvadnak, így már egyik és oszthatatlanok, és ebben a vitéz egységben már megint együtt van minden, amit az imént szétboncoltunk: a Galambos hőstette és Sorrento-kávéháza, Pap Albert tehenei, Győrffi báránykái, az operai állóhely és a nagylétai „öt család“, a Newyork kávéház, a kozákvér az arcon, a megmentett kapitány, a Technologiai iparmuzeum és a sarkantyú, aminél fogva kihuzzák az őrmestert a bokorból, — a nagybajomi juhász és a pesti kis magánhivatalnok élete itt egyetlenegy ösvényen megy már tizenharmadik hónapja, dicsőségére a drága magyar földnek, amely ilyen férfaktól virágos és talán annak a gonosz ifju Budapestnek is, amely ime, milyen szépen tanul az édesanyjától.

SZINÁJI BEDUIN (Kirchner metszete)

Lillen rajza

KÖNYÖRGÉS HÁBORUS UJÉVRE

Irta: PATAI JÓZSEF

1915. szeptember.

*Midőn majd templomaitok öblös mélyén
Fölsír a szent kürt bugva, nyöszörögve
S szemetek látja künn az éjek éjén,
Odvos árkokban s sziklák meredélyén,
Apák, fiúk vére hogy hull köre, rögre,
Kiáltatok kiáltva, könyörögve:*

*Seregek Ura, kié halál, élet,
Ezer vétekkal, bűnnel bünözétek,
De oh, tekints közénk,
Világod koronája, nézd, mivé lett,
Leselkedő kigyó, vergődő féreg —
És ime lőn
Az ember miként a fű a mezőn,
Mit letipornak, lekaszálnak,
Még el se hervadt, el se száradt —
S lőn vér az esőnk, könny a harmatunk,
Sírás, sóhaj, jaj altató-dalunk.
S lőn díszünk gyász, énekünk siralom,
Kertünk temető, rétünk sírhalom.*

*S midőn melleteket veritek gyónva,
Mondjátok halkán, bűnbánón: „Osámnul”
Világok építője s lerombolója,
Osámnul — vétkezétek Igéid ellen,
Vétkezétek vágyban, szóban, szerelemben,
Akartuk: nekünk nyíljon minden rózsa,
A nap sugárait csak nekünk szórja,
Miénk legyen kéj, gyönyör, öröm, illat,
Nekünk ragyogjon minden orom, csillag,*

*Miénk legyen minden — és fájt mi másé,
Éj volt nekünk, mi másnak tündököl,
És lőn erőnk a rablógyilkolásé
S reményünk, bizodalunk az ököl,
Hitünk erőszak, bálványunk arany,
S a szenvedély, vágy, gög határtalan.*

*És könyörögve könyörögjétek:
Mi Urunki kié földek és egek, —
Ha szívünk kérgén bűn fekélye támadt,
Tied az irgalom, a bűnbocsánat.
Szent áldozatok lelke száll Eléd,
Szólj a Halálnak: „Elég volt, elég!”
S add vissza nekünk,
Nyugalunk, csendünk, házunk, menedékünk.
Nappal a munkát és éjjel az álmat, —
Uj szívet adj s belé uj boldogságot.
Oh, tépd ki lelkünkbelől az irigységet
És vess minden háboruságnak véget,
Mi kéz, ne romboljon, oh, csak segítsen.
Mi tűz, ne pusztítson, csak melegítsen,
Mi fa, oh legyen gyümölcse, virága,
És ne legyen soha mankó az ága. —
Legyen vetésünk s aratásunk áldott,
Fordítsd felénk örök Világosságod
És Bölcsességed s Szépséged s Erőd. —
Vigasztald meg az árvát, szenvedőt,
Áldd meg hős holtak fénylő üdvösségét
S az élőknek adj életet és békét.*

Lilien rajza

FOLYTASSUK A MUNKÁT

IRTA: ALEXANDER BERNÁT

Mindig csodálkozom, ha látom, mily könnyen hordják sokan a háboru gondolatának súlyát. Nem becsülöm őket alá ezért; vannak köztük, kiket bámulok és irigylek. Az én lelkem látóhatárának széle fekete felhőbe vész. Nem tudok magamnak képet alkotni a háboru végéről. Szemem nem lát odáig. Beszélek és irok én is a háboru után következő békéről, tudni tudom, hogy lesz béke, de amint tudom, hogy van az ég karimáján túl is vidék, csak nem látom, azonkép a békét sem látom, az nem közvetlen gondolatom, az következtetés, annak ereiben nem folyik vér . . .

Ha tehát azt hallom — és folyton hallom — hogy majd a háboru után ezt meg azt tesszük, az fölötte idegenszerűnek hangzik előttem. A háboru után! Mikor lesz az? Miért várjunk odáig? Ha üzletekről, építkezésekről van szó, értem a halasztást. De minden kulturái és lelki munkát is el akarnak halasztani a háboru utánra. Miért? Ha valamit kezdeni akarunk, amit érdemes kezdeni, most kezdjük! Ha valamit folytatni akarunk, amit folytatni kell, ne szakítsuk meg, folytassuk tovább, azonnal! Ha meg kell halnunk, az más. De amíg élünk, ne hagyjuk abba a munkát! A tétlenség rokon a tehetetlenséggel . . .

Csak a gyerekek gondolják, hogy holnaptól kezdve más emberek lesznek. Megtörténik ugyan, de fölötte ritkán, hogy az egyén valamely nagy, életbevágó esemény folytán kifordul valójának medréből, de rendszerint minden jelentősebb változás nem akkor kezdődik, mikor láthatóvá lesz. A háboru hatalmas esemény ugyan, szörnyű intelem, nagy leleplező; de amire oktat, értékesítsük azonnal, váltsuk valóra késedelem nélkül, különben megszokjuk, elfelejtjük és rosszabbak leszünk, mint voltunk a háboru előtt, pedig akkor elég rosszak voltunk, csak nem mind tudtuk . . .

Mi volt a rosszságunk? Már Comte látta a bajunk keletkezését, illetőleg látta azt, amiből minden bajunk keletkezett, és elnevezte *anarchiának*. Az ő korában pedig, nyolcvan-kilencven évvel ezelőtt, az a baj olyan volt, mint a tigriskölyök, az ember szívesen eljátszott vele, olyan kedves volt, karmait semmikép sem lehetett érezni. Micsoda bestia lett azóta belőle! Egoizmus vagy ilyféle szó igen hamis elnevezés; talán individualizmus sem megfelelő. A legjobb: anarchia. Ennek nyögtük mindenütt átkát. A törvényt fitymáltuk, mely az egyén önkényét megköti, megtöri. Prófétáink pátosza csendül meg lelkünkben, akik látták a hasonló féktelenségben pusztuló nemzetüket, de a próféták örök átka, hogy meg nem hallgatják őket.

Most felismertük a veszedelmet. Ami bajt e háboruban itthon tapasztalunk, az mind az anarchiának a műve. Amivel büszkélkedünk, ami jól esik, hogy összebujunk, hogy a közösségeket, melyekbe beleszülettünk, jobb an tiszteljük, hogy felismerjük az Egyetemesnek a mindeneken való hatalmát, hogy látjuk a törvényt, melynek oltalma alá sietünk, hogy nem büszkélkedünk annyira Énükkel és csak akkor becsüljük, ha alá tudja magát vetni az Egyetemesnek . . . az mind az anarchizmus megtöréséből ered. Nem szabad tehát várunk ugyebár lelki kulturánk művelésével, etikai értékeink megszilárdításával, míg a béke jó és mi esetleg megfeledkezünk jó szándékainkról? Nem is várhatunk. Most kezdjük az új életet, azaz éljük tudatosan, mert már most nem vagyunk a régiek többé.

Akkor aztán megvilágosodik az égboltozat. Aki megtalálta maga-magát, annak nincs mitől félnie a háboruban, mert amit talált, többet ér, mint amennyit egyáltalán veszíthet.

תפלה

בימי המלחמה בשנת תרע"ד-תרע"ו לפ"ק.

אלהי הצבאות עושה פלא נותן עז ותעצומות לעם כך כטחו אכותינו ותפלטמו.
אתה קדוש יושב תהלות ישראל לפניך אנחנו מפלים תחנתנו היה לנו לצור מעוז להושיענו
לפניך אנחנו מתפללים בעד מלכנו פערענץ יאזשעף הראשון ירום הודו. נסה עליו אור פניך ד'
תמצא ידו לכל אויביו ומשנאיו יכריע. ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור.

חסד ואמת מן ינצרוהו. כי המלך בומח בדי ובחסד עליון כל ימוט.
לפניך אנחנו עורכים תפלה בעד עמנו וארץ מולדתנו הספוארה אשר אהכתה בלבותינו נוערה.
אתה היה לה לעזרת מצר, הפלא חסדך מושיע תוסיס. כך בטחו על כן לא נרא מרבבות עם
אשר סביב שתו עלינו. על כן לא נרא בהמיר ארץ כמוט הרים בלב ימים.
אלהים שופט צדק מנננו וקרן ישענו אתה היה לנו מחסה ועז עזרה בצרה נמצא מאר.
ריבה את יריבינו לחם את לוחמנו כי אתה עליון נרא מלך גדול על כל הארץ.
עוררה רחמך על בנינו ואחינו העומדים במערכה יוצאים תלוצים בצבא ללחם מלחמת טובה.
בעד מלכנו, ארץ מולדתנו ועמנו.

אלהים מבטנו אלהים מבטחנו אלהים חביון תקותנו, אתה תצא בצבאתינו.
תשמור חוגר ותנהל מפתח ושכו בנים לגבולם.

אתה תוציאם ואתה תביאם פאר נצחון על דגליהם לשם ולתהלה ככל הארץ.
תגבר אמת כי אתה אלהים אמת ויצלה משפט כי אתה אלהי המשפט.

קומה ד' הנשא ועזרה אלינו משפט צוית. עוררה גבורתך ולכה לישועתה לנו.
האר פניך ונושעה במהרה בימינו אמן. העתר לנו בכקשנו כן יהי רצון ונאמר אמן.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Előszó	3	Dr. Weiller Ernő: Az Omike-Mensa-Academica hadi működése 1914—1916. években	147
Ignotus: Háboru	8	Dr. Szabó Géza: A „Mult és Jövő“ a háboruban	151
tiszasülyi Polnay Jenő: Világosság:	10	Molnár Ferenc: Galambos őrmester és huszárjai	153
Kóbor Tamás: Háborus Hosszunap	13	Patai József: Könyörgés háborus ujévre	157
Dirsztyai Béla báró: A zsidó szív	15	Alexander Bernát: Folytassuk a munkát	158
Patai—Major: S ha kérdi tőled holnap . . . (Kotta)	16	Dr. Hevesi Simon háborus héber imája a magyar zsidó templomok számára	159
Székely Ferenc: A szörszálhasogatók ellen	17		
Lenkei Henrik: Uj Debóra	20		
Dr. Neumann Arminné: Nők a háboruban	21		
Dr. Molnár Ernő: Látogatás a Magyar Zsidó Hadi-Archívumban	25		
Radó Antal: Az elmenőknek. Jár a baba	31		
Szép Ernő: Emléksorok	32		
Dr. Hajdu Miklós: Világnézletek csatája	33		
Somlyó Zoltán: Egy pár bakancs	38		
Szilágyi Géza: Legenda az álomról	39		
Pásztor Árpád: A tábori rabbi	41		
Bródy Miksa: Prológus	43		
Lakatos László: Fogoly zsidók	45		
Peterdi Andor: Ének a hazáról	47		
Ujvári Péter: Földönfutók	48		
Pap Izsák: Uzsok felett	54		
Feuerstein-Kova Albert: Tűzcsóvák fényében	56		
Dr. Kúnos Ignác: Levánte három kikötők	64		
Dr. Vajda Béla: Vidéki garnizonok a háboru alatt	68		
Feleki Sándor: Fohász	72		
Lakos Alfréd: Háborus művészet	73		
Mezey Sándor: Ének egy bakához	77		
Dr. Gellért Samu: Egy a sok közül	78		
Molnár Ernő: A halhatatlanok	83		
Loránt Mihály: Fohász az árokban	85		
Jávor Bella*: Feuerwerker Lázár	86		
Telekes Béla: Győzelmi zsoltár	93		
Dr. Eisler Mátvás: A háboru mint az erkölcsi élet próbája	96		
Molnár Jenő: Versek a távolba	99		
Kaczér Illés: Csámpás Izsák obsitja	100		
Székely Béla: A mi archivumunk	105		
Szász Menyhért: Özvegyek. Ballada	108		
Abádi Imre: Jaffától Sztambulig	109		
Dr. Lengyel Ernő: Háborus irodalom, háborus sajtó	115		
Neményi Endre: Felemelem szememet	119		
Dénes Sándor: Két zsidó	120		
Dr. Bolgár Mózes héber verse az északi harctérről	121		
Dr. Frisch Armin: Békeeszme a zsidó világszemléletben	122		
Mezei Ernő: Atyám sirjánál	125		
Herczeg Géza: Lengyel zsidók között	127		
Az osztrák-magyar és német hadvezetőség héber és zszargon proklamációja a lengyel zsidókhoz	131—132		
Juhász Mór: Fiam a ravatalon	133		
Lázár Miklós: Két tűz között	134		
Dr. Fónagy Ödön: A Magyar Zsidó Hadi Archivum	138		
Dr. Fürst Aladár: Hárman valának együtt	145		

Műmellékletek:

A zsbóroi zsidó templom romjai 4. lap után. — Hacker: A halál átvonul Egyiptomon 5. lap előtt. — Guido Reni: Az ítélet napja 12. l. után. — Abel Pann: Bocharai zsidó nő 13. l. előtt. — Graber Margit: Illusztrációk Patai József két verséhez 16. l. u. és 17. l. előtt. — Báró Mednyánszky László: Zsidó temető a szerb harctéren I. II. 32. l. u. és 33. l. e. — Katona Nándor: A frigszekevény előtt, 36. l. u. — Katona Nándor: Felvidéki zsinagógában, 37. l. e. — Barta Ernő: Limanova 44. l. u. — Gimes Lajos: Novi Pocsajev 45. l. e. — Wachtel: Menekülők, 48. l. u. — Vajda Zsigmond: Smirnióta, 64. l. u. — Wachtel: Nagy idők péntek este 80. l. u. — Struck: Órség a Pilicán 96. l. u. — Wachtel: A cár és zsidói 100. l. u. — Wachtel: Menekülők 101. l. e. — Lakos Alfréd: Menekülők 108. l. u. — Vilmos császár kutja Konstantinápolyban, — Sardanapal sírja Tarsusban, 112. l. u. — Konstantinápolyi utcai kép. — Konstantinápolyi zsidók. — Tarsusi utcai kép. — Tarsusi utca-részlet 113. l. e. — Zsidó trénkocsis Duklán. — Gorlicei hazatérők 128. l. u. — Feldutt keletgaliciai zsidó-templom. — Ellenséges reflektortól megvilágított zsidó temető. — Sianiavai romok között. — Szadagórai menekülők 129. l. e. — Kaufmann: Szabadság 132. l. u. — Doré: A makkabeusok harcaiból 133. l. e. — Lilien: Emléklap családi háborus feljegyzések számára 140. l. e.

Szövegek, fejlécek, rajzok és záródizsek:

Graber Margit és Demény Ottó: Cimlap és előzék-lapok. — Lénárd Imre: Fejléc 8. l. — Graber-Demény: Fejlécek, szövegrajzok és záródizsek 10., 21., 25., 31., 33., 39., 41., 43., 45., 56., 64., 66., 76., 77., 84., 94., 95., 100., 111., 112., 115., 120., 122., 125., 134., 137., 145., 151., 153. l. — Kirchner metszeteiből: Csapatszállítás az Eufráton 12. Nyargaló arabok. 30. — Jordáni táj 55. — Bagdad 65. — Mozul (a régi Ninive) 67. — Pyramisok 82. — Nilus vidék 110. — Imádkozó arab 113. — arabok te-vén. 114. — Szináj-beduin 156. l. — Lilien: Fejlécek és záródizsek 15., 17., 20., 32., 47., 48., 78., 83., 85., 86., 93., 96., 99., 104., 105., 109., 127., 138., 157., 158. l. — Martos Zsigmond: Fejlécek, szövegrajzok és záródizsek 13., 54., 68., 72., 92., 119., 128., 147. l. — Török záródizs 19. — Major Henrik: Záródizs 38. — Lakos Alfréd: Fejléc 73. — Pogány Willy: Záródizsek 108., 118., 146. l.

* A szövegben „Béla“ sajtóhiba.